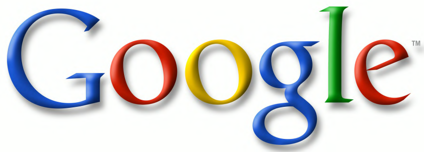
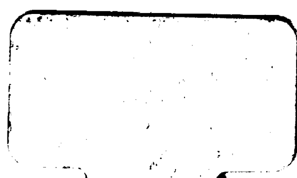

EENIGE
ZEEUWSCHE
OUDHEDEN,

UIT

ECHTE STUKKEN

OPGEHELDERT EN IN HET LICHT GEBRAGT;

Behelzende een Beschryving van het EILAND

ZUIDBEVELAND

IN HET GEMEEN,

EN HET VERDRONKEN

ZUIDBEVELAND

IN HET BYZONDER.

DOOR

JACOBUS ERMERINS,

EERSTE STUK.

TE MIDDELBURG,
By de Wed: WILLEM ABRAHAMS.
MDCCXCIII.

GUNSTIGE LEZER.

Zie hier myne belofte volbragt, welke ik by de uitgave van 't eerste stuk, betreffende de Stad Vere gedaan hebbe, om namentlyk, tot de beschouwinge van het Eiland Zuidbeveland in het gemeen, en het verdronken Zuidbeveland in het byzonder, *in 't vervolg, overtestappen.*

De schets van dit Eiland in 't gemeen gegeven, zou mogelyk uitvoeriger geweest zyn, ware men, op myne uitnoodiging, bereidwillig genoeg geweest, om my berichten toetezenden, van hetgeen in oude overgeblevene Charters desaangaande nog te vinden is, dan, het zy eene lusteloosheid, 't zy wangunst, 't zy vreeze, dat te veel waarheden gemeen zouden worden; niets is my toegekomen, waar voor ik ten dezen opzichte aan eenig bewooner van dit Eiland dankbaarheid kan betuigen, ik hebbe dus met oude en latere Geschied-schryveren, de Charter-boeken van Mieris, *Staate Notulen, de Copulaten ter Rekenkamer en eenige byzondere Handschriften my moeten behelpen. De voorzichtigheid in niet zommige waarheden uittebreiden, en echter teffens zoo veel aan 't licht te stellen, als kundige Landzaten in staat konde stellen, om door bespiegeling dieper in te zien, bragt my niet zelden in verlegenheid, dan ik hoope over 't algemeen het doel genoeg getroffen te hebben, om dit allezints gezegend Eiland in voor- en tegenspoed meer kenbaar te maken; dan het den Nederlander, ja deszelfs eigene bewooneren tot hiertoe geweest is. Van het verdronken deel dezes Eilands, 't welk meerendeels al twee en een halve Eeuw door de Zee bedekt is, heeft men zeker meer verwagt, dan, als men aanmerkt, hoe weinig onze Ge-*

 schicht-

ſchicht- en Jaarboekſchryvers noodig geacht hebben daarvan aanteteekenen, hoe zeldzaam ongedrukte ſtukken voorkomen, alsmede, dat de Adelyke Stammen, welke hier gezeten zyn geweest, eerst, naverlies hunner bezittingen, naar elders verhuisd, en meestal uitgeſtorven zyn, en dat derzelver bewyzen van eigendom, zoowel, als andere aanteekeningen nog in het duistere ſchuilen, of door den verſlindenden tyd vernietigd zyn geworden, dan zal men over deszelfs ſchraale beſchryving wel een gunſtig oordeel vellen.

Ik zal (zoo het Gode behaagt my tyd, lust en vermogen te blyve ſchenken) in een volgend ſtuk de Heerlykheden, Valkenisſe, Waarde, Krabbendyke en misſchien ook Kruiningen myne Lezers aanbieden. Heeft iemand uit Vaderlandsliefde my iets bytezetten, het zal met erkentenis aanvaard en daarvan een nuttig gebruik gemaakt worden, terwyl ik echter zeggen durve, dat van al de Ambachten, in dit Eiland beſloten, een vry aanzienlyke voorraad by my berust; om ten minſten derzelver ouden toeſtand te kunnen ſchetzen.

VERE,
6 December 1792.

HET

HET EILAND ZUIDBEVELAND IN HET GEMEEN, EN HET VERDRONKEN ZUIDBEVELAND IN HET BYZONDER.

Dit Eiland is het zuidelykste der Zeeuwsche Eilanden. Ten oosten heeft het de slikken en banken van zyn verdronken deel, en dien oostelyken arm der Schelde, welke het van Braband, en het Eiland van Tholen is scheidende; ten westen paalt het aan dien stroom, welke het *Vlakke* word genaamd, en waar de Rede voor Rammekens te vinden is, zoo mede het vaarwater *Sloe* genaamd, tusschen dit Eiland en het *Nieuwland* of *Sint Joosland* doorstroomende; ten zuiden scheidt de *Hond* of *Wester-schelde* het van Staats-vlaanderen; en ten noorden bespoelen het de *Schenge*, de *Puye*, het *Goessediep* en de *Ooster-scheld*, welke het van de Ei-

landen *Wolphaartsdyk*, *Oost-bevetand* en *Tholen* afzonderen.

De grootste lengte, van het Veer op *Arnemuiden* of het *groote Sloe* tot het uiterste der *Reygerbergsche Polder*, mag wel op 7½ uur gaans gerekend worden; terwyl de grootste breedte van Ellewoutsdyk tot het havenrje van *'s Heer Arendskerke* schaars drie uuren halen kan; en op zyn smalste genomen, van het Veer van *Hanswaert* tot den Polder van *Tholsiade* in anderhalf uur te begaan is, en een gemiddelde breedte van de nieuwe Sluis van *Kattendyke*, toe het einde der nieuwe Polder voor *Bieselinge*, schaars twee uuren halen kan.

Men kan den geheelen omtrek tegenswoordig op omtrent twintig uuren gaans berekenen.

Hieruit is aftenemen, dat het getal der schoone Landen al aanmerkelyk wezen moet, dan deze zyn altoos niet eveneens geweest; verscheidene opgaven van onderscheidene tyden, zullen dit best leren.

Ten jare 1480, was geheel *Zuidbeveland* (behalven Borsselen, toen nog een byzonder Eiland zynde) groot, steen-schietens 18000 gemeten (*a*). Dan, hoeveel by de breedte daar niet by gemeld zynde, is daar niet dan eene onzekere berekening optemaken, zoo men het met de hedendaagsche grootte wilde overeenbrengen.

My

(*a*) Smallegange Chron. bl. 300.

My is gebleken, dat in 't jaar 1584, en dus ruim een Eeuw daarna, wanneer het oostelykste deel des Eilands al door de Zee was verswolgen, en Borsselen ook onder de Golven was gedoken, van 49562 gemeten 83 roeden, de honderdste penning betaald werdt, (de vroonen daar binnen gereekend) *(b)*. Daar zedert, door geduurig aandyken, ten jare 1643, volgens berekening van den beroemden *Cornelis Franssen Eversdyk*, de grootte was aangewassen tot *58699 gemeten 265½ roeden.* Dit moet zedert dien tyd nog merklyk toegenomen zyn, daar *Smallegange* in zyn *Zeeuwsche Chronyk bl.* 280 stelt, dat ten zynen tyde (omtrent den jare 1690) Zuidbeveland groot was 63393 gemeten 199 roeden: Hetgeen zedert door inbraken weder afgenomen schynt; want ten jare 1753, was dit Eiland niet grooter dan 60205 gemeten *(c)*; dan ten jare 1789, berekende men, daaronder de Reygerbergse Polder, ten jare 1773 eerst gedykt, 62772 gemeten 249 roeden schotbaar Land *(d)*, de Vroonen daaronder begrepen. Men zal straks ontwaar worden, hoe veel het thans van zyne aloude grootte verschelende is.

Dit

(*b*) Privilegien der Stad Goes M. S.
(*c*) Tegenw. St. v. Zeel. II. D. bl. 330.
(*d*) Naamw. der Stad Goes in Zuidbevel. d'Ao. 1789, bl. 134.

Dit Eiland is een der vruchtbaarsten des Aard-bodems; geheel Zeeland mag daarop roemen, maar inzonderheid deze grond. De graanen die het uitlevert, zyn de beste, meest gezogte, gevolglyk in prys boven die van andere Gewesten uitstekende, welke in den graan handel, zoo in Holland als elders, voorkomen: waar de Zeeuwsche Tarw enz., eene byzondere melding in de aangekondigde pryzen verdient. My heugt nog, aan den boord der Schelde, en wel te Lillo woonachtig zynde, dat in de Polders daarom heen geen andere Tarw tot zaaijen gebezigd werdt, dan die in Zuidbeveland geteeld was. Zeeuwsche Koorn-markten zyn in ettelyke Steden onderscheiden van anderen; het is dit Eiland, welk daarvan den roem niet weinig onderschraagt: alles wat hier de grond voortbrengt streeft naar de volmaaktheid; waar treft men sierlyker Hout-gewas dan hier aan? een lusthof, welke in verscheiden streeken den vreemdeling dikwils als opgetogen houdt, en doet eerbiedigen het Alvermogen, dat hier zoo mildelyk ontelbare zegeningen uitstort: Hier is het, dat men de ryke Natuur alle haar schoonheid, zonder bygebragte kunst, ziet ten toon spreiden: al wat Smallegange in zyn Chronyk bl. 308—311. van de vruchtbaarheid enz. der *Zeeuwsche* Landen in 't gemeen bygebragt heeft, is ten aanzien van deze

Oord

Oordnog ten volle eene waarheid; en wat het inwendig Landsvermogen hier is, en wat verbeelding men van den voorraad der levensbehoeften kan maken, welken deze lusthof in zig bevat, desaangaande wyzen wy den Lezer tot hetgeen daar omtrent by den schryver des *Tegenw. St. v. Zeel. II. D. bl.* 329. in *Notis*, word opgegeven; wanneer men daarby voegt de voortbrengsels van het Vee, welk hier ongemeen tiert en voorspoedig is, door den overvloed van voeder, en *grasryke weiden*; niet min als hetgene van pluim-gedierte in dit Eiland gewonnen, en alomme gretig gezogt en vertierd word, dan is 'er geen Land schier, waar de zegen en voorspoed in meerder overvloed dan hier voor den noestigen Landman optemerken is, schoon het door zyne bewoners niet met die dankbaarheid, als wel behoorde, erkend wordt.Ondernam eens eene evenkundige Natuurkenner, als *J. le Francq van Berkbey*, de natuurlyke geschiedenis dezes Eilands ter hand te nemen; wat was hier niet optespeuren, aan 't licht te brengen, en wat waren hier misschien ontdekkingen te doen, welke de bron van nog meerder zegeningen zouden worden? De menigvuldige binnen-dyken en heere-wegen, welke alle beplant zyn, uitgezonderd op plaatsen, waar zulks uit de gelegenheden der Landen of bykomende oorzaken, ongeraden is, leveren hier niet al-

leen eene verlustiging der oogen, maar te gelyk overvloed van timmer- en brandhout uit. De veelvuldige Boomgaarden zyn ook een tak van voordeeligen handel, welker vruchten buiten dit Gewest alomme aangenaam, den welvaard helpen vermeerderen; en teffens deze Landſtreek een ſierlyk toevoegzel zyn.

Buiten de *Zwake*, *Kruningſe* en *Krabbendykſe-vlieten*; eenige overblyfzels van afgedykte *Kreeken*; *Weelen*, welke aanduiden waar voortyds dyk-breuken zyn geweest, zyn hier geen binnen-wateren, dan watergangen, tot loozing van den gevallen regen, te vinden, die wel onderhouden door ettelyke ſluizen, de Landen alomme ſteeds vruchtbaar houden: Hoe weinig voorſz. vlieten en beeken wezen mogen, leveren zy den Stedeling, ook in Walcheren meenig aangenaam gerecht van Riviervisch; een blyk dat het water hier binnen dyks zoo onzuiver en onbruikbaar niet is, als men in nabuurige Gewesten elkanderen diets maakt.

Ten jare 1650, begon men in dit Eiland ſtraat- en zand-wegen te maken; welker eerstgemelde maar in de nabuurſchap van Goes, en wel op den afſtand van een uur te vinden zyn; de laatstgemelde ſtrekken zig verder uit. Was myn beſtek meer tot den tegenwoordigen tyd uitgeſtrekt, ik zoude deswegen in byzonderheden kunnen treden, die den eenen behagen,

een

eenen anderen beledigen zoude: genoeg, te zeggen, dat deswegen kundigheden op te doen zyn, die alleen den Landbewoneren van belang kunnen wezen.

De welvaard van dit gezegend Eiland schynt ook daarin door, dat zedert veele jaren, de menigte der bewoners van 't platte Land is toegenomen, en nog gestadig aanwast, in den aanbouw van huizen, zoo binnen als buiten de Dorpen, my gebleken, wanneer ik hier door naar of van Vlaanderen gereisd ben; ten jare 1747 begroote men het getal der Landzaten op 9500 zielen (e). Tegenwoordig kan men veilig stellen, dat het niet minder dan 12000 zal beloopen. Te meer moet dit aandacht van opmerkzamen tot zich trekken, daar men niet weet, of kan aanduiden, dat het huwlyk, de grond van 't menschelyk bestaan, nog ook het aantimmeren van woonhuizen, in eenige opzichten bevoordeelyk gemaakt, of met eenige voordeelen, hoegenaamd, word beschonken. Het blykt dus, de oorzaken daarvan, enkel en alleen in den welvaart en den bloei van deze Landstreek moet gezogt worden: misschien is een verbetering van den Landbouw, de Vlasteelt en de aanhoudende goede pryzen der Granen, daartoe deeze naarstige werkzaamheid der Landen, dit

(e) Tegenw. St. v. Zeel. III D. bl. 325.

is zedert ettelyke jaren, ook aanmerkelyk vermeerdert.

Heeft men Zuidbeveland in zyn hedendaagschen stand, zoo kort mooglyk, voorgesteld; de weetgierige Lezer zal verlangen, om ook zyne oudere en latere gesteldheid en deszelfs lotgevallen ontvouwd te zien; te meer daar het onze taak is, de Zeeuwsche Oudheden toetelichten en optespeuren.

Wie zal den waren toestand van deze Landstreek voor de jaartellinge der Christenen beschryven? loutere gissingen, harsenschimmen, en wat meer onzeker zy in de oudste Jaarboeken, kunnen ons niet vergenoegen, en wy ontmoeten Eeuwen daarna eerst flauwe sporen, die ons tot moeilyke paden en struikelblokken heenen leiden. Men verbeelde zig een laag, moerassig en somber Land, veelal Bosch, hier en daar met goede weiden en koorn-akkers voorzien, doorsneden met beeken en vlieten, welke by sterke regen tyden en wanneer de Schelde zyne wateren niet tydig (door tegenwinden opgezet) konde loosen, overstromingen zullen gemaakt hebben, en de bewoners, daardoor genoodzaakt, Aardhoopen of Terpen opteweppen, waar zy en hun Vee een berg plaats vonden: die zulk een denkbeeld van dit Eiland vormt, zal zig deszelfs stand over tien Eeuwen en nog meer agterwaarts, vry na-

 tuur,

tuurlyk voorstellen, en klaar begrypen, dat van zulke vooroude tyden, met opzicht tot deze Landen, op zyn best iets uit de bedryven van zoogenaamde Heiligen, door latere pennen geboekt, te gissen en afteleiden is.

Het oudste bescheid, my voorgekomen, is, dat zekere aanzienlyke Dochter met name *Rieburgis*, omtrent den jare 780, afstand deed van alle hare goederen, welke de erfnis van de *H. Geertruid* uitmaakten, waaronder waren *NB*. drie Eilanden als *Bieveland*, *Spiesant* en *Gersselre*. Zoo men nu, hier door *Beveland*, *Stuvesant* en *Borsselre* of *Burssele* kan en wil verstaan, dan is deze Oord toen al bewoond, en al een eigendom van evengemelde Edele Maagd Geertruid geweest, die ten jare 664 overleed.

Men moet tot dezen tyd, zoo al niet vroeger opklimmen, dat men vaststelt, dat dit Eiland met Vlaanderen vereenigd was, en Zeelands Landpalen zig tot aan de Rivier de *Lievre* uitstrekten, die doen tusschen de twee Gewesten de scheiding maakte.

Omtrent ten jare 760, zouden de woeste Deenen, Gotthen, of andere Volken uit de noordelyke gewesten van Europa, ook deze Landstreek overstroomd, en door hunne strooperyen verwoest hebben; die Heidenen Afgodendienaars zynde, waren de regte voorwerpen, die den Keizer KAREL *den Grooten* kun-

 nen

nen genoopt hebben, herwaarts zyne zegevierende wapenen te wenden, omtrent 't jaar 800, gelyk hy ook deze landstreek verovert, en, ten einde die aanwinste te verzekeren tegen invallen en overheersching van buitenlandsche macht, aan LODEWYK, Koning van *Germanien*, Ao. 863, het *Foreest Wasde* (waardoor Zeeland in 't gemeen verstaan word) aan Graaf DIERIK, het zy den I. of II. van dien naam geschonken: Terwyl niet lang voor dien tyd getuigd word, dat de Deenen dit Eiland zouden bedykt hebben, te weten ten jare 850; zoo dat waarheid zy, moet dat dyken verstaan worden tegen de overvloeijing der Schelde en Binnenvlieten, en niet tegen de Zee-vloeden, die konden hier nog geen geweld doen; een keten van Duinen was nog tot bescherming der meeste Zeeuwsche Stranden.

Wy laten anderen vasthouden, dat dit Eiland zynen naam zoude ontleenen; om dat het, voor het bedyken, onder de voeten *bevlosda*; of om dat de Vlaamsche geestelyke van *S. Bavo* te Gent hier de eerste en meeste eigendommen gehad hebben, en *Beveland* dus van *Bavoland* zoude afgeleid zyn; of van *Bevaarders* die het Roomsch bygeloof hier eerst invoerde: men geloove en kieze hier in naar welgevallen.

Graaf Dierik zal hier in 't overwinnen en bestryden der Nooren werk gevonden hebben;

zy

zy vestigden zig, stichten hier en daar vestigen, of wykplaatsen, welker namen ons nog leeren van welke herkomst sommige Steden en Dorpen zyn.

Men wil, dat de scheiding dezes Eilands van Vlaanderen is begonnen, door de vaart, die Keizer OTTO de I. doen graven heeft, deze was de *Honte* welke toen zeer waarschynlyk eerst in de Schelde zyne uitwatering had, alzoo, voor de voorsz. gragt aanwezen had, het Land van *Saftingen*, welk in later tyd tot Vlaanderen behoorde, en nog verdronken ligt, aan dit Eiland is vast geweest *(f)*. Welke Honte zyne benaming aan het Dorp *Hontenisse* in Hulsterambacht zal agtergelaten hebben. Te zekerder schynt zulks, wyl een geacht Vlaamsch Schryver *(g)* wil, dat Ao. 980, *Zuidbeveland* en *Borsfele*, zoowel als *Walcheren* tot het jaar 980, aan Vlaanderen vast geweest is, en zedert door de Zee eene scheuring is gemaakt. Welke scheiding echter, naar het gevoelen der meeste Schryveren zyne volkomenheid zoude bereikt hebben, toen den 12 November 1377, ten tyde van den Vlaamschen Graaf LODEWYK VAN MALE, de dyken en sluizen aan de Wielingen doorbraken; men kan deswege breed berigt vin-

(f) Tegenw. St. v. Zeel. II. D. bl. 266. in *Notis*.
(g) *Jacques Marchant*, Jaarb. van den Vryen 1 D. bl. XVII. in de Inleiding.

vinden by den Eerw. *J. Scharp*, *Geschied. en Cost. van Axel* 1 *stuk bl.* 54—56, *in notis.* Ik kan die stelling, die men meent bewezen te zyn, echter niet voor waarheid aannemen: men duide my ten beste, dat ik twyfele, of niet al vroeger, de Zee hieromtrent ingebroken is; om redenen, dat my is voorgekomen een Wetagtig afschrift eens verdrags tusschen den *Abt van Sint Pieters te Gent*, ter eenre, en MARIA D'ARTOIS, *Gravinne van Vlamen, ende Vrouwe van Sluys in Vlaenderen* nevens WILHEM *haere Sone Grave ende Heere van deselve plaetsen*, ter andere zyde, dato 20 September 1353, over de Novale Thienden der *drye nieuwe Polders legghende in den Ambachte van Axel ghenaempt de Polders van Dryvuldicheyt, D'ottenbort, ende een ander Polderken leggende ontrent het Zweert van Axel* (*h*). Waaruit niet onduidelyk blykt, dat toen reeds die Landstreek het *Eiland van Axel* genoemd, verdronken, en nu reeds drie Polders daarvan aangewonnen of herdykt waren: Hoe waren die door de Zee overstroomd? dat kon niet dan langs den Hont of Westerschelde geschied wezen; gevolglyk had die reeds gemeenschap met de Noord-zee, was dat zoo, gelyk onbetwisbaar is, hoe kan dan het doorbreken der Wielingen eerst in 't jaar 1377 voorge-

(*h*) Zoude door het *Zweert van Axel*, het Gebied of Rechtsdwang van Axel niet kunnen verstaan worden?

gevallen zyn? Dat het pleit verder voldingen zal, *is*, dat onder myne verzameling van oude Zeeuwsche Kaarten 'er eene is, welker echtheid ten tyde van Graaf *van Dampiers* Grave van Vlaanderen, die tot den jare 1273 regeerde, schynt betoogt te wezen; in welker hooft gezegt word, dat ten jare 1173 de dyk doorbrak tot *Damme, dat men daar na noemde Honds-damme*, en dat de Wielingen doorgebroken zyn in 't jaar 1176. Dat vervolgens den 12 November *1377*, verdronken zyn die Parochien en Plaatsen, welke de Eerw. Scharp in zyn voorgemeld werk bl. 55, in *Notis* komt optegeven. Moet men uit dat alles niet besluiten, dat de Wielingen merklyk vroeger dan in 't jaar 1377 doorgebroken zyn? gevolglyk is in deze laatste stelling, door oude en latere Schryvers geweldig gedwaald. Hiervan afstappende, besluite ik met aantemerken, hoe veel Zuidbeveland, door voorsz. doorbraken aan de zuidzyde moet verloren hebben; nog meer, als het waar is, 't geen de oude aanteekeningen willen, namentlyk, dat het water tusschen Zuidbeveland en *Noordbeveland* in oude tyden, niet wyder was, dan dat men daarover met eenen stok konde springen. En wat dit Eiland aan de westzyde in later tyden, te weten in de XVI Eeuw, door overstroomingen heeft verloren, zal men haast opzettelyk beschouwen. Alle voorsz. door-

bra-

braken maakten het dyken rondsomme even noodzaaklyk, en het eenige middel, om niet door de golven verslonden te worden; dan de ordre en bestuur van dien zal in den eersten tyd, zoowel als het onderhoud vry willekeurig geweest zyn, tot dat de Graven daarin ook hunne Oppermacht moesten betoonen; gelyk men nader gelegenheid zal bekomen, om zulks meer byzonder te ontwikkelen: genoeg, dat men heeft doen zien, dat dit Eiland over 1000 jaren geheel anders dan nu was, en dat deszelfs grootte toen, by de tegenwoordige niet is te vergelyken.

Veele vlieten en beken, van welke zommige benamingen geheel onbekend zyn geworden, doorsneden oudtyds dezen Oord. De *Yersicke Hinkelinge*, *Foekbene*, *Maarlen*, *Dierick*, *Agger*, zyn alle stroomen geweest in dit Eiland te vinden, langs welken het overvloedig hemelwater ter Schelde zal afgelopen wezen. De Yersicke deelde zynen naam mede aan het Dorp nog zoo genaamd, in welks nabyheid die werdt afgedamt, waarvan nog *Yersicken-dam* overgebleven is; terwyl aan zyne uiterste oord waar hy zich met de Schelde vereenigde een Tol-huis werdt gesticht, daar *Yersicken-oort* en den *Tol van Yersicken-oort* afgekomen zyn. De Hinkelinge zal omtrent de tegenwoordige Polder van *Hinkelen-oort* zyn uitwatering hebben

ben gehadt: terwyl de *Oost-Hinkelen Polder* onder *Kruiningen*, zyn naam daarvan kan gekregen hebben. Van de Fockene bekenne ik geen loop te konnen opſpeuren; maar wel van Maarlo, welk liep tot aan het Dorp van *Nieuwlande*, ſtrekkende naar *Lodyke*, *Creke* enz. De Dierick was tusſchen *Baarland*, *Ellewoutsdyk* en *Stuiveſande*; en daar afgedamt, terwyl nog een Polder daarna genoemd is geweest, dan lange verdronken. De Agger deelde zyn naam aan een Ambacht en Dorp mede: dit alles is my gebleken uit een *Duplicq* ten jare 1555 van wegen de Heerſchappen van Vosſemeer overgediend in een Rechtsgeding tegens verſcheide Steden, die hun het ſtoppen van den *Eendracht* beletteden.

De oude gehechtheid van Zuidbeveland aan Vlaanderen, en het merkwaardig verlies, 't welk dat Eiland *aan de Zuidzyde* geleden heeft, zoowel als dat Zeeland oudtyds door de *Lieve* van Vlaanderen werd geſcheiden, is de grond, waarop men de heerſchappy over de *Honte* beweerd alleen Zeeland toe te behooren: 's Lands Historie-ſchryver *Matthæus Vosſius*, zond den 19 Juli 1645, aan de Ed. Mog. Heeren Staten van Zeeland over, *een Tractaatken, aengaende het Recht dezer Provintie, over de Rivier van de Hont* (i). Nimmer kwam my dat onder

(i) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1645. bl. 312.

der 't oog, zoo dat zyne bygebragte bewyzen nog voor nog tegen te spreken zyn.

Men weet, hoe *Borsselen* oudtyds door de *Zwake* van Zuidbeveland gescheiden was, eerst in 't jaar 1555 daarmede vereenigd werdt, gevolglyk voor dien tyd zelfs een Eiland was, en *Stuivesande* ook op zich zelve stond; welk laatste, door het verwyden der Honte en hooger vloeden van het overige Zuidbeveland kan afgescheurd wezen, gelyk het met het stoppen van den Dierick in later tyd, daar weder aangedykt is geweest, en eindelyk geheel in het Diep geraakt.

Nu komen wy tot de lotgevallen en rampen, die dit Eiland, zedert de Honte met de Noordzee gemeenschap kreeg, getroffen hebben, welke menigvuldig zyn, terwyl het te beklagen is, dat van allen geen genoegzame aanteekeningen gevonden worden. Het zyn niet alleen de overstroomingen door geweldige stormwinden en vloeden veroorzaakt, maar ook binnen en buitenlandsche Oorlogen, welke hier verwoestingen aanbragten. Wie zal de gebeurtenissen verhalen, welke hier voor de invallen der Noormannen, geduurende hun verblyf, en na dat zy verdreven waren, voorgevallen zyn? geen schriften daarvan zyn voorhanden, of my immer voorgekomen; men moet verscheidene Eeuwen voorbystappen, eer men met opzicht tot dit Eiland iets geboekt vindt.

De

De *twist* over de voogdyschap van Graaf FLORIS de V. nog een kind zynde, leverde hier een toneel uit, waarvan al de Neêrlandsche Geschicht-schryvers gewagen, namentlyk den Veldslag die in 't jaar 1258 op *Vernouts-ede* kwam voor te vallen, tusschen de Legers van Vrouwe ALEID, Moeije van voorgemelden Graaf, en OTTO den III. Grave van Gelder, waarby de laatste Overwinnaar bleef. Men is het niet eens, waar de plaats des gevechts te zoeken zy; in de *Chronyk van de Klerk uit de lage Landen*, door *P. Scriverius* uitgegeven, vindt men bl. 149, dat het omtrent *Romerswaal* zoude geweest zyn. De Heer *Wagenaar* Vaderl. Hist. III. D. bl. 8. in *notis*, wil, dat het omtrent *Lodycke* en *Duivenee* voorgevallen is; het bewys dat die geleerde daarvan bybrengt, toont wel, dat het in Zuidbeveland was, maar niet aan laatstgemelde *plaatsen*: *Hy zegt, Vrouw Aleid* had haar macht in 't westen van dit Eland vergadert, Graaf Otto was te Romerswaal geland, en beide partyen naderden elkanderen, gevolglyk weken zy uit hunne Legerplaatsen; het Leger van Vrouw Aleid kan voorwaarts getrokken zyn, om op een voordeelige standplaats haar Vyand intewagten, en die aangetroffen hebbende, viel deze Veldslag voor, misschien tusschen *Kruiningen* en *Waarden*, dan naast aan eerstgemelde plaats, waar een streek lands de

Slagvelden wordt genoemd, zonder dat my iemand den oorsprong dier benaming wist te melden. Van het nabuurig Slot *Voorhout*, dat van eene gryze herkomst is, kan de benaaming van *Vernouts-ede* afgeleid wezen, welke misschien ook al verbasterd, en *Voorhouts-ede* geweest is: want, was het by Lodycke en Duvenée voorgevallen, dan was de Graaf van Gelder ter plaatse zyner landing gebleven, en niet genadert, gevolglyk moet het gevecht niet daar, maar meer binnenwaarts in 't Eiland geschied zyn; uit welken hoofde voorgemelde gissing my niet geheel ongepast voorkwam.

GUY, Graaf van Vlaanderen, betuigde den 25 Mei 1287, dit, zoowel als alle de andere Zeeuwsche Eilanden, altoos als wettige eigendom bezeten te hebben (*k*). Hier door, en door andere oorzaken ontstond een felle Oorlog tusschen evengemelden Grave, en Graaf FLORIS den V. van Holland, welke laatste den Vlamingen, die te *Baarland* geland waren, den 12 November 1295, door het beleid van *Dodyn van Everingen* en die van Borsselen, eene volkomene nederlaag toebragt: Men zal, wanneer men de Heerlykheid van Baarland eens opzettelyk verhandelt, hier over breeder uitweiden. Te vooren was dit vruchtbaar Land in 't jaar 1288, door een' hoogen vloed bezogt, op Sint Aechten

(*k*) Mieris Charterb. I. D. bl. 471.

ten dach, waardoor het water omtrent *Bath*, *Rilland*, en de Kruiningen langen tyd in en uit bleef loopen, eer de doorgebrookene gaten gestopt waren, en men het ondergevloeide herdykt had: aan de westzyde schynt men eenige jaren daarna sommige Polders en wel *Heinkenzand* bedykt te hebben *(l)*.

Het leed niet langer dan Sinte Katarinen dag in 't jaar 1304, of dit Eiland trof een gelyke ramp, om welke te herstellen aan de oostzyde veel moest buiten gedykt blyven, hetgeen naderhand geen minder aanwas teweeg bragt *(m)*.

Twintig jaren daarna; te weten in 't jaar 1324, met den zoogenaamden *Sint Clements-vloed*, ondervloeide Zuidbeveland opnieuw, aan de zyde daar men naar Brabant de Hont opvaart; en werdt toen aan de zyde van Borssele veel Land buiten gedykt *(n)*.

De partyschappen in het Landsbestuur straks na het omkomen van Graaf WILLEM *den IV* in 't jaar 1345 ontstaan, zullen zig ook terstond in dit Eiland, 't welk vol strydbaren Adel was, ontdekt hebben; want men vindt aangeteekend, dat, korts na den jare 1346, hier een burgerlyke Oorlog plaats had, en het eene Dorp tegen het

(l) Boxh. op Reigersb. II. D. bl. 92 en 93.
(m) ibid. bl. 106.
(n) ibid. 140.

het andere optoog (*o*), 't welk geen andere, dan de HOEKSCHE en KABELJAAUWSCHE twisten kunnen geweest zyn; dit schynt hier in 't jaar 1355 nog niet tot eenigen stilstand gekomen te wezen; misschien heeft de ongemeene vloed, die op het laatst van Braackmaand in 't jaar 1352 kwam voortevallen, de Landzaten aangezet, om voor een tyd het algemeen belang te doen bovendryven, boven het verschil, wie Oppervorst zoude wezen: want aan de noordzyde dezes Eilands, en omtrent Borsselen, moest men al weder veel Land buiten dyken en een prooi der Zee laten worden (*p*). Onder dit woelen en stryden, zoo tegen elkanderen, als tegen de Zee, zal het veel al aan geregeld bestuur gemangeld hebben, waarom Hertog AALBRECHT *van Beyeren* den 13 November 1358, het Ruwaardschap van *Zuidbeland* aan drie inlandsche Edelen opdroeg, te weten, Heer *Arend van Cruiningen*, *Willem die Hollander van Reimerswaal*, en *Wolfaert Lodewyks Zoon van der Maalstede* (*q*).

Het geduurig ondervloeijen van een meerder of minder gedeelte des Eiland hield aan, of nam toe; want op Sint Victors-dag in 't jaar 1375, gebeurde zulks hier wederom, en van dien

(*o*) Tegenw. St. v. Zeel. II. D. bl. 12.
(*p*) Reigersb. II. D. bl. 160.
(*q*) Mieris Charterb. III. D. bl. 70.

dien *Vloed* behield geheel Zeeland lange geheugenis, door de rampen alomme veroorzaakt *(r)*.

Dan geene Vloeden hadden Zeeland, en wel byzonder dit Eiland zoo getroffen, als die, welke den 19 November 1404, op Sinte Elisabets-dag kwam voortevallen; Vlaanderen, zoowel als Zeeland, zag de Zee boven de Dyken zig verheffen, hooger, dan immer gebeurd was: met dat al, de Dykbreuken waren hier zoo niet, of in den *volgenden Zomer was dit Eiland* wederom beverscht *(s)*, en kon opnieuws zyne vrugten opleveren: Men wil, dat, door dezen Vloed, eerst de Honte of Wester-schelde voor groote Schepen is bevaarbaar geworden, en Antwerpen nu een gereeder weg verkreeg, om zyne ryk geladene Kielen Zeewaarts te zenden, of van daar in zyne havens te zien aanlanden.

Nog eenen Sinte Elisabeths-vloed, namentlyk den 18 November 1421, moest Zuidbeland aan zyne oostzyde bezuuren; waarom Hertog JAN VAN BEYEREN, met goedvinden zyner Zeeuwsche Raden, en der Stede van Reiwerswale, den 21 Januari 1422, ordre moest stellen, hoedanig de Dykbreuken ten spoe-

(r) Vaderl. Chron. bl. 219 en 220.
(s) ibid. bl. 826.

ſpoedigſten te herſtellen *(t)*. Men weet dat het laatstgemelde Vloed is geweest, welke in Holland de Zuidhollandſche Waard deed inbreken, en tweeënzeventig Dorpen onder de golven duiken.

Terwyl de Landzaat zig hier telkens met het herſtel van Dykbreuken beladen zag, van buitenlands geweld gedreigd werdt, of met zyne Heeren in 's Graven dienst, ten heirvaart moest uittrekken, gelyk, by den aanvang dezer Eeuw, by het beleggen der Sloten *Hageſtein* en *Everſtein*, ten jare 1404 en 1405 gebeurd was; kwam echter wel eens een zonneſchyn van genoegen, die ten minsten op beter tyden en meerder voorſpoed hopen deed; zoo was het, toen de Landsvorstinne JACOBA VAN BEYEREN in 't jaar 1428, zig in all' haaren druk aan dezen Oord kwam verlustigen, te Goes haare handigheid in het ſchieten met de Kruisboog betoonde, deswegen als Koninginne uitgeroepen werdt, en ter erkentenis van deze voor haar blyde gebeurtenis, afſtond van haar recht ten aanzien der *Vlastienden* in verſcheide ſtreeken dezes Eilands *(u)*: Deze Vorstin kende het aangename dezer Landſtreek, derzelver vruchtbaarheid, wat het vermogend was op te brengen, en de genegenheid der bewooneren ten haren opzichte,

wel-

(t) Mieris Charterb. IV. D. bl. 614.
(u) Reigersb. II. D. bl. 201.

welke *alle* gronden waren, waarom zy, na het heimelyk voltrekken van haar Huwelyk met Heer *Frank van Borsfele*, toen zy door nood geperst, gedwongen werdt, de Oppermacht aan eenen machtigeren aftestaan, dit Eiland voor zich uitbedong, om daar over de heerschappy en de Graaflyke inkomsten, haar leven lang, te genieten, gelyk het Verdrag den 12 April 1433, deswegen getroffen met Hertog PHILIPS VAN BOURGONDIEN, breder komt uittewyzen *(v)*.

Evengenoemde Landsvrouwe overleefde niet lange het leet haar door een heerszuchtigen Naastbestaanden aangebragt, zy verliet haar rampspoedig leven den 8 October 1436, op het Slot te *Teilingen* in Holland *(w)*. Latende dit Eiland van haar zoo geliefd, en welks bewooneren, zoo niet allen, ten minste voor het meerendeel *de Hoeksche* partye toegedaan waren, aan de bescheidenheid van een' Opvolger, die meer en meer de banden verbrak, door welken hy aan 's Lands grondwetten verbonden was, en, zoo als alle Vorsten, willekeurig regeeren wilde. Te bukken was het voorzigtigst, waarom ook door afgevaardigden van herwaarts hulde trouw en manschap te *Rysel* aan

(v) Mieris Charterb. IV. D. bl. 1012.
(w) Vaderl. Hist. III. D. bl. 517.

aan gemelden Prins wegens dit Eiland gedaan werdt, die den 22 Augustus 1437, by zynen Brieve beloofde, dit Eiland nimmer te zullen verzetten, vervreemden, noch verſcheiden van zyne Graafſchappen van Holland, Zeeland enz. (*x*).

Een Oosterſe Oorlog, en des Graven twist met de Vlamingen, inzonderheid de Gentenaars, hadden weinig of geen invloed op dit Eiland, waar men, eenige jaren van overſtroomingen bevryd, zig alleen toeleidde, met van de vruchtbaarheid van den grond, en de naarſtigheid der Landzaten, het best mogelyk gebruik te maken, onder andere Fabrieken, welke hier beſtonden, was de *Lakenhandel*, die op verſcheide Dorpen bloeide, dan door die van Goes benyd werdt; daar ontſtont ten jare 1452, Proces over voor den Hove van Holland; dit bragt verloop in dezen handel-tak te weeg; Goes heeft zedert dit beſtaan geboet, door van zynen bodem de naarſtigheid te hebben zien verhuizen, en een Traficq tot de Engelſchen overgaan, die beter dan wy het voordeel daarvan kennen.

Het jaar van 1477, zal altoos berugt blyven, zoo door het omkomen van Hertog KAREL *van Bourgondien*, in een ſtryd tegen de Zwitzers; als wegens het verleenen van het bekend zoo-

ge-

(*x*) Boxh. op Reigerſb. I. D. bl. 390 en 391.

genaamd Privilegie, door deszelfs Dochter Vrouwe MARIA, Hertoginne van Bourgondien, Erf-vorstin der Nederlanden; maar niet minder door den hoogen Vloed, welke op Sint Cosmus en Damianus-dag 27 September des gemelden jaars, dit Eiland veel ſchade aan kwam brengen, vooral aan de zyde der Honte omtrent Stuiveſande en Baarlant, waar veel Lands moest buiten gedykt worden *(y)*.

Wanneer Jonker *Frans van Brederode* het hoofd der *Hoekſchen was geworden*, en de Zeeuwſche Stroomen alomme deed ſchuimen, en tot buit maken, alles wat zyne onderhoorigen, het zy te water of te land, bereiken konden, zal zulks veroorzaakt hebben, dat in 't jaar 1488, Zuidbeveland daarvan veel te lyden had. De Haven van Sluis was te naby, om daaruit niet dagelyks beſtookt te kunnen worden: Het was ook langs de boorden van dit Eiland, dat gemelde jonge Krygsheld, den 5 November van evengemelde jaar, met zyne Vloot naar Holland ſtevende, waarmede hy Rotterdam bemagtigde: Het was ook in dezen tocht, dat Brederode, om het gevaar te ontgaan, dat hem van de Walcherſe Blokhuizen konde bereid worden, tusſchen het Land van Borsſelen, en de Zandbanken, waaruit in later tyd het Eiland

(y) Reigersb. II. *D.* bl. 282.

land van *Nieuwland* geboren is, een nieuwen Doortocht of Diep vond, te voren de Schippers onbekend, dat afpeilde en doorstreefde, waarom het zedert met den naam van *Janker Fransson-gat* berucht gebleven is: Volgens eene Kaart van 't jaar 1568, onder my berustende, is dit hetzelfde Vaarwater, dat men tegenwoordig het *Sloe* noemt.

Dat Krygsgeweld hoe onverdiend was geleden; de geheugenis daarvan was nog niet vergaan, wanneer dit Eiland den last ondervond der inleegering van Spaansche benden, welke in 't jaar 1505, uit den Gelderschen kryg te rug gekomen, hier vertoeven moesten, tot zy met hunnen Vorst FILIPS *van Oostenryk*, op 10 Januari 1506, van Vlissingen in Zee stevenden, om het Spaansche Ryk te bereiken.

Was het daarby gebleven, deze Eilanders hadden niets anders uitgestaan, dan het geen alle Landen treft, waar Krygsbenden het zy als vrienden of als vyanden haare voeten zetten: geweld, overlast en roof waren haar in die tyden al eigen: maar de Zee-vloeden, hier een byzondere vyand, waar tegen konst, vlyt en buitengewoone kosten, nog dikwils niets konden baten, deeden, door Sinte Cosmus en Damianus-vloed in 't jaar 1509, het Nieuwland by *Wemelinge* doorbreken (z).

Niet

(z) Reigersb. II. D. bl. 378.

Niet lang daarna, te weten den 14 December 1511, zyn wederom eenige Dorpen binnen dit Eiland door de zoute baaren overdekt geworden (a). Geene byzonderheden zyn daarvan aangeteekend, om 'er meer van te melden. Deze nieuwe ramp zal te smertelyker gevallen zyn, daar de ongemakken en de armoede, door eene buitengewoone vorst veroorzaakt, even te voren waren uitgestaan: want van 14 November 1510 tot 18 Februari 1511, had het veertien weeken agtereen gevrooren; zoo dat van Antwerpen met geladene wagens over de Schelde tot in dit Eiland, ja tot Goes gereden werdt.

Geen zwaarder water-wee was hier nog gezien, of vernomen, dan dat, welk op 5 November 1530, Sint Felix-dag, op eenen Saturdag, des middags om twaalf uuren, met eenen Noordwesten Storm kwam voortevallen: geheel Zeeland was in bangen nood, dan wy bepalen ons thans tot Zuidbeveland, daar geheel het oostelyk gedeelte van werdt afgescheurt, daar meer dan twintig byzondere Ambachten, waarby verscheide Dorpen het hoofd onderstaken, en de meesten nog ten huidigen dage zig nog niet boven de golven hebben mogen verheffen: wanneer wy het verdronken Zuidbeveland haast opzettelyk verhandelen, zullen

wy

(a) Reigersb. II. D. bl. 380.

wy gevoeglyker, dan nu, het een en ander in zyn grootte beschouwen: niet alleen werdt dit oostelyk deel dus geteisterd, maar de Dyk der Westwatering, loopende dwars door 't Land, welke de Stad Goes beschermde, brak ook door, 't geen verscheidene Dorpen deedt onderloopen; en, de Dyk omtrent gemelde Stad op drie plaatsen bezweken zynde, nam het geweld des waters de Ganse-poort dier Stad geheel weg, welke niet dan met veele kosten heeft kunnen herbouwd worden *(b)*.

Zulke slagen troffen te fel, om niet radeloos te worden, waarom men ten Hove naar raad en hulp moest omzien, 't geen ten gevolge had, dat hier, ten volgenden jare 1531, Commissarissen van wegens den Keizer kwamen; dan van welker verrichtingen straks, onder het *verdronken Zuidbeveland*, nader melding zal worden gemaakt; gelyk ook van den hoogen Vloed, die in 't jaar 1532, den 2 November, daarop volgde, welke ook aan de Westwatering dezes Eilands veel schade aanbragt *(c)*. In October 1539 werden door een aanhoudenden storm van vyf dagen op nieuws doorbraken in 't oosten dezes Lands veroorzaakt; doch waarvan mede met meerderen staat gesproken te worden. Nog veele jaren daarna staken de Toorens der

ver-

(b) Reigersb. II. D. bl. 427.
(c) ibid. bl. 433.

verdronken Dorpen ten golven uit, zoo als ook de brokken van Sloten en voornaame Gebouwen, die veel al afgehaald en gebezigd zyn tot grondslagen van latere gestichten, zoo als ik in myne *Verhandeling over 't Kasteel van Rammekens*, bl. 144, aangeteekend heb, te vinden in het III. D. van 't *Zeeuwsch Genootschap* enz.

Een Land, waar in het water zulke meenigvuldige verwoestingen aanrigtte, veroorzaakte veel jammerklagten ten Hove, dan daar de berigten verschillende kunnen geweest zyn, zoo omtrent deszelfs waren toestand, als ten aanzien van de hulpmiddelen, welken tot behoud van dien konden en moesten ter hand genomen worden; zal zulks waarschynlyk de dryfveer zyn geweest, die Keizer KAREL den V. bewoog, om in Juni 1540 in persoon herwaarts over te komen: Die Vorst van 't straffen der Gentenaars, welke zyne Mogenheid, in 't voorstaan hunner Voorrechten, hadden durven aanranden, terug gekeerd, was over Sluis in Vlaanderen in Walcheren aangeland, en van daar herwaarts gekomen *(d)*. Van zyne verrichtingen, schynt wel, is geen aanteekening gehouden; een kreupel dicht in de Vierschaar te Goes, en een alzoo slegte rekening der Schuttery van de *Kruis-* of *Voetboge*, is alles, wat daar-

(d) Reigersb. II. D. bl. 466.

daarvan de gedachtenis heeft bewaard: zyne Majesteit, na het Eiland bezichtigd te hebben, vertrok van hier op *Biervlieten*, zeker, om daar ook het woeden der Zee optespeuren.

Men had te veel ondervinding, wat deze gronden vermogten, wanneer de naarstige Landman die kon beploegen, om de Zee niet zoo veel daarvan te ontweldigen, als door het dyken mogelyk was: waarom verscheidene Ambachtsheeren, onder welken uitstaken *Adolph van Bourgondien*, Heer van *Cappelle* en *Wackene*, en *Jeronimus Sandelyn*, Heer van *Herenthout*, Rentmeester Bewesten-schelde, eene Schorre, welke lang veele Schapen had gevoed, omtrent *'s Heer Arnendskerke* en *Heynkenszant*, zedert *de Crayert* genoemd, ten jare 1547, droogmaakten; nu nog den *ouden Crayert* of *Zeeluisse-Polder* genaamd (e). Van een' algemeenen ramp, die gantsch Neêrland gevoelde, hadden de Zeeuwsche Eilanden, door hunne ligging van de nabuurige Gewesten afgescheiden, eene byzonder gevoel; namenlyk, dat zy, in den ongemeenen sterken vorst, die, in 't jaar 1564, tien weeken agter den anderen aanhield, gebrek leden aan hout, bier en zoet water (f).

De tyden naderden, dat eene geheele omkee-

ring

(e) Reigersb. II. D. bl. 486.
(f) Chron. v. Brab. bl. 444.

ning in Land en Kerk-staat voort moest komen; het licht der waarheid brak door; meer en meer werden de geesten opgewekt, daar zy zoo veele bloedgetuigen hun leer en leven door vuur en zwaard zagen verzegelen, om te onderzoeken, welke toch de eenige en waare weg ter zaligheid wezen mogt; maar die geluk-zon brak niet ter kimmen uit, of Neêrland werdt niet alleen getuchtigd door het opentlyk schenden en met voeten treden zyner duurgekogte Voorrechten, het bannen, vluchten en straffen der aanzienlykste en eerlykste onder den Volke; maar was ook nog in 't geval, om dat gedeelte, dat wy bewoonen, als 't ware, geheel door de wateren bedekt te zien: ik doele op dien allerverschrikkelykste Vloed, welke den 1 November 1570, kwam voortevallen, by de Geschiedschryvers den *Allerheiligen Vloed* genaamd; hy overtrof nog dien van den 5 November 1530. Wy hebben reeds verhandeld, wat Romerswaal hierdoor wedervoer; van het overige des Eilands zyn geene byzonderheden deswegen bekend, offschoon in 't algemeen erkend word, dat Zuidbeveland in 't byzonder daarby veel geleden heeft *(g)*, terwyl men wil, dat de algemeene verdrukking en opeenstapeling van rampen, den Landzaat den moed en krachten tot het herdyken benam, en de Zee daar door mees-

(g) van Meteren fol. 59. druk van Ao. 1652.

meester bleef van veele Landen, die anders wel herverscht waren geworden (b). Kort daarna bragt een samenloop van omstandigheden en zaaken ten jare 1572, dien merkwaardigen afval der Steden den Briel, Vlissingen en Vere te weeg, die de eerste waren, waar de Vryheids Baniere ten top geheven, en het Juk eenes Dwingelands werdt afgeschud. Welke gevolgen dit had ten aanzien van dit Eiland, tot den jare 1577, wanneer deze Oord ook tot de Staatsche zyde werdt overgebragt, heeft de kundige Heer *van de Spiegel*, in zyne *Historie van de Satisfactie waar mede de Stad Goes en het Eiland van Zuidbeveland zich begeven hebben onder het Stadhouderschap van Prins Willem van Orange in het jaar* 1577, te wel en omstandig zynen Landsgenooten ontvouwd, dan dat daar iets bytevoegen zoude zyn; weshalven men den weetgierigen derwaarts wyst, als zullende daaruit leeren, wat op dezen grond al uitgest aan is, eer de Spanjaart moest afzien, van hier gewetens te prangen en alle Voorrechten te vernietigen; alleen is hier bytevoegen, dat voor dien bangen tyd, in dit Eiland ook de wetenschappen en letterkunde niet geheel en al in vergetelheid waren, wyl my uit een verzoekschrift der *Rhetorykers te Goes* in 't jaar 1577,

(b) Leven van Willem de I. Prins van Orange II. D. bl. 198 en 199.

1577, aan den Magistraat aldaar ingediend, gebleken is, dat op de meeste Dorpen dezes Eilands *Rhetorie-kamers* waren geweest, daar de verzoekers zig daarin onder anderen laten hooren: *Ende voorts zoo esser qualyck een Dorp in Zuytbeuelant daer een camer van Rethorica in essen es, of zy syn begift Jaerlicks van haeren Ambachts Heer met luttel of veele: Dus supplieeren wy* enz.

Men ondervond wel haast, dat, was het Graaflyk Juk ten halve afgesmeten, en een ander naauwlyks ontdoken, men ook zorgen moest, om de dierbare panden van Vryheid en Godsdienst door krachtige middelen te bewaren, en allen vyandelyken aanval van buiten te kunnen afweeren; waarom, ten jare 1585, de Graaf van *Hohenloo*, daartoe gemachtigd van Prince MAURITZ en den Raad van Staten, de versterking van dit Eiland ter hand nam, en op advis van den Ingenieur *Pieter Timmermans*, noodig agtte, dat eene Sterkte werdt gelegd op *'t hooft van de Parochie van Weerde*, en een ander omtrent *Cattendyck op de Sluys van Wytvliet*, tegen dit laatste werden veele vertogen gedaan; de Staten van Zeeland deeden daar onderzoek op, en na dat 'er veele overwegingen en zwarigheden gemaakt waren, kwam de versterking dezes Eilands daarop uit, dat de Stad Goes alleen zoude verzekerd worden, door

haare Haven in twee linien te doen besluiten, met twee Sterktens aan de einden, en de Stad zelve met eenige Bolwerken te verzekeren; het welk, schoon in later tyd vervallen, echter nog merkteekenen heeft agtergelaten, wat al ten koste der Landzaten is aangewend, en met of zonder vrucht ter gemeene bescherming werdt by der hand genomen: om welk klaarder te kunnen nagaan, en de handelingen, zoowel als de denkenswyze deswegen te naakter te ontdekken, men noodig geacht heeft in de bylage A. te plaatsen de Acte van het geresolveerde deswegen den 21 en 22 November 1585.

Prins WILLEM *van Orange*, had overal, waar dit Eiland met Militie, tegens invallen en aanslagen van buiten, moest gedekt worden, gezorgd, dat ten jare 1582 reeds den Bailliu van Goes, de Super Intendentie over de wachten was opgedragen, die, in dezen tyd zynde Jonkheer *Wolferd van Borssele*, die waarschynlyk een krygsman was, zich van dien last loflyk kwam te kwyten, waarom de Graaf VAN LEYCESTER, den 5 April 1586, hem daarin bevestigde, en commissie verleende, als in de bylage B. breder te zien is.

De zwarigheden hoe een' gemeenen Vyand te wederstaan, de gestadige Vloeden, die reeds zoo veel Lands en Volks ten afgrond hadden gesleept, daarby de meenigvuldige grondbraken,

ken, *die*, vooral aan de zuidzyde, voorvielen, veroorzaakt door de tochten vallende uit de de doorgestekene dyken in Vlaanderen, maakten dat den 21 Februari 1592, werdt goedgevonden een poinct van beschryvinge te maken, om hier *gemeynschap van onderhout* in 't stuk van onderhoud van Dykagie en Zeewerken, intevoeren; zoo als ook tegen den 3 Januari 1593, geschiedde, en nader in 't jaar 1594, ter Staats-vergadering werdt voorgeslagen, dit geheel *Eiland* te brengen onder *een generaal opzigt, beleyt en regeringe van Dyckagie*: maar het eigenbelang, dat meer verwoesting op Aarde te weeg brengt, dan Oorlog, Pest, Hongersnood en Overstroomingen immer mooglyk zyn te doen, belette zulks, en deze zaak is tot heden nog niet kunnen uitgewerkt worden.

De listige Spanjaart had nog den geheelen Vlaamschen Oever der Honte in zyn geweld, en was dus te naby dezen Oord, om daarop niet telkens zyne krachten te beproeven; dit bleek ten jare 1595, wanneer de Luitenant van den bekenden Zeevoogd *Joos de Moor* die van *Waarden* waarschuwde, dat de Vyand eenen aanslag voor had, om met 20 sloupen en 150 man door het verdronken Land van Calloo op Zuidbeveland, Calversteert, Scherpenisse, Reymerswale enz. intebreeken: waarom by Staats besluit van 22 November des gemelden jaars

Heeren Gecommitteerde Raden verzogt werden, daar tegens de noodige voorzieninge te doen.

Dikwils schynen de bewooners van 't platte Land, 't zy dat 'er niet genoeg gewaakt werdt, of dat geen genoegzaame macht voorhanden was om de zoomen der Hond te bezetten; of ook dat men geene verspieders had, die tydig des Vyands aanslagen ontdekten, bloot gesteld te zyn geweest, om op het onverwagtst opgeligt en heengevoerd te worden, terwyl zy, op een hoog rantsoen gesteld, onmachtig waren zig uit eene akelige gevangenis en veel uitgestaan leet, te konnen verlossen: waarom dit de Heeren van Goes bewoog, om den 7 December 1598, ter Staats vergadering te verzoeken, om gemachtigd te worden, over dit geheel Eiland eene Bede te doen, dat is een zekere last op roerende en onroerende goederen te leggen, ten einde daar uit de rantsoenen te vinden van zulken, die by den Vyand zuchtende, van maagschap versteken waren, zulk voorstel was op aanzoek der Landzaten gedaan, dan werdt niet ingewilligd, om de gevolgen, welke daar uit konden voortkomen; men had reeds den 9 September deszelven jaars het gevangennemen en vervoeren van Huislieden den Staten aangediend, en om eenige Compagnien Militie verzogt, om zulks te verhinderen, dan

waar-

waarop geen besluit schynt gevallen te zyn.

Tot hier schynt de bewaring van 't Land alleen den bewooneren bevolen te zyn geweest, dan, de onmacht van dezelve, gelyk ook gebrek aan goede ordre en beleid, maakte dit onvoldoende, waarom by Staats besluit van 22 Juni 1600, *Lancelot van der Gracht*, bevel werdt gegeven, *guarnisoen te houden ten platten Lande van Zuytbevelant*, *met nog een van de nieuwe Compagnien by den Raede te ordonneren, ter plaetse daer die van der Goes bequaemst wesen zal.*

De Veldslag by Nieuwpoort, ten zelven jare, had geen invloed op dezen Oord; doch niet te min het veroveren van Sluis in Vlaanderen in 't jaar 1604, zal het stroopen op de stroomen eenigzins vermindert hebben, doch de bewooning van 't platte Land bleef zorgelyk, zoo dat het sluiten van den Treves den 9 April 1609, van veele Roomsche Opgezetenen, welke hier geene de minste vrye oefening van hunnen Godsdienst hadden, daarby zwaare lasten moesten opbrengen, en in geduurige vrees leefden, van gevanglyk weggevoerd of hunne wooningen afgebrand te worden, als een geschikt middel aangenomen werdt, om dit anders zoo geliefd Vaderland te verlaten, en de Vlaamsche Gewesten, die ontvolkt waren, als Hulster-ambacht en anderen, te gaan bebouwen, waar zy met

 open

opene armen ontfangen, en zeker, mits hunne verkleeftheid aan de Roomsche belydenis, meer voorrechten dan hier genieten konden.

Het algemeen verval in dit Eiland zedert den geduchten Vloed van 't jaar 1570, nog toegenomen door het verloop des koophandels van Antwerpen, welks ongemeene zeevaart langs de Honte veel voordeels aan de Dorpen tegen dien boord gelegen aanbragt; daarby de verwoesting des Oorlogs, en de weinige verdraagzaamheid onzer Kerkelyken, dit alles werkte te zamen, om hier eene ontvolking te veroorzaaken, welke eene slooping in gebouwen als anderzins ten gevolge had; zoo dat ten jare 1614 alle de Gerechten van de Ambachten aan de zuidzyde zich by smeekschrift aan 's Lands Staten vervoegden, en verzogten, met geen hoogere belasting op hunne huizen te worden bezwaart, dan zy over den jare 1613 hadden geweest: Men kan best van hunne gevoelens en redenen van bezwaar oordeelen, wanneer hun ingediend vertoog zelve ingezien wordt, waarom het onder de bylage C. is geplaatst.

Het stuk van belastinge, vooral op de Landen, bleef een voorwerp van het hoogste belang; de zenuw van den Oorlog was het geld, dat moest van de Gemeente komen; daar de Stedeling het van zyne handwerken, neeringen

en

en fabricquen winnen moest, had de Landman daartegen, hetgeen hem de grond ter belooning eenes zwaaren arbeids konde opbrengen; men vermoedde, dat de Landlieden de waare grootte hunner landen wisten te verbergen, en de gestelde lasten met minder te voldoen, dan eigentlyk het oogmerk was; waarom ten jare 1621 door afgevaardigden deswegen onderzoek werdt gedaan: waarvan het rapport onder de bylage D. te vinden is, dat, offschoon de vermeende *agterhouding voor 't meerendeel* bleek minder te zyn, dan men dacht, echter leert, met welke oplettendheid 's Lands inkomsten toen bestuurd werden.

De overlast van den Vyand was niet ingebeeld, vooral, naadat het Bestand geëindigd en de Oorlog hervat was, dit bleek, wanneer in Augustus 1627, eene degelyke aanslag gemaakt werdt, om dit Eiland te overweldigen, en op nieuws tot een Oorlogs-tooneel te maken: dan welke aanslag door de wakkerheid van den verdienstigen Zeeuwschen Vlootvoogd *Marinus Hollare* verydeld werdt, gelyk breder te zien is uit deszelfs brief aan de Regeering der Stad Vere, den 29 Augustus des gemelden jaars geschreven, geplaatst onder de bylage E. Mislukte zulks, kleine invallen waren niet gemaklyk te verhinderen, als bleek in October 1628, wanneer een welbetimmerde Houve met

veele vruchten in Borsselen, een prooi der vlammen werdt; waarna zulks nog tweemaal schynt ondernomen, maar mislukt te wezen; dit gaf aanleiding, om op meerder aantal van Militie te dringen, dan die was bezwaarlyk te bekomen: met geen minder ernst vorderde men, dat, ten koste van het geheele Gemeene-best, eene sterkte op *Keysers-hoofs* by Valckenisse gelegt werdt, welke de Heeren van Goes vermeenden, dat voor *f* 20000:- te voltrekken ware: terwyl het beraadslagen hierover veel, langduurig en zonder vrucht was, kan men het gevoelen des Princen Stadhouders deswegen bemerken uit een brief van deszelfs vertegenwoordiger Jonkheer *Adriaen van Manmaker*, aan Heeren Gecommitteerde Raden, geplaatst onder de bylage F. Waaruit blykt, dat gemelde Vorst het versterken der zyde van *Krabbendyk* niet minder noodig achtte, tot het ontwerpen van dit alles en beramen van kosten, schynt de Ingenieur *Philips de Vlaming* gebruikt te wezen: De Staats Registers van dien tyd leeren deswegen meer byzonderheden, doch deze alle hier aantehaalen, zou verveelende zyn.

Hoe de verrezlende toerustinge des Vyands in de nabuurschap van dit Eiland, en als 't ware in 't gezicht van hetzelve, ten jare 1631, onder Gods zegen weder door den moed en de kunde van evengemelden Vice-Admiraal M.

Hol-

Hollare, (door de vernieling van de geheele Spaansche Vloot op *'t Slaak*) te niet geloopen is; en hoedanig de krachten en bewegingen wederzyds waren, kan men niet beter leeren kennen, dan uit drie brieven van den Heer Gecommitteerden Raad *Johan van Vosbergen*, van 29 en 20 Augustus en 14 September 1631, aan de Heeren van Vere zyne Committenten, hier agter geplaatst onder de bylage G, H en I.

Het versterken dezes Eilands, en het wagthouden op de Stroomen, konde wel groote aanslagen tot eene geheele vermeestering verydelen, maar geenzints kleine Vaartuigen verhinderen, van menschen, vee en andere buit te rooven en te vervoeren: ten jare 1638, gebeurde weer iets diergelyks, en het vertrek van eenigen, die zig heimelyk wegmaakten, deed voor nog grooter aanslagen duchten. De inval der Spanjaarden op *Tersicken-Dam*, en het verbranden dier Buurt in September 1640, baarde een' algemeenen schrik, veele Landzaten verlieten hunne wooningen, en zogten veiligheid binnen Goes; het welk de Staten bewoog den Prince Stadhouder te verzoeken, om versterking van Militie; deze onrust vermeerderde, wanneer goedgevonden werdt ten jare 1642, de Molenaars te beëedigen, ten einde de sluikeryen voortekomen, hetgeen oproerige beweegingen veroorzaakte, zoo dat men

zelfs te *Hoedekenskerke* niet ontzag, Heeren, welke daartoe afgevaardigd waren, smaatheden aantedoen; dit alles, gevoegd by den overlast, dien de Landman van eigene Militie uitstaan moest, zoo als in 't jaar 1643, over den moedwil der Soldaten van Kaptein *Warnaert* geklaagd werdt, bragt te wege, dat ten platten Lande geene andere bewooners overbleven, dan die volstrekt tot den Landbouw noodig waren, daarby van gering vermogen, of door ouderdom onbekwaam om elders bestaan te zoeken.

De invallen der Vyanden duurden voort, want te dier oorzake verzogten de Heeren van Goes den 21 Maart 1644, dat hier nog *een of twee goede Compagnien* mogten ingelegerd worden.

Onderwyl begonnen de onderhandelingen tot eene algemeene Vrede aanvang te nemen; men was uitgeöorloogd, en zoo veele verschillende belangen, na dat door goud, door merkelyke voordeelen te beloven, en aanzienlyke afstanden te doen, de aanzienlykste hoofden der twistende Mógendheden gewonnen waren, eindigde de tachentig-jarige kryg, door het Verbond van Vrede, 't welk den 30 Januari 1648, te Munster geteekend, en kort daarna (hoewel door Zeeland met weerzin) bekrachtigd werdt: De Tempel van *Janus* gesloten zynde, was

was de vraag, hoe zich tot de rust te schikken, en welke de vruchten waren van zoo veele stryden, verwoestingen, plunderingen, vervolgingen, twisten in kerklyk en waereldlyk bestuur? ook of men genoeg getuchtigd ware, om van nu af voor het onwaardeerlyk voorrecht van rust en veiligheid, zoo dankbaar te leven en te wandelen, als zulks betaamde? Nu was eerst te onderkennen, wat Zuidbeveland was geweest; daar vertoonden zich verlatene en uitgeroofde *Dorpen*, verbrande *Kerken*, Heeren Sloten en Houven; arme schamele Inwooners, gebroken en kwalyk onderhoudene Dyken, terwyl veel eigenbelang, willekeurig bestuur en onkunde alles was wat men van binnen ontmoette: de geesten wakkerden niet te min op, waar men kon, sloeg men hand aan 't werk, om schorren te beversschen, sluizen te herstellen, verloorene eigendommen op te zoeken, oude rechten te herwinnen, en op nieuws alle de voordeelen te genieten, welke de Vrede, Vryheid, Godsdienst, naarstigheid en beleid in zoo eenen vruchtbaren en gezegenden grond konden uitleveren, of daarvan te verwagten waren.

Het verbeteren en instaat brengen der Wegen, was een der eerste voorwerpen, welke de aandacht, zoo der Ambachtsheeren, als der Landzaten naar zig trok; zoo dat den 20 Novem-

vember 1648, reeds verzoek aan 's Lands Staten werdt gedaan, om vier grooten op den gemete te mogen heffen, tot het leggen van wegen; welk verzoek den 25 Maart 1649, ingewilligd is geworden; hetgeen den 7 Juni 1651, in zoo verre werdt uitgebreid, dat de Ambachtsheeren zouden vermogen, des benoodigd zynde, daartoe bygelegene ſtukken Lands te doen uitgraven, mits die bevorens geſchat, en naar derzelver waarde betaald waren. Gelyke inneeming van Land ten gemeenen nutte, was ook den 24 Maart 1649 toegeſtaan aan Dykgraaf en Gezwoorens van de Westwatering, tot het leggen eener Inlage of Slaper omtrent *Cauwers-herberge*, ter oorzaake eener grondbrake, welke den 13 Januari te voren daar gevallen was; ook mits betalende het Land of den grond, waarop de Inlage zoude worden gelegd.

De belasting op de Landen gelegd, tot onderhoud en verbetering der wegen, werdt den 11 December 1662, aan de Heeren van Goes en Ambachstheeren voor andere zeven jaren toegeſtaan; na dat den 2 Juli 1655, Dykgraaf en Gezwoorens bewesten Yerſicke, de macht was opgedragen, om de Landzaten te noodzaken, hunne Dulven aan de wegen behoorlyk te delven, ook alle onbehoorlyke Dammen aan 's Heeren wegen op te doen nemen enz.

Het

Het *geschot*, tot onderhoud der wegen, is den 4 December 1680, tot zes groot per gemet verhoogd worden.

De Oorlog, welken de Bisschop van Munster den Staat dorst aandoen, vooral het *bemagtigen* van het Kasteel van *Wouw*, in de nabuurschap van Bergen op *Zoom*, baarde hier ongerustheid, of niet wel stroopende benden uit Braband, onder den naam van Munstersche, over het verdronken Land, een inval *ondernemen mogten*; waarom den 16 Maart *1666*, by 's *Lands Staten besloten werdt*, dat de Landlieden in *dit Eiland onder de* wapenen zouden gebragt worden, even als in den Spaanschen kryg was geschied, en een gewapend Schip naar het Oostkwartier zoude afzakken.

Het was den 26 Januari des jaars 1682, dat het scheen, of de woedende Zee op eenmaal een einde van *dit vruchtbare* Land maken wilde, en hetzelve onder de Golven bedekken: Het is wonder, dat men in de Staten Notulen geen pertinente aanteekeningen vindt van de doorbraken toen in Zuidbeveland geschied, waarmen echter de zekerste getuigenis van zulk eene merkwaardige gebeurtenis diende te vinden; het is by *Silvius vervolg op Aitzma Zaaken van Staat en Oorlog* xx *B. bl.* 184., dat een optelling deswegen gedaan is: te weeten, dat overstroomd wierden de volgende Polders en Landen

den, als *Sturmesandt*, *Buuren of Schaaps Polder*, *Meulen-Polder*, *Out Tolsende*, *Nieuw Tolsende*, *Nieuwe Lande*, *drie Polders in Crabbendyck*, *d'Oost-Polder aldaar*, *Valckenisse en Waerde*, *Boonen-Polder en Rugg-Polder*, *Zuydt-Polder van Baarlandt*, *Everinge*, *Waterviiets-Polder*, *d'Oost-Polder van 's Heer Arendtskerke*, *Leeuwerk of Calis-Polder*, *Nieuw Sint-Joost-Landt*; buiten en behalven ongemeene schaden aan de Dyken der *Bree-watering* en *Goese-Polder*. Zulk een ramp leerde, dat de Zee-weeringen te zwak waren geweest, om den buitengemeenen aanval der woedende Golven door hevige storm uit den W. en N. W. aangevoerd, te wederstaan, waarom men hier, zoowel als elders, zedert bedacht is geweest, om de Dyken te verhoogen, en dezelven, daar 't doenlyk was, meerder beloop of afhellende vlakte buitenwaarts te geven: vooral heeft men Polders, na dien tyd aangewonnen, met zwaarder Dykwerk omzoomt.

De Oorlogen, die het Gemeene-best zedert den Munsterschen tot den Utrechtschen Vrede te voeren had, bragten hier geene gebeurtenissen voort van aanbelang, noch deeden deze Landstreek in 't byzonder aan; In dien Oorlog, met welken Frankryk ten jare 1747 de Vereenigde Nederlanden aanviel, maakte een aantal Oorlogschepen onder 't bevel van den Lieute-

nant

liant Admiraal *Hermanus Wiltschut*, op de *Hont* en *by Saftinge* geplaatst, de zekerheid van dit Eiland uit; terwyl een Corps van wel 5000 man, zoo Kavalerie, Infanterie als Artillerie, van binnen waakzaam was op landingen en aanvallen: of de schikkingen, ter behoudenis van Zuidbeveland toen gemaakt, in alles met goede krygsregelen overeenstemden, is niet noodig hier te onderzoeken, veel min open te leggen, zoo als ook niet, wat ter hand te nemen ware, zoude deze Oord in 't vervolg te beveiligen zyn; daar ik zulks eens opzettelyk deed, of het 't eenigertyd van nut konde wezen; even zoo gaat men voorby, alles wat konde bygebragt worden, rakende het zoogenaamde *Fort op Bath*, onlangs na de onlusten met wylen Keizer JOSEPHUS den II., gebouwd, met hetgeen daartoe behoort: het eene en ander is buiten myn gevormd plan; Ik meene voor eenen weetgierigen ter verdere nasporing genoeg aangaande het geschiedkundige van dit beroemd Land te hebben gezegd, en keere tot de oudheid, daar wy van afgeweken waren, terug.

Voor dat de schrikkelyke Vloeden der XVI Eeuw, en de tachtigjarige Oorlog hier verwoestingen aanbragten, was dit Land als doorzaaid met Ridder Hofsteden, mindere Adelyke Huizen, en een ongelooslyk aantal van hoogen

en

en minderen Adel, die te zamen den luister, en het cieraad van het Eiland onderschraagden, en het tot een lusthof maakten, waar alles te vinden was, wat aanzien, rykdom en vermogen aanbrengen kunnen, om eenig Landschap beroemd te maken.

Wanneer Jr. *Matthys van der Houve*, in zyn *Handveest Chronyk* 1 *D. bl.* 144. schreef, dat in Zuid-beveland agt Ridder-Hofsteden te vinden waren: te weten het *Kasteel en Hofstadt van Cruiningen*; het *Huis te Koorboute*; het *Huis te Maalstede*; het *Huis Bruelis*; het *Huis Gistellis*; het *Huis te Ellewoutsdyk*, het *Huis te Schengen*; en het *Huis te Werf* of *'s Heer Hendricxburgh*. Moet zulks verstaan worden van den tyd, wanneer gemelde Schryver dit ter neder stelde, namentlyk in 't jaar 1636, wyl het zeker is, dat in vroeger tyden een meerder aantal van Adelyke Sloten hier gevonden werdt; om niet te spreken van *Monster*, het Hofverblyf der Borsselse Ridders, zoo weet men nog het *Huis te Baarland* aantewyzen, en in deszelfs nabuurschap het *Kasteel van Hellenburg*; het *Huis van Vroonenburg* onder Cappelle; het *Kasteel van Lodycke* en meer anderen, wier overblyfzels of gedachtenis men herdenken zal, wanneer men de Heerlykheden, hier te vinden, afzonderlyk zal verhandelen.

Maar

Maar dat de verwondering meest gaande houdt, is de tallooze meenigte van Adel, die zig hier geneerde, en, in een Land van geen meerder uitgestrektheid, bestaan kon vinden.

De oudste Stam, my voorgekomen, is die van *Renesse*, dan deze is al vroeg naar Schouwen verhuisd, en daar stichter van het Dorp van gelyken naam geworden, daaraan volgen die van *Borssele*; hoe talryk waren die? zy verspreidden zig in de nabuurige Eilanden, en bragten byzondere Geslachten voort, die zig, ter onderscheiding, naar hunne Heerlykheden lieten noemen. Hoe talryk zyn de Edelen *van der Maalstede* niet geweest? en wat hebben die *van Catz* hier niet luisterlyk geleeft? geen Ambacht of Slot was 'er, of een Adelyk Geslacht voerde 'er den naam van, vermaagschapte zig met anderen, en veranderde wel eens in zyne zy-ranken van de oorspronkelyke naamen, zoo als by voorbeeld die van *Lodycke* en *Broeke* dezelve waren, met die van *Reimerswale*.

Hun bestaan was verscheiden, zy leefden van hunne heerlyke goederen, waren Leden van Zeelands Ridderschap, verscheenen op de Dachvaarten, hielpen 's Lands Voorrechten, tegen de overheersching der Graven, niet zelden manmoedig voorstaan, en zyn vooral de beschermers van het platte Land geweest; zy

die Zwaard en Lans geleerd hadden te voeren, wisten den Vyand in binnen- en buitenlandsche krygen, op een moedig ros gezeten en in staal gedost, aantevallen, en hunne krachten te doen gevoelen: anderen kozen den geestelyken stand, of dienden de grooten, als by voorbeeld *de Vrouwe van Ravestein* (die in Walcheren een byna Vorstelyke Hofhouding had) de Heeren van Vere, en anderen, die in vermogen uitstaken; anderen zogten hun bestaan by de Graven in Hofdiensten, en eenige zullen den ploeg ter hand genomen hebben, gelyk in *Polen* geschiedt, en misschien ook nog in Nederlandsche Gewesten wel gebeurt, om uit den Vaderlyken grond, als eene vruchtbare Moeder, voedzel te haalen; de Zeevaart werdt, toen die gemeen werdt, van den Zeeuwschen Adel niet zelden ter hand genoomen, en uit hun kwamen meermalen dappere Scheepsbevelhebberen voort. De Dochters moesten door Huwlyken, of het Klooster leven zig geneeren: Het *Klooster te Biezelinge* bevatte ook geene andere, dan Jonkvrouwen van hier herkomstig, en ik meene wel, dat in vroege tyden ook een diergelyk te *Ellewoutsdyk* is geweest, dan dit alles hebben het Water en de Oorlogen verslonden, geen Adel meer ten platten Lande, de Kasteelen en Sloten eerst vervallen, daarna gesloopt, en zyn 'er nog hier of daar brokken of over-

blyf-

blyfzels, dus haast zig die uitteroeijen, en plaats te doen maken voor een Keet, Boomgaard, Wagenhuis of Varkenskot, zoo dat in onzen jegenwoordigen tyd geen hoflykheden meer ten platten Lande te vinden zyn, dan met die al, is echter de *Aristocratie* niet uitgeroeid.

Wy moeten ook het *Dyk-bestuur* zoo als het oudtyds was, en in later tyd vastgesteld is, eens opspeuren, en hetzelve eenig licht byzetten. Het komt my zeer waarschynlyk voor, dat in de vroegste tyden, na dat dit Eiland met Dyken omzoomd was, ieder Ambacht de zyne moest onderhouden, dan, hoe gebrekkig zulks toeging, en met hoe weinig kundigheid, is ligt te denken, ook, hoe onmachtig somtyds een Ambacht ware, om zwaare Dyk-breuken en grondbraken te heelen, is daaruit optemaken, dat wel eens een Graaflyk bevel noodig was, om twee à drie aanpalende Heerlykheden te noodzaken, een noodlydenden te hulpe te komen, gelyk zulks ten aanzien van *Kreke* en *Broeke* plaats heeft gehad.

Het opperbestuur schynt oudtyds in twee *Dykgraafschappen beoosten* en *bewesten Tersicke*, gesplist te zyn geweest. Het eerste was gehecht aan den eigendom van het Adelyk Huis en Heerlykheid *van de Kreke*; en door welk toeval, 't zy door overheersching of

Vorstelyken wil, 't zy ter oorzaake van slegt toeverzicht, hetzelve daarvan af is geraakt, kwam my nimmer voor; maar wel, dat Heer *Hendrik de IV. van Borsfele, Heer van Vere enz.*, die waardigheid bekleed heeft; welke tot plaatsbekleeder had *Balthasar*, basterd van *Haemstede*, die in 't jaar 1483, schynt overleden te zyn, of wel het jaar te vooren; agterlatende een insolventen Boedel, en veele schulden de wateringe van beoosten Yersicke aangaande; waarover Heer Hendrik van Borsfele van der Vere, moeilyk gevallen werdt, zoo dat die, om zulks te redden en te regt te brengen, tot zynen Onder-dykgraaf committeerde, *Pieter de Graue*, die weder werdt opgevolgd door Heer *Nyclais van Reymerswale*, welke den 20 Januari 1485, deze bediening aanvaarde. Om welke schulden te kwyten, *de Staten* der voorsz. Wateringe, den voorn. Heere van Vere toestonden *eene groote vlaams* van den gemete, uitgenomen die van *Cruyningen*, die wel in 't uiterlyke daarin consenteerden, *maer in 't heymelicke hadden zy te voeren besproken, dat zy niet daer of geuen en wilden.* Het schynt, dat de Opper-dykgraaf toen de ontfangst had der *Water-penningen*, en daaruit de Zee-weeringen moest onderhouden, gevolglyk, moest hy verantwoorden voor zyn Onder-dykgraaf: Balthasar de basterd van Haam-

ste-

ſtede, woonde te Reymerswale, en is aldaar overleden; deszelfs Weduwe verliet den boedel, de ſchuldeisſchers leiden daar de hand op, en de Wet van evengemelde Stad verſtond, *dat men die goede in 't voirſz. ſterfhuys zynde by den Heer zoude doen ſluyten ende verwaren tot coste van den zeluen goede. Ende alſoe eenige anderen luyden volle Recht daer ane gevordert hadden, die 't anderhalf ſchatte of panden wilden.* Soe *wert geordonneert by der voirſz. Wet van Reymenswale, dat myn voirſz. Heer van der Vere 't voirſz. goet zoude doen vercoopen 't zynen 'ſcoensten mits betalende alle oncosten, ende zoe wes bouen dien ende bouen die betalinghe van de ſchulden die bleken ouer bliuen zouden, dat hy dat naer hem trecken zoude* enz. In deze Watering waren *dertien Gezworens*, die elk voor Tabbaard-laken 's jaars genoten veertien ſchellingen, behalven een *Clerc*, wien voor ſchryfloon en Tabbaard-laken was toegelegt ₤ 4 : 14 : - vl. Ik wil denken, dat voorſz. Dyk-beſtuur, 't welk zig meest bepaalde tot dat gedeelte van dit Eiland, thans nog met de Zee gemeen, door den Keizer Maximiliaan, met dat, 't welk men *Bewester-Yerſicke* noemt, zal vereenigd wezen, wyl men van hetzelve geen verder gewag vindt gemaakt (*i*). Wan-

(*i*) Dit alles is my gebleken, uit de Rekening van

Wanneer ook het Dykgraaffchap Bewesten-Yerficke moge ingefteld, en door wien eerst bediend wezen, het is zeker, dat reeds Hertog Filips van Bourgondien den 8 April 1437, naar den loop van den Hove, dat is 1438, daarop eene Ordonnantie heeft gemaakt: En in 't jaar 1509, Jonker *Jacob van Kruiningen*, dat Ambt in pacht genomen heeft voor den tyd van drie jaren, mits *f* 361 : 's jaars aan den Grave optebrengen: Keizer MAXIMILIAAN de I. bevestigde gemelden Heer voor andere drie jaren in dezelfde waardigheid, ten gelyken pryze, en verleende deswegen ample Commisfie, dato 8 October 1509 *(k)*. Welke Jakob van Kruiningen in 't jaar 1511, overleden zynde, is opgevolgd door zyn Broeder Heer *Jan*, Heere van Kruiningen, voor drie jaren, op een pacht van *f* 300 : 's jaars, die verkreeg daarvan mede eenen breeden lastbrief van evengemelden Keizer dato 14 Februari 1512 *(l)*. Dan den 5 December 1515, werdt hy voor andere drie jaren opgevolgd door Heer *Joost van Kruiningen*, Raad en Kamerling des Keizers Karel den V., mede op een jaarlyksche erkentenis van *f* 300 : , enmits ftellende *in ter Goes eenen goeden notabelen man aldaer woonende* om zyn ge-

Mr. Pieter de Graue, ter Griffie van Vere voor handen.

(k) VII. Copul. ter Rekenk. fo. 516-519.
(l) ibid. fo. 520-523.

gemachtigden te wezen *(m)*. De geduurige overstroomingen, en grondbraken; deeden steeds omzien om een geregelder en bestendiger Dyk-bestuur intevoeren, dat de reden kan geweest zyn, waarom Koning FILIPS de II., den 1 Januari 1557, commissie verleende aan zynen Rentmeester Bewester-schelde *Jeronimus Sandelyn* Ridder, als *Super Intendant en Opper-Dycgrave van alle de Dyckagien ouer al in 't quartier van Zeelant bewesterschelt*, met uitgestrekte macht *(n)*. Met dat Oppergezach zullen de Heeren Rentmeesters in der tyd bekleed zyn gebleven, tot dat de omwenteling in 's Lands-bestuur en Staat, ook hierin weder verandering zal gevorderd hebben: hoe het zy, daar moet al straks, na dat dit Eiland de Spaansche Regeering verlaten had, een byzondere Dykgraaf over deze Watering aangesteld zyn geweest, want ik vinde, dat *Jan Fortsen ter Vesten*, *Dykgraave van de breede Wateringe Bewesten Tersicke ende van Wemelynge*, overleden zynde, den 24 October 1596, door de Heeren van Goes in deszelfs plaats werdt voorgedragen *Cornelis Adriaensen Soetwater*, welke daartoe ter zelvertyd *by provisie* werdt gemachtigd *(o)*. Vervolgens heeft de begeving

(m) VIII. Copul. fo. 108-111.
(n) ibid. fo. 116-119.
(o) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1596.

ving dezer waardigheid, wanneer die kwam opentevallen, meermalen grond tot geschil uitgeleverd, onder anderen ten jare 1662, wanneer de Gezworens dezer Watering klaagden, dat de Heeren van Goes, *affonderlyk*, *dat is zonder hun instemming, tot Dykgraaf in plaats van wylen de Heer Hieronimus van der Straten, hadden genomineert den Heer Bailliu Pieter van Campen;* dan 's Lands Staten bewezen uit hunne Notulen der jaren 1596, 1620 en 1653, dat zy, als Souvereinen van den Lande, alleen de macht van begeven hadden, doch dat den Magistraat van Goes benevens Gezworens vrystond daartoe een of meer bekwame persoonen aantebevelen; hetgeen van wegens Goes den 20 Maart 1662, werdt erkend, en daarop werd Mr. *Pieter Campen* tot Dykgraaf aangesteld *(p)*. Welke overleden zynde, is op 24 Maart 1682, in deszelfs plaats by hun Ed. Mog., met herhaling van voorgemelde gronden, welker wettigheid weder by de Heeren van Goes erkend werdt, aangesteld de Heer *Emmery van Watervliet*, Heer van 's Heer Hendrikskinderen, Burgemeester van evengemelde Stad *(q)*.

Hoedanig het Dyk-bestuur der meergemelde Wa-

(p) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1662. bl. 69, 70, 72, 73, 75 en 79.

(q) ibid. d'Ao. 1682. bl. 14.

Watering, en van het geheele Eiland zedert, en *nu* nog bestaat, wordt breed aangeteekend gevonden in de *Tegenw. St. van Zeel. II. D. bl.* 328 *en* 329, waarom zulks niet herhaald wordt: alleenlyk moet men aanmerken, dat het recht der Rentmeesters van Zeeland Bewesten-schelde, om als Opper-dykgraaf op alle rekeningen van Dykagien onder zyn ressort te verschynen, ten tyde van Heer Jeronimus Sandelyn, by *een Sententie van den Secreten Rade*, is bevestigd geworden *(r)*.

Over het oefenen van Hoog- Middelbaar- en Laag-rechtsgebied, zyn al van ouds, vooral by 't steigeren van 't Graaflyk gezach, veele en geduurige twisten geweest, eerst tusschen de Ambachts-heeren en 's Graven Rentmeesters Bewesten-schelde, daarna ook met de Stad Goes, welke meende, in plaats der hooge Vierschaar, hier 's Graven Mannen te moeten zyn, terwyl die van Middelburg in 't bezit hiervan zynde, zig dien peerel hunner kroon niet lieten ontwringen, maar tot heden hun Recht deswegen hebben gehandhaafd.

Daar is geen twyfel aan, of in oude tyden, toen de Ridderstand nog de uitgestrekste voorrechten uitoefende, of ieder van dien zal, als een Leenman des Ryks zig aanmerkende, het

(r) VII. *Copul ter Rekenk. fo.* 528 —531.

het hooge Rechtsgebied over zyne Landen en onderhoorigen gevoerd hebben: wy hebben daarvan in het vyfde ſtukjen dezer *Zeeuwſche Oudheden* bl. 160, en vervolgens breeder gesproken, vooral moet men zulks beſluiten van die Heerlykheden, welke aan de Adelyke Geſlachten van Borsſelen en Kruiningen behoorden, waar nog de *Steenen van de Wet* aan de Recht- of Parochie-huizen gevonden worden, en welker Schouten tot hier toe den titul van *Bailliuws* voeren.

Was in 't jaar 1577, het Graaflyk bewind hier opgehouden, zoo was het regelen van het burgelyk-beſtuur, in dien bangen tyd, niet gemaklyk op eenen vasten voet te brengen; te veel krygsnooden te water en te land ontrustten zoowel de hoofden der Regeering, als de Landzaten, echter zogt ieder naar een deel, van 't gezach, 't welk voor hem den Graaf, zyne hooge Ambtenaren, den gevluchten, geſneuvelden of verdrevenen Adel had toebehoord; het was de Prins van Orange, die den toom der Regeering alleen hield, en aan deszelfs wysheid, voorzigtigheid en goed beleid, had men zeker veel te danken: Die van Goes vervoegden zig in 't jaar 1581, met een verzoekſchrift aan dien Vorst, waarby zy verzogten, dat de hooge Jurisdictie over Zuidbeveland aan het Bailliuwſchap van hunne Stad

mogt

mogt *gehecht* worden; als uit de bylage K. te zien *is*. Zy ondersteunden quasi het verzoek ten zelven einde te vooren, door de aanwezende Bailiuws, Schouten en Gerechten van 't platte Land aan den Prince Stadhouder gedaan, en erkenden de gronden, waarop die hun vertoog vestigden, waarheid te wezen; om hetzelve te kennen, en wat tegen den Rentmeester Bewester-schelde werdt ingebragt, heeft men geoordeeld laatstgemelde verzoekschrift te moeten plaatsen *onder de bylage L.*

Dat alles baatte niets, *Zeelands Hoofdstad* had reeds *opofferinge genoeg* gedaan, met *Vlissingen* en Vere als mede-Staatsleden zig te zien toevoegen, en het voornaamste van Walcheren onder derzelver hoog Rechtsgebied te laten brengen, dan dat zy gedogen konden, dat haar Schepenen geen 's Gravenmannen over dezen Eilande meer wezen zouden, zy handhaafden zig te meer, daar de Prins te staatkundig was, om Middelburg geheel te verdrukken, en de gemeene zaak had aan die van Goes geene groote verplichting, die zoo lang zy konden Spaanschgezind waren gebleven; altoos Middelburg bleef by zyn bezit, en doet het nog, dan heeft dikwils niet alleen tegens de Regeering van Goes, maar ook met de Ambachtsheeren te kampen gehad, die in 't algemeen zig al vry uitgestrekte Rechten toeschryven,

wel-

welken zy in eene uitvoerige *Deductie* ten jare 1670, aan Heeren Gecommitteerde Raden van Zeeland hebben overgegeven; van welker zaakelyken inhoud men dacht den lezer onder de bylage M. opgave te moeten doen. Zulk eene optelling van heerlyke Rechten, door eene kundige hand gesteld, en tot staving van dezelve met keuren, wetten, gewysdens, en het gevoelen van Rechts-doctoren betoogd, (ofschoon in deze bylage niet aangehaald, om de langwyligheid te schuwen) kon niet missen of moest indruk maken, en, trots op zulke gronden, had de Rentmeester en deszelfs Stedehouder dagelyks verschil over de minste uitoefening van den hoogen Rechtsdwang: men ontmoet daarvan voorbeelden in der Staten Notulen van 11 en 19 October 1679, welke desaangaande byzonderheden bevatten, en daarom geplaatst zyn onder de bylage N. Zedert zyn die verschillen, zoo 't schynt, allengs tot kalmte gebragt, en thans is het hooge Rechtsgebied hier op dien voet geregeld, dat zelden, of nimmer, deswegen meer twist vernomen wordt, dan alvorens daarvan geheel af te stappen, moet nog eene byzonderheid aan 't licht worden gesteld, welke misschien geheel onbekend is geworden, ten minsten my nimmer voorkwam, namentlyk, dat, ten tyde wanneer nog een *Burggraaf van Zeeland* plaats vond,

de

dezelve ook eenen Stedehouder niet alleen gehad heeft, maar dat dit Ambt erflyk, en als een Leen van den Grave moest verheven worden: zoo vinde ik, dat den 3 Maart 1515, op naam van Karel Prince van Spangien enz., door vrywilligen afstand van *Claes Lievensz van Catz*, aan *Janne Michault*, Raad en Ontfanger Generaal des Princen, commisse werdt verleend van het *Leen en Schout-Ambacht der Hooge banne van Zeelant* om *het zelve by hem, zyne Erven en naarkomelingen te houden en te gebruiken tot eenen rechten Zeeuwschen Leene*; Desniettegenstaande moest Claes Lievensz van Catz, hetzelve blyven exerceeren en bedienen, zyn leven lang geduurende (*s*). Dit Leen en Schout-ambacht is daarna, den 10 September 1540; verheven op *Claes Micault*, Zoon en erfgenaam van Heer *Jan Micault*, dan, hoe lange deze zulks bekleedde, kwam my niet voor; ik wil denken, dat dit, zoowel als het Burggraafschap, een titul zonder wezen geworden is, en dat de opkomst der Nederlandsche beroerten, ook daarvan een einde gemaakt hebbe, althans de Heeren van de Rekenkamer, verstonden den 18 November 1614, dat het *een kwaad versterffelyk Zeeuwsch Leen* was geweest, al van over veele jaren aan de Graaflykheid vervallen, waarom voorige re-

(*s*) VIII. Copul. ter Rekenk. fo. 120—129.

gistratie, als by inadvertentie geschied, gestoieerd werdt. Het Burggraafschap zelve, 't welk het Huis *van Kruiningen* zyn erfgoed hield te zyn, was, met of tegen Recht, wanneer de Heer van Kruiningen, die zulks bekleedde in 't jaar 1547 overleden was, door den Keizer opgedragen aan Heer *Jeronimus van Serooskerke*, Ridder, zeker dezelfde, die Rentmeester Beooster-schelde was, by lastbrief van 20 April deszelven jaars (*t*), deze zyne waardigheid van Burggraaf en misschien die van Rentmeester te gelyk nedergelegd hebbende, werdt het Burggraafschap door Koning FILIPS de II. den 1 September 1562, opgedragen aan Jonker *Philibert van Serooskerke*, Zoon van evengemelden Heer Jeronimus (*u*). En, hetgeen ten dezen van veel twisten een einde maakte, is de merkwaardige Commissie des Prince van Orange den 3 Juli 1584 aan Jonker Wolferd van Borsfele, als Super Intendent der wachten van Zuidbeveland verleend, geplaatst onder de bylage O, welke een deel des gezachs, dat de Rentmeesters Generaal plegen te oefenen, vernietigd heeft. Hier mede van de hooge Jurisdictie, en hetgeen daar aanklevende is, afstappende, zal men met een vluchtig oog doorloopen, wat de Godsdienst in dit Eiland merkwaardigs heeft opgeleverd. De-

(*t*) VIII. Copul. ter Rekenk. fo. 130—132.
(*u*) Ibid. fo. 133—136.

Deze Eilanders waren voor de omkeering geheel en al den Roomschen Leer en Eer-dienst toegedaan, en het schynt, dat de verlichting in Duitschland en Frankryk opgedaagd, en tot in Nederland doorgedrongen, hier geene aanhangers vond, en uit dien hoofde hier niet, dan getrouwe aanhangers van Romen aantetreffen waren. Het Eiland behoorde in 't Geestelyke onder 't Bisdom van Utrecht, en werdt voor 't meerendeel door een Deken bestierd, terwyl *Borsselen*, Everingen, Coudorp en Ellewoutsdyk een Dekenschap op zigzelve uitmaakten. *Waarschynlyk* zal de voornaame oorzaak hiervan daarin te zoeken zyn, dat men hier geen Zee-handel dreef, en dus minder verkeer met vreemdelingen hebbende, onkundig bleef van 't geen elders geleerd en geloofd werdt. Ook zullen de veelvuldige doorbraken van Dyken, en, zedert de opkomst der beroertens, dat is van 't jaar 1566, het verjagen en het vertrek der meeste Edelen; de moedwil en wreedheden der Spaansche Soldaten, die hier geduurig ingelegerd waren, gevoegd by de waakzaamheid der Geestelyken, bewerkt hebben, dat 'er, zoo 'er al vonken van kennis en licht zig hebben laten zien, dezelve alstraks uitgedoofd zyn en belet meerderen voortgang te maken, althans dit is zeker, dat de Heer *Jona Willem Te Water*, in zyn treflyk werk

kort

Kort verh. der Reform. v. Zeel., geene byzonderheden weet bytebrengen, van eenige gebeurtenissen, waaruit afteleiden zoude zyn, dat ook hier vroeger dan in 't jaar 1577, de Hervormde Leer beleden is. De Stad Goes, met het Eiland te gelyk de Staatsche Regeering aanneemende, bedong wel uitdrukkelyk de oeffening der Roomsche Religie, en dat niemand daar tegen ietwes mogt onderneemen: hoedanig nu dat beding gehouden, en wat desaangaande voorgevallen zy; ook hoe het bedryf der Staten van den Prins en Stadhouder in der tyd, in dezen te billyken zy; heeft evengemelde Schryver, zoowel als de Heer *van de Spiegel* in deszelfs *Hist. van de Satisf. der Stad Goes en Zuidbeveл.*, zoo wydloopig behandeld, dat den Lezer derwaarts te wyzen het veiligste is, terwyl men zig vergenoege met eene algemeene aanmerking, namentlyk, dat de Roomschgezinden weinig te danken hebben aan de verdraagzaamheid der Hervormde Leeraars, de besluiten tegen deze en andere Gezindheden, welke met het vastgestelde by onderscheidene Synoden, en laatst te Dordt, zig niet vereenigden, getuigen daar genoeg van; terwyl men daaraan ook voor een deel toeteschryven heeft de ontvolking van 't platte Land, en den ondergang der bloeijendste Dorpen, daar men lang en hardnekkig heeft geweigerd, den mins-

ten

ten Roomschen Ker-dienst ten platten Lande toetelaten, en door het yveren der Clasfis van Zuidbeveland, de Staten bewogen werden den 15 Juni 1654, het besluit te nemen, dat in de bylage P. te zien is; en om nog duidelyker van den staat en toestand van de Roomschgezinden in Zuidbeveland in dien tyd te konnen oordeelen, dagt men geen ondienst te doen; met onder de bylagen Q. te plaatsen het bericht van den Heer *Henrik Thibaut*, Rentmeester Generaal Bewesten-*schelde*, *desaangaande*, dat zeker het bondigste en minst verdagt van misleiding is, en ten *klaarsten* ontvouwt de toemalige denkwyze, en hoe zagtmoedig onze Kerkvaders en Staatsmannen van dien tyd omtrent hunne evenmenschen dachten.

Het *Jus Patronatus*, dat hier, zoo niet in alle, ten minste in de meeste Heerlykheden geoefend werdt, was ook een struikelblok, dat niet gemaklyk opteruimen was; dan, daar de Ambachtsheeren meest Roomsch en veele uitlandig waren, kon men het Roomsch Kerkelyk Recht minder doen gelden, en om eens en vooral een einde daaraan te maken, namen de Heeren Staten den 8 December 1649, het besluit, dat het *jus Patronatus in Zeelant geen plaetse meer en heeft*. Dan die Heeren, welken den Hervormden Leer toegedaan waren, en hier aanzienlyke Leenen bezaten, waren zoo

was niet te overtuigen, dat zulk een besluit met het recht en de reden in alles bestaanbaar was; daar den 12 April 1581 uitdrukkelyk by een accoort tusschen Heeren Gecommitteerde Raden, de Stad Goes en Ambachtsheeren getroffen, dit was uitbedongen, en zy in hun recht door een Staats besluit van 29 October 1627, meenden bevestigd te wezen; dan die van *Nisse* en *Kruiningen* werden eerlang te vreden gesteld, maar de Heer van *Cloetingen* was te hooghartig, om daarin daadlyk toeteftemmen; het *Huis van Brederode* gevoelde nog zyne oude herkomst, dan heeft onder eene Stadhouderlooze Regeering het ook moeten opgeven, en zig naar de Kerken-ordening hier aangenomen schikken; men begrypt ligt, dat in alle byzonderheden deswegens aangaande te treeden, verveelend zoude zyn, ook voor sommige onaangename waarheden doen voorkomen, en dat, daar alles nu op eenen vasten en geregelden voet zoo geschikt is, dat in dit stuk ieders gezach palen zyn gesteld, het niet raadzaam zy, oude wonden optezoeken, en oorzaken tot nieuwe verschillen te geven.

Men moet, eer wy dit onderwerp verlaten, nog aanmerken, dat hunne Ed. Mog. den 18 Augustus 1760, de Ambachtsheeren uitdrukkelyk gelast hebben, hunne Predikanten de ner-

verschuldigde Classicale onkosten jaarlyks te voldoen; en te verzorgen het brood, wyn en andere noodwendigheden ten dienste van het Heilig Avondmaal, op pæne van anderzints te incurréren Hunne Ed: Mog: indignatie, en te worden gehandeld als Vasallen, die hunnen Leenheer negligeeren.

Niettegenstaande de Roomschgezinden hier de minste vryheden genoten hebben, is derzelver getal ten platten Lande aanzienlyk gebleven, en is het nog; zy worden door een zoogenaamden *Land-pastoor* bediend, die zyn verblyf te Goes houd: alleen de Dorpen en Heerlykheden van Kruiningen; Waarden, Krabbendyke, Yersikke en de Reigerbergsche Polder, zyn zuiverst van zulke bewooners; waarschynlyk om den verren afstand van Goes, waar alleen een Roomsche Kerk gevonden wordt, doch oogluikend den dienst dier Gemeente zo hier dan daar wordt toegelaten.

Van andere, als Lutherschen, Remonstranten, Mennoosgezinden, kwam my ten opzichte van dit Eiland niets voor; mogelyk dat wel enkelen van zulke gezindheden 'er gevonden worden, dan die kwamen nimmer zoo verre, dat hun getal aanmerkelyk genoeg ware, om eigene Leeraars te hebben, of deswegen vertoogen te doen. Men sluit deze schets van dit alleziins gezegend Land, met wenschen bede,

dat deszelfs bloei en welvaard steeds toeneme; en naar maate van dien, hier vrede, eendracht, verdraagzaamheid en andere Christelyke deugden, meer en meer zullen uitschynen en bevordert worden.

Het is noodzakelyk dat men wete, welk Land- en Zee-kaarten, dit Eiland betreffende, in oudere en latere tyden het licht hebben gezien, zullende men intusschen opzettelyk voorbygaan zulke algemeene kaarten van Zeeland, in welken Zuidbeveland, even als de andere Eilanden, gevonden wordt; die, welken my byzonderlyk dan voorkwamen, zyn:

1. Een kaart van Zuidbeveland, *zonder Byschrift*. Omtrent welke aantemerken is, dat daar op dezelve gevonden worden de *Monnikken Polder*, in Crabbendyke, in 't jaar 1594 bedykt. De *Oude Craiert* in 't jaar 1561, en *Louwyse Polder* in 't jaar 1554 bedykt, men veilig hieruit besluiten mag, dat deze kaart Zuidbeveland vertoont, zoo als hetzelve in 't jaar 1594 zig bevond — van de zuidzyde van het Eiland van Everinge vindt men alhier de Polders *Stuivezand*, *Wolfshoek*, *den Diericks*, *Sint Jacobs Polder*, *de Kogele-zanck*, *de Zuid-Polder*, *Kwisgeld*, en nog een ongenoemde — *Stuivezand* was voorheen een Eiland op zich zelf, maar door den *Diericks-dyk*, naderhand volgens Octroi van Keizer Karel in 't jaar 1522, aan het Eiland gehegt.

2. *Zuid-*

2. *Zuidbeveland* door *Josias Arlebout* in 't Jaar 1632 vervaardigd, en gecopieert na het origineel, hangende op het Stadhuis tot Goes. *Borsfele* herdykt in 't jaar 1632, en de *Nieuwe Craiert* in 't jaar 1612 bedykt, worden hier gevonden. Maar de Polders *Stuivezand*, *Wolfsboek*, *den Dierick* en *Sint Jacobs Polder* op vorige kaart vermeld, worden op deze niet meer gevonden, dus zy reeds moeten geïnnundeert zyn geweest.

3. *Zuidbeveland* door *Nicol: Visfer*, en moet gebragt worden op het jaar 1640—1650, gemerkt de Polders *Tolsende* in 't jaar 1636, 't *Nieuwland* en de *West Craiert* in 't jaar 1642 bedykt, zonder verdere, op dezelve gevonden worden: welke tyd met die van de uitgaaf accordeert.

4. *Zuidbeveland* door *Hattinga*, ten jare 1747 en 1748, uitgegeven by *I. Tirion* in 't jaar 1753, waarby aantemerken is, dat zedert aan dit Eiland nog gedykt zyn de *Konings Polder* in 't jaar 1753, *Willem Anna Polder* in 't jaar 1756, en *Reigerbergfche Polder* in 't jaar 1773, waarom die op deze gedrukte niet kunnen gevonden worden.

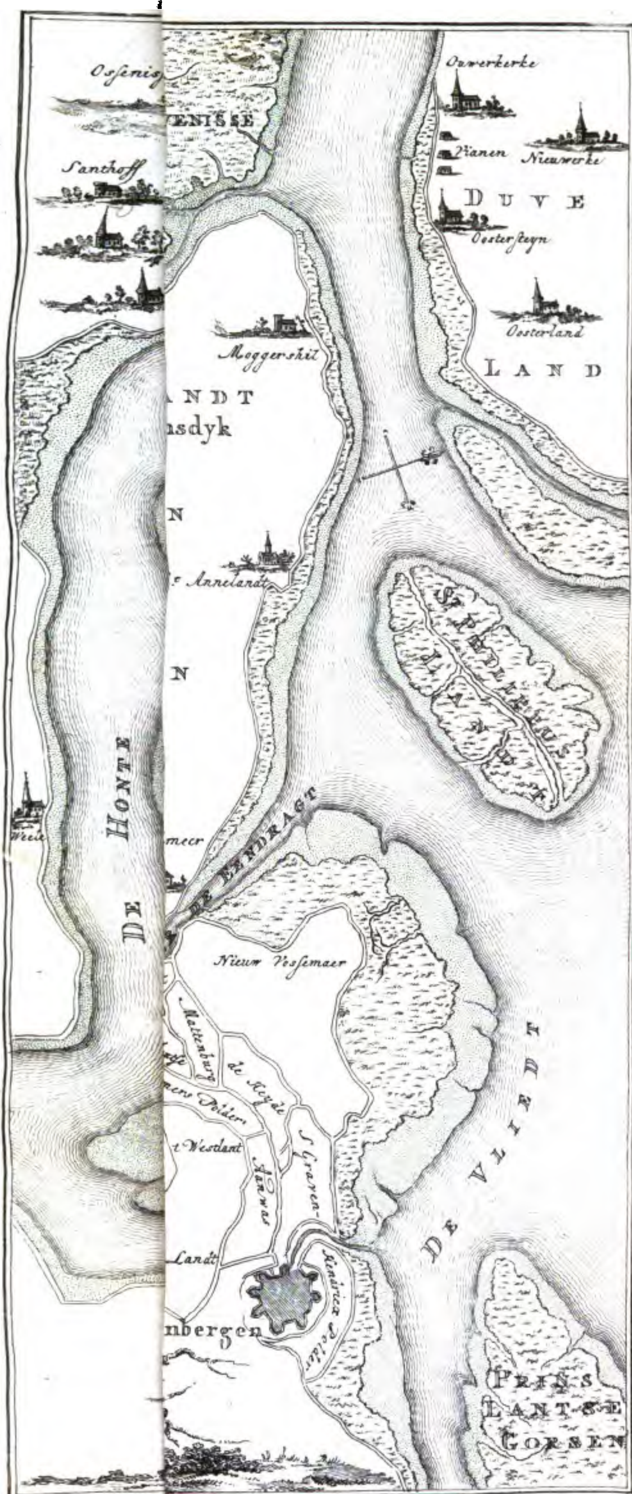
Voorts heeft men nog van de *Oostwatering* dezes Eilands.

5. Een oude kaart met deze Infcriptie *Zeelandiæ pars Aq. 1532. Inundato* — Het is by-

zonder remarquabel, dat men op dezelve den omloop vindt van alle binnen en buiten-dyken, en den opstal der Kerken. *Romerswaal* legt met zyne omliggende Polders nog in zyn geheel, gelyk mede de Polder van *Hinkelenoort*, 't *Bat* en *den Aggen*, in 't jaar 1552 eerst geïnundeert. — onder aan in een gedeelte van Vlaanderen vindt men het Dorp en Kasteel van *Saeftingen*.

6. Eene generale beschryvinge of Kaarte des Marquisaats van Bergen op den Zoom door *Ruse* en *Braem*, ten jare 1575, waarin ook gevonden worden de verdronken Landen van Zuidbeveland. Deze is het, die ik verkleend in 't koper heb doen brengen, en hier nevens in plaat ingevoegd. . *Romarswaal* ligt van zyne omliggende Polders reeds berooft. .

7. Pascaart van de gelegenheid van de Schans te Santvliet in 't jaar 1631. — en Kaart van 't Scheld ende Santvliet ten jare 1640, beiden door Claes Jansz. Visser, vertoonende de verdronken overwaterde Landen enz. tusschen Bergen en Antwerpen. Op deze kaarten vindt men ook het verdronken Zuidbeveland. *Romerswaal* komt nog als eene eenigzints bewoonde plaats voor, verder vindt men 'er op aangewezen *Rillants-kerkhof*, *Schoudeebil*, *de Batsen toorn*, 't *Creke Gors* en *Vynkenesse gat*. — De togt der Spanjaarden op Goes in 't jaar 1627, en het geen be-

Ouwerkerke
Nieuwerke
Vianen
Santhoff
DUVE
Oosterland
Moggershil
LAND
St. PHILLIPUS LANDT
DE EENDRAGT
Nieuw Vossemaer
DE HONTE
Mattenburg
de Kegel
Westlant
Annelandt
DE VLIEDT
Hendricx Polder
PRINS LANTSE GORSEN

betrekking heeft tot de Zeeslag op het Slaak ten jare 1631, vindt men op dezelve aangestipt.

Van de Westwatering is bekend.

8. Een kaartje van Zuidbeveland gedeeltelyk, ten westen, door *Livinus Ruten* ten jare 1568, maar deze is van ouder datum, gemerkt de *Crakert*, in 't jaar 1561 bedykt, hier nog vlotte. Op dit kaartje, hetgeen vry curieus is, en voorheen in een proces tusschen Middelburg en Goes schynt gediend te hebben, vindt men onder anderen aangewezen het *Jonker Fransen gat*, zie *Vaderl. Hist.* IV. D. bl. 246, hetwelk wy thans *het Sloe* noemen. Onder myne verzameling berust daarvan eene goede copie, welke by nadere gelegenheid staat medegedeeld te worden.

Voorts is nog ten opzigte van dit Eiland aanmerkelyk

9. Een kaart van het Goesse Diep, en verdere Vaarwaters, aan Zuid- Noord- en Oost-Beveland, zoo als die waren ten jare 1738, door *A. Zebender*.

10. Een kaart van het Vaarwater van de Puye tot voorby Cattendyke, benevens den Zeedyk en den tegenoverliggenden Rys-pakberm en Mosselbank, opgenomen ten jare 1750, door 's Lands Inspecteurs *van Duym*, *Paardekopen* en *L. van der Stel*.

 Waar,

Waarby men ſen 11 nog kan voegen eene geteekende kaart, welke de Heer Mr. *Willem Nysſen van Waarden* bezit, houdende den rand van Zuidbeveland van Borsſelen af tot Waarden toe, dus een voornaam gedeelte der Honte met de Vlaamſche Oevers daar tegen over; waar op aangeteekend zyn alle de Batteryen, benevens de posteering van 's Lands gewapende Schepen, welke ten jare 1747, daar te vinden waren, opgenomen en gecarteert door *A. Dirks*, 12 Juni 1747.)

Daar zullen ongetwyfeld veele byzondere Polder-kaarten, alsmede van deze en gene Heerlykheden en Wateringen voorhanden zyn, dan die kwamen niet ter onzer kennis, en zoo wy dezelve ontdekkende, kunnen ze by het verhandelen der Ambachten worden gedacht. Het wordt tyd, om het *verdronkene Zuidbeveland* opzettelyk ter hand te nemen.

De meermalen gedachte Sint Felix Vloed van 5 November 1530, rukte beoosten het Dorp Yerſicke van dit Eiland af eene ſtreek Lands, mooglyk weinig minder, dan van twee uuren in de breedte, en eens zoo veel in de lengte, waarin veele ſchoone Dorpen gelegen waren, terwyl de Stad Romerswaal met weinig Land, als een Eiland, aan het verder woeden der Zee werdt overgelaten, gelyk in de beſchryving dier Stad breedvoerig vermeld is.

De

De verslagenheid alomme, en de vrees voor verdere verliezen van Landen en Volken, gevoegd by het klagen van zoo veele verarmde Edelen, en het vooruitzicht, dat eene bloeijende Stad als Romerswaal nu een gelyk lot te wagten stond, zal te zamen gewerkt hebben, om ten jare 1531, Keizerlyke Commisfarisfen herwaarts aftezenden, die, van geld voorzien, ordre moesten stellen, om de ingebrokene Dyken te herstellen, dat mooglyk zoude gelukt wezen, *waren de gevoelens* meer overeenstemmende geweest, dan 'er ontstonden groote twisten onder de *Regeerders*, *Dykgraven* en Gezworens, willende ieder zyn gevoelen doen gelden, als het beste, daar de wetenschap, hoe tegen de *Zee* bestaanbare werken te maken, nog in haare kindsheid was; daarby kwam, dat de doorbraak aan de sluis te kreeke, meer en meer diepte bekwam, en het meerendeel der ondergevloeiden Landen zeer laag waren, en men geen middel wist ter hand te nemen, om die, geduurende de herversfing, van water te ontlasten, 't zy door verkortigen te leggen, of de Molen-konst te baat te nemen, neen, zoo ver was men niet gevorderd: en het was bestemd, dat eene zoo uitgestrekte en vrugtbare streek een prooi der golven moest blyven; het weinige, dat nog overbleef volgde eerlang het meerendeel, en het is tot heden bekend onder

 den

den naam van *Verdronken Zuidbeveland*, terwyl Schippers en Viſſchers de Kreeken daarvan bevarende, door den arm der Schelde, die het van de Brabandſche wal affcheidt, het by verkorting *het Land* noemen. Men zal egter door het gezag van voorzeide Keizerlyke gemachtigden, en derzelver hulp onderſteund, hand aan 't werk geſlagen hebben, en, waren 'er geen nieuwe rampen ontſtaan, zoo zoude 'er mogelyk verwagting gebleven zyn, van het verlorene te herwinnen, maar die hoop werdt ras verydeld, want een niet minder geduchte Vloed, den 2 November 1532, des nagts omtrent drie of vier uuren met een N. W. ſtorm opgekomen, vernielde alles, wat reeds met groote kosten en geen minder vlyt was ter hand genomen, zoo dat in de herwonne Polders van 't Bath, Hinckelenoort en Nieuwlande veele menſchen verdronken, die by voorraad daar Hutten ſchynen opgeſlagen te hebben, en mogelyk aanſtalte hadden gemaakt, om hunne geſloopte wooningen te herbouwen; dan, niettegenſtaande dit, was het Dorp van Bath en den Hinkelenoort aan den Agger, en daar door veel Landen in Mei 1539, al wederom door ongelooflyke kosten bepoldert geraakt, door dien veele vermogende Kooplieden en Renteniers, voornamenlyk van Antwerpen, hier op nieuws ryke Oogsten dagten in-

inte zamelen, doch zy hadden, zeker door mis-leiding, de Dyken, die de Vloeden moesten weeren, te weinig hoogte, en waarschynlyk ook geen genoeg beloop gegeven, daarby de-zelve niet behoorlyk met Stoo-matten doen be-krammen, 't welk oorzaak was, dat in Octo-ber deszelven jaars door eenen Storm, die vyf dagen duurde; alles op nieuws een prooi der Zee werdt, en zoo veele aangewende kosten ten eenemale verloren raakten (v).

Hetgeen van Dykstalen en Landscheidingen nog mogt overgebleven wezen, zullen de ver-dere Vloeden van 14 Januari en 15 Februari 1551, 2 en 3 November 1555, 11 en 12 Ja-nuari 1557, en laatstlyk die van 1 November 1570, vervolgd hebben, gelyk men aangetee-kend vindt, dat, eenige jaren na de Overstroo-ming van 't jaar 1530, de Dyk tusschen Ro-merswaal en het Tol-huis voor Bergen op Zoom, doorgebrooken en geheel tot niet gekomen is. Het verdiend aangeteekend te worden, welke plaatzen dit oostelyke deel des Eiland met den eerstgemelden Vloed van 5 November 1530 al verloor, die voor verre 't meerendeel nog met de Zee gemeen zyn.

Bewesten Yersicke. gem: roed:

Tolenden binnen, by der breedte groot	1102	39

— Con-

(v) Reigersb. Chr. II D. bl. 427—433, 464.

	gem:	roede
Couwerve by de breedte groot	9023	84
Sturmézand	519	—
Beoosten Yersicke.		
Reymerswale by de breedte groot	2571	7
Broucke	1459	66
Creke by de breedte groot	652	38
Steenvliet	656	75
Everswaard	1190	107
Schoudee	1101	230½
Nieuwlande	2161	—
Swartewaal	212	39
Tolsende buiten	452	95
Duivenee by de breedte	1559	118
Zeldyk	258	97
Lodyk	708	61
Nieuwerkerke by der breedte	267	133
't Serpieters-polder	541	—
Maare	2268	47
Rilland	1781	54
't Bath	954	100
Hinkelenoord by de breedte	682	33
Zwaanhil	182	58
Den Ouden Gentsen Polder is geïnundeert 13 Januari 1551, by de breedte	854	101
Desgelyks zyn op denzelven dag en jaar ondergeloopen		
Den Arents-Polder, by der breedte	176	36
Colnis-polder	132	—

Spiet-

	gem:	roed:
Spiervliet	68	133
Grooten Agger	1204	—
Kleenen Agger	219	—
Valkenisse, daarvan is in de jaren 1530, 32 en 1542 uitgeslagen	486	137

Het welk samen ruim 32000 gemeten bedragen zal, als men nu daarby neemt het verlies van dit Eiland aan zyn zuidzyde tegen de Honte of Westerschelde, dan kan men veilig stellen, dat het meer dan eens zoo groot, dan tegenswoordig, geweest is.

Ten tyde, wanneer dit Land-verlies voorviel, was men zoo ver niet gevorderd, om van byzondere binnenlandsche streeken afzonderlyke kaarten te kunnen hebben, gevolglyk moest vervolgens de waare groote van ieder Ambacht, zoowel als de scheiding van die, welke daar aan paalden, uit oude schriften, het zy uitgiften en transport-brieven, blyken, veelen van dezelven zullen door de volgende Oorlogen, en rampen des tyds weggeraakt wezen, terwyl ieder zyn aanspraak behield, op het geene zyn of zynen Voorouderen eigendom ware geweest, waarom de Leenen, welken daar voorheen te vinden waren, gedurig, en nog, worden verheven, en onder den naam van *bezoute Ambachten* bekend blyven. Verscheidene eigenaars dier Ambachten deeden deswegen vertoog aan de Heeren Staten van Zeeland,

waarom Hun Ed. Mog. den 13 Januarii 1665, goedvonden Heeren Gecommitteerde Raden te authoriseeren, *tot het doen van de Limietscheidinge van de voorsz. Ambagten, door een of te twee gezworen Landmeters, daar over geroepen alle de geinteresseerde, en het selve geschiedende tot haren koste.* Hoe verre aan dat bevel voldaan, en of het wel volbragt zy, kwam my nergens voor; nieuwe aanwinningen van deze verdronkene Landen zouden het best leeren, en ik meene wel, dat by het indyken des Reygerbergse Polder tusschen de eigenaars der Ambachten van Bath, Rilland en Maire geen kleine twisten plaats hebben gehad.

Het is, zedert twee en een halve Eeuw, nog maar aan weinigen van voorverhaalde verdronkene Landen mogen gebeuren, op nieuws het hoofd boven de Golven te steeken; te weten *Toleinde*, zoo verre het herdykt is, zoo mede een kleen gedeelte van *Nieuwlande*; van *Bath, Rilland* en *Maire*, zyn ten jare 1778 gedeeltens herverscht, onder den naam van *Reygersbergsche Polder*; van het Ambacht van *Hinkelendort* is ook een gering deel in wezen; en eindelyk kan daarby gevoegd worden, hetgeen werkelyk nog van *Valkenisse* gevonden word; alle het overige is nog met de Zee gemeen, en leverd weinig vooruitzicht op, om aangewonnen te worden: zoo dat in het geweezene oos-

te-

zelve deel van Zuidbeveland nog werkelyk te zoeken zyn alle die Ambachten; welke men nog even optelde, dat met den Vloed van 't jaar 1530 verslonden werden.

Terwyl men van de Plaatsen en Heerlykheden, welken daar te vinden zyn geweest, in het byzonder gewagen zoude, komt in de eerste plaats de Stad ROMERSWAAL voor. Het is waar, men heeft dezelve reeds gedacht, en zelfs, hetgeen men meende aan haar geschiedenis te ontbreeken, in een Aanhangsel medegedeeld: niet te min vleid men zig, dat nog eenige weinige nadere aanteekeningen, daarvan gemaakt, den Lezer niet onaangenaam wezen zullen.

De Chronykschryver *Eyndius* wil, dat *Romerswale*, de wal der Romeinen beteekend, en *Room-poot* nu *Roompot*, 't welk onder de benaming vau *Romanum promotorium* voorkomt, de Romeinsche uitstekende punt lands beteekent. Want *poot* geeft een hooft te kennen, *Poot* is ook zegt hy, huiden ten dage by de Noordhollanders een *hooft*, waarvan wy (hy verstaat de Zeeuwen) *Oschpooten* (dat is bollen, of kuisen) zeggen. Dit dan de Romeinschen uithoek geweest zynde, vermeint *Eindius*, dat de Romeinen aldaar aan den voornaamste en oudsten mond der Schelde een Kasteel opgeworpen en gehad hebben. Dusver

P. Cluverius Batav. Oudb. I. D. in de Voorreden.

Men weet vervolgens niet te vereffenen hoe *Reigersberg* schryve, dat Aarts-hertog Filips van Oostenryk hier in Juli 1493 zouden gehuldigt wezen, gelyk wy in het beschryven dezer Stede bl. 25. vemeld hebben; daar echter *Goudhoever* in zyn *Chron. bl. 559.* stelt, dat de huldiging van gemelde Vorst, op zyn zestiende jaar is geschied op het einde van December 1494. Wien zal men in 't gelyk stellen? wy hebben daaromtrent echter nader en vaster bescheid gevonden onder de verzameling van Handvesten enz., waaruit de beschryving dezer Stad zamengesteld is, namenlyk, dat voorsz. huldiging eigentlyk is geschied op den 6 November 1494, en dus blykt het, dat Gouthoever het naaste by de waarheid kwam.

Men heeft aan het einde der *Keuren* dezer Stad aangeteekend gevonden. *In 't slot van de Kuere van Zeelandt genouch verclaert wordt die van Middelburch, Ziericzee en Reymerswale exempt te wesen van deselve kuere, ende by haer kueren, rechten, priuilegien, oude costumen, statuyten, liberteyten en vryheden zullen blyven in zulcken state als zy waren en geweest hebben by tyden van wylen onsen voorseyde Heeren als Philips Hertoech van Bourgondien en Hertoch Kaerle van Bourgondien*

wiens

wiens zielen Godt genadich zyn enz. Deze Stad was by de Keure, die *Floris Monbaer van Hollandt* lange te voren de Zeelanders gegeven had, reeds in dezervoege bevoorrecht geweest *Die van Reymerswale moeghen van allen zaken en faeyten wysen of de Graeue in alder maniere daer presen waere.*

Ook is 'er in Stads schriften een aanteekening geweest, hoe de waarde van onderscheidene Geldspecien zoo in haar Voorrechts-brieven, als Gilde-keuren dikwils voorkomende, moest gerekend worden, als *Alle ponden zwarten in desen ofte alle ponden zyn thien stuuers, ende daer staet een ghoude schilt, dat mach men betaelen met twee en twintich stuuers, en waer grooten staen zyn grooten vlaems, en schellinghen een schellinck is een groote vlaems.*

Onder de voorrechten, aan deze Stad by de Grave geschonken, schynt men niet aangeteekend te hebben, dat, 't welk Hertog Aalbregt van Beyeren den 7 November 1359, den *dorpe van Reimerwale* verleende, dat men daar de misdadige lieden van kracht, moord ofte diefte enz. bezetten en beklagen mogt (*w*). Ook verzuimde men te melden, dat evengemelde Hertog den 12 Januari 1390, uitspraak deed over de ontstaane geschillen tusschen die van Dord-

(*w*) Mieris Charib. III. D. bl. 112.

Dordrecht en deze Stad (x), welke verschillen over het recht van laden te Dordt ontstaan waren, dan by gemelde uitspraak niet duidelyk genoeg beslist schynen te zyn geweest, om dat meergemelde Hertog den 22 October 1391, eene nadere uitspraak, en wel in nadeele van Dordrecht, heeft moeten doen (y).

Het is zeer waarschynlyk, dat Hertog WILLEM *van Beyeren* den VI. van dien naam, te dezer Stede, als Grave van Zeeland, is gehuldigd geworden, althans dit is zeker, dat hy den 7 Juli 1405, alhier de Voorrechten van Goes heeft bekragtigt (z).

Wanneer ten jare 1438, by de Staten van Holland en Zeeland besloten werdt, eene Vloot uitterusten tegens de Oosterlingen, moest deze Stad daartoe *een* Oorlogschip leveren (a).

Ten jare 1461, was te dezer Stede Tollenaar *Jan die Buck*, welke de Schippers van Etten in de Baronie van Breda, eenen nieuwen en ongewoonen Tol afvorderde, waarover die zig aan den Heer van Breda beklaagden, zeggende onder anderen, dat voortyds tusschen Bergen op Zoom en Reymerswaal een Baken plagt te staan op *Toeroort*, en dat wie binnen dat Baken

(x) Van de Wall. Handv. enz. van Dordt bl. 340.
(y) ibid. bl 343.
(z) Geschrev aant. rakende Goes.
(a) Vaderl. Hist. III. D. bl. 535.

ken kwam, dien Tol schuldig was, maar dat zy *daar* nimmer binnen kwamen, enz.

Den 8 April 1518, voor Paaschen, waren de Staten van Zeeland binnen deze Stad vergaderd; waar zy de Koninglyke Majesteit inwilligden *f.* 15000: en Mevrouwe de Douaire van Savoye, Gouvernante der Nederlanden *f* 2000: tot een gratuiteit voor eens, te betalen in twee termynen *(b)*.

Heeft men in de beschryving dezer Stad bl. 93, van derzelver Rhetorie-kamer gewaagd; men *kan* daar nog byvoegen, dat in de maand Mei 1496, deze Rhetorykers, nevens die van andere Steden, geweest zyn te Antwerpen, als de *Landt-prys* daar gehouden werdt *(c)*.

De Pastoor dezer Stede plagt 's jaarlyks, uit des Graven Domeinen van Tholen, *zeeven schellingen en zes grooten vlaams* te genieten, die nu by het gemeene Land in bate komen *(d)*. En by de Predikanten der Hervormden, welke deze Gemeente bediend hebben, kan gevoegd worden Mr. *Zeger Pit*, welk op 6 Mei 1612, van hier naar Aardenburg beroepen zynde, om daar

(b) V. Copul. ter Rekenk. fo. 63—68.
(c) H. van Haestens, Beleg v. Oostende bl. 71 die tot bewys aanhaald A. de Smit, groote Chron. v. Vlaand. Cap. 69. fo. 182.
(d) Rek. van den Rentmr der geest. goed. te Tholen d'Ao. 1781. fo. 103. en verso.

daar in het Duitsch en Fransch te prediken; ook derwaarts vertrokken is.

Men kan by de geschiedenis dezer Stad ook het volgende voegen. Dat ten jare 1580, door deze Regeering, zoowel aan de Prince van Orange, als by de Staten van Zeeland, is ingediend geweest eene Deductie tegens die van Goes, tenderende, om geredintegreert te worden in hare Previlegien van 't Landrecht in Zuidbeveland, 't welk zy aanwezen meer dan twee Eeuwen over gemeld Eiland en Poortvliet geoefend te hebben, maar dat die van Goes zedert het jaar 1572, begonnen hadden dit naar zich te nemen: Dit stuk was waardig geweest onder de bylagen te voegen, als bevattende veele merkwaardige byzonderheden, dan het was te groot; men vindt het in het *III. Copul. ter Rekenk. van Zeel. fo.* 236-265. Verder vinde ik in de Staten Notulen van den jare 1592, dat den 19 September des gemelden jaars tot Baillu van Reymerswale werdt aangesteld *Ingel Joossen Mol*, en dat ten zelve tyde deze Stads Regeering gelasterd werdt ten aanzien van het bestier der geldmiddelen, waarom zy verzogten, *ymandt gecommitteert te worden om der Stadts rekenynge te hooren ende sluyten.* Waartoe ook Heeren Gecommitteerde Raden by besluit van 8 Augustus des gemelden werden gemagtigd, te meer, daar zy ✠ 200 vls. onderstand voor

hun-

hunne Dykagie verzogten; voorts is aante-merken, dat de Staten van Zeeland den 6 Juli 1594, die van Romerswaal toestonden *brieven van recommandatie, om te verkrygen brieven van respyt ende atterminatie van hunne schulden gemaakt voor de troubles van den jare* 1572. Dit was niet genoeg, wilden zy nog aanwezen blyven behouden, moest tot herstelling der beschadigde Dyken het gemeene Land de kosten op zig nemen, gelyk den 7 Juli des jaars 1594, besloten werdt, daarvan een poinct van beschryving te maken, dan om dit op zekere gronden te kunnen doen, werdt den 14 dier zelve maand bepaald, dat de Heeren, welke stonden te vertrekken ter inspectie van het Land van Tholen, ter zelver tyd mede zouden visiteren *de Dyckaigie van Reymerswale.* Hetgeen ten gevolge hadt, dat den 18 Augustus des zelven jaars aan deze Stad ₤ 100: vls. tot onderstand werdt toegelegd, zeker een geringe bystand, dan haar ondergang was bestemd. Men had te meermalen ondervonden, dat, wanneer de nood het vorderde, die van Vere veeltyds zig gereeds toonden, aan deze noodlydende Stad hulpe te bieden: waarom ten jare 1595, wederom derwaarts toevlugt genomen werdt, en een brief afgevaardigd, dato 13 November 1595, als de bylage R. oplevert.

Het toeneemend verval maakte, dat die van

deze Stad zig, ten jare 1626, aan 's Lands Staten vervoegden, verzoekende, tot behoudenis harer Dykagie, een onderstand van ₰ 400: vls., doende te gelyk opmerken de gevolgen, die het hebben konde, als deze plaats van Inwooners ontbloot zoude wezen; ook dat zy jaarlyks nog ₰ 100. vls. in de gemeene Middelen aanbragten. De voormalige grootte dezer Stad was zoo verre vermindert en ingekrompen, dat ten jare 1627, dezelve in haaren omtrek niet meer, dan agttien gemeten, groot was; dat de huizen meest stonden op een hoog staal, terwyl 'er een zeker werk was uitgedagt, ten einde dit overblyfzel te behouden, welk werk ₰ 200: vls. kosten moest, en ₰ 40: vls. van jaarlyks onderhoud; dan hoe weinig zoo een hulp te beduiden had, 's Lands Staten konden daartoe niet verstaan, en zouden afwagten, of de Ingezetenen zich zelven niet konden helpen (e). Zeker niet vaderlyk. Ten gemelden jare was hier nog te zien, en in wezen een Tooren, eertyds geweest hebbende de *Koe-poort*, welke men vreesde, of den Vyand wel mogt innemen, hoewel die niet houwbaar, veel minder bestand was tegen kanon, niet te min meenden de Heeren van Tholen, dat het dienstig was, die door 30 of 40 man te bezetten: het besluit viel, men zoude die

(e) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1627. bl. 145.

die Tooren door den Raad doen bezigtigen enz. *(f)*. Men vond nog, den 2 December deszelven jaars goed, de Regeering dezer Stede scherpelyk te verbieden, geen *Steen* van daar te laten vervoeren, of dat tegens haar geprocedeert zoude worden door Militaire macht *(g)*. Geen zagtzinnig middel. Daar geene renten van hooftsommen, waar mede deze arme overblyfzels nog beladen waren, konde voldaan worden, schynt het, of die van zommigen uit 's Lands middelen werden gekweten, altans den 15 *Maart 1628*, verzogten de Erfgenamen der Heeren *Wolfaert van Borsfele*, Pensionaris *de Jonge* en *Meyros*, dat mogt gecontinuëert worden met de voldoening van £ 28 : 6 : 8 vls. zulker renten, die tot weinig maanden te voren, by het Comptoir van Bewesten-schelde waren gekweten geweest: waarop de advisen der Rekenkamer en Rentmeester Bewesten-schelde zoude ingenomen worden *(h)*. Nu was de verhuizing hier algemeen, waarom den 8 September des evengemelden jaars aan *Adriaen Jacobsen* en zyne kinderen toegestaan is geworden, *hunne huysinge en Rosmolen*, elders in Zeeland te mogen vervoeren, dat is afbreken

(f) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1627. bl. 313.
(g) Ibid. bl. 328.
(h) Ibid d'Ao. 1628. bl. 33.

ken en herbouwen, waar hun goeddagt (i). Niettegenstaande dat alles, bleef de Stads Regeering hier nog in wezen, want den 6 September 1630, verzogten Baillin, Burgemeesters en Schepenen, dat 'er een middel mogt gevonden worden, om *Jan Coopvaar* te vergenoegen, welke aan verloopene interesten zedert het jaar 1575, *f* 400: te vorderen had, waartoe zy onmachtig waren: Men verzond deze Verzoekers aan de Wet van Vere, daarvoor dezen arrest (waarschynlyk op eenige Stede goederen) was gedaan (k). Zoo alle de rampen van water en vuur, welke de schaduwe eener eertyds bloeijende Stad steeds op zyde bleven, haare geheelen ondergang nog niet genoeg bewerkt hadden; de Vyand van buiten voltooide het, want, in het begin des jaars 1631, werden twee Inwooners dezer Stede *Job Huybrechtsen Catte* en *Pieter Adriaense Bosch*, nevens derzelver Schuiten, met Mosselen geladen, door de Spanjaarden uit *Zantvliet* genomen, waarover door 's Lands Staten aan den Bevelhebber dier Vesting geschreven werdt (l). Was de Vyand hier geland geweest, en had zy twee arme Visschers van daar mede gesleept, zulks kon meer gebeuren, ja hy kon zich vestigen, en de geheele Ooster-schelde onveilig maken, waar-

(i) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1628. bl. 264.
(k) Ibid. d'Ao. 1630. bl. 177.
(l) Ibid. d'Ao. 1631. bl. 70, 71 en 103.

waarom *den* 20 Maart 1631, de Heeren ter Verpachting van 's Lands middelen te Tholen gaande, werden geauthoriseert, deze desolate Stad, en wat daaraan hoorde, te bezien, daarvan schriftelyk verbaal overtebrengen, nevens hun gevoelen, wat te doen, om den Vyand te beletten, zig hier neder te ftaan, en zyne veroverde pryzen in veiligheid te ftellen *(m)*. Hier eindigt hetgeen men ter aanvulling van het geschiedkundige dezer Stede weet bytebrengen, en nu *zullen wy het* oude Adelyke Stamhuis van Romerswaal nog eens wat nader beschouwen.

Men ftelde in de beschryving dezer Stede bl. 95, dat de oorsprong dezer Edelen in de oudheid zig verloor, wy geloven het nog, offchoon wylen de Heer *T. E. van Goor*, in zyne *Beſçbryving van Breda bl.* 20, zegt, dat de Heeren van Lodyck en Reymerswaal in regten lyn zyn afgeftamd van *Rafo van Gaveren*, Heer van Liedckekercke, eerften Heer van Breda, en Vrouwe *Adewyne*, Dochter van *Willem* Heer van Stryen, maar men kan toeftaan, dat zy, uit eene Dochter dier aanzienelyke Echtgenooten, met naame *Geertruid*, gehuwd met *Klaas van Romerswaal*, Ridder, Heer van Lodyck, zyn voortgeplant geworden; terwyl evengemelde Schryver voortgaat bl. 383, te

(*m*) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1631. bl. 91.

te vermelden, dat gemelde Huwlyk ten jare 1290, werdt beschonken met de *Erflykheid en 't inkomen van Rosendaal met de midden en laage Heerlykheid van dien*, dit heerlyk goed bleef by deze Stam tot den jare 1501, wanneer een der nakomelingen, ook *Klaas van Romerswaal* genaamd, hetzelve, nevens de Heerlykheid *Nispen* verkogt aan ENGELBRECHT *Graaf van Nassau*, Heer van Breda, waardoor het weder aan 't Land van Breda is gehecht geworden.

Ten jare 1301, was *Boudewyn Kervinck*, Broeder van den Heer van Romerswaal, Heer ofte Gouverneur van het Slot ter Goes.

In het jaar 1306, heeft *Hendrik Splinter van Romerswaal*, nevens Grave Willem den III., de Privilegien aan de Stad Leyden gegeven, onderteekend *(n)*. Gelyk in 't jaar 1344, *Niclaas Kervink van Reymerswaal*, van Grave Willem den IV., als getuigen werdt gesteld in het bekragtigen van eenen brief tusschen hem en Vrouwe MARGARITA deszelfs Moeder.

Eene andere *Nicolaes Kervinck* en *Willem van Rommerswale*, worden in 't jaar 1393 gevonden onder eene Sententie, waarby Hertog Willem van Beyeren bevestigt de Voorrechten van den Briel, wegens het Stapel-recht van Dordrecht *(o)*.

De-

(*n*) S. van Leeuwen Batav. Illustr. bl. 1205.
(*o*) Alkemade beschryv. v. den Briel I. D. bl. 38 in notis.

Dezelve, *of* weder een andere *Nicolaes Kelvinck van Reymerswale*, Ridder, Heer van Lodyke, was het, die in de belegering van Gorinchem, by die van Arkel in 't jaar 1403, gevangen werdt genomen: mogelyk is het ook deze Heer, dien men in den Rekenkamer van Holland genoemd vindt *Tresorier van Tholen* (*p*). Ook vindt men van dit Edel geslacht *Jan van Remmerswael*, die ten jare 1479, was Baillu en Schout van Roterdam, die *Cabeljauws gezint zynde*, Heer Wolfert van Borssele van der Vere, die *Hoeks* was, nevens alle de Edelen en Gemachtigden der Steden, die daar ter Dachvaart gekomen waren, met geweld de Stad deed ruimen (*q*), gelyk even hetzelfde gebeurde in 't jaar 1488, aan Heer *Willem van Remmerswaal*, Baillu van Rotterdam, toen de Hoeksche partye daar de overhand kreeg, welke met Vrouw en Kinderen, heimelyk uit die Stad de vlucht naar Zeeland nemen moest, wyl hy Cabbeljauws gezind was (*r*).

Ten besluiten van het geene men weet te voegen by dat, 't welk te vooren aangaande het Edel geslacht en Heeren van Romerswaal was gezegd, kan men aanmerken, dat ten jare 1744, nog in Frankryk een Marquis *van Espinay* zig be-

(*p*) S. van Leeuwen Batav. Illustr bl. 1195.
(*q*) S. Loys beschryv. v. Rotterd. *bl.* 56.
(*r*) ibid *bl.* 65.

bevond, welke zig Heer en Baron van Lodyck en Rymerswaal noemde.

Wat de Stedelyke Regeering aangaat, kan nog gezegt worden, dat zy ook eenen Pensionaris in haaren dienst had, zeker om haare belangens, zoo ten Hove, als op de Dachvaarten voorteſtaan: als zoodanig is my in het Schepenen Register van Poortvliet ten jare 1569, voorgekomen *Fransch van Campe*, verder is aantemerken, dat wanneer *Cornelis Willemsz. Leliendale*, Bailliu dezer Stede met 'er woon naar elders vertrokken was, den 20 October 1574, by commisſie op naam van Koning Filips, in deszelfs plaats is aangeſteld *Hans Coopvaer* *(s)*.

Wy zullen in de verdere beſchryving van het verdronken Zuidbeveland volgen de lyst der ondergeſpoelde Ambachten, zoo als die hier vooren bl. 75 en 76. opgegeven is, en beginnen dus met TOLSEINDE.

Dit Ambacht ſchynt in *Tolseinde binnen* en *buiten* onderſcheiden te zyn geweest; het eerſte zoude de groote hebben gehad

van	1102 gem.	39 roed:
en het laatſte	452 ——	93 ——
Dus te ſamen	1554 gem:	132 roed:

Het eerſte dier gedeelten was gelegen *Bewesten-Yerſicke*, het andere *Beoosten-Yerſicke*.

De

(s) VIII. Copul. ter Rekenk. fo. 78 en 79.

De *groote Vloed* van 5 November 1530, over-dekte *het*; een deel daarvan schynt in 't jaar 1636, herdykt te wezen, 't welk ten jare 1641, groot bevonden werdt 334 gem: 126 roed: *(t)*. Verscheidenmaal heeft dat herdykte deel de overstroming nog moeten lyden; ten jare 1659, gaven de Ambachtsheeren aan 's Lands Staten klaaglyk te kennen, dat hun al voor de derdemaal zulk ongeluk getroffen had, dan tot herdyking op voorgaande vryheden gezind waren *(u)*, en den 27 Maart 1664, verzogten zy vernieuwinge van het Octroi hun op 30 April 1638, *tot herdykinge vergund geweest*; het-welk hun den 8 Juni 1665, werdt toegestaan; dan tot welke herversching zy den 6 Maart 1666, voor den tyd van zeven jaren verscheidene vrydommen verzogten; waarop het berigt van 's Lands Rekenkamer ingenomen werdt, en vervolgens den 5 Juni deszelven jaars dit verzoek toegestaan; dat ook op 5 Februari 1669, de *novo* vergund werdt. Dit geschied zynde, schynt het geene hier aangewonnen was, den 22 September 1671, op nieuws overvloeid te wezen *(v)*, en zedert al weder in 't drooge gelegt, en, schoon de Polder, waar zulks te vinden

moest

(*t*) Boxh. op Reygersb. I. D. bl. 83.

(*u*) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1659. bl. 56. ; d'Ao. 1665. bl. 103.

(*v*) Holl. Mercur. d'Ao. 1671. bl. 134.

moest zyn, de *Polder van Tolseinde* wordt genoemd, komt toch een deel van het Yersicke Ambacht daarin; dat van Tolseinde wordt gerekend aan schotbaar Land groot te zyn 401 gemeten 69 roeden, die, ten jare 1753, vyf schellingen aan Waterpenningen voor ieder gemet moesten opbrengen; de Oostdyk dezer Polder wordt van de Ooster-schelde bespoeld, terwyl derzelver Westdyk tegen Kruiningen is palende (*w*).

Dit Ambacht behoorde in 't geestelyke onder 't Bisdom van Utrecht, en tot het Dekenschap van Zuidbeveland (*x*). Of deze Heerlykheid een Dorp en gevolglyk een Kerk heeft gehad, hiervan wordt geene aanteekening gevonden; maar wel, dat een Edel geslacht zig hiervan benoemd heeft, gelyk zoo in 't jaar 1400, daarvan nog leefde Heer *Wouter van Oltsende*, getrouwd met *Clara van Maelstede*; die gewonnen hebben *Adriaen van Oltsende*, welke tot Echtgenoote heeft gehad *Isabeau de Vilain*, welken een Zoon hadden *Dignus van Oltsende*, die ten Wyve nam *Elisabet van Baerstdorp*, die weder een Zoon agterlieten *Cornelis van Oltsende*, getrouwd met *Sara van Dalen*, van welken eene Dochter overgebleven is (*y*). Ook vindt men, dat in 't jaar 1470, deze Heerlyk-

(*w*) Tegenw. St. v. Zeel. II. D. bl. 281.
(*x*) Boxh. op Reigersb. I. D. bl. 92.
(*y*) Smallg. bl. 703.

lykheid verkogt is door de Weduwe van *Hendrik van Wissekercke*, aan haar Mans Broeder, Heer *Anthonis van Wissekercke*; vervolgens moet dit Ambacht gesmaldeelt zyn geworden, want ten jare 1789, waren hier Ambachtsheeren.

Pieter Anthony de Huybert, Erven.
Mr. *Johan Pieter van den Brande*, Ridder Baronet.
Adriaen Paardekooper, Erven.
Mr. *Bastiaan Nebbens*.
Quirinus Dominicus.
Francois Bernardus Henricus Rogerius van der Graeht (z).

Het wapen dezer Heerlykheid was, of wordt nog gehouden te wezen, het Schild van keel, waarop een keper, verzeld met drie vliegende Merletten van zilver (a).

Ten aanzien van KOUWERVE, *Kouwerve*, wil men de naams-oorsprong van de *Kaucben* afleiden, welke in Zeeland zoude gewoond hebben (b).

Dit Ambacht, 't welk zig bevond op de ooste zyde van Zuidbeveland, tegens over Sint Maartensdyk, en dat mede door den Vloed van 5 November 1530, verslonden is, was van de aan-

(z) Naamw. der Stad Goes enz. d'Ao. 1789. bl. 66.
(a) Smalleg. bl. 703.
(b) A. Pars Katw. Oudh. voorr. bl. 37.

aanmerkelyke grootte van 9023 gemeten 84 roeden, nochtans maken *Reigersberg*, *Boxhorn* en *Smallegange* daar naauwlyks gewag van; ook hebbe ik in MIERIS *Charterboeken* geen brieven daarvan gevonden; evenwel zal zulke eene uitgestrekte heerschappy buiten twyfel van Dorp en Kerk voorzien zyn geweest, welke in 't geestelyke behoorden onder 't Bisdom van Utrecht, en tot het Dekenschap van Zuid-beveland (c).

Het Adelyk geslacht dat hiervan in wezen is niet zoo onbekend, als de Heer *Te Water* in de Voorr. van het *Hoogadel. en Adelr. Zeel. bl.* 51. wil, terwyl men daarvan aantreft *Gillis van Couwerve*, die in 't jaar 1469 leefde, als uit deszelfs brief aan Heer Hendrik van Borssele van Vere, te vinden in de beschryving der Heeren van Vere uit den Huize van Borssele bl. 143, blykende is. Hy, die zig te Gent onthield, zal daar zyn geslacht voortgeplant hebbe. Ten jare 1550, was *Adriaen Jansz. van Couwerve*, gecommitteerde Bailliu van Poortvliet; voorts vinde ik, dat *Jan Jansz. van Couwerve* in 't jaar 1569, aan de Heerschappen van Vossemeer, 17 gemeten Lands verkogt, waarop vervolgens het Dorp van Nieuw-Vossemeer is gesticht geworden. Ten jare 1594, verzogten de Voogden der Kinde-

ren

(c) Boxh. op Reigersb. I. D. bl. 92.

len van *Mr. Edward van Couwerve*, mainleven van derzelver Vaderlyke goederen, welke, ter oorzaake dat dit geslacht zig aan des Vyands zyde onthield, zullen aangeslagen zyn geweest. Ten jare 1598, verzogt Mr. *Everardt van Couwerve*, paspoort om herwaarts te mogen komen, waarschynlyk, om evengemeld verzoek te vervolgen; en het is misschien dezelve Mr. *Everaerdt van Couweruen* geweest, welke, te Antwerpen wonende, Dykgraaf wordt genoemd, en in 't jaar 1609, Octroi verwierf, om van zyne Zeeuwsche Leenen te mogen disponeeren: *ook zullen tot dit Geslacht* behoord hebben *Norbertus van Couwerve*, die in 't jaar 1664, Abt der Abdye van S. Michiels te Antwerpen is geweest; zoo mede *Dignus* en *Everardt van Couwerve*, welken in de *St. Not. v. Zeel. van* 14 *Jan.* 1665, voorkomen, als eigenaren eener Hofstede, in den Eilande van Tholen, groot 53 a 54 gemeten: Deszelfs Wapenschild was *d'Hermines an chef de qeules chargé de trois coquilles d'argent.*

Dit is zeker; dat deze Heerlykheid al vroeg van haar eige Edele Stam is vervreemd geworden, mogelyk door verbeurdverklaring, gelyk in de Hoeksche en Kabeljaauwsche tweespalt dikwils gebeurde; vast gaat het, dat de Weduwe van Hendrik van Wisfekerke, dit Ambacht in 't jaar 1470, aan haar Mans Broe-

der Heer Anthonis van Wissekerke, heeft verkogt; zynde de Groot-vader van beide evengemelde Heeren ook *Hendrik* genaamd geweest, die dit Ambacht van den Graaf door koop verkregen had. In het Geslacht van *Wissekerke*, bleef deze Heerlykheid zeker tot het midden der XVI Eeuw, want van 't jaar 1540 tot 1559, vinde ik *Anthonis van Wissenkerken*, Heer van *Couwerve* genoemd (*d*). Van dat Geslacht is zy mogelyk overgegaan in dat van *Reygersberg*, ten minsten in 't jaar 1658, was de Heer *Jacob van Reygersberg*, al Heer van *Couwerve*, gelyk ten jare 1688, als zodanig genoemd wordt *Johan van Reygersberg*, Raad der Stad Middelburg (*e*).

Heeft men hier vooren dit Ambacht gesteld groot te wezen 9023 gemeten 84 roeden, *Smallegange* in zyn Chronyk bl. 703. stelt, dat het niet grooter was dan 923 gemeten 234 roeden 6 voeten: wy laten dit groot verschil onbeslist; evengemelde Schryver zegt ter aangehaalde plaats, dat ten zyne tyde daarmede beleend waren Jr. *Johan van Reygersbergh*, met 692 gemeten, 250 roeden, 10 voeten en 6 duimen; en Jr. *Willem van Lier*, Heer van Catwyk met 230 gemeten 87 roeden, 7 voeten en 6 duimen.

STURMZANDT, ten noorden van Wemelingen,

(*d*) Boxh. op Reigersb. II. D. bl. 474.
(*e*) Smalleg. bl. 438.

gen, was, volgens *Smallegange* bl. 720, groot 527 gemeten, 299 roeden, 6 voet, en daarvan schynt met den Vloed van 5 November 1530, ondergelopen te zyn 519 gemeten. Waarvan in 't jaar 1594, weder herdykt zyn 244 gemeten, dan, welke zoo verre met de *Zee* gemeen zyn geraakt, dat in 't jaar 1753, van dit Ambacht niets meer overig was dan een klein Polderken van 30 Gemeten (*f*). Geen wonder, een Grondbraak van 78 roeden lengte ten jare 1661, en een *kostbare* Inlaag ten jare 1662. Nog eene Overstrooming ten jare 1668, konden niet missen, *niettegenstaande* veele verleende vrydommen van 's Lands Staten, zoo weinig gemet geralen geheel te verteeren en tot niet te doen worden.

Het schynt dat dit Ambacht geen ouder oorsprong heeft, dan van 't jaar 1390, wanneer den 14 April deszelven jaars Hertog ALBERT *van Beyeren*, zulks nog Schor zynde verkogt aan zynen Neve *Heren Heynric van Berselen, Here van der Vere, ende van Zandenburch, ende Heren Janne van Cruninghen onsen gewouwen Ridder, ende Vrouwe Aliden van der Vere, Vrouwe van Cruninghen, dat Scor, dat ghelegghen is voer Wemelinghe, dat ghebeten is Heer Stormszand, te dyken tot enen Coren lan-* di

(*f*) Tegenw. St. v. Zeel. II. D. bl. 285.

de na boren orbaer, ende tot heren wille. Voorts geeft hy daar aan vrydom van Schot voor zeven jaren; het recht om daarin een Schout, Schepenen en Dykgraaf te stellen; boeten te mogen stellen tot drie ponden toe; Ambachts recht, Ambachts gevolge, Tienden, Vogelerien, Visscherien, Veeren en Excynsen; dit Land te mogen wateren en wegen uitwaart en inwaart; zoo dit Ambacht verstorf of verbeurd werdt, zoude de naaste Magen het mogen lossen na zyn waarde, zoo ook de Tienden na de rechten van den Lande; zoo het ingebroken werdt, zoude het mogen herdykt worden, zonder daartoe oorlof te vragen; dit mogt van den Grave als een recht Zeeuws Leen gehouden en verheven worden; daarvan moest jaarlyks aan den Rehtmeester Bewesterschelde zoo veel rente betaald worden, als Claas Kervinck van Reymerswale daarop hadde; die voorgemelde Heer van Vere zoude de helft in dit Ambacht bezitten, terwyl de wederhelft kwam aan Heer Jan van Kruiningen en deszelfs Echtgenoote Aleid van der Vere (g).

Men vindt het Wapen-schild aan dit Ambacht eigen, by Smallegange, die het plaats onder de Heerlykheden Beoostenschelde, het zoude bestaan hebben in een Schild van zilver, waarop twee blaauwe zeebaaren, en tusschen die een

roos,

(g) Mieris Charterb. III. D. bl. 558.

roos, of andere bloem van vyf bladen van gelyke coluleur. Doch 'er is nergens blyk, of daar een Dorp heeft gestaan, wat lotgevallen het buiten de Watervloeden heeft gehad. Ten tyde, toen Smallegange zyn Chronyk schreef, had dit Ambacht verscheide deelgenooten; te weten, Vrouwe *Amelia van Dona*, Gravin van der Lippe, hadt daarin 269 gem. 224 roed. 9 vt.; Jr. *Johan Hieronimus Huysseu*, Heer in Vossemeer, 21 gem. 181 roed. 2 vt. 6 dm.; Vrouw *Elisabet van der Nisse*, 10 gem. 40 roed. 7 vt. 3 dm. van natuur verbeterd; Jr. *Isaak de Perponcher Zedlnitzky*, Heer van Ellewoutsdyk, 86 gem. 124 roed. 10 vt.; Heer *Jacob Grave van Groesbeek*, Ridder, 85 gem. 225 roed.; Jr. *Leopoldus de Ryffelaer*, wegens zyne Moeder Vrouwe *Cornelia van Ossewaerde* 42 gem. 262 roed. 6 vt. (*h*). Wie tegenwoordig daarin deel zouden vermeenen te hebben, is my niet gebleken.

Zuidoostwaarts op van Romerswale, langs het diep van de Schelde, lag het Dorp en Ambacht van BROUCKE of BROEKE, wiens oudste Stamheeren men wil, dat uit jonger Zoonen van den Huize van Kervinc van Romerswale gesproten waren, en dat zy daarom derzelver *gekruiste Swaarden op een veld van Sabel* voerden (*i*).

De

(*h*) Smallegange bl. 722.
(*i*) ibid. bl. 707.

De oorsprong, zoowel, als aan wien dit Ambacht en Dorp zyn eerste aanwezen verschuldigt was, bleek my niet, maar wel, dat den 29 October 1404, Hertog Albrecht van Beyeren heeft gegeven aan *Pieter Gillaertszoon van Duvenee*, het uitgors en slyk, liggende voor het Graaflykheid Tolhuis van Yersickeroord, *in de Parochie van Broek*, om hetzelve ten zynen eigenen nutte en voordeel, te bedyken tot Korenlanden, behoudende de Hertog daaraan de hooge Heerlykheid; ook was gemelde Pieter van Duvenee en zyne Erven, verpligt den Hertog en volgende Graven te dienen, even als men in de Parochie *van Broek* schuldig was te doen: Al wat boven de XV morgen, dat is dertig gemeten, gedykt werdt, zoude in vryen eigendom behooren aan Vrouwe MARGARETHA VAN CLEVE, Hertoginne en Gravinne dezer Lande; voorts vermogt Pieter van Duvenee in dat Land stellen Schout en Schepenen enz. (*k*). De beruchte S. Elisabets-vloed van den jare 1421, had dit Ambacht en geheel Zuidbeveland beoosten Yersicke in groot gevaar gebragt, en deze Parochianen waren niet magtig hunne Dyken in vorigen stand te brengen, waarom de Hertog JAN VAN BEYEREN *met goedvinden van den Gemeenen Raad van Zeeland*, op *S. Agnete dage* des gemelden jaars, beval, dat die van

Nyo

(*k*) Vaderl. Chron. bl. 321.

Nyewelande, van Tolsende, van Scoudte, ende van Everzwairt — die van Bruke ende van Ymmendilge in 't Oosterlant zoude te bate comen; zulks gedaan, en de Dyken weder door deze hulp in voorigen stand gebragt zynde, moesten die *van den Broek, ende van gemenendilve in 't Oosterlant hoiren dyck weder annemen, ende selve dycken ende houden, als sy in voirleden tyden gedaan hadden* (*l*). Dit volbragt zynde, was maar eene tydelyke hulpe, welke, wanneer een nieuwe Watersnood daar was, ook andermaal moest werken, zoude dit Ambacht in wezen blyven: Het bleek ook, want een geweldige Vloed, bragt andermaal deze Parochie in 't uiterste gevaar, waarom voorgemelde Vorst den 17 Maart 1480, bevel gaf aan die, gezeten waren *bynnen der Parochien van Evernwairt, Scoudee, Nyewelande ende Tolsende — die van der Creke, ende van den Broek voirschreven hoiren Dyck* (*m*) *helpen dycken ende maken alzo onze Gezworen van den lande die kiesen sullen, dattet ons lant by bewaert, ende versekert sy, want wy verstaen, dat gy in voirtiden, alst 's lants noot dair an gelegen was, als 't nu is, des gelycx gedaen hebt, ende als dan sullen die van der Creke, ende van den Broeck voirschreven horen dyck weder an hun*

ne

(*l*) Mieris Charterb. IV. D. bl. 614.

nomen; *ende maken*, *als sy dat hair toe gedocht hebben* (*m*).

Van den Kerkstaat dezer Heerlykheid kwam my niets voor, dan, dat ze in 't Geestelyke behoorde onder 't Bisdom van Utrecht en tot het Dekenschap van Zuidbeveland (*n*).

De ondergang van deze Parochie en aanhoorigheid was almede het gevolg van den Vloed van den 5 November 1530, wanneer die ter grootte van 1459 gemeten, 66 roeden het hoofd onderstak; om tot heden een prooi der golven te blyven: *Smallegange* bepaald derzelver grootte byna even eens zoo (*o*), en zegt, dat ten zynen tyde zig daarvan eigenaaren hielden *Maria Soetens*, met 89 gem: 287 roed. 9 vt.; de Erfgenamen van den Heer *Cornelis Musch*, even zoo veel; Jr. *Johan van Reygersberge*, Heer van *Couwerve*, 329 gem. 257 roed. 1 vt. 6 dm.; de Heer *Anthony de Huybert*, Heer van Kruiningen, 569 gem. 223 roed. 5 vt.; Jr. *Pieter van Cats*, Heer van Veenhuisen, 104 gem. 285 roed. 8 vt. 6 dm.; Jr. *Gillis van Hees*, Heer van Piershil, 14 gem. 297 roed. 9 vt. 6 dm. en Jr. *Josephus Adrianus van der Graeht*, Baron van Vremden en Olmen, Heer van Batenbrouck, 19 gem. 222 roed. 6 vt. Zedert zyn my geenen voorgekomen, welke hier eigendom vorderden;

(*m*) Mieris Charterb. IV. D. bl. 769.
(*n*) Boxh op Reygersb. I. D. bl. 91.
(*o*) Smalleg. bl. 707.

den; zoo min, als, wanneer dit Ambacht eerst is begonnen gesmaldeeld te worden. Van de oude Heeren en eigentlyke Stam dezer Heerlykheid, heeft de Edele Jacob van Grypskerke, in zyn xi Cap. van het Graafschap van Zeeland alleen aangeteekend *Adriaen van den Broucke*, sterft in 't jaar 1518, ligt te Antwerpen begraven, voerende als Reymerswale, en zyn Moeder Domburg (*p*).

Nog hooger op dan Broucke, volgt het Ambacht en *Heerlykheid* van CREECKE of KREEKE, welke met de overgelegene *Dorpen* van Burchvliet en *Hildernisse in 't Markgraafschap* van Bergen een gelykbeenige Triangel uitmaakte, als men den afstand, welken die twee laatstgemelde Kerspelen van den anderen waren, tot een basis nam; met den Vloed van 5 November 1530, werdt dit Ambacht, groot 752 gem. 188 roed. (*q*), mede onder de golven bedekt, hetzelve was onder verscheide Heeren, ten tyde van Smallegange gesmaldeeld: als Juffrouw *Maria Soetens*, 365 gem. 42 roed. 6 vt.; *Pieter de Huybert*, Heer van Burght, 132 gem. 265 roed. 8 vt.; Jr. *Johan van Reygersberge*, Heer van Couwerve, 121 gem. 214 roed. 2 vt.; Jr. *Pieter van Cats*, Heer van Veenhuysen, 53 gem. 74 roed. 11 vt. 4½ dm.; Jr. *Gillis van* Hes-

(*p*) W. Te Water Hoog Adel. en Adelr. Zeel. bl. 103.
(*q*) Smalleg. 707.

Hoefe, Heer van Piershil, 7 gem. 182 roed., 5 vt. 7½ dm.; *Anthony de Huybert*, Heer van Kruiningen, 60 gem. 157 roed. 4 vt.; en Jr. *Johan Hieronimus Huyssen*, Heer in Vossemeer 51 gem. 51 roed. 6 vt., zedert kwamen my geen eigenaars daarvan voor.

Deze Heerlykheid behoorde in 't geestelyke ook onder 't Bisdom van Utrecht, en tot het Dekenschap van Zuidbeveland (*r*).

Aan den eigendom dezer Heerlykheid was gehecht het Dykgraafschap Beoosten-Yersicke, gelyk wy hier voren bl. 51. reeds aangestipt hebben; dit blykt klaar uit den Brief, waarby Hertog Jan van Beyeren, den 10 Januari 1404, de goederen van de Kreke verkogt aan Otte van Reymerswale (*s*). Welke brief ook aantoont, dat dit Heerlyk goed te dier tyd reeds van het Adelyk geslacht der van de Kreke was vervreemd, en voor dat Hertog Jan het laatst verkogt, reeds door het geslacht *van Arkel* bezeten is geweest; ook, dat het Dykgraafschap Beoosten-Yersicke met renten bezwaard was, en *Thomas*, *Kempenzoon* hetzelve bezat: Wy zagen zoo even, dat dit Ambacht, zoo min als Broeke, machtig ware alleen zynen Zee-dyk te onderhouden, maar daartoe ook de hulp zyner nabuuren behoefde, tot dat de vreeslyke

Vloed

(*r*) Boxh. op Reigersb. I. D. bl. 91.
(*s*) Mieris Charterb. IV. D. bl. 704.

Vloed van 5 November 1530, ook dit goed in een ziltenplas deed veranderen, waaronder het nog heden begraven ligt. Van het Adelyk geslacht, 't welk naar deze Heerlykheid zig benoemde, of aan dezelve zynen naam mededeelde, vinde ik *Hoefel van der Kreke*, knape, die den 1 April 1323, nevens andere Edelen stond als getuige over een opdragt van 't Huis, Hofstede en Ambacht van Kruiningen aan den Graaf, en het weder ter Leen ontfangen van hetzelve (*t*).

Steynzie van der Creke, *Jan Jansz. van der Creke* en *Jan Clais van der Creke*, waren onder die Edelheden, welken den 31 Maart 1341, verplicht werden, zig te onderwerpen aan de uitspraak van den Graaf, wegens bedrevene doodslagen en vyandlykheden (*u*).

Johan van Creke, Schildknape, is in 't jaar 1353, erkend onder de Hovelingen van WILLEM den V. Graaf van Holland (*v*), en ik twyfele, of niet zommige Borgerlyke geslachten, zoo in Middelburg, als Bergen op Zoom en Tholen te vinden, welken dien naam voeren, uit dezen Adelyken stam hun oorsprong nemen; dit is zeker, dat die te Middelburg het wapen voeren, dat aan dezen ouden Stam eigen is geweest, namentlyk twee roode zee-baars,

op

(*t*) Mieris Charterb. II. D. bl. 313.
(*u*) Ibid. bl. 648.
(*v*) S. van Leeuwen Batav. Illustr. bl. 1194.

op een' gouden grond; even zoo als onder de wapens der Edele en aanzienlyke geslachten, by Smallegange, dat van *Creke* gehouden wordt.

Nog wat hooger als het Ambacht van *Creke*, lag dat van STEENVLIET of STEENBLYE, 't welk groot was 656 gemeten 75 roeden, of volgens Smallegange 651 gem. 75 roed., en ten zynen tyde verheven was ten name van *Abraham Hap-part*; zedert zyn my geen eigenaars van hetzelve voorgekomen. Het had in 't Geestelyke dezelfde onderhoorigheid, als alle Parochien daaromstreeks gelegen; en 'er zyn ons verder geene byzonderheden van gebleken.

EVERSWAERT, dit Ambacht welke niet verre van *Swaarte Waal* of *Swarte Wiel* gelegen was, ter grootte 1190 gemeten 107 roeden, en by Smallegange 1190 gem. 25 roed. 6 vt. opgegeven wordt, is almede door den Vloed van 5 November 1530, overdekt geworden; het wordt in de oude blaffert der Bisschoppen van Utrecht *Everswaerde* genoemd (*w*), onder welker geestelyk Rechtsgebied het mede behoorde. Wy zagen hier vooren, bl. 103, hoe deze Parochie met anderen belast is geweest, met het herstellen der Dyken van Broeke en Creke; en zulks tot twee onderscheidene tyden. Dat 'er een Adelyk geslacht is geweest van denzelven naam, twyfelt men niet. *Pie-*

ter

(*w*) Vaderl. Woordenb. XIV. D. bl. 543.

ter Everswaart was ten jare 1478, Rentmeester des Heeren van Ravesteyn, die voorkomt in een verdrag over het onderhoud van den Zee-dyk bezuiden de Stede van Nieuw-Vlissingen (*x*). Heer *Herman Jans van Everswaart*, bediende in 't jaar 1529, een Vikarie aan S. Sebastiaans Outaar te Romerswaal (*y*), verder hebbe ik niemand uit dien Stam meer aangetroffen, waaruit te besluiten is, dat dit goed al vroeg aan andere Huizen is overgegaan, gelyk ik bevinde, dat hiervan eigenaar is geweest, ten minsten hier bezat 604½ gem. 108⅓ roed. Ambacht, Jr. *Robbert Gillis*, zoon van Heer *Michiel Gillis* (Secretaris geweest der Keizers Maximiliaan I., Karel V. en Ferdinand) en van Vrouwe *Elisabeth Danckerts van Reymerswale*, genaamd *van Eversweert*, welke den 25 Juli 1614, Octroi verwierf om van zyne Leenen te mogen disponeeren (*z*). *Bruynik van Wyngaarden*, de laatste Rentmeester Generaal Beooster-schelde, onder de Graaflyke Regeering, in 't jaar 1605 overleden, is Heer van *Everswaard* geweest (*a*). Zeker een nazaat van hem Jr. *Hendrick van Wyngaerden*, was ten jare 1639, Heer van dit Ambacht, wanneer

(*x*) VII. Copul. ter Rekenk. fo. 40—42.
(*y*) Oudh. en Gest. v. Zeel II. D. bl. 102.
(*z*) VIII. Copul. ter Rekenk.
(*a*) A. J. de Ruever, Lev. van J. J. Keersemaker, in de bylagen bl. 6. in notis.

heer den 17 September deszelven jaars, heeft vereît toegestaan, dat zyn natuurlyke Zoon *Goldschalk Oom*, gewettigd, en hem in zyne goederen, zoo heerlyke, als anderen, zoude mogen opvolgen (*b*). Ten tyde van Smallegange stonden hier als eigenaars bekend *Anthony de Huybert*, Heer van Kruiningen met 118 gem. 166 roed. 6 vt.; *Johan de Huybert*, 1036 gem. 43 roed.; Jr. *Hieronimus Huyssen*, Heer in Vosfemeer 36 gem. 45 roed.; en *Jan de Huybert*, tweede Zoon van den Raadpensionaris de Huybert, Lieutenant Generaal van de Ruitery, was zoowel Heer van *Everswaart* als Noortgouwe, hy overleed in 't jaar 1701, zonder Kinderen agter te laten (*c*). In onzen tyd kende men als Heer Mr. *Johan Adriaan van de Perre*, den 8 April 1790 overleden, welke uit zyn huwelyk met Vrouwe *Jacoba van den Brande*, geene Kinderen agter heeft gelaten. Geen wapenschild heeft men van deze Heerlykheid aangetroffen.

SCOUDÉE of SCHAUDEE, een Ambacht en en Dorp, 't welk voor zynen ondergang gelegen was tusschen de *Mosselkreek* en het *Vinkenisse-gat* (*d*).

Het Dorp en Heerlykheid was, by den aanvang der XV. Eeuw, een eigendom van Heer

Ger-

(*b*) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1639. bl. 231.
(*c*) Vaderl. Woordenb. XXI. D. bl. 134.
(*d*) Smallegange bl. 710.

Geraard van Moldegem, aan wien Hertog Albert van Beyeren den 4 October 1409, de vryheid verleende, om in zyn Ambacht en Parochie, iedere week op Donderdag te mogen onderhouden een vrye weekmarkt, en verder alle jaren een vrye jaarmarkt, ingaan op den laatsten Zondag van April, en te geduuren tot op den Donderdag daaraanvolgende; op welken men allerhande goederen en koopmanschappen zoude mogen te markt brengen; verlofgevende verder aan voorn. Heer, om al hier zoodanige keuren te maken, en boeten te zetten, als zouden kunnen dienen, om voorsz. markten te beteren, en in rust te houden, en zoo als in andere Zuidbevelandsche Dorpen op zulke begunstigde markten plaats hadden; met last aan Schepenen dezer Parochie, om over het inwinnen der voorzeide boeten te staan, en recht te spreken als behoorde *(e)*.

Verdere lotgevallen vindt men van deze Heerlykheid niet aangeteekend, alleen, dat zy ook in den ramp deelde, dien de Vloed van 5 November 1530, alom aanbragt, en nimmer zedert het hooft opstak *(f)*.

Het is zeker, dat een Adelyk geslacht van deze Heerlykheid den naam gedragen heeft, als *Pieter van Scoudee*, wiens wapenschild was

een

(e) Vaderl. Chron. bl. 665.
(f) Boxh. op Reigersb. bl. 91.

ten Ioly; Hy bezegelde in 't jaar 1276, den brief, waarby met die van Antwerpen een accoort werdt getroffen over den Tol of het Vrygelyde over geheel de Honte (g). Smallegange wil ook, dat het geslacht der Edelen van *Schoudee*, uit een jonger Zoon der Edelen van *Schengen* zoude voortgesproten zyn, en dat die van *Schoudee* een schild van Azur voerden, met tien bollen van goud (h).

Deze Heerlykheid zal, als veele anderen, door huwelyken, verbeurdverklaringen, giften, als anderzins, door onderscheidene Geslachten bezeten en gesmaldeeld zyn geworden: althans toen Smallegange zyn Chronyk schreef, waren daarvan als eigenaars bekend *Maria Soetens*, met 54 gemeten 48 roeden, 6 voet, 6 duim; de erfgenamen van *Cornelis Musch*, even 200 veel; Jr. *Joan van Reygersberge*, Heer van Couwerve, 469 gem. 120 roed. 11 vt.; *Pieter de Huybert*, Heer van Burght, 262 gem. 295 roed. 6 vt.; Jr. *Pieter van Cats*, Heer van Veenhuysen, 63 gem. 56 roed. 7 vt. $10\frac{1}{2}$ dm.; Jr. *Gillis van Hesse*, Heer van Piershil, 9 gem. 8 roed. 1 vt.; *Anthony de Huybert*, Heer van Kruiningen, 72 gem. 63 roed. 9 vt.; Jr. *Josephus Adrianus van der Gracht*, Baron van Vrempden en Olmen, Heer van Batenbrouck,

22

(g) Smalleg. bl. 168 en 169.
(h) ibid. bl. 740.

42 gem. 246 roed. 6 vt.; Jr. *Johan Hieronimus Huyssen*, Heer in Vosfemeer, 85 gem. 96 roed. (*i*).

In het Geestelyke was men hier den Utrechtschen Bisschop, en het Dekenschap van Zuidbeveland onderworpen.

Opwaarts van de Pietermans Kreek naar het vaste Land, was voortyds het Dorp en Heerlykheid *van Nieuwland* gelegen, groot 2161 gemeten, die met den Vloed van 5 November 1530, vergaan zynde, schynt daarvan in 't jaar 1642, herdykt te wezen 334 gemeten 126 roeden, waaruit tegenswoordig het Ambacht, zoo niet geheel, ten minsten meerendeels, bestaat, palende met de zuidzyde aan de Heerlykheid van Krabbendyke; westwaarts wordt het door de Kruiningse Vliet van Kruiningen gescheiden; liggende oost en noordwaards byna zonder Voorland, bloot voor den slag van 't water; waarom de waterpenningen in 't jaar 1753, en ook nog ten jare 1789, vyftien schellingen per gemet beliepen, terwyl dit herdykte deel, door zyn eigen Dykgraaf en Gezwoorens bestuurd werdt (*k*).

Men zoekt den eersten aanbegin en naamsoorsprong dezer Heerlykheid te vergeefs in de oud-

(*i*) Smalleg. bl. 710.
(*k*) Tegenw. St. v. Zeel. II. D. bl. 281.

in de oudheid; zy kwam my eerst voor in 't jaar 1366, wanneer Heer *Raso van Kruiningen* als Heer van dit Ambacht voorkomt; vervolgens vindt men, dat Hertog Aelbrecht van Beyeren, den 24 Mei 1386, aan deze Heerlykheid, zoowel als aan Kruiningen, Keuren heeft gegeven, wanneer het een en dezelve Heeren met Kruiningen schynt gehad te hebben, als Heeren *Janne van Cruninghe*, *Florise van Haemstede*, *Aernde van Moermond*, *Janne van Haemsteden*, *Janne*, ende *Zegher*, *Jans Kinderen van Cruninghe* (*l*). Het waren ook deze Parochianen, welke nog nevens andere nabuuren den 21. Januari 1422, door den Graaf belast warden, om den Dyk van den Broek en Ymmendilve in 't Oosterland te helpen maken (*m*), gelyk een nader bevel van 17 Maart 1425, hun ook den last aanbragt, om die van de Kreke en Broeke hunne Dyken te helpen herstellen (*n*). In 't jaar 1408, verleende Hertog Willen van Beyeren aan dit Dorp, om jaar- en weekmarkten te mogen houden (*o*). Dit zal om den toeneemenden welvaart hier hoogstnodig geweest, want voor den Vloed van 5 November 1530, was dit Dorp neeringryker, dan Tholen in 't jaar 1555 was, door die de vaart

was

(*l*) Mieris Charterb. III. D. bl. 281.
(*m*) ibid. IV. D. bl. 614.
(*n*) ibid. bl. 769.
(*o*) Reigersb. II. D. bl. 180.

was door 't diep van Maarloo, welk langs Zuidbeveland liep aan het Dorp dezer Heerlykheid, en strekkende zich naar Lodycke, en elders, inkende hier zeer groote neeringe, hoewel het Dorp midden in 't Land lag, en geen afvaart hadden.

Had voorgemelde Vloed hier alles doen onderlopen, men had doch geenzins den moed opgegeven, om zoo schoonen brok Lands ondervloeid te laten, waarom men straks aan 't herdyke viel, dan den 2 November 1532, kwam die zelve Vyand weder overrompelen en verwoesten, *wat hersteld was*, en, *tot overmaat* van plagen, verdronken toen veele menschen (*p*). My kwam zedert geen blyk voor van pogingen, om herdykingen te doen, tot den jare 1638, wanneer de Ambachtsheeren Octroi verzogten, om eenige slyken te mogen bedyken, 't welk dat zelve jaar vergunt werdt (*q*). Na dat een gift dezer slikken was gedaan het jaar te voren, namentlyk 5 Juni 1637, aan den Secretaris van Goes *Jan van Stapelen*, welke de Rekenkamer weigerde te regestreeren, doch, by besluit van 16 April 1640, daartoe genoodzaakt is geworden (*r*). De herdyking van dit kleen gedeelte ging voort in 't jaar 1641, en schynt

(*p*) Reigersb. II. D. bl. 433.
(*q*) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1638. bl. 47, 48, 85, 86.
(*r*) ibid. d'Ao. 1640. bl. 101.

schynt eerst in 't jaar 1642, volbragt te wezen, wanneer *Jan le Gros* hier de grootste deelhebber gezegt wordt te zyn geweest (s). Zeker een nazaat van dien, *Charles le Gros*, Heer van Oygeen, welke verzogt den 21 December 1662, van een merkelyk aandeel in deze Heerlykheid mits den Vrede met Spanjen, *Main levée*, en dat 's Lands Staten geliefden toe te staan, dat hy verheffing van dit zyn Leen deed, en kwytschelding van zyn verzuim, waarop, de Heeren van de Rekenkamer en Rentmeester Bewesten-schelde geraadpleegd zynde, den 22 September 1663, Heeren Gecommitteerde Raden gemachtigd wierden daarin te beslechten als zy zouden oordeelen rechtmatig te zyn (t). Om dezen tyd moeten hier weder doorbraken geschied zyn, want den 6 Maart 1666, verzogten de Ambachtsheeren en Ingelanden te samen, om de kosten te konnen dragen van het geene te herstellen viel, ontheven te worden van alle lasten voor den tyd van zeven jaren, 't welk hun ook den 5 Junii des laatstgemelden jaars is toegestaan geworden. Daar zy te vooren den 24 September 1665, nevens de Ambachtsheeren van Crabbendyke, verzogt hadden, *eenige Gorsfen en Slyken gehoorende onder hunne Ambachten* te mogen bedyken.

Van

(s) Reg van A. de Jonge van Brunisse M. S.
(t) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1663. bl. 210.

Van de oude Kerkstaat dezer Heerlykheid is niet te zeggen, dan dat ze almede den Bisschop van *Utrecht* en het Dekenschap van Zuidbeveland onderworpen was. In 't jaar 1752, en waarschynlyk nog heden, heeft deze Parochie en Armen, den eigendom van drie gemeten 180 roeden Lands, waarvan de inkomsten aan de Ambachtsheeren worden verantwoordt.

Smallegange bl. 708 en 709, verhaalt, dat hier Ambachtsheeren waren, Mr. *Bonifacius Ingels*, met 129 gemeten 150 roeden; Mr. *Pieter de Huybert*, Heer van Burght even zoo veel; *Anthony de Huybert*, Heer van Kruiningen 243 gem. 225 roed.; *Martha Maria Campe*, 142 gem. 81 roed.; Jr. *Adriaan van Borsele van der Hooge*, 122 gem.; Jr. *Charles de la Torre*, 162 gem. 150 roed.; en Jr. *Johan Hieronimus Huyssen* Heer in Vossemeer 150 gemeten.

In 't jaar 1752, waren hier Ambachtsheeren

Baron *Doneker*.

Burgemeester *van der Nisse*.

Jonkvrouw *Perponcher*.

De Heer *van Kruiningen*.

De Baronnes *van Spang*.

In 't 1767, kwamen my als Ambachtsheeren voor.

Mr. *Willem Nyssen*, Heer van Waarden.

Jr. *Jan Pieter van den Brande*, Ridder Baronet enz.

Den Heer *van Kruiningen.*

Den Graaf *van Spangen.*

Ten jare 1789, bestonden de deelgenooten dezer Heerlykheid, in

Mr. *Johan Pieter van den Brande*, Ridder Baronet enz.

De Erven van *Pieter Anthony de Huybert.*

Justus Cornelis Philibertus Philippus Grave van Spangen.

Mr. *Willem Nysfen van Waarden.*

Hermanus Royaards.

Hoe klein het herdykte deel van dit Ambacht ook wezen moge, heeft het toch een Rechtbank. In 't jaar 1789, was *Willem de Fouw* hier Baillin en Secretaris, die nevens zig drie Schepenen had, welke van een Bode bediend worden.

Ten oosten van Tolsende, vondt men eertyds het kleene Ambacht van SWARTE WAAL of SWARTE WIEL, 't welk niet grooter was, dan 238 gemeten 262 roeden, en almede door den Vloed van 5 November 1530, is ingezwolgen. Niettegenstaande zyne kleinte, had het ten tyde van Smallegange nog verscheide deelgenooten; als Jr. *Johan Hieronimus Huysfen*, met 74 gemeten 109 roeden; Mr. *Pieter de Huybert*, Heer van Burght, 28 gem. 164 roed. 6 vt.; *Anthony de Huybert*, Heer van Kruiningen, 16 gem. 222 roed. 2 vt.; Jr. *Willem van Lier*,

Heer

Heer van Katwyk, 5 gem, 295 roed. 8 vt.; Jr. *Johan van Reygersberg*, Heer van Kouwerwe, 17 gem. 187 roed. 7 dm.; *Johan van Reygersberge*, 94 gem. 128 roed. 3 vt.; Jr. *Josephus Adrianus van der Gracht*, Baron van Vrempden en Olmen, Heer van Batenbrouck, 216 roed. 4 vt. Nimmer was 'er gelegenheid om iets hier van de Zee te herwinnen, gevolglyk is te denken, dat dit Ambacht niet dan in den naam zal bekend blyven.

DUIVENEE is een Ambacht geweest beoosten Yerficke en ten *Z. W.* van Romerswaal, heeft insgelyks voor den Vloed van 5 November 1530, moeten bukken, was 1559 gemeten 118 roeden groot, of, zoo Smallegange wil, 1567 gemeten 172 roeden.

Het was niet ver van deze Parochie, dat in 't jaar 1258, de flag tusfchen Graaf Otto den III. van Gelder en de Gravinne Aleid is voorgevallen *(u)*. Dan dat waarfchynlyk dit treffen meer Landwaards in gebeurde zagen wy hier vooren bl. 17.

Deze Heerlykheid, welke even als haar nabuuren tot den zetel des Utrechtfchen Bisfchops en het Dekenfchap van Zuidbeveland behoorde, heeft ook een Edel geflacht gehad, uit welk haare eerfte Heeren waren, waarvan men

(u) Zie Vaderl. Hist. III. D. bl. 8. in *notis*.

men in Smallegange's Chronyk bl. 703. eenigen genoemd vindt. En ik twyfel byna niet, of dat geslacht, 't welk by *W. Te Water* in zyn *Hoog Adelyk en Adelryk Zeeland*, in de Voorrede bl. 97, nummer 120, opgegeven, en daar *Duvenee* genaamd wordt, is het zelfde, gevolglyk zouden die, welke, van deze Stam daar opgenoemd worden, ook tot de Edelen van *Duvenée* behoord hebben. Derzelver wapenschild was, het bovenste deel rood, en het benedenste hermyn op zilver: zoo wordt het by Smallegange onder de wapens de Edele en aanzienlyke geslachten, ook by Te Water onder de wapens der Edelen en Ridderschappen van Zeeland gevonden. Wie zal zeggen, of niet een Burger geslacht te Middelburg in wezen, uit dit Edele huis oorsprong genomen heeft; het is mogelyk.

In 't jaar 1653, schynt dit Ambacht, of een deel van hetzelve verheven te zyn geweest op den Heer *Nicolaas Stavenisse* (v). Smallegange bl. 703, teekent aan, dat ten zynen tyde als Ambachtsheeren bekend stonden *Pieter de Huybert* met 836 gemeten 90 roeden 3 voet; *Maria Soetens*, 41 gem. 10 roed. 3 vt.; *Elisabeth Maria Musch*, Douariere van *Buath*, even zoo veel; Jr. *Johan van Reygersberge*, Heer van Kouwerve 238 gem. 21 roed. 4 vt.; *Anthony de Huybert*, Heer van Kruiningen 259 gem.

(v) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1653. bl. 98.

gem. 264 roed. 8 vt.; Jr. *Pieter van Cats*, Heer van Veenhuysen, 47 gem. 261 roed. 11 vt. 6 dm.; Jr. *Gillis van Hesse*, Heer van Piershil, 6 gem. 251 roed. 8 vt. 6 dm.

De Heerlykheid van SELDVOKE, van geen grootere uitgestrektheid, dan 260 gemeten 215 roeden 2 voet, was omtrent Schouddee gelegen, verdronk ook met den Vloed van 5 November 1530, zonder immer weer herdykt te wezen; ten jare 1635, werdt dit Ambacht, of een deel van dien verheven ten naame van *Nicolaas Stavenisse*; dan ten tyde van Smallegange, vindt men de volgende onderscheidene deelhebbers, als; Mr. *Pieter de Huybert*, Heer van Burght, met 205 gemeten 47 roeden 4 duim; *Maria Soetens*, 2 gem. 136 roed. 6 vt. $1\frac{1}{2}$ dm.; *Elisabeth Maria Musch*, Douariere *van Buath*, even zoo veel; Jr. *Johan van Reygersberge*, Heer van Kouwerve, 18 gem. 182 roed. $5\frac{1}{2}$ dm.; *Anthony de Huybert*, Heer van Kruiningen, 15 gem. 164 roed. 6 vt. $9\frac{1}{2}$ dm.; Jr. *Pieter van Cats*, Heer van Veenhuysen, 2 gem. 259 roed. 3 vt. $1\frac{1}{2}$ dm.; Jr. *Gillis van Hesse*, Heer van Piershil, 122 roed. 9 vt. $\frac{1}{4}$ dm.; Jr. *Johan Hieronimus Huyssen*, Heer in Vossemeer, 7 gem. 75 roed.; Jr. *Willem van Lier*, Heer van Katwyk, 3 gem. 60 roed. 6 vt.; Jr. *Josephus Adrianus van der Gracht*, Baron van Vrempden en Olmen, Heer van Batenbrouck, 2 gem. 231 roed.

LODYKE, eene Heerlykheid die gelegen was tusschen Romerswaal en Kouwerve, tegen over Schakesloo, was groot 708 gemeten 61 roeden; of, zoo Smallegange wil, 710 gemeten 12 roeden 6 voet. Van hier was een Veer op Sinte Maartensdyk; Het Dorp pronkte met een groot en zwaar Kasteel, daar de Edelen van dezen naam, die te gelyk Heeren van Romerswaal waren, hun verblyf hielden. Het is op dit Kasteel geweest, dat Graaf JAN de I, in 't jaar 1299, zig beveiligde tegen den aanslag der Edelen, welke hem op eene Dachvaart te Romerswaal, meenden gevangen te neemen, (w). Dit kasteel, of huis van Lodycke, is met den Vloed van 5 November 1530, zoowel, als geheel het Ambacht, ondergevloeid, en tot heden een prooi der Zee gebleven. Men heeft in het aanhangzel van Romerswaal bl. 217, aangeteekend, hoe de Heer dezer plaats de bitterste verwytingen op zig geladen heeft, van niet in tyds de doorbraak door gevoeglyke middelen tegengegaan, en goeden raad deswegen niet geacht te hebben.

Deze Heerlykheid is zeker al vroeg bekend door gebeurtenissen, die in haare nabuurschap zyn voorgevallen, en het lot beslisten der geenen, welken het Vorstelyk gebied bekleedden, of daar naar stonden; zagen wy zoo even 's Lands Graaf

(w) Reigersb. II. D. bl. 101.

Graaf op het huis te Lodycke zyne veiligheid zoeken; het was in de nabyheid dezer plaats geweest, dat in 't jaar 1258, Graaf Otto de III. van Gelder eene volkomene overwinninge op Gravinne Aleid behaalde, of wel hieromtrent geland zynde, zyne manmondige Vyanden te gemoet toog, en dieper landwaarts in aantrok, als bl. 17. verhaald is, gelyk wy zoo even ook onder de Heerlykheid van Duvenee aangemerkt hebben. Het is mogelyk ter zelven plaats geweest, dat Graaf Jan de II. den 1 Januari 1301, eene geheele nederlaag aan de Zeeuwsche Ballingen toebragt (xx).

Men heeft reeds in het beschryven der Stede Romerswale bl. 99, aangemerkt, hoe Heer Boudewyn van Reymerswaal, het huis, tooren, hof en land te Lodyck den 10 Juni 1365, opgedragen heeft aan Hertog Albert van Beyeren, en het van denzelven wederom aangenomen hebbende, oorzaak was, dat dit goed eerst Leenplichtig is geworden, daar het te voren vry en onafhanglyk was. Geen wonder, dat deze Heer nu Leenman zynde, naar des Graven gunst stond; en hem van denzelven den 20 Januari 1389, vergund werdt, het bedyken van het *gors en slyclant dat gelegen was voor het westeinde van Reimerswale ende Lodyc*, van welken de hooge Heerlykheid door Hertog Albert

(xx) Vaderl. Hist. III. D. bl. 142.

bert voorbehouden werdt, wyders mogt Heer Clais Kervinc van Reimerswale daar in Schouts en Schepenen stellen (y).

Geene byzonderheden van het Dorp of Kerk kwame my voor, dan dat het in 't Geestelyke aan het gezach der Bisschoppen van Utrecht onderworpen was, en tot het Dekenschap van Zuidbeveland behoorde. De Schryver der *Oudheden en Gestichten van Zeeland* II. D. bl. 197, gist, of Lodic niet het *Lode* zy, dat by *Melis Stoke Ter Lode* wordt genoemd, en dat Moederkerk is geweest van *Schakerloo*, was dat waar, dan moest de oudheid dezer Heerlykheid al in veele afgeloopene Eeuwen bedolven wezen.

De Heeren dezer Plaats maakten zig meer dan eens berucht in 's Lands geschiedenissen; zoo was Heer Claas Kervinc van Romerswaal, Ridder, in het beleg voor Gorcum, waar hy gevangen werd genomen (z). *Adriaan van Lodyk* wordt als Bailliu van den Lande van Voorn vermeldt (a). Veele anderen, die als Heer van dit Ambacht bekend zyn, vermelden wy in de beschryving van Romerswaal bl. 104-108, buiten welken men nog Claes van Reimerswale, Heer van Lodycke, gestorven in 't jaar 1553, en zyn Zoon Nicolaas van Rei-

mers-

(y) Mieris Chartb. III. D. bl. 517.
(z) Reygersb. II. D. bl. 175.
(a) Alkemade beschryv. v. den Briel I. D. bl. 161.

merswale, Heer van Lodycke, in 't jaar 1564, gestorven, vermeld vindt (b). Onder de Scheepsbevelhebberen, welken Heer Hendrik van Borsselle van der Vere, in zyne Zee-tochten ten jare 1438 en 1470 dienden, worden ook Heeren van Lodycke met lof vermeldt (c). Nog een Heer dezer Plaats Nicolaas van Romerswale, stond als getuigen over den brief of capitulatie, waarby de Stad Sluis door Filips van Cleve aan Hertog Albregt van Saxen werdt overgegeven (d).

Gebrek van aanteekeningen van het geene verders deze gewezene Heerlykheid merkwaardigs heeft gehad, doet ons derzelver beschryving besluiten, met alleen te zeggen, dat hedendaags een kreek en doortogt in de slikken van het verdronkene Zuidbeveland *het Gat van Lodycke* wordt genoemd; voorts, dat als eigenaren van dezen grond, ten tyde van Smallegange, bekend stonden, *Agnes de Vroe*, met 482 gemeten 106 roeden 6 voet; Mr. *Pieter de Huybert*, Heer van Burght, 89 gem. 274 roed. 6 vt.; Jr. *Josephus Adrianus van der Gracht*, Baron van Vrempden en Olmen, Heer van Batenbrouck, 59 gem. 288 roed. 6 vt.; Jr. *Willem van Lier*, Heer van Katwyk, 2 gem. 63 roed. 9 vt. 9 dm.; Jr. *Johan van Reygersber-*

(b) Hoog Adel. en Adelr. Zeel. bl. 101.
(c) Reygersb. II. D. bl. 208 en 254.
(d) ibid. bl. 332.

berge, Heer van Kouwerve, 9 gem. 191 roede 9 vt. 3 dm.; nog een andere *Johan van Reygersberge*, 66 gem. 289 roed. 9 vt.

Aan het einde van de Kreek het *Marolle-gat* genaamd, door de droogte heen loopende, tot aan de *Pietermans-kreek*, aan de overzyde, was eertyds te vinden het Dorp en Heerlykheid van NIEUKERKE, hetgeen groot was 267 gemeten 153 roeden; of zoo Smallegange wil, 268 gemeten 219 roeden 9 voet. Welke even als deze geheele Oord met den Vloed van 5 November 1530, het hoofd onderstak, en zedert niet herwonnen is; van dezelve kan niets gemeld worden, dan wie als eigenaars ten tyde van even gemelden Schryver bekend stonden, te weten *Maria Soetens*, met 14 gemeten, 87 roeden 4 voet; *Elisabet Maria Musch*, Douariere van Boath, met even zoo veel; Jr. *Johan van Reygersberge*, Heer van Kouwerve, 57 gem. 237 roed. 2 vt. 3 dm.; *Anthony de Huybert*, Heer van Kruiningen, 90 gem. 152 roed. 11 vt. 9 dm.; *Pieter de Huybert*, Heer van Burght, 61 gem. 166 roed. 4 vt. 6 dm.; Jr. *Pieter van Cats*, Heer van Veenhuysen, 16 gem. 201 roed. 10 vt. 7½ dm.; Jr. *Gillis van Hessen*, Heer van Piershil, 2 gem. 114 roed. 6 vt. 7½ dm. Jr. *Josephus Adrianus van der Gracht*, Baron van Vrempden en Olmen, Heer van Batenbrouck, 15 gem. 189 roed.

Met

Met den dikwils gewaagden Vloed van 5 November 1530, schynt ook verlooren te zyn geraakt SERPIETERS-POLDER, groot 541 gemeten; of die een Ambacht op zig zelve is geweest, dan tot deze of geene Heerlykheid behoord hebbe, kan men niet bepalen: By Smallegange vindt men niets desaangaande, maar daar wy deze Polder aangeteekend vinden in de lyst der Dorpen en Ambachten nog met de Zee gemeen, moesten wy daarvan gewag maken.

MAIRE of MEERE, oudtyds ook MARA genoemd, eene Ambachts-heerlykheid ten oosten van Valkenisse en Krabbendyke gelegen, groot geweest 2877 gemeten, 290 roeden en 8 voet. Werdt den 5 November 1530, almede geheel verslonden, tot dat zy in 't jaar 1694, voor een klein gedeelte de Zee ontrukt werdt, alzoo toen, in eene gemeene Dykagie met Valkenisse, daarvan herdykt is 250 gem. 148 roed. in welk gedeelte ten jare 1753, vier huizen gesteld werden (e). Zy bleef in dien staat van grootte, terwyl een merkelyk aanwas met 'er tyd moeder wedyking beloofde; gelyk ten jare 1773 geschiedde, wan-

deer

(e) Tegenw. St. v. Zeel. II. D. bl. 280.

heer, in de gemeene Dykagie van de Reygerbergse polder daarvan aangewonnen werdt	678 gem.	119 roed.	
Dus dit Ambacht werkelyk groot is	928 gem.	267 roed.	
En het ongedykte deel, 't welk nog met de Zee gemeen blyft	1348 —	163 —	3 vt.
't Welk samen uitmaakt voorsz. Grootte van	2777 gem.	130 roed.	3 vt.

Waartoe verscheide deelgenooten gerechtigd zyn, de jongste opgave daarvan behelst, dat nog tegenwoordig de eigendom daarvan behoord aan *Johanna E van Kayser*

	1922 gem.	110 roed.	24 vt.
De Erve Mr. *Johan Adriaan van de Perre de Nieuwerve*	229 —	42 —	8 —
Mr. *Jan Pieter van den Brande,*	23 —	276 —	—
Joost Noose	102 —	—	—
uitmakende samen de voorsz.	2777 gem.	130 roed.	3 vt.

Deze Heerlykheid heeft oudtyds waarschynlyk aan een Edel geslacht haaren naam mede-gedeelt, of van dezelve ontvangen. *W. Te*

Wa-

Water, in de voorrede van zyn *Hoog Adelyk en Adelryk Zeeland bl.* 56 *en* 57, steld twee onderscheidene Stammen, welke van dezelve hunne benaaming ontleenden; tot den eersten, zegt die Schryver, zoude behoord hebben *Johan van der Meer*, bekend onder de Edelen ten tyde van Graaf Dirk den V., omtrent het jaar 1080. *Hemericus van der Meer*, die een der Edelen was, welken de partye hielden van Jonkvrouw Ada tegen haaren Oom Willem, die naderhand Graaf werdt, en de getrouwheid van voorn. Heer *strafte*, met het verbeurdverklaren van deze Heerlykheid. Van den tweeden Stam, uit een Erfdogter van den eersten voortgekomen, zoude *Gerrit van der Meer*, dien naam en dat geslacht tot heden in wezen hebben doen blyven: Hoe het zy, men ontmoet in 't jaar 1276, *Berthoen de Mere*, die een der Gecommitteerden was, om met die van Antwerpen te verdragen over den Tol of het Vrygeleide over de geheele Honte (*f*).

Derzelver Wapenschild had zes Schelpen 3, 2 en 1. Men vindt het onder de wapens der Heerlykheden Bewestenschelde by Smallegange, noch onder de wapens der Edele en aanzienlyke geslachten niet geteekend, maar alleen

(*f*) Smallegange Chron. bl. 468.

leen by dien Schryver in 't voorbygaan gemeld (g).

Dat deze Heerlykheid, voor dat zy voor de overstrooming bukken moest, van een Dorp en Kerk voorzien was, is ontwyfelbaar; want hier schynt in 't jaar 1284, eene Heer *Mengoud*, Priester te zyn geweest. En in de Kerk van dit Dorp was aan S. Catharinaas Outaar een Vicary, welke in 't jaar 1529, bekleed werdt door Heer *Jan de Winter*. In het Geestelyke was hier den Bisschop van Utrecht den opperste Rechter, en het Dekenschap van Zuidbeveland oefende zulks uit.

Deze Heerlykheid, gelyk wy even zagen, al vroeg door verbeurdverklaaring een eigendom der Graven geworden zynde, ten minste een deel daarvan, diende Graaf Willem van Henegouwen den 21 Juni 1345, nevens andere Domeinen tot een pandschap aan onderscheidene Hollandsche en Zeeuwsche Steden, wegens voorgeschotene gelden (h).

De Watervloeden, die hier al vroeg van de zyde der Honte schade en onheil aanbragten, en nabuurige Ambachten dreigden te vermeesteren, maakten dat Hertog Albert van Beyeren, den 7 November 1375, met overleg zyner Raden, beval, dat deze Parochie die van *Rilland*, in

(g) Smallegange Chron. bl. 169.
(h) Mieris Charterb. II. D. bl. 691.

in 't maken der Dykagie moeste helpen en te bate *komen*; moetende de onwilligen daartoe bedwingen (*i*).

Zulke voorzorgen, hoe heilzaam ook, waren niet toereikende, om een meer en meer aanwassend vermogen van den stroom deszelfs woeden te beletten, en herhaalde hooge Vloeden te wederstaan, die van 5 November 1530, overdekte hier alles, dan men verloor den moed niet, zoo schoon een Dorp en vruchtbaare streek moest *zoo* terstond haaren vyand niet overgelaten worden, waarom men aan 't Kerdyken viel, *en zig reeds vleide het gevaar* ontworsteld te wezen, wanneer de 2 November 1532, door eenen alzoo geduchten Vloed, al het herstelde vernielde, en als 't ware voor altoos een einde van deze Heerlykheid maakte: Hoe groot hier toen de ellende was, kan daar uit afgenomen worden, dat meer dan vyftig persoonen op het dak der Kerk geklommen waren, om hun leven te redden, die daar twee dagen en drie nagten, zonder eenig voedzel te bekomen, doorbragten, wanneer zy door de menschlievendheid van Heer *Jan van Glymes* Heer van Bergen op Zoom, door een daartoe afgezonden Schip werden ontzet en in het leven behouden (*k*), die zoo eene schuilplaats niet

(*i*) Mieris Charterb. III. D. bl. 313.
(*k*) Reygersberge Chron. I. D. bl. 48.

niet konden bereiken, zullen, met vee en slaven, in de golven versmoort wezen.

Het herdykte deel van Maire, had in 't jaar 1753, met Valkenisse een en denzelfden Schout, Schepenen en Secretaris (*l*), dan ten jare 1789, worden daar een afzonderlyke Schout, drie Schepenen en Secretaris van gevonden (*m*); ook heeft het zyn eigen Dykgraaf en Gezwooren: de water-penningen hier beliepen in 't jaar 1788, vier schellingen van den gemeten, daar die in 't jaar 1753, maar twee of drie schellingen waren.

Voor dat wy geheel van dit Ambacht afstappen, kunnen wy niet voorby aantestippen, hoe, ten jare 1769, wanneer de onbedykte schorre dezer Heerlykheid uit laste van den Heer van Valkenisse door den Landmeeter *Johannes van Weel*, gemeten zoude worden, op dezen grond ontdekt en gevonden is, een metaal potje, het geen men gist een *Graf-lampje* te wezen, zynde thans nog een eigendom van mynen geëerden Neef, den Heer *Leonardus Fenleman*, te Sluis in Vlaanderen, die het in zyne keurige verzameling van veelen natuurlyke zeldzame stukken en oudheden een plaats vergunt: Indien voorzeide gissing eenen waarheid bevat, dan levert het een duidelyk bewys, dat hier, voor dat de

Leer

(*l*) Tegenw. St. v. Zeel. II. D. bl. 280.
(*m*) Naamw. der Stad Goes enz. d'Ao. 1789. bl. 75.

Leer van Christus gepredikt kon worden, Heidensche Volkeren en wel Romeinen hun verblyf hebben gehad, als by welken de Graflampen in gebruik waren.

RILLAND of RIELLANT. Een Heerlykheid, die ten oosten van Valkenisse en Maire over het Vinkenisse-gat of Kreek, gelegen is geweest, was eertyds groot 1781 gemeten, 71 roeden en 8 voet. Hier was een voortreflyk Dorp en Kerk te vinden, omringd van eene zeer heerlyke en vruchtbare Landsdouwe, de woonplaats van veele Edelen; zoo als daar in 't jaar 1346, woonachtig was *Jan van der Heyden* Willemszoon, van Ridderen en Knapen herkomstig (*n*).

Dit Ambacht op den boord der Honte of Westerschelde gelegen zynde, namen deszelfs Heeren die gelegenheid te baat, om een Tol of *Vrygeleide* te heffen van voorbyvarende Schepen, zynde daarvoor ook verplicht Koopman en Schipper voor allen overlast en roof op dezen Stroom te beveiligen: of zulks door Keizerlyk of Graaflyke vergunning of eigen gezag geschied zy, blykt niet, maar wel, dat in 't jaar 1276, daarover met Antwerpen verdrag getroffen is: Terwyl een nadere brief van

't jaar

(*n*) Smallegange in het Byvoegzel van zyn Chron. daar ook het bewys te vinden is rakende het geslacht der *van der Heyden.*

'tjaar 1284 aanwyst, dat ook de Abten en de Monniken des Kloosters van Affligem van dezen Tol vry waren gesteld, en de laatste onder anderen bezegeld was door Heer *Johannis*, Priester van Rielland (*o*).

By het maken van den Vrede tusschen Graaf Willem den III. van Holland, en Lodewyk van Nevers, Graaf van Vlaanderen in 't jaar 1323, werdt besloten, dat de goede mannen, die het geschil zouden beslechten, van de Hollandsche zyde te dezer plaats, en die van wegens Vlaanderen, zig op het tegenoverliggend *Saftingen* zouden vervoegen: als breeder betoogd is by myne *Verhandeling over sommige Plaatsen aan de Schelde*, in het 5 D. van 't Zeeuws Genootschap bl. 57. te vinden.

Het schynt, dat de Kerk van dit Dorp ook ten begraafplaats van nabuurige Edelen verstrekte, die mogelyk hier hun verblyf hadden; zoo vinde ik, dat hier de Grafstede was te vinden van Heer *Lambert van Valkenisse*, Ridder, getrouwd met *Aaltje van Domburg*, in 't jaar 1442 gestorven, zoo mede van een ander Heer, ook *Lambert van Valkenisse* genaamd, die tot Huisvrouwe had *Adelheit van Cats*: hy stierf in 't jaar 1374; als ook van *Nicolaas van Valckenisse*, gehuwd met *Digna van Rode*, gestorven in 't jaar 1470 (*p*).

De

(*o*) Smalleg. Chron. bl. 169.
(*p*) ibid. bl. 711.

Deze Kerk en Gemeente was almede den Utrechtschen Bisschops zetel, en het Dekenschap van Zuidbeveland onderworpen.

Het is zeker, dat deze Heerlykheid een Edel Stamhuis had, dat zynen naam van haar ontleende: zoo vinde ik *Gillis Janszone van Rieland*, onder die Zeeuwsche Edelen, welken zich aan doodslagen en vyandelykheden schuldig gemaakt hebbende, zich den 31 Maart 1341, aan de uitspraak van den Graaf onderwierpen (q). Het wapenschild dezer Edelen schynt geweest te zyn een zilvere balk uit den flinker hoek op een zwart veld, gelyk het in de wapenkaart der Heerlykheden Bewestenschelde, by Smallegange gevonden wordt.

De algemeenen ramp, door den Vloed van 5 November 1530 veroorzaakt, bragt hier ook het ach en wee! aan; dit schoone Land en deze bekoorlyke plaats verdweenen, en veranderden in zoute plassen, en bleven zoo, tot dat, naa veele beraadslaging ten jare 1773, een voornaam deel van dit Ambacht is herdykt geworden, zynde te vinden in de zoogenaamde *Reygerbergsche-polder*. Was het oudtyds groot 1781 gemeten 71 roeden 8 voet, daarin waren voor deelgenooten by gemelde bedyking bekend.

Mr.

(q) Mieris Charterb. II. D. bl. 648.

Mr. *Jan Pieter van den Brande*, Ridder Baronet met .	1082 gem. 188 roed. 4 vt.
Catharina Cornelia Steengraebt .	399 — 184 — 6 —
Maria van Rygersberge .	295 — 107 — 1 —
Jr. *F. H. R. van der Gracht* .	3 — 191 — 8 —
't Welk samen uitmaakte de voorsz.	1781 gem. 71 roed. 8 vt.
Waarvan by herdyking is gewonnen.	1201 — 4 — —
Blyvende dus nog met de Zee gemeen	580 gem. 67 roed. 8 vt.

In welke herverschte 1201 gemeten 4 roeden, ten jare 1782 deelhebbers waren Mr. *Johan Adriaan van de Perre de Nieuwerve*

met . .	436 gem. 169 roed.
Mr. *Johan Pieter van den Brande* .	366 — 182 —
Mr. *J. Mersen van Nieuwvliet* . .	191 — 253 —
Dignus van der Linde	135 — 280 —
Gillis van der Linde	50 — 20 —
Voor het Dorp *Rilland* uitgeslagen .	20 — —
uitmakende de evengemelde 1201 gem.	4 roed.

al:

alles *Schouwsche*-maat. Op welken uitgeslagenen grond voor het Dorp, 't welk met eene gracht van 42 voet breedte en zes voet diepte werdt omringd, ten jare 1782 tien arbeiders woonhuizen waren getimmerd, hebbende ieder 40 roeden erve, waarvoor zy eene jaarlyksche chyns van vyf grooten de roede moeten opbrengen: Voorts zyn daar aangebouwd een smits, wagemakers-winkel, herberg en school; zoodat van voorgem. uitgeslagen 20 gemeten nog overbleven 16 gemeten 199½ roeden, die ten voordeele der Ambachtsheeren verpagt worden.

Wie ten tyde van Smallegange hier in het Ambacht deel hadden, is by dien Schryver in zyn Chronyk bl. 709 aangeteekend.

Hoedanig hier het burgerlyk bestuur geregeld is, kwam niet ter myner kennis; maar wel, dat hetgeen tot de Zee-weering dient, in den geheelen Reygerbergsen-polder op den grond van Maire, Rilland en Bath, toevertrouwd *is* aan een Dykgraaf, vier Gezwoorens en een Secretaris en Penningmeester, welke door een Bode bediend worden.

BATH, is eene oude Ambachts-heerlykheid geweest, wier Opgezetenen oudtyds om hunnen dartele en woeste zeden berucht waren (*r*). *Zy* was

(*r*) Aanhangzel tot de beschryv. der Stad Romersw. bl. 180 en 181.

was ten oosten van Rilland gelegen, wat verder naar de Mosfel-kreek, groot 955 gemeten 108 roeden 2 voet; een Dorp en Kerk werden hier gevonden, welke, zoowel als geheel het Ambacht, door den Vloed van 5 November 1530 overweldigd zyn geworden, dan weder herverscht, den 2 November 1532, andermaal doorgebroken; nogmaals herdykt ten jare 1536, en in October 1539 op nieuws ingelopen; deszelfs eigenaren wilden het door eene herhaalde bedyking het hoofd doen bovenhouden, wanneer een nieuwe aanval der Zee den 13 Januari 1551, dit Ambacht zoowel als Inkelnoort en Agger andermaal overwon, en te onder hield: Men zal van den *Agger* byzonder gewagende, van de laatste doorbraak en derzelver gevolgen straks breder spreken; men vergenoegen zig nu te weten, dat de tooren van Bath, nog meer dan een Eeuw na den ondergang van 't Dorp, den Schippers tot een baken heeft gediend, want in 't jaar 1688, waren 'er nog overblyfzels van te zien (*s*). My geheugt ten jare 1788, te Antwerpen zynde, in de Abdye van S. Michiels, en wel in eene der kamers van den Abt, boven een deur, in een stuk schildery de afbeelding van Bath, ten minsten van zynen tooren gezien te hebben, welke daar aan of in eene woeste Zee gesteld werdt gelegen te zyn geweest. Of,

(*s*) Smalleg. Chron. bl. 209.

Offschoon de Zee dit, en naby gelegene Ambachten, in haar geweld hield, waren derzelfs eigenaaren toch altoos waakzaam tegens de geenen, welken iets ondernamen, dat de hoop kon verminderen, om hier nog eenmaal vruchtbare Akkers te herwinnen; hetgeen de reden was, dat 's Lands Staten den 27 April 1651, op verzoek der Ambachtsheeren van *Bath*, *den Agger*, *Inkelenoort* en *Hoogerwaarde*, het besluit namen, om de Heeren van de Rade te magtigen, ten einde zy beletten zouden, dat de eigenaars en indykers van de slyken van Ossendrecht, geen aarde van deze Schorren of Ambachten zouden komen afhalen (*t*).

By het indyken der Reygersbergsche Polder ten jare 1773, viel van dit Ambacht binnen 296 gemeten 34 roeden Schouwsche maat; wanneer in geheel deze Heerlykheid deelgenooten waren

W. van der Bilt	74 gem.	210 roed.	—
Mr. J. P. van den Brande	453 —	288 —	3 vt.
Aarnold Joos van der Duin	39 —	271 —	—
Maria van Reygersberg	146 —	93 —	8 —
Catharina Cornelia Steengracht	172 —	255 —	7 —
F. H. R. van der Gracht	67 —	184 —	8 —
samen voorsz.	955 gem.	103 roed.	2 vt.

In

(*t*) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1651. bl. 77.

In het nu bedykte deel, waren ten jare 1782, eigenaars.

Mr. J. P. van den Brande, Ridder Baronet	185 gem.	193 roed.
Mr. J. A. van de Perre de Nieuwerve	53 ——	172 ——
F. B. A. van der Gracht, Baron van Romerswaal	23 ——	112 ——
Jan Pieter Dasseval	23 ——	46 ——
J. A. Baron van der Duin	12 ——	111 ——
samen voorsz.	296 gem.	34 roed.

Wie ten tyde, wanneer Smallegange zyn Chronyk schreef, gedeeltens in dit Ambacht op hunnen naam hadden, is by dien Schryver na te zien (*u*). Verder is hier aantemerken, dat, wanneer ten jare 1785, de onlusten tusschen Keizer Josephus II, en het Gemeenebest der Vereenigde Nederlanden gerefen waren, het Verdrag niet konde getroffen worden, of de Staat moest een harde opoffering doen, namentlyk de sleutels der Schelde en Antwerpen voor altoos afstaan, waardoor ook Lillo verlooren raakte, daar het Comptoir van ontfangst der inkomende Rechten zedert de opkomst der Republiek bestendig was gevestigd geweest; nu miste men die geschikte plaats, en moest besluiten daartoe eene andere oort uittezoeken,

waar-

(*u*) Smalleg. Chron. bl. 709.

waartoe men thans in de Reygersbergsche Polder de plaats bepaalde, waar de uitwaterende sluis en de haven geplaatst zynde, op den grond dezer Heerlykheid eene Sterkte opgeworpen wordt, daar binnen huisvesting voor een Krygsbevelhebber en bezetting, een wapenhuis, en woningen voor bediendens geschikt tot het invorderen der inkomende Rechten, en het weeren der sluikeryen gemaakt zyn, terwyl anderen, lust hebben daar woningen te timmeren, van den nog overgebleevenen grond gedeeltens aan Heeren Gecommitteerde Raden konden *verzoeken, gelyk zedert* geschied is, en men op deze Plaats van een Predikant en Schoolmeester heeft voorzien. Het bouwen van een Kerk, hoewel de plaats afgeteekend is, heeft tot hiertoe geen voortgang gehad. Veel was over dit alles te zeggen, dan dit buiten myn bestek, en het ook niet oorbaar zynde, alle waarheden ten toon te spreiden, zal men besluiten met te wenschen, dat gemelde Sterkte bevryd blyven van eenen vyandelyken aanval te moeten verduuren; terwyl derzelver inwooners, meest uit zulks bestaande, die voortyds wederzyds de Schelde gezeten, myne Land- en Plaatsgenooten waren, hier vrede, veiligheid en een' ruim bestaan mogen vinden, en zich betoonen, op Zeelands grond geplant, nuttige en arbeidzaame onderzaten te wezen,

die

die de vryheid kregen, op derzelver rechten pays stellen, en door eenen Christelyken wandel bewyzen dezelve waardig te zyn.

HINKENHOEKE, of HINKENHOEK, ook wel de Vrouw Hinkens Polder genaamd, is eene zeer oude Ambachts-heerlykheid geweest, die haar naam van de Stroom, Vliet of Beek Hinkenhoeke zal ontleend hebben. Zy moet thans over de Kreeke het Marollegat genaamd, gezogt worden, was groot 1546 gemeten 58 roeden 6 duim. Onder deeze Parochie behoorde S. Pieters Polder, groot 641 gem. 158 roed. 9 duim. Colyns Polder, groot 136 gem. 211 roed.; zoo mede Jan Aarents Polder, groot 176 gem. 176 roed. Waar van de eigenaars ten tyde van Smallegange in deszelfs Chronyk bl. 708 opgenoemd worden. Ik vinde ook, dat de oude en nieuwe Gadysche Polder, in 't jaar 1552 gemaakt, daartoe zoude behoord hebben.

Dat in dit Ambacht voortyds een Dorp en Kerk te vinden is geweest, daar omtrent blyft geen twyfel over; want in 't jaar 1476 was Boude Hendrikszoon hier Priester (v).

Graaf Willem de III. gaf denzelven ... den Polder van Hinkenhoeke aan zynen Rentmeester van Bewesterschelt (w), om te bedyken.

De

(v) Smalleg. Chron. bl. 168.
(w) Mieris Charterb. II. D. bl. 386.

De geweldige Vloed van 5 November 1530 bragt ook den ondergang van deeze Heerlykheid toe; buiten en behalven dat veelen daarby het leven moesten laten; men herdykte het in 't Jaar 1556, dan dit belette niet, dat in October 1570, andermaal de Zee hier met geweld instroomde; en het zedert onder de golven bedekt hield.

Ten jare 1683 of daaromtrent, schynt een gedeelte deezer Heerlykheid en wel aan den vasten wal van Braband tegens Woensdrecht, met Octroi der Heeren Staten van Zeeland her-[illegible] te wezen, welk 455 gem. 47 roed. groot is, en als een Zeeuwsch Leen den Huize van der Duin toebehoort. Oudtyds was Hinkelnoort in eene Dykagie met den Agger begrepen, als nader staat vermeld te worden.

AGGER OF AGGERE, is mede een Dorp en Heerlykheid geweest in het verdronken deel van Zuidbeveland, 't welk men gissen kan zyn naam van de Deenen ontleend te hebben, wyl tusschen de Eilanden Zeeland en Funen in Denemarken, een Eilandje ligt ten noorden van Langeland, *Agger* genaamd (x). Ook vind men in Noorwegen het Ambt *Aggerhuis*. Dit is zeker, dat dit Ambacht een' grooten ouderdom heeft, want den 10 Juli 1240, werdt het geheele Ambacht van *Aggere en Iempolre*, door den

(x) Kaart van Denem. door Homan.

den Heer van Breda aan den Ridder *Hendrik Buffel* geschonken (*y*). Die, of latere Heeren hier, waren in 't bezit van een Tol, die zy op den Stroom, Vliet of Beek *Agger* genoemd, van voorby gevoerde koopwaren kwamen te heffen: zoo vinde ik, dat in 't jaar 1276, hier een Tol-comptoir was, de *Tol of het Vrygeleide van den Agger* genaamd (*z*). Welke Rivier, of zoomen die noemen wil, Zeeland geheel toekwam; ofschoon loopende onder de hoogten van Brabant (*a*).

Dit Ambacht werdt in *grooten* en *kleinen Agger* onderscheiden, den grooten Agger bevatte . . . . . . 1204 gemeten,
De kleine Agger . . . . . 219 ——

Dat samen uitmaakte . . . . . 1423 gemeten.

Al vroeg moet het aan overstroomingen onderhevig zyn geweest, want in 't jaar 1443, deede Heer Hendrik van Borsfele van der Vere, hier een Schor en aanwas, hem van den Hertog van Braband gegund, bedyken, waarschynlyk wel geheel dit Ambacht, om dat het een eigendom van dien Borsfelschen Stam gebleven is, want in 't jaar 1511, werdt deze Heerlykheid ten huwlyk gegeven aan Jonker *Jan van Bergen*, Heer van Walhain, wanneer die

(*y*) Mieris Charterb. I. D. bl. 216.
(*z*) Smalleg. Chron. bl. 168.
(*a*) Reg. A. de Jonge van Brunisse M. S.

die trouwde met Jonkvrouw *Charlotte van Bourgondien van Vere*, dan, welke korts daaraan kinderloos overleden zynde, zal die Heerlykheid tot de Veersche Heeren wedergekeerd wezen; want dit goed is ook door den eersten Markgraaf van Vere, Heer *Maximiliaan van Bourgondien* bezeten, en is naa deszelfs overlyden, offschoon toen met de Zee gemeen, tot deszelfs nalatenschap gerekend geweest.

In 't geestelyke werdt hier almede de Utrechtsche Bisschop als het hoofd erkend, en het Dekenschap van *Zuidbeveland* had het kerkelyk Rechtsgebied.

Het is zeer waarschynlyk, dat de Vloed van 5 November 1530, welke zoo veele Ambachten, in de golven deed smooren, ook dit zal medegesleept hebben; want in 't jaar 1536, schynt hier een herdyking plaats te hebben gehad (*b*), maar deszelfs geheelen ondergang geschiedde eerst door den Vloed van 13 January 1551, die zoodanige Dykbreuken veroorzaakte, dat de Dyken zeer gebroken en byna geheel ten gronde geslecht waren, hebbende daarenboven zes grondgaten; van welken eenigen diep waren, by laagwater, 6 à 8 vademen, sommige 30 à 40 roeden wyt. Alle de huizen, schuuren en stallen, die gestaan hadden

(*b*) Reigersb. Chron. II. D. bl. 449.

den binnen de Dykagie van Bath, Inklenoort en appendentien, waren gedestrueëert, geruïneert, en de materialen weggedreven enz. Daarby kwam, dat indien deze Ambachten niet herdykt werden, te vreezen was, dat *de Stroom van de twee Rivieren van der Honte ende de Schelde*, waardoor evengemelde Parochien gescheiden waren, in korten tyd in malkanderen zoude vloeijen, en in een smelten: waardoor men ook vreesde, dat het Land van Saftingen aan Vlaanderen grooten last zoude lyden, gelyk in het vervolg ook gebleken is. De Dykagie van den Agger, Bath en Hinkelnoort was samen groot 7600 gemeten, welke te onderhouden had 6411 roeden Dyks, van welke elke roeden, liggende in het *Z. W.*, W., en N. W., jaarlyks koste 8 à 10 schellingen vlaams, waarom Keizer Karel, den 2 Mei 1552, Octroi tot herdyking verleende met verscheidene vryheden en bepalingen *(c)*. Uit een staat van schulden en lasten ten jare 1549 en 1550, van de gemeene Dykagie van den *Agger en Inckelnoort*, te vinden *VII. Copel, ter Rekenk. fo.* 504-515, blykt, dat daar gevonden werdt een *Spiervlietsche-Dam* en een *Spiervlietsche-Sluys*, een *Veer-Dam voor den Aggere*, een *Spuy-Dam aan de Crompvlietsche Sluys*; ook wordt 'er gesproken van een

(c) III. Copul. ter Rekenk. fol. 436—443.

een *binnen berm tegen Crompfliet*, en van de *Cromvlietsche-weele*; wordende daarby beraamd den *Dyk tegen Cromfliet* lang 36 roeden te verhoogen; het rysenhooft op 't einde van den Veerdam, met platte schorre te beleggen; de kaay van den Agger te repareeren met rys en aarde; ook de sluis op Cromfliet; de kaay van Bath te matten en krammen; het hooft van Bath te lengen met rys enz. De dyk van de kaay van Bath tot Vluchtenborch was lang 60 roeden, en moest aangeaard worden; de dyk by *Ouwerdingen* lang 50 roeden aan te aarden; de kaay van *Inkelnoort met 't hooft te repareren*; den dyk op de sluis van Inkelnoort aan te aarden, en te verhoogen ter lengte van 14 roeden; nog moest 7 of 800 roeden watergang gedolven worden, beginnende in den Agger op 't westeinde van Crompfliet, strekkende door den *Kooren-polder* naar *Verloren kost* enz. Alle het welke eenig denkbeeld van den toestand dezer oord ten voorn. jare aanbrengt, en de voorzorgen, die ter bescherming tegen de Vloeden werden ter hand genomen.

De Kerk van S. Pieter te Middelburg, bezat 75 gemeten lands schotvry, in dit Ambacht, mits betalende vyf grooten van den gemete; haar aangekomen door gifte van Mr. *Anthony Reyniersz*. Medecinæ Doctor en Kanunnik van voorn. Kerk, onder voorwaarde, dat zy daar-

voor zes bedden zoude onderhouden voor zoo veele armen (d).

Het laatste, dat men van deze Heerlykheid aangeteekend vindt, is, dat 's Lands Staten den 23 September 1655, hebben afgeslagen het verzoek van Heer *Guilliaume Albert Marquis de Wargines, Baron de Crevecœur*, om met dit Ambacht verleid en van zyn verzuim ontheven te worden: terwyl deze weigering niet geschiedde, dan op ingenomen advis der Rekenkamer (e).

Van de beide kleine Heerlykheden ZWAANSHIL en SPIERVLIET; weet men geene andere byzonderheden bytebrengen, dan dat de eerste groot was 182 gemeten 127 roeden, en almede den 5 November 1530, verslonden werdt; en de laatste maar 68 gemeten 284 roeden grootte hebbende, met den Vloed van 13 Januari 1551, is te gronde gegaan, en dus waarschynlyk behoord zal hebben tot de gemeene Dykagie van den Agger, Bath en Inkelnoort: Wie ten tyde van Smallegange, beide voorsz Ambachten geacht werden toe te komen, kan by dien Schryver in deszelfs bekende Chronyk bl. 710, nagezien worden.

Nu zoude nog, alvorens van het verdronkene Zuidbeveland aftescheiden, van *Valkenis-*

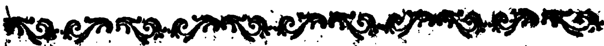
(d) III. Copul. ter Rekenk. fo. 340—344.
(e) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1655. bl. 192.

nisse, als meerendeel daartoe behoorende, gewaagd moeten worden, maar dewyl dat deel, '*t welk* daarvan overig is, in deszelfs lotgevalle veel gemeenschap met *Waarden* heeft, zal men, die Heerlykheid ter handneemende, ook vermelden, wat daarvan bytebrengen is. Men vindt in oude kaarten, in het nu verhandelde verdronkene Zuidbeveland, ook een Dorp *Ouweninge* geteekend: ook wordt hier op de generale kaart van Zeeland door Hattinga, een verdronken *Kasteel van Machole* aangestipt, daar nevens een vaarbaar diep, *het gat van Machole* genaamd; dan ik hebbe van het een of ander niets kunnen ontdekken, dat de weetlust voldoen kan, zoo dat deswegen nog veel optespeuren is, 't welk in 't duister verholen ligt.

Men meend hier mede de voorgenomene taak voleind te hebben, intusschen wenschen wy, dat een meer kundige op dit spoor volgen, en ons de geschiedenis dezer nog met de Zee gemeen zynde Landen volkomener zal maken; Het is zeker, dat nog hier en daar wel schriften te vinden zyn, die meerder licht kunnen aanbrengen, dan zy kwamen niet tot onze kennis.

VERE,
21 Mei 1792.

BYLAGEN.

A.

Acte wegens het geresolveerde omtrent de Fortificatien tot verzekering van Zuidbeveland benoodigt, dato 21 en 22 November 1585.

Alzoo den Hoochgeboren Heere Graeff Mauritz van Nassau, ende d'edele Heeren Raiden van State versocht ende geauthoriseert hadden den wel gheboren Heere Graaf van Hohenloo, omme het eylandt van Zuydtbeuelandt teghens d'Invasie van den Vyant te verzekeren met opmaeckinge van zulcken Fortten ende tot zulcken plaetse als zynder Genade voorsz. tot preseruatie van den zeluen Eylande zoude beuinden noodich ende dienelick; Ende dat zynder Genade voorsz. naer Inspectie van de ghelegentheyt van den Eylande voorsz. ghenomen ten voorsz. fyne hadde bevonden alder bequaemlyckst het hoofd van Weerde, mitsgaders Wytflier, ende dat mits de consequentie van de plaetse van Wytflier voorsz. (wesende zoo dangereus dat aldaer het waeter eens innoghelaeten zynde, de Wateringe van Bewesten Yersicke groot bouen de xxiij^{m} gemeten, verre principaele partye van den Eylande voorsz. ten eeuwigen dage zoude commen te drypen, zonder tot eenigher tyden verschbaer oft Dyckbaer te zyne) Die van der Goes den Heeren Staeten van Zeelandt hadden versocht ten eynde haerder Ed. zoude ghelie-

hebben eenighe Commissarissen te deputeren tot inspectie van de voorsz. plaetse, ten eynde by zoo verre eenichsins vermochte te geschieden, het fort op Wytfliet gedestineert op eenighe andere plaetsen van ghelycke efficacie ende van minder pericule verleeght zoude moghen worden; welcken volghens de Heeren Staten voorsz. hadden ghecommitteert D'eersame Heeren Jan Cooman Burgemeestere van Middelburch, Jan Eeuwoutsz. Teelinckx ende Jan Pietersze Ghecommitteerde Raeden van Zeelandt, ende Pieter Reyghersberghe Burgemeestere van der Vere, ende dat de Heeren Commissarissen voorsz. naer occulaire Inspectie van de plaetse van Wytfliet genomen, mitsgaders van zekere andere van weghen die van der Goes haerder E. aenghewesen, gheen andere *plaetse en hadden bevonden van ghelycken dienste*, als de voorsz. van Wytfliet; Nochtans de voorsz. ghecommitteerde wetende de innerlicke intentie van de Heeren Staten haere meesters te zyne, dat lieuer by eenighe ander weghen (zoo dangereus niet zynde) de voorsz. Stede ende Landt soude moghen versekert werden, hadden voorgheslaghen, indien die van der Goes, mitsgaders de Gedeputeerde van alle de Waeteringen ende polders binnen den rynck van den voorsz. Eylande ghelegen, hier *zoe specialick* beschreuen ende gecompareert, te vreden waeren ende zouden begheeren de costen te draeghen, om den in ende vuytganck van de hauene der voorsz. Stede, mitsgaders de zelue Stadt, met ook den Sluys van Weerden met Bollewercken ende Rauelyns daeromme te legghen (daer by de zelue voor 't ghewelt van den vyanden volcommelyck zoude wesen verzekert) volghende de Plante alreede daer van ghemaect ofte noch te maecken, ende welcke by ramynghe wel zouden bedraeghen, ontrent 't zeuentich Duysent guldens, te doen versterc-

ken; Dat zy wel verhoopten zynder Excell. Graeff Mauritz, zynder Genade Graeff van Hohenloo, den Heeren Raeden van Staete, mitsgaders oock de Heeren Staeten van Zeelandt haere meesters te gheuen alzulcken contentement, daer deur de voorgemelde resolutie van Wytfliet zal moghen werden geschorst, ende voorts aen gheene Inlagen van Soldaten ten platten lande, noch deursteken van eenighe dycken staen te vreesen. Soo hebben Burgemeesters ende Scepenen der Stede Goes voorsz. daer op eerst ghehadt het aduys van den Poirters ende Inghesetene der voorsz. Stede, mitsgaders de ghedeputeerde van de waterynghen ende polders vooren ghemelt, wel rypelyck gheledt hebbende op de Inconvenienten die vuyte fortificatie van Wytfliet zoude connen volghen, verclaert, veel lieuer te wenschen de fortificatie op het hooft, rondtsomme de hauene ende de voorsz. Stede, mitsgaders te Weerde, ghevoordert zoude werden, dan deur de fortificatie van de plaetse van Wytfliet voorsz. te vreesen d'jnconvenienten vooren verhaelt; mits dat deselue in toecommenden tyde daer mede zoude cesseren. Ende zoo veele belanght de penningen tot vervallinghe van de zelue wercken noodich, hebben innegewillicht, de zelue binnen den voorsz. Eylande ghevonden zouden werden, by zulcke middelen als daer toe by die van der Goes den Heeren Commissarissen voorsz. voorghedraghen ende by gescrifte ouergheegeuen zyn, ende by den Heeren Staten gheaduoyeert zullen worden; Consenterende voorts het ghene bouen de voorsz. middelen aen de voorsz. penninghen zoude moghen ghebreken, te vinden op de ghemeten over den gheheelen Eylande van Zuydtbeuelandt hemelsbreede schietende tot laste van den Ougst ende Jaere xv^c.Lxxxvj twee schellinghen acht grooten op elck ghemet, de helft tot laste van den baeuder,

der, d'ander *tot laste* van den eyghenaer, te verschieten ende betaelen by den baender terstont naer 't ghefchot *geheel*, zulcx dat den voortganck van de voorsz. wercken daer by egheen verleth en lyde, ende de helft te corten den eyghenaer. Ende alzoo de volcomminghe van de voorsz. wercken meerder somme van ghereede penninghen zullen vereyschen, dan de voorsz. middelen ende ghefchot zal commen te bedraeghen, die nochtans nootlyck metten eersten sayfoen volmaeckt zullen moeten werden, ende zonder de groulicke ruyne van den Landtsaeten 't voorsz. gefchot niet vermeerdert noch oock eenighe ghereede penninghen op Credyt van die van der *Goes ofte Landtsaeten* eenichsins gelicht zonden connen werden; souden Burgemeesters ende Scepenen der Stede *Goes mette ghedeputeerde voorsz.* den Heeren Commissarissen wel ernstelick willen versocht ende gebeden hebben, ten eynde haer E. ghelieue by den Heeren Staeten van Zeelandt te doen zulcken goeden Rapport ende debuoir dattet restoir totte voorsz. Fortificatien noodich op den Heeren Staeten Credyt gheaduoucheert zouden moghen werdden. Belouende de zelue opgelichte penninghen, metten Interesse van dien te betaelen een Jaer naer oplichtinghe van de zelue, by ghelycke middelen ende gefchot als voiren, ouer den naervolghende Jaere xv^c. zeuen en tachentich, totte volle betaelinghe van dyen; midts dat van weghen de ghemeene zaecke de Palasaden ende Corpsdegarden met het yserwerck ende arbeyt daer van dependerende becostlicht zullen werden. Aldus gedaen ter vergaderinghe van de Heeren Commissarissen voorsz., Burgemeesters ende Scepenen der Stede Goes, ende de Ghedeputeerde van alle den Wateryngheu ende Polders binnen den rynck van den voorsz. Eylande gheleghen daer toe specialicken bescreuen op den xxje.

 en

dagh xxije. November anno xv^{c}. vyfuenachtich, on-derstont gescreuen. Ter Ordonnantie ende deur expresse Last van Burgemeesters ende Scepenen der Stede Goes, mitsgaders den ghedeputeerde voorsz. By my onder-teyckent S. van Campen.

B.

Commissie des Grave van Leycester, aan Jonkheer Wolferd van Borssele, als Bailliu van Goes en Super-Intendant der wachten over Zuidbeveland.

5 April 1586.

ROBERT GRAUE VAN LEYCESTER & BARONDER HEER van Denbigh etc. Lieutenant van Haere Majesteyt van Engelant, ende Gouuerneur ende Capiteyn Generael der Vereenichde Nederlantsche Prouintien. Allen den genen die desen sullen sien oft hooren lesen saluyt, doen te wetene, dat wy gesien hebben seeckere Commissie in date den xven February xv^{c}. Lxxxij by den Heere Prince van Orangien etc, H. Mem. gegeuen aen Jonckheere Wolffert van Borssele in der qualiteyt als Bailliu der Stede van der Goes ende Super Intendent van de wachten van Zuytbeuelant ende d'extensie by den seluen Heere Prince daer op gevolcht van date den ije July xv^{c}. Lxxxiij: Ende onderricht synde, dat de voorsz. van Borssele hem daer inne wel ende getrouwelick altyt gequeten heeft, ons syllen dienst ende goeden yuer aendienende om daer inne voorts te continueren; Den seluen in der qualiteyt voorsz. op 't nyeuwe onthouden, gestelt ende gecommitteert hebben, onthouden, stellen ende committeren mits desen, om deselue Officien van nu voorts aen noch te be-

Bedienen, tot ende in fulcke voegen als in de voorn. Commisse ende d'extentie van dyen vermelt staet. Ordonneren ende bevelen daer omme de Gecommitteerde Raden van de Staten van Zeelandt, de voorsz. van Borsele te stellen in het vry bedienen, besit ende possessie van fynen Last en officie van Super-Intendent op de poincten ende Declaratien in de voorsz. Commissie verhaelt; voorts oock den Burgemeesteren Schepenen ende Raet der Stede van Middelburch, den Rentmeester van de Grafelyke Domeynen van Zeelandt nu wesende ofte die 'er in der tyt wesen sal, fynen Stadthouder, mitsgaders den Wethouderen der voorn. Stede van der Goes; den officieren van Zuytbevelant, ende alle anderen dien 't behooren sal, hem in desen fynen Last, soo hem die by de voorsz. Commissie ende extentie gegeven worden, geene moeijenisse noch beleth te doen, maer hem ernstelyck in alles te verstaen, ende hem daer nae te reguleren. Gedaen binnen Utrecht den 5 Aprilis 1586. Geparapheert Leonius vt. onderteekent R. Leycester. Onderstont. Ter ordonnantie van syne Excellencie. Onderteeckent J. van Langen. Ende besegelt met een opgedruckt Segel van rooden Wasse.

C.

Request van Baillius, Schouten en Schepenen van de Parochien gelegen aan de zuidzyde van Zuidbeveland, over de C. penning op de huizen Ao. 1614.

Ed. zeer vermogende Heeren, myne Heeren de Gecommitteerde Raden van de Heeren Staten slants ende Graeffelickheyt van Zeelant.

Ver-

Verthoonen reverentelyck Bailliuen, Schouten ende Schepenen van Weerde, Valckenisse Polder, Cruiningen, Iersicke, Schoor, Vlake, Cappelle, Bieselinghe, Eenersdycke, 's Grauen polder, Ouwelande, Hoedekenskercke, Baerlant, Eueryinghe, Coudorpe, Ellewoutsdyck; alle Dorpen gelegen aan de zuytzyde van den Eylande van Zuytbeuelant; hoe dat zy Remonstranten van weghe henlieden gemeenten, henlieden grootelicx beuinden beswaert in sulcken scryuen 't welck zy van den Rentmeester Ketelaer hebben ontfangen, daer by hy versouckt aen de selue Prochien, dat sy souden opbringhen een quote in redemptie van den Cen. penninck van hare huysen de anno 1613. die wel tweemael soo veel bedraecht als de Remonstranten de voorleden Jaren metten uytersten noot hebben moeten en connen opbringhen, alles volgens de bescheeden hier annex; om welck schryuen naer te commen zy Remonstranten haer vinden in groote perplexiteyten, als oordeelende 't zelue niet mogelick te zyn hooger Ce. penningen te connen omslaen als zy den voorleden Jaren hebben gedaen, ouermits de voorleden oorlogen ghecauseert hebben, dat een groote menichte van huysen in de voorsz. Dorpen geweest zynde, verbrant zyn van den viant, andere die niet bewoont connen werden van selfs invallen by faute van reparatien, gelyck uw Ed. vuyt de medegaende attestatien zullen connen sien, waer door oogschynlick blyckt, dat de Remonstranten de ouergebleuen huysen te meer hebben moeten belasten, alsoo seker ende warachtich is, dat geen nieuwe huysen 't sedert den Tresues in de voorsz. prochien getimmert ofte gemaeckt zyn; jae dat erger is, mits de swaericheyt van de Dyckagien ende andere, soo vergaen noch dagelicx verscheyden huysen, en de resterende huysen syn in geen ofte seer geringhe waerde, alsoo veel volcx

't se-

't sedert den *Trefües* naer het Lant van Hulst en andere plaetsen *wesende* onder de gehoorsaemheyt van de Eerst-Hertoghen te vooren onbewoont geweest zynde, vertrocken zyn: En alsoo zy Remonstranten hen versekert houden, dat uw Ed. intentie geensins en es, hen bouen redenen en meer als andere te beswaeren. Soo keeren zy supplianten hen tot uw Ed. Mog. aen de selue hertgrondelick versouckende; dat om de redenen voorsz. der zeluer goede geliefte zy, den Rentmeester Ketelaer te belasten, den suppllanten te laten gestaen met sulcken quote van Ce. penninck ouer hare huysen d'Anno 1613, als zy na aduenant den Taux van de voorgaende jaren schuldich zyn. *D'welk* doende etc.

D.

Rapport van Heeren Commissarissen over het redres van den Hondertsten penning in Zuidbeveland en Wolphaersdyk.

Anno 1621.

Edele Mogende Heeren.

Omme zoo vele ons doenelick was uw Ed. Mog. Resolutie van den xxvije. October 1620. ende den xxe. Meye 1621. tenderende tot redresse van den honderstem penninck in 't werck te stellen, daer toe ons de Commisfie by de Heeren van den Raede opgeleght was, om sulcx te doene in den quartiere van Zuytbeueland en Wolffaersdyck. Soo hebben wy des dinssendaechs op den xxxj Augusti met seer quaet weder ons van der Vere op der Goes begeuen, ('t selue niet wel eerder connende geschieden vermits de swackheyt van 't Collegie van den Raet doen absent zynde in de affairen van het Landt) al

alwaer wy omtrent den middach zyn gearriveert, ende hebben terstont geleuert onse brieuen van credentie aen den Heere Secretaris de Witte, die dezelue gecommuniceert hebbende aen de Magistraet, heeft ons commen rapporteren, dat dezelue hadde gecommitteert om van Stadts weghen met ons in voorsz. besoigne te vaceren, den Heere Burgemeester Jan Claesz. Backer, die hem ten dien eynde terstont by ons heeft geuonden, en zyn te samen naer den eten noch vuytgereden in de Prochien van 's Heerynskinderen, Wissekercke, Goessche-Polder, Seraerskercke en Heynkensandt, alwaer wy by ons ontboden hebben de respective Schouten en Dyckgrauen, die by de handt waeren, en de zelue affgeuordert de Veltboucken ofte overloopers van de respective prochien, ende hun scherpelick affgeuraecht, offer geen gemeten ofte parthien hoedanich die mochten zyn, vuyte voorsz. veltboucken waeren gelaten; die ons hebben verclaert op haere manne waerheyt (dat neen) noch dat zy niet en wisten, dat daer iet was dat niet en contribueerde in den honderften penninck, 't waere van Gorsingen, Dyckettyngen, Dyck-partyen, Aenwassen buyten ofte binnen Dyckx. Ende de gene van de Dyckgrauen ofte Schouten die wy niet by huys en vonden, hebben wy by ons ontboden in onse herberge, met de Overloopers die wy alle geconfereert hebben tegen de Rekeningen van de Ontfangers over dezelue quartieren, en beuonden daer mede te accordeeren; en voorts hun affgeuraecht zynde als vooren, hebben gedaen gelycke verclaringhen.

Des anderen daechs wesende 's woensdaechs, namen tot onser assistentie den Rentmeester Ketelaer, zyn wy des smorgens gereden naer de Prochien van Serabbekercke alwaer wy den Schout niet thuys vonden, daer omme

wy

wy hem in onse herberge tot Goes 's anderendaech's hale-ben beschreyden; ende voorts ter Nisse, Quesande en Dryeweghe, ende wedergekeert door 's Grauen-Polder, hebbende alomme de Schouten en Secretarissen met de Ouerloopers ontboden, ende afgeuraecht als hier vooren: die seyden niet te weten syet wes vuyt de Ouerloopers gelaeten te syn; ten waere dattet mochte zyn eenige Ambachts-Heeren Vroonkens daer hier voortyts huysen hebben opgestaen, 't welck niet te vinden en was dan by hermetinge van de respectiue Polders. Ende wederkeerende door 's Grauen Polder voorseyt, hebben by ons geroepen den Schout die ons mede gebracht heeft de Ouerloopers die wy gevonden hebben zeer pertinent gestelt met de Aanwassen binnen dyck, en hebben gehoort zyne verclaringhe als hier vooren; meynende niet anders vuytgelaten te zyn als het Schutters hoff van de voorsz. plaetse, wesende een cleyn weytken, en commende neeuens seecker kleyne schorreken beslagen met beestialen tamelyck groot zynde, opgewasschen soo het schynt vuyt de westwaertsche kreeke, en hebben het selue in de Reeckeninghe van den Burgemeester Jan Claesz. niet bekent geuonden, maer naderhandt examinerende de Reeckeninghe van den Rentmeester Ketelaer, hebben 't selue daer gestelt geuonden verhuyrt in verscheyden parthien, meynende het selue schorreken te wesen.

Des anderendaechs wesende vergeselschapt als vooren, zyn wy gereden naer Wemelinge, hebben gesien verscheyden Dyck-putten, eenige van de welcke redelick waeren, die verpacht werden tot proffyte van de Dyckagie, van de welcke is commende van de Westwateringe volgende de Reeckeninge gedaen in Martio 1621. 't sjaers de somme van £ 15 : 10 : 2 vlaems, als by extract onder de handt van den Secretaris Brune hier nevens gaen-

gaende moeten werden gesien de Reeckeninghe van den Lande daer het zelve voor proffyt wert gebraght.

Passerende voor by Cattendycke daer wy affgegaen zyn, ende den Ouerlooper versocht en geeregen, die seer out was, hebben wy beuonden, dat de gemeten daer in vuytgedruckt; waeren verantwoort en accorderende mette Reeckeninghe van den hondersten penninck; Dan hebben mede gesien een groote verbeteringe ofte een daer alleynskens begint aenwasch te commen, dan met seer hooch water nu seer weynich bouen was, waer op ondervraecht hebbende den Secretaris seyde te meynen, dat de zelue aenwasschen met de visscherie wierden verpacht, sonder dat hy wiste offer eenige appart wierden verpacht, hoe wel men conde sien dat de zelue op drooge somers beuloeyt wiert; vonden daer ontrent mede een groenen platten Dyck, die men seyde dat de Ettingen daer van verpacht wiert, daer mede annex waeren eenige vuytgeputte landen begrepen in 't voorsz. extract, en jaerlicx vytbringende als by 't zelue.

Commende voorts mede in het Dorp van Wemelinge, hebben wy aldaer ontboden den Secretaris van de plaetse, die ons ouergeleuert heeft de oude en nieuwe Ouerlooper, die wy beuonden ontrent dertich gemeten vermindert, vuyt oorsaecke van Dinlage daer lest geleyt mits den grooten val; welcke gemeten ons den Secretaris verclaerde tot het gemeene Lands behoune verpacht te werden, en gelden ontrent acht ofte thien ponden vlaems 's jaers, apparent zynde by succes van tyde noch meer te gelden, 't welck men altyts can sien by des gemeene Lands Reeckeninge.

Van daer zyn wy gereden naer Cappelle ende Biesellinge, ende aldaer by ons ontboden den Secretaris, met de respective overloopers, ende beuonden, dat in de

voorsz.

voorsz. Ouerlooper niet en was gebracht achtien ende twintich *gemeten* Landts, met de Boomgaerden daer op staende, genoemt het Meulen water ende 'T Vryelandt; dan des auonts thuys commende ende naerder geexamineert hebbende de Rekenynge van den Rentmeester Versnuyen, hebbe daer in dese ofte diergelycke parthien verantwoort beuonden; verclarende voorts den voorsz. Secretaris dat binnen 't lants geene ofte weynige aenwassen waeren, alsoo daer gheen ofte weynighe slaecken ofte . . . en waeren, wordende die aenwassen buyten 's dycx verantwoort by den Rentmeester Ketelaer.

Des auonts hebben ons de Heeren van de Magistraet van der *Goes in onse herberge getracteert*, daer ouer wy haer E. hebben bedanckt.

Des vrydaechs hebben wy ons nochmaels beuonden tot Cruyninge, aldaer wy ontboden hebben de Schouten en de Secretarissen van de prochien van Ierseke, Schore, Vlake, Crabbedycke, Valckenisse, Weerde ende den Polder, ende dezelue geexamineert hebbende, heeft men beuonden, dat voor eerst zeeckere aenwassen waren in den Polder van Crabbendycke, niet wetende de rechte groote, daer ouer proces was tusschen de Ambachtsheeren en de eygenaers van den zeluen polder voor de Magistraet der Stede van der *Goes*, welck proces geuytet zynde, men zal connen weten hoe vele 't landt daer inne competeert, mitsgaders oock van eenige gemeten die bekent wierden aen de wateringe te leggen en nu tamelick landt te wesen.

En dat voorts was gelegen een Polderken bezuyden Ellewoutsdyck 't welck in geen Ouerlooper en is bekent, genaemt het Pap-potken groot ontrent thien off twaelff gemeten, d'welck wy doen ter tyt om die ongelegentheyt niet en hebben connen besichtigen, mits de quade

wegen, en dat den vuytslach ouer de zelue Prochie was geldende ontrent thien ofte twaelff pont vlaems; dat daer waeren twee en een half gemeten gestelt op half gelt; Dat de Buerinsche flaecke effen weye was, niet wetende wat die was geldende; Dat in Ellewoutsdyck den aenwasch daer verpacht wiert by de Ambachtsheeren sonder te weten waer vooren. In Hoedekenskercke, Vinninge en Oostende werden de Dyck-putten verpacht op vier ponden grooten ofte daer ontrent, verclarende geen Aenwassen aldaer te zyn.

Des Saturdaechs zyn wy geweest in Baerlandt, aldaer wy de Baillius en Secretarissen van Ellewoutsdycke, Oudelande ende Hoedekenskercke hebben ontboden, gehoort ende geexamineert als vooren, gelyck mede eenen *Jacques de Jonge, en naer veel vragens eyntelyck* toe gecommen, dat wy hebben verstaen, dat verscheyde schorren gelegen in Ellewoutsdyck, daer onder mede is begrepen het schor van den ouden Dierich geldende 't seuentich en tachentich ponden vlaems, niet en waeren betaelende van den Ce. penninck, en noch verscheyden aenwassen en vroonkens, de welcke onmogelick is geweest in dese gelegentheyt van den tyt te connen visiteren.

Wy hebben mede by ons ontboden, alsoo den *tyt ons* ontbrack om aldaer te commen vaceren, de Dyckgraue en Secretaris van Wolffertsdyck met de respectiue Ouerloopers van de Polders, de welcke wy hebben *ouersien*, en daer op ondervraecht zynde, hebben ons verclaert hun niet bekent te zyne, dat yets den Ce. penninck subject zynde, vuyt de zelue was gelaten, noch Dyck-putten, Dyck-ettingen nochte yet anders.

Rapporterende mits desen onder behoorlycke reuerentie, dat 't gunt voorsz. wy soo hebben beuonden, be-

staen-

meende sonderlinge daer in, dat het principaelste is D'vuytgorsen die tot noch toe nyet en hebben gegeuen, de Duyck-putten die men moet vuyt 's Lants Rekeninge vinden, ende d'Aenwassen die by metingen souden moeten worden gevonden. Ons voorder referende totte annexe stucken, daer vuyt het selue claerder zal connen werden bevonden.

E.

Missive van den Vlootvoogd Marinus Hollare, aan de Regeering van Vere.

29 Augustus 1627.

Edele wyse discrete seer voorsienighe Heeren

Myn Heeren naer groetenisse dient desen ten eynde Ick V Ed. verwittighe van des vyandts aenslach, hoe dat die Godt loff is misluct. Sy hebben tot haeren aenslach ghehadt ontrent de achtien hondert mannen, de welcke waeren ingescheept in sessen 't sestich saloupen, soo groot als cleen, hadden alle haer bootsgesellen van alle quartieren vut Vlaenderen als Brabant, alle die sy hadden vutghenomen te Ostende ende Dunckerke tot vyf hondert in ghetal, ende haeren aenslach was op 't landt van der Goes, omme den eenen houck van 't landt inne te nemen, waer dadelicken souden ghevolcht hebben eenige ponten met geschut met noch eenighe saloupen ende cleene schuyten met het Legher van Sandvliet, omme alsoo 't gheheele landt van der Goes midsgaders de Stadt inne te nemen. Sy landen ontrent Vynckenisse ende waeren aan het marcheren met ontrent veertien hondert mannen naer Crabbendycke, alsoo Ick hebbe verstaen van twee van des vyandts bootsgesellen, dewelcke over

quamen loopen. Maer alsoo Ick ordre hadde gestelt dat de twee Fregatten midsgaders de Jachten, dat sy haer souden vervougen omme inne te vaeren 't gat van Lodycke omme haer alsoo den pas te benemen. Den vyandt siende de Schepen 't voorsz. gat incommen ende de preparatiё van de huyslieden midsgaders de Soldaten, hebben wederom haer retraite genomen naer haere saloupen, alwaer sy van onse Fregatten ende Jachten beschoten wierden, beneffens den Capteyn Eeuwichryk, den welken ordre hadden te passen op het wederomkeeren van den Vyandt; en Ik met de swaere Schepen die by haer niet en conden commen door de droochten, pasten op haer wedercomste, ende op de ghene die wy dochten noch te volghen ende hiete haer wellecom, soo dat Ick meyne dat sy in 't eerste Jaer niet meer beginnen en sullen.

Edele, wyse discrete seer voorsienighe Heeren beveelen V Ed. in de bewaringhe des Almogende. Vut onsen Schepe ligghende op de Wacht voor Sandtvlyet den xxixe. Augustus 1627.

V. Ed. Dienstwillige Dienaer. geteekend Marinus Hollare.

Het opschrift
Edele wyse discrete seer
Voorsienighe Heeren
Myne Heeren Bailliu Burchmeesters de Stede
Vere.

F.

Brief van den representeerende Eerst Edele Jr. Adr. van Manmaker, aan Heeren Gecommitteerde Raden

den van Zeeland, over het Fort op Keyzershooft.

6 April 1629.

Edele ect.

Myn Heeren. Ick hebbe eergisteren, gisteren ende noch van dage met myn Heere den Prince van Oraignen in 't lange gesproken over het leggen van een Fort op Keysers-hooft, ofte wel op het sluyten van de twee punten van den Dyck van Crabbendyck, ende vindt den hooghgemelten Heere Prince de voorsz. wercken alle beyde seer considerabel, jae soo dat hy in peine is om te seggen het welcke van beyden noodichste ware te doen, aengesien die tot conservatie van Zuytbeverlandt beyde wel dienden gemaeckt; dat van Crabbendycke om te beletten dat den vyandt met macht aldaer niet en quame, alsoo het selvige lancx die zyde verre meest te vreesen staet, ende dat van Keysers-hooft om (dat God verhoede) den vyandt soo hy aldaer quame in te geraken, moeijelyck soude zyn weder uyt te konnen dryven, ten ware met het volck welck men in 't faveur van een Fort aldaer zoude konnen houden. Maer soo de gelegentheyt van de Provintie niet toe en liete beyde dese wercken op eenen tyt te maken, soo soude syne V. G. best vinden, dat men het Fort op Keysers-hooft eerst soude leggen, ten waere men door delven ofte eenich ander middel konde maecken, dat men met Chaloupen aen een van de twee Fortiens van den Crabbendyckschen dyck wiste te geraecken, in welcken gevalle sy dit laetste ongelyck beter en diensliger soude vinden, jae al soude het ons eens soo veel kosten als het andere, aengesien men daer door den dienst van beyde de wercken soude konnen trecken. tydingen en

 sal

sal ick geene schryven, maer het selvige laten aen de Heeren Gedeputeerde.

Hier mede

Edele etc. wt den Hage, den 6 April 1629. onderstont. Uwe Ed. Mog. dienstwillige Dienaer. geteekend, Adr. van Manmaker.

Het opschrift

Aen de Heeren Gecommitteerde Raden van de Staten van Zeelandt.

G.

Brief van den Heer Gecommitteerde Raad Johan van Vosbergen aan de Regeering van Vere, houdende verslag der ingekomene tydingen van het voorgevallene op de Schelde, waar de Spanjaarden een aanslag op Zuidbeland schéenen voor te hebben.

29 Augustus 1631.

Myn Heeren

Den Vice Admirael Hollare aduiseert van den 26 deser, dat den Vyant dyen dach is commen marcheren met vliegende Vendels ende trommelslach in den polder van Namen voor Saftingen, sterck wesende ontrent vier a vyff duysent mannen met een cornette peerden, dewelcke den 27 deser den zee-dyck van den noort-houck tot den zuyt-houck hebben beginnen te retrancheren ende an den zuythouck maken sy een Fort. Segt mede verstaen te hebben dat sy van meeninghe syn om op de wedere syde van 't Saftinghe-gat van achter een te commen ouer het verdronken lant, om aldaer oock

een

een Fort te maecken. Het werck dat ons volck maecken op 't *Leus* ende Noort is al in defentie, ende licht den Lieutenant Colonel Thyssen met thyen compagnyen *voor* Valckenisse ende Casembroot voor Saeftingen met *de* resterende twee compagnyen, om te letten wat contenance den vyant wil houden. Den Sergiant Maior Carri is met noch festyen Compagnyen gecomen voor 't Hooft van Bergen, alsoo men meent dat de vyant wel mochte yet attenteren op deselue Stadt. Den Dam den welcken den toeganck geeft van den Doel tot op het Leus, is in drie plaetsen doorgesteken, om den vyant de passagie te difficulteren tot de Redoutte, die tot defentie van 't groote werck voor den voorsz. Dam is gelecht. Men sal haest vernemen wat den vyant voorders sal *willen beginnen om ons in alarm* te houden. Het Landt van der Goes ende Ter Neusen sal door het leggen van dese Forten in den polder van Namen ende omtrent Saaftingen gestadich connen besprongen worden, ten sy men wederom daer iegens wercke, ende de voorn. plaetsen met goet garnisoen besette — Hier mede enz. V Ed. Dienstwillige Dienaer. geteekend. Joh. van Vosbergen.

In Middelburg desen 29 Augusti 1631.

Het opschrift

Eersame, wyse, discrete, seer voorsienige Heeren

Myn Heeren de Burgemeesters Scepenen ende Raden der Stadt

Vere.

H.

Brieve van den Gecommitteerde

Raed

Raad J. van Vosbergen, aan over als voren.

30 Augustus 1631.

Myn Heeren

'T sedert myn scryuens van gisteren, heeft ons den Vice-Admirael Hollare van den 29 deser verwitticht, dat de vyant in den Polder van Namen maeckt, vier Forten, te weten een op den zuythouck van Saeftingen, een op Balhoeck jegens over Valckenisse, een op Calffsteert iegens ouer Hanswaert, en een op Welsoorde iegens ouer Weerde in Zuytbeuelant. Daer syn gecomen ouer de 400 wagens van Gent met rys. De Chaloupen sullen sy houden in de Creecken om alsoo de stroomen van Zeelant heel onveyl te maken. Hyer iegens sal moeten gearbeyt werden, en is syn Excellencie van alles onderricht, die wy hopen ordre sal stellen om met gewelt ofte by diuersie het voornemen van den vyant te beletten. Het Leger van den Vyant is getrocken op Eeckeren. — Hyer mede enz. Myn Heeren. VE. Dienwillige Dienaer geteekend Joh. van Vosbergen.

In Middelburg 30 Augusti 1631.

Brief van den Gecommitteerde Raad J. van Vosbergen, over hetzelve onderwerp, aan zyne Committenten.

14 September 1631.

Myn Heeren.

Den Vyant is den 11 deser gecomen met syn gantsche vloot van Chaloupen, Ponten ende andere byhebbende vlot-

gaen-

gaende Schepen aen den polder van Nassen, ende tegens den auont synse gecomen deur de sluyskreke op de stroom dicht onder haren wal, onder de beuydinge van haer Canon; ende alsoo den Vice-Admirael Hollare met syne byhebbende Officieren presumeerde, dat den Vyant in 't Landt van der Goes soude comen, soo is hy des auonts met rype deliberatie van Chrygsraet met de gantsche Vlote geloopen tusschen Keysershooft ende Saeftinghen, om het Lant van der Goes iegens den inual van den vyant te preseruеren, ende des morgens vroech den 12 dezer, synse haer geëchapeert ende ouer 't Lant geloopen, 't welck sy vernemende is hy met onse geheele Vlote haer nae gevolcht, ende des nachts daer aen met een cleyn getal van Scepen soo deftich aengevallen dat sy seer verbaest waren ende ouersulcxs in groot disordre quamen, ende is alsoo haere gantsche Vlote den 13 deser verouert, met alle haere Chaloupen, ponten en ontrent 100 metale stucken, met alle haere Amonitie van cruyt, loot, affuyten en eenige peerden, behaluen twee Chaloupen die in de Steenberghse vliet syn ingeloopen, die men meent dat die van Steenbergen sullen hebben becommen. Daer syn oock verouert drie tonnekens met gelt, die den Vice-Admirael in syn Scip heeft. Graeff Jan en de Prince van Barbanzon met eenige groote hebben haer gesauueert in een schuytken, ende meent men dat sy haer versteecken hebben in een rys-scip. Ick sende VE. hyer beneuens copie van syne Excellencie die wy datelyck ontfangen, waer wt VE. de geheele gelegentheyt selve breeder connen verstaen. Den bode —

Myn Heeren enz. VE. Dienstwillige Dienaer. Geteekend. Joh. van Vosbergen.

Middelburgh desen 14 September 1631.

Het opschrift.

 Een-

Eersame, Wyse, discrete seer voorsienige Heeren
Myn Heeren de Burgemeesters Scepenen ende Raden de Stede Vere.

K.

Request van wegens Goes aan den Prince van Orange, om de hooge Jurisdictie over Zuidbeveland aan hun Stad gehecht te krygen.

Anno 1581.

Aen zyne Excellentie.

Verthoonen met alder Reuerentie te kennen geuende Burgemeesters ende Regierders der Stede van der Goes: hoe dat naerdien die van den platte Lande van Zuydtheuelandt aen V. F. G. by Requeste hebben verzocht; dat Burgemeesters ende Schepenen der voorsz. Stede van der Goes zouden werden geauthoriseert tot de kennisse ende Judicature van alle criminelen zaken ouer Zuydtheuelandt vallende, ende anders volgende de concluse van de zelue Requeste, mitsgaders de redenen ende motyuen daer inne verhaelt, D'welcke dezen thoonderen bekent zyn zulcx warachtich te wezen, en hem mitsdien totten inhouden van 't zelue Requeste zyn dragende, sy thoonderen zyn bedacht gewerden tot voirderinge van de voorsz. Requeste ende 't gundt daer aen cleeft grootelicks te mogen dienen, indien 't vervolch van de criminele zaken onder den Lande van Zuydtbeuelant vallende, mede mochte wordden geannecteert aen het Bailliuschap der voorsz. Stede van der Goes, jegenwoordelyck vacerende, gelyck het V. F. G. (niet zonder merckelicke

se-

redenen) heeft belieft van gelycken te ontrecken alle andere Steden van Zeelant, ende weer by hen de ondersaten allenthalven zeer wel syn bevindende, tot groote voirderinge van Justitie; Soo keeren hem de Suppliänten tot dezelve V. F. G. zeer oitmoedelick biddende, dat haer goede believe zy, en tot voirderinge ende 't vervolch van de criminele Justitie over den voirsz. eylande van Zuydtbevelant ende 't gundt daer aen cleeft te annecteren aen het Bailliuschap van der Goes, in alder beste formen ende manieren als V. F. G. zal bevinden 't zelve den gemeene Lande dienelick te mogen wezen.

'T welck doende etc.

L.

Request van Balliuws, Schouts en Gerechten van Zuidbeveland aan den Prince van Orange, om verandering in de criminele Jurisdictie van dit Eiland, en tot de Magistraat van Goes overtebrengen.

Anno 1581.

Aen zyne Excellentie

Gheven in alder oitmoet te kennen, die Bailliuwen, Schouteten ende Schepenen van de parochien van Zuydtbevelandt vuyten name ende van wegen de Ingesetenen van dien. Hoe dat in voorleden tyden alle criminele zaken vallende binnen het quartier van bewesterschelt, gestaen hebben ter kennisse ende Judicature van den Burchgrave ende Leenmannen van Zeelandt in der tyt zynde, waer naer alzoo 't collegie van Burchgrave ende Leenmannen zelden quam te vergaderen, ende deur dien

al

al zulcken expeditie van zaken van de gevangens niet en geschiede als wel behoirde; Soo hadden die Keyser Maximiliaan en Hertoge Philips hooger memorie, om beter rechtuoirderinge ende tot het meerder gerieff van den Ingesetenen, voir die tyt gecommitteert de Weth der Stede van Middelburch, om kennisse ende Judicature te hebben ouer den gheenen die in 't voirsz. quartier bewesterschelt vuyt oirzake van vredebreucke ende dootslagen by den Rentmeester voorsz. geapprehendeert ende in geuanchenis tot Middelburch gebracht zouden mogen werden; invougen dat die van Middelburch geen voirder kennisse noch Judicature vuyt crachte van de voorsz. commissie en can competeren ouer eenige zaken oft delicten vallende in 't voorsz. quartier van Zuydtbeuelandt, dan van de *voorsz. twee specien daer inne vermelt ende ge*mentioneert. 'T is nu alzoo dat die voorz. van Middelburch dezelue commissie (ten gelieue van den Prince van der Lande reuocabel zynde) na heurer goetduncken extenderende vuyt chrachte van die usurperende de kennisse ende Judicature van alle criminele zaken vallende in Zuytbeuelant voorsz. zonder eenige exceptie ter werelt, zulcx dat die Stadthouder van de voorsz. Rentmeester van bewesterschelt, wat en hoedanige persoonen in Zuidtbeuelant geapprehendeert ende geuangen werdden, brengt in 's *grauen*steen binnen de voorsz. Stede van Middelburch, plaetse van des voorsz. Rentmeesters residentie, ende meer ten opziene van dien dan andersins procederende die selue Stadhouder alcmael tot apprehentie ende aentastinge van eenige Landtzaten gehuyst geheuet ende geervet zynde, zonder behoorlicke precedente informatie, zonder oick immermeer te willen verstaen van eenige ontlastinge onder souffisante cautie, niet tegestaende die mesvsen by hem liede op te geapprehendeerde gepretendeert naer

rech-

rechte egeen corporelle punitie en zyn meriterende; Ja dat noch meer es detinerende mennichmael die geapprehendeerde ettelicke dagen binnen zynen huyse, hem aldaer aendoende groote oncosten van eten drincken ende goet chier maken van zyn Sergianten, om by zodanige onqehoorlicke en finiftre middelen die fchamele Lantluyden tot maeckingen ende onberhoirlicke compofitien te brengen. Al het welcke alzoo in een Landt van Juflicie niet en behoort getollereert, maer by alle behoorlicke wegen geremedieert ende geweert te werdden: Soo keeren de voorfz. Suppliaaten hen tot uwer Excellencie ende verzoucken, zoo in aenzieninge van dezen, als van dat alle d'ander quartieren van Zeelandt om de commoditeyt ende beter aduanchement van Juflicie by V. F. G. *de kennisse van de criminele zake es* gecommitteert de Wetten van de naestliggende Steden respectiuelick, ten eynde dezelue gelieue te octroyeren, dat de voorfz. Rentmeester oft zynen Stadthouder in Zuydtbeuelant, tot geenen tyden en zal mogen procederen tot apprehenfie van eenige Lantluyden aldaer huyshoudende, ten zy naer voorgaende gebleken Informatie by den Magiftraet der Stede van der Goes gedecreteert zy de feyten ende ftucken daer inne begrepen apprehenfie te meriteren, ende dat daer dezelue geapprehendeerde perfoonen voor die van den gerechte der zeluer Stede gepresenteert ende aldaer gevonnist zullen werden als na Rechten. Dat oick de voirfz. Rentmeester noch in rechten noch daer buyten immermeer met yemandt en zal mogen compoferen, dan ter prefentie van de zelue Magiftraet, om by zoodanich redelick middel alle wegen van concusfien ende exactien te verhoeden ende euiteren, hier mede nemende meer regards op het gerieff van de gemeene Ingezetenen van den Lande, dan van de voorfz. Rentmees-

Heesters, den welcken in allen gevalle beter zoude ver binnen syn domicilie te veranderen; ende binnen Zuydbeveland te commen resideren, alwaer hy van zyns ampts wegen veel meer te doen heeft dan in Walcheren, daer hem de hooge Jurisdictie affgenomen is, dan tot zynen gerieue alleene een geheel Landt zoo zwaerlick te incommoderen ende bezwaren. 'T welck doende zal V. E. G. de voirsz. Suppliante en hun schamele onderzaten subleveren van ontallicke ongerieff ende lasten etc.

M.

Poincten overgelegt door of van wegens de Ambachtsheeren van Zuydtbeveland aan Heeren Gecommitteerde Raden van Zeeland, ten jare 1670.

De Gemeene Ambachtsheeren van Zuidbevelant geimpetreert hebbende de provisie van recredentie, in cas van maintenue, tegens de Graeffelyckheyts officiers, ende versoeht wesende alle hare differenten minnelycker wyse ende communicatoir proces te willen verhandelen met de Ed. Mog. Heeren Gecommitteerde Raden van Zeelant. Syn te vreden den gedanen voorslagh danckelyck aen te nemen, soo verre men van wegen den Staet ende Graeffelyckheyt van Zeelant aen haer Ed. prestere de preeminentien ende gerechtigheden hier naer volgende, off anders soodanige als men noch soude mogen accorderen.

In

1.

In den eersten seggen de voorsz. ambachtsheeren, dat haer Ed. by de gemeene brieven van Investiture, sulcx deselve in de dagelycksche formuliere gebruyckelyck zyn.

2.

Is toebehoorende het Ambachtsrecht ende Ambachts-gevolgen, ende dat deselve Ambachten schuldigh is, ende behoort te volgen met rechte.

3.

Met expressie van 't onderscheyt, ende voordeel van den ontfanck van de beeden by der breete ende van verantwoordinge by den steene, wesende het over-Ambacht.

4.

Behelsende het voorsz. Ambachts-recht in Zeeland, sonderlinge de exercitie van de principale poincten van de middele ende de geheele lage jurisdictie.

5.

Immers daer de middele niet expresselyck is gereserveert aen de hooge.

6.

Ofte ten respecte van eenige sonderlinge ende pregnanten eminentien in Zeeland ongebruyckelyck daer mede te volgen.

7.

Generalyck allen Ambachtsheeren uit krachte deses toecomende by hare Schouten ende Schepenen te berechten, alle saecken van Weesen, andere onmondige voogh-dyen, curatelen, weescamer, ende alle de dependentien van inventarieren, vercavelingen, emancipatien etc. Keure van Zeel. cap. 2. art. 27, 28 ende 29.

Ge-

8.

Gelyck mede alle Ambachtsheeren van oude tyden in Zeelant toebehoort elcx in den synen devoirie, dat is het stellen van Dyckgrave ende Gesworens tot beganen van Dycken, Wateringe ende 's heeren-wegen, op al sulcke wedden als van outs daer toe staen. Keure van Zeel. 1. art. 26 et seqq. Invoegen dat den Grave die aen sigh willende behouden, is in 't uytgeven van de Leenen, deselve expresselyck gereserveert ende inbedongen.

9.

Item het schouden van verongeluckte persoonen, mits doende doen ten derden dage de wete aen den hooft-officier. Keure van Zeel. cap. 3. art. 12.

10.

Schuttinge ende aenslaen van verdwaelde en schade doende Vee; Keure van Zeel. cap. 2. art. 39.

11.

Kennisse van maeten ende gewichten, Keure van Zeel. cap. 3. art. 42.

12.

Ordre op alle publicque venduen ende Overmansrecht, synde het recht van den stocke.

13.

Onbeheerde gronden by aenwas, Keure van Zeel. art. 2. in de ampliatie.

14.

Invloet.

15.

Verstuvinge etc.

16.

Met de annxe dyck ende de gorsinge, Keure van Zeel. art. 2. in de ampliatie.

17.

Geabandonneerde landen ibid.

Ge-

18.

Gemeene treckende Wateren ende Visscherien ibid.

19.

Met Jacht ibid.

20.

Ende Vogelrie ibid.

21.

Alles te gemackelycker tot regalyen gevoeght, om dat sulcx niemant affgingh.

22.

Mitsgaders het maecken van keuren ende verbooden importerende *droit de policie*, tot de pens van thien gulden swarten. Placaet van Vrouwe Maria d'Anno 1476. item dat de Ambachtsheeren van Zeelandt sullen verboden maken.

23.

Met de publicatie van deselve, en alle andere Placcaten, reglementen ende Ordonnantien van de hooge Overicheyt vloeijende.

24.

Welcke somme van vyff guldens, men nu behoorde te reguleren tot viermaal soo veel als ten tyde van Vrouw Marias Privilegie waren begroot, mits de proportionele veranderinge van gelde, 't welck haer Ed. oock ernstelyck versoecken tot maintien van de Justitie daer mede te mogen werden gepriviligeert.

25.

Latende naer de costume van desen tyt tot voordeel van de respective Schouten van de Ambachtsheeren, alle de proffyten van sulcke boeten in 't geheel, als wesende de vruchten van Jurisdictien. Placcaet van Vrouw Maria dict. loco.

26.

Ende oock van meerder breucken, over saecken niet

geheel crimineel wesende, te weten daer noch lyff, noch bloet, noch eer aenhanght. Keure van Zeel. Cap. 1. art. 45. Cap. 3. art. 16 ende 20. passim quia jurisdictio sine modica coercitione nulla est C. ult. §. 1. ff. de off. ejus cui mand. est jurisdict. C. 1. §. 1. ff. ibid.

27.

Op dat over al de ordonnantien ende placcaten van de hooge overicheyt te beter mogen werden onderhouden.

28.

Behoorende de nature van de delicten etc. tot haer te trecken de quantiteit van de boeten ende niet ter contrarie.

29.

Op dat door de overmacht in 't statueren van penen niet ten onrechte het recht den Ambachtsheeren ontnomen worde de Judicature, die haer in voorgaende tyden heeft toegecomen.

30.

Wesende sulcx ten desen sonderlinge applicabel op de rechtboeten in voortyden overal by de keuren ende voorboden gereguleert.

31.

Ende nu door den heengewonnen ryckdom om de ingesetenen tot meerder civiliteyt te bedwingen, hooger begroot.

32.

In welcke cas nae rechten overal de oude begrootinge voor de mindere officieren moet werden gereserveert.

33.

Als mede in 't reguardt van de Jacht-boeten. Keure van Zeel. Cap. 3. art. 16. quia dependet a jure venationis.

34.

Dewyle de voordeelen van alderhande jacht, de Am-

bachts-

Bachtsheeren *privativelyk* toebehoorende.

35.

Nootsakelyck is, dat elcx syne preëminentien met syn eygen Jurisdictie beschermе ende conservere.

36.

Hierom werden de overtreders van de Placcaten op de Jacht gebannen uyt de Ambachtsheerlykheden daer in sy souden mogen hebben gedelinqueert, op een litt van haer rechterhandt.

37.

Dienende mede ten desen alle executien door force ende geweldadicheyt van Schouten ende dienaers met kennisse ende adsistentie van Schepenen te doen. Keure van Zeel. *Cap.* 1. art. 39 en 42.

38.

Om na aenwysinge van vry goet het selve te panden, ende saten onder lossinge van den Schuldenaer den tyt van veerthien dagen, off overlatinge van den executant op ses groote te ponde aen de Schepenen de tauxatie gedaen hebbende. Keure van Zeel. Cap. 1. art. 48.

39.

Off oock wel tegens quaetwillige by geweldadige penningе off incarceratie. *dicto* art.

40.

Ende vercoopinge off schattinge van dies tot voldoeninge van't gewysde. ibid.

41.

Kinderen ende Vrouwen baldadigheden, reprimenderende met bedwanck van Steenen te moeten draegen; hangende tot bewys van dies ten velen plaetsen als noch voor de Kercken, heere-huisen ofte recht-camers, het welcke op vele plaetsen can aengethoont worden.

42.

Andere moetwilligers aen de kaeck settende, daer aff en veele plaetsen de instrumenten noch sichtbaer syn.

43.

Ende andere misdadige vermogende naer exigentie van saken te vangen ende apprehenderen. Keure van Zeel. Cap. 3. art. 16. Placcaet van Vrouwe Maria dict §. *item dat de Ambachtsheeren*, circa finem.

44.

Oock opsluyten, het sy in behoorlycke gevanckenissen, die alle heere-huysen eertyts hebben gehadt, gelyck in de oude gebouwen noch gesien can worden.

45.

Off in den stock ende boeijen die in veel plaetsen noch overgebleven syn.

46.

Om daer naer op haer versouck off ter aenclachte van den officier dewelcke soodanigen calange specteren mach, te rechte gestelt te worden voor de hooge ofte andere Jurisdictien.

47.

De lage Jurisdictie genoegh bekent wesende, in de Judicature van alderhande civile saecken soo personele als reële actien, behelsende

48.

Sonder daer in by cessie.

49.

Prorogatie,

50.

Landrecht,

51.

Avocatie,

52.

Geweldadicheyt oft andersins getroubleert te mogen worden.

Als

53.

Als wesende tegenwoordigh de Justitie ende emolumenten voor dien eygen ende genoegsaem patrimonieel goet van Ambachtsheeren.

54.

Overal doende Schout ende Schepenen recht van 's heerenwege, ende uyt 'sheere naem, als met de Justitie geinvestieert wesende.

55.

Vloeijende daer van de naem ende wapen van de heeren tot haere Ambachten, ende van de Ambachten tot haere Ambachtsheeren.

56.

Onder de gevolgen van Ambachtsheerlyckheden wyders *moetende gerekent werden de prærogativen* dewelcke deselve van rechts wege zyn toebehoorende.

57.

Sullende daer toe dienen gedenombreert alle hare privilegien boven 't gene voorsz. is in hare oude brieven gementioneert met de accorden, transactien, decreten, uytgevinge etc., daer over in voortyden respectivelyck gemaeckt.

58.

Dewyle deselve in de nieuwe altyt werden gehouden voor gerepeteert.

59.

Item al wat by Graeff Willems willekeure Ao. 1358, het fameus privilegie van Vrouwe Maria d'Anno 1476.

60.

De Keure van Zeelandt d'Anno 1495.

61.

Mitsgaders de ampliatie van den Jare 1515. daer over is gedisponeert.

62.

De nature van de Ambachten in Zeelandt by desen soo gereguleert wesende.

63.

Dat alleen by succesſie van rechte Zeeuſche leenen descendeeren op ſoonen binnen 's jaers haer devoir doende tot verheff ten comptoire van de respective rentmeesters, met beloſte van trouwe ende dienst onder ſchut ende ſcherm. Keure van Zeel. Cap. 2. art. 7.

64.

Betaelende brieff-gelt, ſegel ende overſetterie daer toe ſtaende, dict. loco.,

65.

Ende by gebreck van ſoonen, mogen de Ambachten werden gelost by de dochters off manhooffden uyt der ſweertſyde, off oock van moeders ſyde, elcx op ſyn rangh ende ordre dict. Cap. art. 8.,

66.

Mits doende behoorlycke losſinge binnen den ſelven jaere naer 't versterff met thien grooten vls., op yder gemet ambacht nu genomen by der breete ſonder onderſcheid van 't vrie ibid.,

67.

Behoudens dat Ambachten verbetert werdende volgens den Placcate van de Ed. Mog. heeren Staten van Zeelandt in dato 21 October 1653, met betalinge van thien ſtuyvers voor elck gemet by der breete,

68.

Veranderen in goede ende onverſtereffelicke erf-leenen invoegen niet connen vervallen aen den Graeff, als by felonie ende moetwillige conſumacie.

69.

Hebbende in alle ſuceesſien een jaer en ſes weken tot

het

het verheff, ende ſulcx verſuymende altyd daer toe moe-tende *werden* geadmitteert onder betalinge van dobbel heer-gewaet.

70.

Onſplisbaerlyck daer in ſuccederende de naeste in graet, de ouſte op ſtraet, mans voor vrouwen, als blyckende by 't voorſz. Placcaet d'Anno 1653.

71.

Alle welcke Ambachtsheeren in Zeelandt voor deſen een lichaam van Ridderſchap hebben gemaeckt.

72.

Generalyck hebbende recht tot het ſtellen van Schouten of Beilliu, Schepenen ende Secretaris, Dienaer, bode ende pluym-grave, tot bedieninge van hare Juſtitie, Keure van *Zeel. Cap.* 1. art. 36, *data enim jurisdictione, ea quoque concessa esse videntur sine quibus ea explicari non poteſt* C. 2. ff. de jurisdict.

73.

Ende gemeendelyck oock, by krachte van patronagie laycael, fondatie off donatie van Kercken en Capellen, het recht van collatie van de pastorien, cappellerien, costerien, ſcholasterien ende andere beneficien daer aff dependerende, by accordt tusſchen de Ed. Mog. heeren gecommitteerde Raden ende d'Ambachtsheeren van Zuyt-bevelant int den jare 1581. gemaeckt.

74.

Excysen ende opslagh, met thol die in de Dorpen geheven worden by Octroy off investiture, off immemoriale posſien, comen mede ter dispoſitie van de Ambachts-heeren.

75.

Als mede de Dwangmalerie, dict. art. 2. in de ampliatie van de Keure,

76.

Item dienst van de opgesetenen met wagens ende peerden op 't believen van de Ambachtsheeren; Keure van Zeel. Cap. 2. art. 18.

77.

Gelyck mede de Ambachtsheeren toebehooren de veren ende passagien, daer geen titulen ter contrarien souden mogen wesen, art. 2. in de ampliatie van de Keure,

78.

Ende voorts alle het gene dat den Ambachte behoort te volgen met rechte, ibid.,

79.

Ende daer aff sy paysibelyck gebruyckt hebben, ende sonderlinge oock geprescribeert, ibid.,

80.

Sonder andere titulen daer toe van noode te hebben, Keure van Zeel. Cap. 2. art. 2.

81.

Ende by aldien hier in iets bevonden mochte werden, dat tegens den dienst ende ruste van de Provintie soude mogen schynen te stryden, daer over presenteeren de Ambachtsheeren te comen in conferentie met de regeeringe.

82.

Om by recompensse van 't Equivalent off diergelycke wederom te werden gededomageert.

Reserverende wyders meergemelte heeren Ambachtsheeren alle verdere ende andere preëminentien ende gerechtigheden, die haer Ed. als noch uyt krachte van de brieve van investiture soude mogen comporteren.

N.

Extract uit de Notulen van de Ed. Mog.

Mog. Heeren Staten van Zeeland; ra-kende de differenten tusschen de respective Ambachtsheeren in Zuidbeveland en den Rentmeester Bewesten-schelde.

Den 11 October 1679.

Is ter Vergaderinge voortgebracht een Requeste van de Ambachts-Heeren in Zuyt-bevelant, tegens den Rentmeester van Bewesten-schelt, ter oorsaecke van seeckere causatie by den gemelten Rentmeester gedaen, tot laste van Hendrick Scheele, sich titulerende Baillin van Coudorp en Drywege.

Waer op wesende gedelibereert, is goetgevonden en verstaen, de voorsz. Requeste te stellen in handen van de Heeren Gedeputeerde, die jeghenwoordigh uyt yeden Lith op de Finantien en andere saecke besoigneren, om dese saecke nader te examineren, en volgens haer Ed. Mog. voorgaende intentie, de selve, soo het mogelyck is in der minne tusschen Partyen te vinden.

Den 19 October 1679.

Is gelesen de Requeste van Robbert Ervaert, by provisie als substituit bedienende het Rentmeesterschap van Bewestenschelt, hoe dat de respective Ambachtsheeren van Zuytbevelandt, dagelyks meer en meer komen te empieteren op het Recht van de Graeffelyckheyt; jae soodaenigh dat het den Rentmeester niet langer mogelyck is, de gerechtigheyt van de Graeffelyckheyt nae behooren te konnen maintineren, soo daer inne niet en worde voorsien; oorsaecke waerom den suppliant in syne voorsz. qualiteyt, versoekt, dat U Ed. Mog. gelieven te interpreteren ende te verklaren, wat recht de Grave volgens de Kenre van Zeelant ende haer Ed. Mog. Placcaten is competerende, alsoo haer Ed. Mo. de voorsz. interpreta-

tatie alleen en privative is toekomende, uyt krachte van de Acte van Approbatie van de voorsz. Keure, by de welcke de Grave voor hem, syne Erven ende Nakomelingen Graven en Gravinnen van Zeelant, specialyck en wel expresselyck heeft behouden de kennisse en interpretatie van de voorsz Keure, Statuten en Ordonnantien, 't elcken maele, en soo menighwerff als 't hem gelieven en hy noodigh achten sal, op dat de Grave in syne gerechtigheyt en possessie mach blyven gemaintineert: Ten anderen dat soo buyten vermoeden, de voorsz. Ambachts-Heeren haer wederom aen den Hove Provinciael, over de differenten tusschen den Rentmeester, en haer swevende, souden mogen komen te addresseeren, dat haer Ed. Mog. in sulcken overwachten geval, den gemelten Hove gelieven aen te schryven, dat sy haer met de saecke niet meer en sullen hebben te bemoeljen, maer deselve over te senden en te renvoijeren in de Provincie; en dat ingevolghe van haer Ed. Mo. Resolutie van den 3 July 1655. over deselve saecke voor desen genomen: op dat den Rentmeester bequaem mach worden gemaeckt, om het Recht van de Graeffelyckheyt in alle syne deelen voor te staen en te exerceeren. Waer op wesende gedelibereert is goetgevonden en verstaen, dat tegens ten naesten zal worden gemaeckt een poinct van Beschryvinge, over de differenten tusschen den Rentmeester van Bewestenschelt nomine officie en de Ambachtsheeren van Zuytbevelant, om te sien interpretreren wat voor recht de Graeffelyckheyt volgens de Keure van Zeelant en de Placcaten van den Lande is competerende, als mede de Brieven van Investiture van de Ambachtsheeren te examineren, en dat tot dien eynde den gemelten Rentmeester en Ambachtsheeren daer toe sullen worden beschreven en gehoort, ende dat inmiddels den gemelten Rentmees-

meester geordonneert wort het Recht van de Graefelyck-heyt weder te nemen; en soo de Ambachtsheeren haer middeler tyt aen het Hoff senden mogen addresseren, dat als dan aan het Hoff sal worden geschreven, om met die sake te supercederen, alsoo haer Ed. Mo. besigh zyn die saecke te examineren.

O.

Commissie des Prince van Orange aan Jonkr. Wolferd van Borssele, Baillu van Goes, als Super-Intendant der Wachten over Zuidbeveland, dato 3 Julii 1584.

WILHELM BY DER GRATIEN GODTS PRINCE VAN ORANGIEN, Graue van Nassau, Catzenellenboge, Vianden, Dietz, Lingen, Buren, Leerdam etc. Marquis van der Vere ende van Vlissingen, Heere ende Baron van Breda, Diest, Grimbergen, Arlay ende van Besançon; Gouuerneur van Brabant, Hollandt, Zeelandt, Vrieslant ende Vuytrecht. Allen den genen die dese tegenwoordige gethoont sullen worden Saluyt! Alsoo 't onser kennisse gecommen is, dat Jonckeren Wolfert van Borsselen Baillu van der Goes ende Super Intendent van de wachten in Suytbeuelant in 't exerceren van syne Commissie van Super-Intendent voorsz. vele en verscheyden hindernissen ende obstaclen te voren syn gecommen, zoo van wegen eenige ongeruste geesten, Ingesetenen van Suytbeuelandt, merckelycke wederhoorigheyt ende oproer tegens hem gepleeght, ende ouersulcx behoirlicke straffe gemeriteert hebbende, ende de selue zoeckende te ontgaen, by alle sinistre wegen, alomme questien ende geschillen gaen stroyende ende voedende, hebbende mits dien ver-

veroorsaeckt de questien ende geschillen die welcke nyet zonder merckelycke inconvenienten daer vuyt mede gevolght, als van de gevanckenisse des voorsz. Superjntendent binnen Middelburch ende anderssints by Burgemeesters Schepenen ende Raedt der Stede van Middelburch den Superjntendent voorsz. oock syn gemoueert, als off de zelue haere priuilegien die sy sustineren te hebben van de kennisse van alle criminele saecken ouer Suytbeuelant vallende gesocht zouden hebben te vercortten, mits dat hy de voorsz. wederhoorige in 't stuck van de wachten, ende oproerige tegens syn persoon, hadde doen apprehenderen, ende tegens hen lieden criminelen Heysch maken ende concluderen tot bannissement ende corporelle straffe voor Burghmeesters ende Schepenen der Stede van der Goes; Hoewel de voorsz. *Superjntendent* verstont te mogen zulcx te doen in crachte van zekere Ordonnantie by ons gemaeckt in date den xve. Septembris xv^d. Lxxxij waer by wy Borchmeesters en Schepenen van der Goes voorsz. hadden gecommiteert ende geauthoriseert by prouisie omme de kennisse te nemen van allen saken de wacht in Zuytbeuelandt raeckende, breeder volgende onse Ordonnantie daer van synde; Als mede 'dat verscheyden misverstanden syn geresen, vuyt de verscheydentheyt van de Officieren ouer den Eylande van Zuytbeuelant, als van den Stedehouder van den Rentmeester van den Graeffelicke Domeynen van Zeelant in Zuytbeuelant al nogh jurisdictie houdende, ende den *Superjntendent*, welcker Officieren in verscheyden saecken elckanderen jlliderende ende te naer gaende, zoo dat daer inne qualyck eenige goede distinctie conde gemaeckt worden, om alle jncouenienten te verhoeden, die dagelycks daer vuyt waeren spruytende, zoo dat de voorsz. Super-Intendent syn Ampt nyet en heeft connen bedienen, zulcx als tot goe-

goede ruste ende verfekertheyt des voorsz. Eylants ende der Ingeseetenen van dien noodich is, zunderlinge in de jegenwoordige dangereuse gesteltenisse van saecken, streckende alle 't zelue tot meerdere jneonuenienten, waer jegens van noode es tydlick te voorsien. SOO EEST, dat wy de saecken voorts ouergemerct ende begeerende in alles 't gunt voorsz. is behoorlyck te voorsien, naer rype delliberatie in onsen Raede, ende hier op gehadt het aduis van de Gecommitteerde Raden van de Staten van Zeelandt, hebben totten meesten oorboor ende welvaren van den Lande ende Ingeseetenen van dyen, geordonneert ende gestatueert, ordonneren ende statueren by desen, dat van nu voorts aen sal cesseren d'authoriteyt off Jurisdictie die de Rentmeester van de Graeffelycke *Domeynen van Zeelandt bewesterschelt* ouer 't voorsz. Eylant van Zuytbeuelant alleene, ende nergens elders meer in Zeelandt tot noch toe heeft behouden van de crimine saken, te prosequeren, welcke voorsz. authoriteyt ende Jurisdictie van den Rentmeester, wy in dyen deele hebben gederogeert ende derogeren by desen, dezelue applicerende, vunieerenden ende smeltende, zoo wy applioeren, vunieren ende smelten mits desen in het Ampt van het Superjntendentschap van de wachten *voorsz. als* genoechsaem van malcanderen dependerende, vuyt redenen voorsz., en mede ten eynde 't voorsz. Officie by eenen persoon van goede qualiteyt (zulcx als in een landt als es Zuytbeuelant voorsz. wel behoort ende noodich es) mach bedient worden, refererende ende latende den Rentmeester voorsz. d'Administratie van de penningen, jnnecommen van de Domeynen voorsz., met de Jurisdictie van de criminele saken, noch andere in deser vougen nyet gemeens hebbende, noch oock in geenen quartiere meer sulcx gebruyckelick

we-

wesende; welverstaende dat de voorsz. Superintendent alle persoonen 't sy gevangenen oft andere die by vuyt oorsaecke van cryn ten platten Lande voorsz. zoo de wacht raeckende (omme alle duysterheyt ende misverstant te weeren) als anderssins sal willen oft moeten aenticht doen, gehouden sal syn de selue ter judicature te brengen voor Burghmeesters ende Schepenen van Middelburch (zoo de Rentmeesters oft hunne Stedehouders voorsz. gewoonlyck syn te doen) om by hun luyden daer ouer recht gewesen ende gedaen te mogen worden, zoo zy sullen vinden te behooren; mitsgaders oock dat den voorsz. Superjntendent gehouden wordt in allen desen hem te reguleren naer de jnstructie desen aengaende op den Rentmeesters oft hunne Stedehouders gemaeckt, oft in 't zelue *regard* noch te maeken, ende Rekeninge te doen als naer gewoonte ende behooren. Ende van alle 't welcke wel ende getrouwelick te doen den voorsz. van Borsselen Superjntendent van de wachten ouer Zuytbeuelant gehouden wordt te doen behoorlicke eedt in handen van de Gecommitteerde Raden van de Staten van Zeelandt, ende dese te doen registreren naer behooren; Ende dit alles by prouisie ende onuerminderdt de Hoocheyt den Graue van Zeelandt competerende, ende behoudens een yder syn gerechticheyt. Ordonneren daerom ende beuelen de Gecommitteerde Raden van den Staten van Zeelandt den voorsz. van Borssele te stellen in het vry bedienen, besit ende possessie van synen last ende officie van Superjntendent, op de poincten ende declaratien hier bouen verhaelt; voort oock den Burghmeester, Schepenen ende Raedt der Stede van Middelburch, den Rentmeester van de Graeffelicke Domeynen van Zeelandt, nu wesende oft die in der tyt wesen sal, synen Stedehouder ende allen anderen dien 't zelue eenichsints aengaen

gaen fal , hem in desen synen last zoo hem by desen gegeuen wordt egeene moeijenisse noch beleth te doen, maer ernstelyck in alles te verstaen, hun naer desen reguleren de, want wy beuonden hebben zulex totten meesten oorboor, ruste ende dienste van den Lande te behooren. Des 't oorconden hebben wy desen met onsen naem geteeckent ende onzen Zegel daer onder doen aenhangen. Gedaen tot Delft op ten derden daeh July des jaers xv^{c}, vier en tachentich. onderstondt. Guilliaume de Nassau. Op de ploy stont gescreue. By mynen Heere den Prince. onderteeckent. Chr. Huyghens. ende was gezegelt met vuythange Zegel in rooden wasse aen een dobbelen steerte.

P.

Extract uit de Notulen der Ed. Mog. Heeren Staten van Zeeland, houdende derzelver besluit tegens de Roomschgezinden in Zuidbeveland.

15 Junii 1654.

Op het vertoogh der Classis van Zuyt-Bevelant is goetgevonden, dat de Ambachtsheeren aldaar, als mede de Heer Rentmeester Bewestenschelde respective, zullen toegezonden worden de Resolutien van de Staten van Zeelant, successivelyck in de Jaren 1621, 1639; en nu laetst den 27 July 1652., ordonnerende dat geen Paepsche Officieren ofte Godsdienst aldaer zullen worden geleden, en dat alle Vasten-aventspelen, kermissen, en andere Afgodische Feestdagen, Rhetoryck-spelen zullen worden verhindert, en zorge gedragen, dat de Rustdagh des Heeren niet geprofaneert en werde etc., ten eynde den

in-

inhoude van de voorsz. Resolutie strictelyck in 't werck gestelt en geexecuteert moghte werden.

Q.

Bericht van den Rentmeester Generaal Bewestenschelde, omtrent den staat en toestand derRoomsche gezinden in Zuidbeveland.

7 November 1654.

Edele Mogende Heeren

Het heeft U Ed. Mog. gelieft my by derselver aenschryven van den 23e. Juny laestleden te ordonneren, dat ick alle neersticheyt soude aenwenden, om te inquireren op d'excessen binnen myn *distrikt*, in de tollerantie van de oeffening van den Roomschen affgoden-dienst en superstitien, en 't gebruyck tot de politie van persoonen, notoirlick synde van die gesintheyt, off wel deselve toegedaen en geaffectionneert, en vervolgens daer tegens, tot ruste van dese Provintie, strictelick ter executie en in 't werkk te stellen, den inhouden van de Placcaten van U Ed. Mog. en derselver resolutien van den 12 May 1621. en 27 July 1622. in 't voorsz. aenschryven geroert, en my daer neffens toegesonden, mitsgaders aen U Ed. Mog. succesivelyck te adviseren, wat my in voorvallende gelegentheden daer omtrent bejegent, en by my gedaen soude syn: oock te besorgen, by alle wegens des doenlyck synde, dat in conformiteyt van U Ed. Mog. Politie en andere Ordonnantien, binnen 't voorsz. distrikt geweert worden alle vasten auont spelen, kerckmissen en Rhetoryck-spelen, ende bysonderlyck den rustdach des Heeren, soo als betamelyck is, buyten eenige de minste profanatie onderhouden en gecelebreert.

Waer

Waer op ick, *gelyck* alle andere U Ed. Mog. bevelen, genegen synde *vol*comentlyck te voldoen de verwachtinge die U Ed. *Mog.* van myn gelieft hebben op te nemen in 't con*f*ereren, van de tegenwoordige myne bedieningen op myn persoon: sal U Ed. Mog. in alle onderdanicheyt berichten, dat ick, naer exacte genomen informatie ondervonden hebbe, 't geheele platte lant van Zuytbeverlandt generalyck bewoont te worden van seer vele lantsaten; synde van de papiste reliegie, sulcx dat in sommige Parochien, naeuwlycx persoonen te vinden syn, doende professie van de ware Christelyke gereformeerde religie, die gebruyckt connen worden tot de regieringe van de voorsz. Parochien, waer by dan comende, dat verscheyde Ambachtsheeren notoirlyck synde van de voorsz. paapse Religie, off deselve meer als de gereformeerde toegedaan, onder 't *voorsz. pretext van* weynich bequame stoffe, met faveur en gunst toebrengen aen luyden met haer in de paepse superstitie overeencomende, als aen andere van de gereformeerde religie synde, ordinairlyck de principaelste bedieningen confereren aen luyden van de paepse gesintheyt, sulcx, dat, onder reverentie, seer noodich sal syn, dat hoe eerder hoe liever werden geemaneert het Placcaet, daer van in U Ed. Mo. resolutie van den 27e. July 1652. wort gewach gemaect, waer door de voorsz. Ambachtsheeren en alle andere sullen worden affgeschrickt van Schouten, Schepenen en Secretarissen te eligeren tegens de goede meeninge van U Ed. Mo.

Ende om U Ed. Mo. goede intentie en yver naerder te voldoen, sullen U Ed. Mo. gelieven te weten, dat ick ondervonden hebbe, dat tot Schrablekerck Marinus Leenderts tot Schout en Secretaris, mitsgaders thys Diericx tot Schepen en kerckmeester; tot Wissenkercke Cornelis Symonssen Schepen, tot Vlake Cornelis Eeuwout-

sen Schepen; tot Cattendycke Adriaen Dignussen Schepen en tot Nisse Cornelis Hoochsteger, tot Secretaris Ampt worden geëmployéert, alle synde van de voorsz. paepse religie, welke ik al soude getracht hebben uyt hare respective ampten te removeren, indien ick niet gevonden en hadden in de voorsz. U Ed. Mog. resolutie van den 27 July 1652. 't selve aen U Ed. Mog. gecommitteerde Raden gedefereert te zyn.

Ende om oock ingevolge ———

R.

Brief van Burgemeesters en Schepenen van Reymerswale, aan de Regeering van Vere; verzoekende die haar voorspraak en toestemming in de verzogte onderstand.

13 November 1595.

Weerde hooch geleerde Wyse Discrete ende voorsienige Heeren

Wy verhopen dat V lieder E. noch indachtig syt, dat wy van ouer meer als anderhalf Jaer gesolliciteert ende vervolgt hebben omme te hebben assistentie van vyfthien hondert guldens tot hulpe van onse lastige dyckagie, daer wy tot noch toe nyet in syn geholpen, nemaer heeft belieft myne Ed. Heeren die Staten van Zeelant ons te ordonneren alle onse Rekeningen ouer te leueren in handen van myn Heeren die Auditeurs van de Rekencamer van Zeelant zedert den tyt van ons Octroy, dwelck wy ouermits 't verloop des tyts met groote moeite ende arbeyt hebben naergecommen ende ouergeleuert tot ende met den lesten Marty 1595. breeder blyckende by het

ad-

aduys van de voorn. Heeren van den Rekencamer onsen geleuert op de vergaderinghe van de Heeren Staten van Zeelant op den xje. deser met seker Requeste daer by vertoont, voort dat de voorn. Dyckage met de geleyde Ryswercken compt te bedragen bet als vier hondert ponden grooten, gebleken by de Rekeninge gedaen ende noch te doene, welcke voorn. somme meest al betaelt es tot onsen ernstigen versoeck by onsen Secretaris Jan van der Hage vuyt syne Intermyse; dat op het goet toeseggen ende vertrouwen van de voorn. Heeren Staten ende hare Gecommitteerde Raeden, welcke penningen den voorn. van der Hage ten achter staet aen den Heer Tresorier Generael van Zeelant, die den voorn. van der Hage daeromme es molesterende, so dat wy genootsaeckt syn ons andermael met Requeste te adresseren aen de *Heeren Staten van Zeelant, ten fyne dat* V lieden belieue ons in de voorn. somme voor dese reyse te assisteren ende helpen, met presentatie van ons te verobligeren in vele Jaeren de voorn. Heeren Staten ofte V lieder E. tot geene subsidie ofte hulpe te molesteren, maer onse Stadt ende Dyckagie te onderhouden met onsen cleenen middel, mits dat ons toegelaten ende geconsenteert worde 't Lycent van de Mosselen op onsen bodem gevanghen bedragende ontrent xxv ✕ gr. 't jaers, dan of wy wt crachte van ons Octroy den ontfanck genoten hebben tot vltima Marty 1591, toe, ten welken tyde den voorn. van der Hage vuyt laste van myn heeren van de Admiraliteyt van Zeelant 't selue ons heeft afgenomen, in welcke versouck V lieder E ons seer behulpich condt wesen, derhaluen syn dese aen V lieder E, schryuende ende hoochlick biddende, dat V lieder E. met medelyden ouer onse ellende ende armoede beweecht synde ons eenmael wt onsen last ende swaricheyt wilt helpen, V lieder E. gecommit-

 teer-

teerde op dese aenstaende Vergaderinghe dan of macht ende last te gheuen, ten fyne wy dese mael geholpen synde V lieder E. moghen laten van nu voort ongemolesteert, regard nemende op onse armoede ende groote costen by ons geleden in 't vervolgen van dese subsidye bedragende een groote somme, d'welck ons dwingt onsen noot ende armoede te openbaeren, ende V lieder E. te molesteren. Dwelck doende sult aen ons bewysen een werck van bermherticheyt ende sullen den Almogende God bidden dat hy V lieder

Weerde hoochgeleerde wyse discrete seer voorsienige Heeren gespare in alle voorspoet gelucsalige Regieringe ende lanck leuen. Vuyt Reymerswale desen xiij. Nouember 1595.

V lieder goetwillige Vrienden ende nabueren.

Bailliu burgmeesters ende Schepenen der voorn. Stede.

Ter ordonnantie van de selue in absentia Secretary. geteekend. J. Joesfz. Mol 1595.

Het opschrift

Weerde Hoochgeleerde Wyse.
Discrete zeer voorsienige Heeren
Burgemeesters Schepenen ende
Raedt de Stede

Vere.

AANHANGZEL VAN ZUIDBEVELAND EN DESZELFS VERDRONKEN DEEL.

Het eerste stuk van ZUIDBEVELAND, en deszelfs verdronken deel was reeds, voor het uitgaan des jaars 1792, afgedrukt, dan de uitgaaf werdt vertraagd, door dien de kaart, daartoe behoorende, niet tydig genoeg gesneden was, om daarby gevoegd te kunnen worden: Intusschen gelukte het my eene rekening van Jr. *Jeronimus Sandelyn*, Rentmeester Generaal van Zeeland Bewesten-schelde van den jare 1542 te mogen doorzien, welke my eenige tot hiertoe onbekende byzonderheden van Zuidbeveland en deszelfs verdronken deel deed kennen; dit, gevoegd by verdere aanteekeningen, getrokken uit der Schepenen Register der Heerlykheid Poortvliet, die ik mogt doorbladeren, gelyk ook eenige byzondere Schryvers, stelde

my in staat om die voorgemelde vertraging te kunnen vergoeden, met dit Aanhangzel 'er bytevoegen, waarin de gewezene Stad Romerswale nog nader wordt toegelicht; en vervolgens van deze en gene der verdronkene Ambachten eenige meerdere merkwaardigheden voorgebragt worden.

Daar men bl. 51. stelde, dat het opperbestuur der Dyken oudtyds in twee Dykgraafschappen beoosten en bewesten Yersicken gesplist was, is men nader onderricht, dat ook een *derde* heeft plaats gehad, namenlyk het *Dykgraafschap tusschen Honte ende Hinkelen*, dan welker bestaan en bestuur, zoowel als dat van beoosten Yersicken, door den Vloed van den jare 1530 geheel in verloop en te niet gegaan is, zoo als de bylage A. daarvan een ontwyfelbaar bewys opgeeft; jammer, dat men deszelfs uitgestrektheid niet weet te bepalen, ook niet, welke Ambachten daar onder behoorden, waar door de oude loop der twee stroomen Honte en Hinkele blyken zoude.

De eeuwige Erfpacht van den *wilde moer*, enz., waarmede Romerswaal begiftigd was, van Vrouwe Maria van Bourgondien, gelyk in de beschryving dier Stede bl. 83. breder vermeld is; schynt door den Keizer en Aartshertoge van Oostenryk in 't jaar 1509. nader bevestigd te wezen, op eene Erf-chyns van

£ 45: vls.

ꝉ 45: *vls.* 's jaars, dan, waarvan zy, mits het *ondervloeijen* dier Moerlande, den 21 Juni 1533. ontheven wierden als uit de bylage B. blykende is.

De ligging dezer *Stad*, *zoowel* als het overige verdronken Zuidbeveland tegens over het *Eiland* van Tholen, zal een geduurigen overtocht van menschen, vee en goederen vereischt hebben; waartoe een geregeld Veer ter dezer Stede was, 't welk tot 's Graven Domeinen behoorde; en als zoodanig verpacht werdt, gelyk ten jare 1542. voor drie jaren geschied was *tegen ꝉ 30: 'sjaars, als uit de bylage C.* nader te zien is.

De overgang dezer Stad en derzelver Gebied uit den Huize van *Kervinc van Romerswale* aan de Graaflykheid schynt toegekomen te wezen, door dien dit heerlyk goed onder gemelde Stam gesmaldeeld was, en, de deelgenooten twistig onder den anderen zynde, derzelver gezag te bepaald was, en zy, om 's Vorsten gunst te bejaagen, de een voor, de andere na, hunne aandeelen aan Hertog Albrecht van Beyeren verkogten en overdroegen: zagen wy in de de beschrving dier Steden bl. 8., hoe de weduwe en erfgenamen van Willem den Hollander van Reimerswale, zulk een opdracht van hun Huis; Hofstede en Ambacht ten jare 1380 of 1381 gedaan hebbe; al vroeger en wel ten

jare 1373. vindt men, dat Heer *Boudewyn van Reymerzwale* was voorgegaan met aan gemelden Vorst overgift te doen *van den Ambochten, Ambochtsgevolge ende Rechte die de zelve hadden binnen der vryheyt van Reymmerzwale met zynen toebehoorten.* Waar van de bylage D 1; 2, 3, 4, 5 en 6 breder getuigenis dragen, die teffens aantoonen, hoe de erffelyke renten, die uit 's Graven Domeinen daar voor betaald wierden, by opvolging als goede Zeeuwsche Leenen van den eenen op den anderen overgingen; dat zeker voortduurde tot het Graaflyk Juk afgeworpen is.

Rymerswale, welke nevens de Steden Middelburg, Ziericzee en Goes, haar aandeel in *f* 35000:-:-gedragen had ter losfinge van den *Tol op de Honte* en de *Wachten van Bergen*, die te Antwerpen beleend waren, genoot daar voor uit 's Graven Domeinen jaarlyks *f* 300:-:- *(a)*.

Daar de Roomsche Eerdienst in 't kerkelyke hier opgeheven was, waren ook de geestelyke goederen het waereldlyk bestuur onderworpen geraakt; de Landen, welke den Passtoor en der Pastorie ten eigendom waren, werden door den nood, waar in de Stad ter oorzaak der Watervloeden en Oorlog geraakte, ras beleend, of belast, en moesten eindelyk door

(*a*) Rek. Jr. J. Sandelyn Rentmr. Bewesterf. d'Ao. 1542. fo. 124 vs.

door *verkoop* geheel vervreemd worden: Men heeft in het aanhangzel bl. 188 en 189. opgemerkt, hoe een gewezen Burgemeester, Willem Jansz. Oliphant, om gevorderde achterstallen van rekeningen, haar door Rechtsmiddelen tot voldoening perste, en zyn gepleegde geweld trachtte te wettigen; dit zal nader blyken, en ook hoe men genoodzaakt is geweest met den zelven tot verdrag te komen, als men de bylage E 1, 2, 3, 4 en 5 doorziet.

Uit eenige latere Schriften door mynen kundigen Vriend de Heer *Lambrechtsen* uit de vergetenis *gerukt, blykt het, dat ten jare 1684,* deze Stad nog als een Eiland bekend was, en aan den toenmalige Heer *Willem le Sage*, Heer van Oost-kapelle voorgeslagen werdt, het aan eene of twee zyde wat te laten bekrammen; dat ter zelvertyd de gras-etting daarvan, nog tot *f* 12: 's jaars in pagt opbragt; dat te dier tyde nog geduurig steen en andere bouwstoffen van daar werden gehaald; ja dat in 't jaar 1690. voorgemelde verhuuring der gras-etting nog plaats hadde.

Ten aanzien der Heeren dezer Stede uit den Huize van Kervinck, kan nog gevoegd worden, dat die Willem van Rommerswaal, van wien hier voren bl. 90. is gewaagd, was Raadsheer van Hertog Aelbrecht van Beyeren en als krygsman onder de Ridderlyke benden in het

beleg van Gorinchem, waar hy nevens Heer Claes Kervinck van Remerswaal, Heer van Lodyck in 't jaar 1403. in eenen uitval gevangen genomen, aan zyne bekomene wonden overleden en vervolgens te Gorinchem in de Parochie-kerk eerlyk begraven is geworden (*b*).

Zagen wy bl. 91. hoe ten jare 1744, eene Marquis van Espinay zig als Heer dezer Stede kwam op te doen: zoo is ons nader gebleken, dat deszelfs Vader (of Grootvader) in 't jaar 1686. Heer *François D'Lespinay*, Marquis de Boisgroult enz. zig qualificeerde Erfgenaam te wezen van den *Huise van Lodyck*, *Reymerswale*, *Weelden*, *Nieuw-Stryen* enz., die als zoodanig eene procuratie passeerde op *Christoffel van Giels*, voor den Notaris *Nicolaas Huygens* te Rosendaal, om zig party te stellen tegen die zig hier de beheering aanmatigden.

Het jongste Wetagtig bewys aangaande Leenvolging in dit eertyds zoo aanzienlyk goed, zoo als die van den jare 1668 tot 1675 ter Stemrolle Bewesten-schelde bekend stond, is te vinden in de bylage F., daar te gelyk uit blykt, dat van wegen de Graaflykheid hier een aandeel verkogt was, mogelyk te voren ook, welke die kunnen geweest zyn, waar van de Marquisen van Espinay meenen eigenaars

(*b*) A. Kemp. beschryv. der Stad Gorinchem en Land van Arkel bl. 131 en 132.

naars te wezen, dan verzuimd hebben verhef te doen.

Wat het Stedelyk bewind betreft, heeft men alleen aantemerken, dat bylage E. 5. uitwyst, dat in 't jaar 1589, *Pauwels Costerius* hier Penſionaris was: zoo als in 't jaar 1597. *Jan Verhagen* of *van der Hagen*, ons als Secretaris voorgekomen is.

De verdronkene Ambachten betreffende, daarvan is my ten aanzien van *Broeke*, *Steenvliet*, *Hinkeloort* en *Ouwerdingen* gebleken, dat die den 24 van Lentemaand 1396, door Hertog Albert van Beyeren zyn verkogt geworden aan Heer *Jan van Arkel*, met alle haare gevolgen van Hofſteden, Vronen, Voorhoven, Meulen, Meulen-ſtal, Vogelryen, Visſcheryen buiten en binnen, zoo en gelyk die door Heer *Guye Grave van Bloys* van de Graaflykheid ter leen gehouden werden, en zulks tot een recht of goed Zeeuws leen; terwyl de Heer van Arkel daar over nader verdrag met den Graaf van Bloys ſchynt getroffen te hebben *(c)*. Hoe zulk een verkoop en overdragt kon plaats hebben by het leven van den bezitter, welke niet blykt, dat door misdryf deze Leenen verbeurd had, komt duister voor, te meer als

(*c*) A. Kemp, beſchryv. der Stad Gorinchen en Land v. Arkel, bl. 139.

als men zulks aan geen openbaar geweld en willekeurig gedrag van een Vorst wil toeschryven, die geen eigendom eerbiedigde en waande alles recht te wezen, wat zyn grilzieke wil goedvond te gebieden, evenwel de Graaf van Bloys zal van ander begrip zyn geweest, om dat Arkel met hem nader verdroeg: Ons zyn geene openbare stukken onder het oog gebragt, om het een en ander in volkomen licht te stellen; dit is zeker, dat het oude en magtig Huis van Arkel in dit gedeelte van Zuidbeveland, zig ook heeft weten uittebreiden, gelyk terstond nog nader blyken zal; *'t welk egter* van geen langen duur kan geweest zyn, aangezien de geheele ondergang van den Doorluchtigen Arkelsen Stam niet ver meer af was, en zy niettegenstaande een hardnekkigen tegenstand wel haast voor het Graaflyk geweld bukken moesten.

Het Ambacht *van der Kreken*, was almede een eigendom van de mogende Arkelsche Heeren, zoo wel, als nog andere Dorpen en Sloten in het Zeeuwsch Gewest, 't zy die op evengemelde wyze of anders verkregen waren, deze zullen ook met het treurig einde dier hooghartige Heeren aan andere eigenaars vervallen wezen; offschoon het eigendom van het Arkelsche Huis bl. 106. reeds aangestipt was, is dit hier herhaald, om dat een geloofwaardig

op-

opdelver der Oudheid het nader bevestigd *(d)*.
Omtrent anderhalf Eeuw daarna, Ao. 1542, als deze Heerlykheid een geruimen tyd door de Zee overwonnen en bedolven was, ftond nog als eigenaarfter van dit heerlyk goed, en het Slot dat daar te vinden is geweest, bekend, Vrouwe *Johanna van Haldwyn*, Huisvrouwe van Heer *Jan van Silly*, Ridder, welke, voor de overftrooming, daar voor een eeuwige erfpagt van £ 4: vls. jaarlyks fchuldig is geweest, buiten en behalven dat dit Adelyk Slot een open huis voor den Graaf en zyne nakomelingen, Graven en Gravinnen van Zeeland, blyven moest, en men daar geen fchuilplaats aan ballingen en misdadigers verleenen mogt; waarvoor gemelde huis met omtrent 40 gemeten lands, gelyk ook nog anderen, die voorn. Heer Silly hier bezat, verbonden waren, als breder blykende is uit de bylage G.

Offchoon het Ambacht *van Nieuwland* bl. 113—118. in zyn ouden en lateren ftand vry klaar is ontleed, zoo kon men niet dan zydelings befluiten, dat daar een kerk was geweest, dit is nu onbetwistbaar, wyl reeds in 't jaar 1513, tot deszelfs onderhoud, zoowel als tot dien van eenen fteenftraat, oorlof gegeven werdt

(d) A. Kemp. befchryv. der Stad Gorinchen en Land v. Arkel, bl. 239.

werdt tot het heffen eener *Parochie Excyns*, mits daar voor een jaarlykschen chyns van zes Rins-guldens aan de Graaflykheid te voldoen, gelyk de bylage H. komt uit te wyzen. Te gelyk strekt dit tot bewys, hoe zulk een last van Parochie-accynsen daar hedendaags den x penning van aan den Lande moet voldaan worden, al ten tyde der Graaflyke Regeering heeft plaats gehad; misschien onder het Oostenryksch bewind uitgedagt en ingevoerd, daar alles op prys stond, en tot voeding der Vorstelyke praal niet genoeg kon opgebragt worden.

Lodycke aangaande, kwam my voor dat in 't jaar 1542. daar van zoowel als van den *ouden Lande van Reymerswaele*, als eigenaars bekend waren Heer *Adriaen van Reymerswale*, Heere van Batenbrouck; de kinderen wylen Heer *Jan Pieterszoen*, in zynen tyd Ridder en President van den grooten Raade tot Mechelen en *Quyntyne van Rymerswaele*, huisvrouwe van *Pieter Blocxzoon*, en dat die ten jare 1526. te herdyken vergund werdt de *Sint Joachims Polder*, gelegen *op 't oisteynde van den Lodycxer baeuene streckende van deir Oistwairts tot aen den Schinckeldyck van Sint Annen Polder die leyt tusschen der Stede van Reymerswale ende Lodyck voorsz.* dan welke niet grooter was geweest dan 36 gem. by der breedte, waar voor zy 14 jaren vrydom van lasten genieten zouden,

mits

mits drie grooten van ieder gemet voor eenen chyns te voldoen; meerder kan desaangaande nagezien worden in de bylage I 1., waaruit teffens blykt, dat voorsz. polder herdykt zynde groot is geweest 54 gemeten 85 roeden.

Het laatste, dat my voorkwam, dit Ambacht rakenden, was, dat Hertog Albert den 20 September 1404. te bedyken heeft uitgegeven, *dat Gorslandt ende Gorsslyck tusschen Lodyck ende Schaerpolder*, aan Heer *Clais Coninxs zoen ende zynen eruen*, als de bylage I 2. komt uitte wyzen; welk alles onder de zilte plassen zyn einde gevonden heeft.

Ten aanzien van *Hinckelenoort* of *Inkenoort*, komt nader te blyken, dat Heer *Adriaen van Cruiningen*, ten jare 1400. hier eigendommen van Hertog Albert verkregen heeft, waar van de bylage K 1. meerder byzonderheden oplevert; gelyk de verdere bylagen K 2, 3 en 4. leeren, hoe Grave Willem van Henegouwen in den jare 1346, aan *Jan Henrics zoon*, Rentmeester van Zeeland, heeft uitgegeven te bedyken *een Schor liggende aan des voorsz. Hartoghe Willems polder in Inclenoort*, op een erfpacht van drie grooten per gemet, en verdere voorwaarden deswege gemaakt.

Dit Ambacht of wel Leenen in dezelve en ook in S. Pieters Polder werden in 't jaar 1653,

ver-

verheven op den Heer *Nicolaas Stavenisse (e).*
Zynde vervolgens by 's Lands Staten den 9 Februari 1678 vergund geworden hier Dammen te leggen tot verkrygen van aanwas; hetgeen waarschynlyk met goed gevolg is geschiedt; althans het Octroi tot herdyking werdt den 26 September 1684 verleend, na dat eenige maanden te voren door kwaadwilligen de Dam by nagt was doorgesteken geweest, zeker om daar door het reeds aangewonnene weder te vernietigen *(f)*.

Omtrent de Parochie en Heerlykheid van den *Agger*, komt uit de bylage L 1. te blyken, dat hier eene Kerk was, tot welker onderhoud en verbetering van het Dorp, de Parochianen den 9 Mei 1529, oorlof voor 20 jaren verwierven, om eene accynse van wyn en bier op te stellen, mits daar voor eene jaarlykschen chyns van drieentwintig stuivers betalende.

Dit Ambacht, zoowel als de Gorssen en Slyklanden geheeten *Hillekershille, sheeren Willeken, Crompfliet, Poppendamme* — met *Ambachtsgevolge ende Heerlicheden metten thienden, Vogelrie, Visscherie, vroonen, beempden ende andere als dair toe behoort, metten middeldycken die de Zeedycken bewarende zyn*, zyn ter leen Ao. 1414 uitgegeven geweest aan *Wou-*

ter,

(e) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1653. bl. 98.
(f) Reg. A. de Jonge van Brunisse MS.

Nr van Gendt — gelyk de bylage L 2. aanduidt. Met *welke* uitgift vernietigd werdt de pacht der Gors-huur ter somme van £ 4 : 16 : - vls. die die Graaflykheid jaarlyks pleegd te genieten, als uit de bylage L 3. breder te zien is.

Men merkte bl. 149. aan, dat een Dorp *Ouweninge*, op oude en latere kaarten gevonden word, zonder van deszelfs bestaan iets meerder te weten: Nu is men zeker, dat zulks oudtyds een aanwezen had, als een deel uitgemaakt hebbende der heerlyke goederen, welke het Huis van Arkel hier had verkregen, gelyk bl. 205. betoogd is. En wat het zoogenaamde Kasteel van *Machole*, en het Vaarwater van gelyken naam betreft, is my eene bedenking voorgekomen, of hier door niet het Kasteel van *Lodycke* en het *Lodyckse-gat* moet verstaan worden, wyl op de Kaart van *Hattinga* (dunkt my) het een en ander is gesteld, ter plaats waar Lodycke moet gezogt worden; dan was dat al betoogd, zoude nog eene vraag overblyve, waar de naam van *Machole* van afteleiden is, en hoe die met *Lodycke* overeentebrengen?

ZIERICZEE
23 Maart 1793.

B. Y.

BYLAGEN.

A.

Extract uit de Rekening van Jr. Jeronimus Sandelyn, Rentmeester Bewestenschelde, d'Ao. 1542, waar fo. 99. gevonden word.

Van 't Dyckgraefschip tusschen Honte ende Hinckelen, 't welck Danckaert Jacopsfoen mits den ouerlyden van Franchois van Opynen in pachte gehadt heeft den tyt van drie Jaeren ingaende ten dage van der ouerlydene van Franchois voorn. mits Jairlicx dair voeren tot behouff der Keys. Maj. betaelende al sulcken pacht ende onder al zulcke condicien gelyck de zelue van Opynen dat bedient hadde, breeder blyckende by de Commissie van den voorn. Danckaert Jacopsfoen geregistreert in 't Register van der Commissien gehouden in de Camere van de Rekeninge in den Haige beginnende Sint Jans daighe decollatis xvc. achttiene fo. Clxxvij. Ende alzoe mits der Inundatien geschiet Ao. xxx als voeren 't geheel quartier van den Dyckgraefscepe mede geinundeert is ende noch metter Zee gheмeine ligt, zoe en heeft desen Rentmeester dair van niet ontfanghen, dairomme hier . . . . Niet.

B.

Extract uit de Rekening als voren, fo. 72 en verso.

Van den pacht van den wilde moeren ende vuytslagen,

gen, quade landen liggende in Zuytbeuelant beoisten Yersicke in diuersche partien aldair, die myn G. Heere die Keyser ende Eertshartoghe van Oistenryck Prince van Spaengnen, by huere opene bezegelde brieuen in date den xe. in Julio anno negene die geregistreert staet in 't tweede ruyge Register folys cxix ende cxx. Ende omme redenen dair inne verclairt gegonnen gegeuen ende gelaagen heeft die van der Stadt van Remmerzwale, omme de zelue moerlanden te besitten tot eenen euwelicken ende erffelicken pacht up heuren argeren ende verbeteren, breeder in de voorgaende brieuen verclairt, ende dit mits de somme van vyfuenveertich ponden grooten vlaems siairs, die de voorsz. Stede van Remmerzwale gehouden zyn jairlics tot sinte maertensmisse dair voore vuytreycken ende betaelen tot behouff van mynen genaedigen Heere in handen van zynen Rentmeester van bewesterschelt in der tyt wesende onder meer andere condicien ende voorwairden breeder in 't lange in de voorghaende Rekeninghe van dit Rentmeesterscip verclairt ende gespecificeert. Nv yst zoe dat de voorsz. van Remmerzwale mits der vniuersale ende groote Invndatien van de Jaeren xxx ende xxxij by den zeluen de welcke moeren metter zee ghemeen liggen desolate ende Inrecouurabel, zoo zyn die voorsz. van Remmerzwale van den voorsz. erfpacht ontlast ende ontsleghen, breeder blyckende onder andere zeeckere octroy ende gracie by den zeluen van Remmerzwale van de Keyserlicke Majesteyt der zeluer Stadt verleent, gegeuen in zynre genaeden Stede van Bruessel den xxj Juny anno xv^{c}.xxxiij geverifficeert op den rugge by den Heeren van zynder G. Financien als 't behoordt, dair van copie auctentycke vp wylen Adolf Hardincs xviije. Rekeninge van dit Rentmeesterscip ouergeleuert is, mitsgaders de originale brieuen van der verpachtinge die de-

zel-

steine van Remmerzwale daer van hadden als gecasseert; volgende 't dispositiff van den voorn. Octroye van gracie dus hier . . . . . Niet.

C.

Extract uit de Rekening als voren, fo. 92 verso.

Van den pacht van 't veer tusschen Remmerzwale ende 't landt van der Tholen, 'twelck der weduwe van Daniel Anthonis zoen van nyeuws in pachte genoemen heeft by der bernende keersse als meest daer omme biedende voor den tyt van drie jaeren achter een volghende, inghaende den je. dach van April xv^{c}. tween veertich voor paisschen, 't siairs omme de somme van vyf ponden grooten vlaems, blyckende by certificacie onder Seeperten zegel van Reymmerzwale, dair van copie auctentycke hier overgeleuert wordt, dair omme hier over twee derde Jair pachte verschene den laisten dach Septembris anno xv^{c}. tweenveertich die voorsz. somme van vyf ponden grooten vlaems, maicken in ponden deser Rekeninge . . . xxx ℔.

D 1.

Extracten uit de Rekening als voren, fo. 115 verso tot 117 verso.

Clays Jorys ende Fredicant van Reymmerswale gebroeders die Adriaens van Reymerzwale Heer Claysz. heure vaeders ende Joris heure broeders waeren nair vuytwesen Adriaens van den Heetuelde tweede Rekeninghe van dit Rentmeesterscip, de somme van twee ponden vyf schellingen zeuen penningen vier myten vlaems, ouer een seste deel van derthien ponden derthien schellingen zeuen grooten de welcke by Hartoghe Ailbrechts brieuen wylen Gra-

Graue van Hollandt van den date des dysendachs naist sinte Pancraes dach in den Jaere xiij^c.lxxiij zy schuldich zyn elcs Jairs te ontfanghen vuyt dit Rentmeesterscip te wetene vuyt hondert ponden grooten die de Stede van Reymmerzwale jairlics schuldich is verschynende t elcken Mey dair van hier voore ontfanck ghemaict es voor de opdracht die wylen Heer Boudewyn van Reymmerzwale den voorn. Hartoge Aillbrecht dede van den Ambochten Ambochtsgevolge ende Rechte die de zelue hadde binnen de vryheyt van Reymmerzwale met zynnen toebehoorten, ende de zelue Renten te houden tot al sulckcn Rechten als by 't voorsz. Ambocht hielt t welck was tot eenen rechten Zeeuschen leene als dit breeder verclairt es in Guydo de Baenst tweede Rekeninghe van dit Rentmeesterscip, dair omme hier ouer t jair hem verschenen petri ad vincula ende kermisse Ao. xv^c. xlij voorsz. ij ℔ v s. vij penn. iiij m. vlaems, maicken in munte deser Rekeninghe . . . xiij ℔ xiij s. vij gr.

D 2.

Jouffr. Elysabeth van Reymmerzwale die hair anbestorven zyn by den ouerlyden van wylen Jouffrou quyntine van Reymmerzwale hair moeder was die wylen Adriaens van Reymmerzwale heurs broeders waeren, die somme van twee ponden vyf schellinghen zeuen penninghen iiij m. vlaems, ouer t zeste deel van xiij ℔ xiij s. vij. gr. t welck by brieuen ende redenen geroert in 't naiste voorghaende articule zy schuldich is jairlics te hebbene vuyt desen Rentmeesterscip, dairomme hier ouer een jair verschenen petri ad vincula ende kersmisse xvc. xlij voorsz. volghende oick quytancie hier ouer geleuert de voors. ij ℔ v s. vij gr. iiij m. vlaems, maicken . . . xiij ℔ xiij s. vij gr.

D 3.

Jouffrou Magdalena van Cats dochter Mer. Jan Pieters zoen in zynnen leue Ridder ende President van den grooten Raide tot Mechelen, gehertt by cauelinge ende transporte van haer broeders ende zusters gedaen voor leenmannen der Graeflicheyt van Zeellandt den elften Aprilis xv^c. xxxvij nair paisschen, die wylen Philips van Cats heurs ooms waeren breeder blyckende by Adriaens van den Heetuelde derde Rekeninge van dit Rentmeesterscip, die somene van twee ponden vij schellingen zeuen grooten iiij m. vlaems; ouer een zeste deel van xiij ℔ xiij ſ. vij gr. t welck by brieuen ende redenen in t tweede voergaende articule hair jairlics toecoemen 't ontfanghen vuyt dit Rentmeesterscip ende die zy houdende is 't eenen rechten zeeusschen leene, dairomme hier ouer een Jair traes verschenen petri ad vincula ende kersmisse xv^c. twee ende veertich by quitancie hier ouergeleidt de voorsz. ij ℔ v ſ. vij gr. iiij m. vlaems vuytmaickende hier xiij ℔ xiij ſ. vij gr.

D 4.

Van der zeluer Jouffrou Magdalena hair gecoemen by cauelinge ende transport als bouen eene somme van dertich schellinghen vier grooten achtien myten vlaems, ouer een ixe. deel van xiij ℔ xiij ſ. vij gr. ten zeluen pryse die wylen Heer Gheerts van Reymmerzwale Ridder etc. plach te hebbene hem gecoemen van wylen Jacop van Reymmerzwale zyn vaeder was tot eenen rechten zeeusschen leene als bouen, dairomme hier ouer een Jair der zeluer Joncvrou verschenen petri ad vincula ende kersmisse als voeren. by quytancie hier ouergeleuert, de voorsz. xxx ſ. iiij grooten vlaems valent . . . ix ℔ ij ſ. iiij gr.

D 5.

Jacop van Reymmerzwale by hem vercreghen by transporte ende overgifte van Jacop van Reymmerzwale Jans zoen vadere, die somme van xxx s. iiij gr. xviij m. vlaems over een gelyck negenste deel van xiij ℔ xiiij s. vij gr. vls. die hy Jaerlicxs ontfangende is gecoemen van wylen Jan van Reymmerzwale zynen groot vaeder; ende van t verstuck van dese Rente mitsgaders den heetgewaeden van dien, es tot behouff der Keys. Maj. ontfanck ghemaict in wylen Adolff Hardincs xije. Rekeninge van den partien extraordinaris de anno xxxiij fo. iiij. daeromme hier over t Jair verschenen petri ad vincula als vooren by quytancie hier overgeleuert de voorsz. xxx s. iiij gr. xviij m. maecken . . . . . ix ℔ ij s. iiij gr. ob.

D 6.

De voorn. Clais van Reymerzwale Heer van Lodyck Heer Adriaens zoen voor hem alleene de welcke houdt oick van der Graeflicheyt tot eenen rechten zeeusschen leene te ontfangen vuyten voorn. Rentmeesterscip de somme van veertich ponden tournoys hem aengecommen ende bestorven van den voorn. Adriaen van Reymerzwale zynen vadere ende Joseph zynen . . . . wien die gegeuen zyn gelyck dat breeder ende volcommelicker blyct ende verclaert staet in Guydo de Baenst tweede Rekeninge van dit Rentmeesterscip ende by den brieuen aldair geruert dair omme hier van sinte maertens misse anno xv^{c}. twee ende veertich tyt deser Rekeninge by zynder quytancie als vooren overgeleuert, de somme van xl ℔ zwarte tornoys maicken . . . . xl ℔.

Extracten uit het Schepenen Register van Poortvliet.

 8 Ju-

E 1.

8 Juni 1587.

Alzoe Willem Jansz. Oliphant oudt burgemeester der Stede Romerswael verstaen heeft, dat de jegenwoordige regeerders der voorsz. Stede pretendeeren te vercoopen zeker landen toecomende de pastorie en pastoor tot Romerswale voorsz. dewelcke hem midtsgaders de pachten van dien specialyck verbonden zyn te wyle 't slodt zyner Rekeninge van de gedebourseerde penningen tot oorboire der voorsz. Stede wtgegeuen voldaen is, conform d'acte daer af zynde, breeder in tyden en wylen te deducerene. Zoo is 't dat den zeluen renoueert midts desen zyne voorgaende protestatie zoo tegens de vercoopers als coopers, eenen yegelicken van hen in 't bysonder, en wel willende midts desen een yegelyck die 't aengaen mach gewaerschoudt hebben ten eynde niemant eenige ignorantie ofte titulum fidei possessionis mach pretenderen.

Alzoe de Gecommitteerde van der Stede van Reymerswale tot vercoopinge van zeker parthien van Lande gelegen binnen de Heerlicheyt van Poortvliet den voorsz. Stede competerende, gehoort hebben het protest tegens de voorsz. vercoopinge gedaen doen by Willem Jansz. Oliphant, in presentie van Bailliu en Schepenen alhier midtsgaders verscheyden ommestanders en cooplieden, en dat door het zelue protest de voorsz. parthien ongelyck min gegolden hebben dan zy wel andersfins zouden gedaen hebben. Soe is 't dat de voorsz. gecommitteerde geprotesteert hebben en protesteren by desen tot laste van den voorsz. Oliphant, omme in tyden en wylen op hem en zyne goeden te verhalen al zulcke schaden en Interesten als de voorsz. Stede van Reymerswale duer zyn bouengeschreuen protest zal doceren geleden te hebben.

Op

E 2.

Op *den* xije Juny 87. compareerden voor Schepenen ondergeschreuen Jacob Adriaensz. Bailliu, Claes pietersz. Borgmeester en Pauwels Costerius Secretaris van Romerswale van wegen en vervangende de Magistraet aldaer ter eenre, en Willem Jansz. Oliphant oudt burgmeester der voorsz. Stede geassisteert met Emanuel Oliphant Bailliu van Vosmaer en Jan Willemsz. zyne twee sonen ter andere ziden; de welcke respectiuelyck verclaerden, dat nadien ouer eenige Jaren zekere questien en querelen geresen zyn tusschen den Magistraat van de voorsz. Stede en den voorn. Oliphant, daer van de zaecke tegenwoordich by Relyff reductie is hangende voor den Houe van Hollant ongedecideert, en om alle verdere questien moyten en oncosten tusschen hem luyden te euiteren, oock om dat voortaen alle eendracht, goede vienschappe en correspondentie binnen der voorsz. Stede Remerswale by hem luyden zoude gehouden ende gecontinueert werden; hebben de voorsz. contrahenten intimelyck alle haer lieder zaecken questien ende querelen hoedanich die zouden mogen wesen egeen wtgesondert, Irrevocabel gesubmitteert in 't seggen van vier goede mannen daer toe te verwilligen; belouende zy contrahenten respectiuelick van goeder weerden te houden alle 't gene by de zelue vier arbiters voor wtsprake verclaert zal worden, sonder eenige appellatie ofte renunciatie ter contrarie, te vreden zynde tot versekerheyt van dien, dat alle de pampieren den processe aangaende eersdaags zullen ontboden worden en gegeuen in handen van de arbiters, de welcke haer lieden wtsprake geraemt hebbende, alle de onnoodige pampieren en geschriften zullen casseren en te niete doen, ten eynde namaels geen oppositie meer en

P 3 val-

valle. Sal oock hier mede doot en verniet wesen al zulcke Injurie als den voorsz. Emanuel Oliphant Bailliuw hem pretendeerde op eergisteren gedaen te wesen by Jacob Adriaensz. Bailliu voorsz. verclaren de voors. Baillius hier van te vreden te wesen.

Submitterende ook den voorsz. Wm. Jansz. Oliphant en den voorn. Jacob Adriaensz. Bailliu in gelycker vougen aen de voorsz. arbiters, sonder eenige reserue onwederroupelick t proces dat zy luyden tusschen den anderen hebben hangende voor den Houe van Hollant. Gedaen present Eewout Geldersman, Cryn Jansz. Cebboort en Huybrecht thonesz.

E 3.

Alzoe de Burgemeester Ingel Joosz. van Romerswale met Corn thonis Bloncke als gedeputeerde, begeren te leueren al zulcken lant als die voorsz. van Romerswale vercocht hebben aen diuersche personen, heeft Barthelmeus Geertsz. als pretenderende van zyn kinderen wegen actie aen 't voorsz. geestelyck lant, de leueringe becroont en geprotesteert van de vercoopinge, versouckende dat dezelue leueringe zal bliuen in sursantie ter tyt toe hy zyn pretentie breder zal gededuceert hebben.

Den lesten July 1587.

Alzoe Bartelmeus Geertsz. (pretenderende gyster van zeker Capelne die de Weth van Romerswale wt cracht van Octroije vercocht hebben) opposeert tegen de leueringe van t lant van de voorsz. Capelrie, en ouersulcx de zaecke schyndt in proces te willen commen, protesteert de voorsz. van Romerswale tegens de voorsz. Bertelmeus van costen schaden en Interesten die zy luiden alreeds daeromme geleden hebben en noch staen te liden, ver-

verfoukende voorts borge voor de costen van den procesfe.

Is de zaecke voorfz. vertrineert acht dagen op 't bodt mits dat Bertelmeus zal borge ftellen voor de costen van den procesfe, en zullen die van Romerswale gehouden zyn onder Schepenen te brengen 't befcheet van den tyt en hoe zy luyden te weten de Keure aen dezelue Capellerie gecomen is, off verclaren met eedt dat fy 't niet en weten te becommen.

Bertelmeus Geertsz. zoe hy procedeert protesteert van costen fchaden en Intresten alreede ter zaecken voorfz. geleden en noch ftaet te liden.

Bertelmeus Geertsz. feght in rechte. Ik en foude noch niet gefproken hebbe, ick meende dat de penningen voor den Minister geëmployeert werden, maer t fchyndt dat ghy luyden de penningen onder den anderen deelen wilt. Waer van die van Romerswale protesteren van Injurie.

E 4.

5 Augustus 1587.

Ingel Jansz. Burgemeester Corn. Anthonisz. Bloncke Schepene en Pauwels Costerius Secretaris van Rommerswale hebben wt crachte van 't Octroy van de Staaten van Zeelant, naer drie fondachfe geboden geleuert zeker erue aen defe naervolgende perfonen gecomen van de Cure te Romerswale, en eerst aen Jacques Manteau een ftuck lants liggende in den houck achter Snabbe is groot vij quartier xx R. oost cryn adriaensz. offitie, zuyt Lysbet Goris, west de wech en noort de waterganck.

Item hebben geleuert Jan Brandyn een ftuck lants liggende in t zuyden van hansftedden houck groot ij gem.

 xvij R.

xvij R. oost en west de wech, zuyt Corn. Jansz. en noort Lem Eewouts erfgenamen.

Item hebben geleuert Eewout Geldersman, een stuck lants in den houck van 't Dorp gemeene met Anthonis Lodewycx erfgenamen groot voor haer lieden portie vij quartier en schiet west aen in de Cure voorsz. en noort de Kerck hier.

Van welcke drie parceelen Willem Jansz. Oliphant hem zeluen heeft gecommitteert borge voor 't vry besit van dien.

Item in de voorsz. qualiteit hebben geleuert Willem Jansz. Oliphant zeker lant liggende in vyff diuersche percelen gecommen van de Cure en den H. geest van Rommerswael, waer van t eerste gelegen is in den houck voor Scrabbe en is groot in erue iij gem. xx R. oost de Kercke hier, zuyt en west 't gescheet en noort Corn. oom Gobbe kinderen.

Noch in Calffsteert houck sai-lant en weye groot v gem. xvj R. oost de Kelder-Capelrie en den wech, zuyt Geert Andriesz. en Huybrecht claes kindt, west den wech en 't voorsz. kindt en noort Arent Pietersz.

Noch aldaer gemeene met Wm. Jansz. Oliphant groot voor haer lieden portie ½ gem. xxxvj R. oost den wech, zuyt Oliphant, west Geert Andriesz. en noort de kelder Capelrie.

Noch aldaer iij½ gem. xxij R. oost Oliphant en Geert Andriesz., zuyt Logier corn. wede. erfgenamen, west de wech en noort Geert Andriesz.

Noch in Mens Han goten houc ij gem. 1 R. oost Oliphant, zuyt den soeten naem Jesus, west de Kercke en noort den Dyck.

3 Maart

E 5.

3 Maart 1589.

Pauwels Costerius Pensionaris der Stede Romerswale, als speciale commisfie hebbende van Schoudt, Burgemeesters en Schepenen der zeluer Stede date iij Marty 1589. heeft getransporteert aen Jan Willemsz. ten behouffue van Willem Jansz. Oliphant zynen Vader twee parceelen lants d'eene liggende in 't zuyteynde van heyndricx houck gecommen van de Cure te Romerswale, en is groot in erue vc.v R. oost Logier corn. weghe, zuyt mr. Gillis Bay, west Jan Aerts en den wech, en noort Heer Jan Pascasius.

Noch in Han coben houe vc.xlvj R. oost Ingel Ingelsz., zuyt de Kercke houck, west den wech, en noort Jacob Gillis Capelrie.

G.

Extract uit de vierde Steenrolle over Zeeland Bewesten-schelde van alle Ambachten en Heerlykheden in 't zelve quartier gelegen, aanvang nemende primo Januari 1668., berustende ter Rekenkamer van Zeeland, alwaar fo. 78, 79 en 80 onder Zuidbeveland beoosten Yersicke, staat als volgt.

REYMERSWALE.

Den 29 November 1678. verheven op zyn Broeder d'Hr. Johan van Reygersbergh als in t regr. A. A. A. 431.

D'Heer Pieter Reygersberge by coope van de Graeffelykheid.

jc.vj gem. jc.lx Roen.

 Jonck-

	Jonckvr. Agnes de Vroe, jongst te voren haer broeder Adriaen de Vroe. xijc xxxvij gem. lix R.
Den 14 July 1675. transport verhev en op d'hr. mr. Pieter de Huybert, als in 't regr. A. A. fo. 145.	D'Hr. Govert van den Berge, jongst te vooren Cornelis van Hoogeveen. jcxxviij gem. ijc.Lxxxviij R.
	Jonckh. Johan Franciscus van der Gracht, jongst te vooren Johan van der Gracht geseyt Reymerswale. lxxxv gem. ijc.L R.
Den 25 Sept. 1675. verheven op zyn Zoon Johan van Reygersbergh als in 't regr. A. A. fo. 155. verso.	D'Hr. Jacob van Reygersberg, jongst te vooren zynen Vader Johan en zynen broeder P. van Reygersbergh. iijc.xj gem. xxix R. o v. iij dm.
Den 12 Marty 1675. verheven op haar Zoon Jr. Willem van Liere Heer van Katwyck, als in t regr. A. A. fo. 140 verso.	Maria van Reygersberg, jongst te voren haren Vader d'hr. Johan Reygersberge. jc.iij gem. ijc.ix R. ix vt. ix dm.
Den 16 Sept. 1669. verheven op zyn Zoon d'H. Johan van Gogh, als in 't regr. A. A. fo. 120 verso.	D'Hr. Michiel van Gogh, by coope van de Graaffelykheid. jc.xcij gem. jcxlv. R.

Den

Den 26 Novemb. 1669. verheven by transport op mr Willem le Sage als in t voorsz. regr. fo. 21. verso.

Den 27 Mey 1668. verheven op zyn Zoen Johan Hieronimus Huyssen, als in t regr. W. fo. 211 verso. Jonckhr. Johan Huyssen, jongst te voren d'Hr Johan Huyssen zyn Vader.
iijc.liij gem. xxxj R. iij voet.

Den 27 Augs. 1668. verheven op d'Hr. mr. Pieter de Huybert, by transport als in t regr. W. fo. 213. D'Hr. Jeronimus van Tuyl van Serooskerke Heere van Stavenisse, jongst te voren Jr. Philips Francois Varick.
xxxj gem. ijc. xcj R. vj vt.

jc. somma van Reymerswaal
ijm.vc.Lj gem. jc.Lx roen.

Portionaarissen in Reymerswale.

De Heer Pieter van Reygersberge	106 gem.	106 roed.	—	—
Jonckvrouw Agnes de Vroe.	1237 —	59	—	—
De Heer Govaert van den Berge tot Dordt	128 —	284	—	—
Jr. Johan Francois van der Gracht	85 —	250	—	—
De Heer Jacob van Reygersberge	311 —	29 —	5 vt.	3 d.
Vrouwe Maria van Reygersberge	103 —	209 —	9 —	9 -

De

De Heer Willem le Sage Heer van Reymerswale	192 gem.	145 roed.	—	—
Jr. Johan Hieronimus Huyssen	353 —	231 —	3 vt. —	
De Heer Pieter de Huybert	31 —	291 —	6 —	—

Somma Totalis van Reymerswale ijm.vc.Lj gem. jc.Lx roed.

H.

Extracten uit de Rekening van Jr. Jeronimus Sandelyn Rentmeester Bewesterschelt d'Ao. 1542. alwaar fo. 104 en verso in ontfang verantwoord word.

Van den Assyse van den Wyn ende bier des prochie van Nyeuwelande geleghe in Zuytbeuelant, de welcke de gemeene Ambochtsheeren ende Inwoenders der zeluer prochie by Octroy der zeluer Keys. Maj. aldair geconsenteert is geweest van nyeuws op te stellen voor eenen tyt ende termyn van veertien Jaeren lanck geduerende ende achter een volgende, beginnende ende Inghaende ter expiracie van andere des Keys. Maj. brieuen van Octroye op gelycke excys van den Jaere xvc.xiij voor thien Jaeren als doen toecommende den voorsz. Ambochtsheeren ende Ingesetenen gegeuen, behouden dat zy luyden gehouden zullen wesen de penninghen van den voorsz. excys commende 't employeren ende besteden tot reparatie ende onderhoudenisse van den Kercken ende calsie der zeluer prochie zoe hem dat oirboirlicxst duncken sal ende nergens el op peyne dat te verhaelen op hen ende huere goeden; behoudelick oock dat om conseruatie hoogheyt ende opperheyt der voorsz. Keys. Maj. voirder kennisse

van

van zyne G. Rechten, zy lieden gehouden zyn ter cause van dese gratie Octroye ende accorde Jairlicx te betaelen tot prouffyte der zeluer Keys. Maj. ten dage van sint baafs in handen van den Rentmeester in der tyt wesende die somme van zes Rins guldens tot twintich stuyvers 't stuck, daer of t eerste termy verschynen soude bamisse xv[c]. ses sentwintich ende voorts op andere condicien ende voorwairden breeder verclairt in de voorsz. opene brieuen van Octroye die zy dair af van den Keys. Maj. hebben, dair of de copie autenticke ouergeleuert is op de thienste Rekeninghe van wylen Adolf Hardinck fo. lxxiiij. Ende alzoe by der Invndacien van den Jaere dertich de zelue prochie mede bevloyt ende noch leyt mitter zee gemeen zoe en heeft desen Rentmeester dair off niet ontfanghen dair omme hier - - Niet.

I 1.

fo. 85. verso tot 86 verso.

Van den Cheyns van een polderkin liggende op 't Oisteynde van den Lodyxer havene streckende van dair Oistwairts tot aen den Schinkelendyck van Sint Annen Polder die leyt tusschen der Stede van Reymerswaele ende Lodyck voorsz. quartier van Zuytbeuelandt in Zeelandt ghenaempt sint Joachims polder, 't welck by Heere Adriaen van Reymerswaele Heere van Baetenbrouck, de momboiren en voichden van de kinderen wylen Heer Jan Pieters zoen in zynen tyt Riddere ende President van den grooten Raide tot Mechelen; ende Pieter Blocx zoen als voocht van zyn huisvrouwe quyntyne van Reymerswaele allen Ambachtsheeren van Lodyck ende van den ouden Lande van Reymerswaele in 't westeynde van nyeuws vuyt gegeuen is geweest omme te bedycken vuyten souten in

't vors-

t voorsche by octroy van den Keys. Maj. gegeuen in zyns Stede van Mechelen den xixe dach van Mairte anno xvc.xxxvj. By de welcke zyne Maj. den vooru. Ambochtsheeren geoctroyeert gegonnen ende gewillecoert heeft t voorsz. polderken hun toebehoerende, dat op andere tyden tot een polderken gedyct is ende tot vele Jaeren achter een tot eenen coeren lande gebruyct is gewe eest, t welck ten Registre van zyne Maj. schote bewestenschelt stont groot by der breede xxxvj gem. off daer omtrent, bezouten wordt van der Zee ende t zedert noyt wel dyckbair geweest noch als dan noch en was dan met grooten zwaeren lasten van den eruen die in voorsz. polderken bedyct sal worden. Omme t zelue wederomme te moegen bedycken ende doen bedycken oft andere persoenen vuyt gheuen te bedycken op heure pericle ende fortuyne tot heuren schoonsten ende meesten profyte alsoe groot ende alsoe cleyne als hen dat gelieuen ende goetduncken zal van den zouten in den vorschen tot eenen coeren lande, hem luyden octroyerende de voorsz. Keys. Maj. gemerct de cleynicheyt van t voorsz. polderken, dat zy vry quyte ende onbelast zullen zyn ende blyuen sonder eenich schot te gheuene den tyt van xiiij Jaeren lanck geduerende ende achter een volghende, mits Jaerlies betalende van elcken gemete iij grooten Vlaems de voorsz. xiiij Jaeren lanck geduerende tot Keysers prouffyte in handen van den Rentmeester van bewesterschelt in der tyt weesende tot elcken kersmisse, ende nair d'expiratie van den voorsz. xiiij Jaeren, dat t voorsz. polderken als bereden sonder dat van node weesen zal ander solempnityt van beryt dair omme te doene, staen sal tot alzulcken schote nair grootte ende breedde als d'ander polders daer aen ende omtrent geleghen, ende voorts meer andere condicien ende voirwairden breeders ende in t langhe verclairt in

In de oepene brieuen van Octroy voorsz., die geregistreert staen in 't tweede geluwe Registre gehouden in de camere van Rekeninge in den Haige beghinnende den eersten dach van Meye anno xxxvij geteeckent B. fo. xvj. dair aff copie ouergeleuert is vp wylen Adolff Hardincks xiiije. Rekeninge van dit Rentmeesterscip. Welck polderken naer datter yerst by die voorsz. Ambochtsheeren wtgegheuen was es bedyct geweest ende in dyckers lant gebleuen iiij gemeten lxxxv R. landts, welcken polder in den Jaere xv^c.xxx ende xxxij byde twee groote Inundatien invndeerde ende noch ter tyd metter zee gemeen leyt, blyckende by certificacie van der Stede van Reymerswale op Adriaens van Heeruelde eerste Rekeninge fo. Clix ouergeleuert, dus hier ouer den Cheyns beloopende twee ponden veerthien schellingen drie penninghen gevallen Kersmisse xlij. Alzoe desen Rentmeester mits de redenen hier voeren dair van niet ontfanghen heeft Niet.

I d.

fo. 112 verso.

Dat Gorslandt ende Gorsslyck tusschen Lodyck ende Schaerpolder zyn by den voorn. Hartogh Ailbrecht ende by zyne brieuen gegeuen in den Haige op den xxe. dach van Septembre Ao. xiiij^c.iiij die geregistreert staen int quoyer voorsz. Heer Clais Coninox zoen voorsz. ende zynnen ernen vuytgegeuen ten zynnen prouffyte ende tlandts oirboire alsoe dat bredere verclairt staet in Guyde de Baenst vierde Rekeninghe van dit Rentmeesterscip ergo hier Niet.

K 1.

fo. 111 recto en verso

Den Cheyns van twee hondert en twintich gemeten lants gelegen in t middelpolder van Incken ende van Zuytbeuelandt beoosten Iersicke, ende in den Jaere xiij^{c}.lxx hiet den polder van Hinclenoort ende nv geheeten es soe men secht onsen Vrouwen polder, ende hier voortyts by tyden van Hartoge Ailbrecht in den Jaere xiiij^{c}. een te gelden plaighen der Graeffelicheyt van Zeelandt vier penninghen grooten off dair omtrent; ende dair toe noch zeventhien gemeten lants ontvreempt die de Graue liggende hadde in den ouden polder van Inclen die de Graeflicheyt te ghelden plach zes ponden elf schellinghen zeuen penningen grooten sjaers verschynende te Meye. Welck voorsz. partien die Heere van Cruninghen jeghenwoorlich dair off de kennisse ende gebruyck neempt vuyt crachte van zeekere brieuen van Octroye van mynnen Heere Adriaen van Cruininghen by hem vercreghen van voorn. Hartoghe Ailbrecht van Beyeren gegeuen tot Egmondt op den vyfden dach van Nouembre Ao. xiiij^{c}. gelyck al dat breder verclaert staet in de voorsz. Guydo de Baenst vierde Rekeninghe van dit Rentmeesterscip ergo hier . . . . Niet.

K 2.

Van den cheyns van den polder van Inclenoort groot zynde drie hondert gem. Cxxj roeden van elcken gemete vier schellingen tournois t sjaers dair of dat Heynrick Poppe heeft de xxvij½ gem. die maicken in Crabbendycke viij½ gem. Cxvj R. gelyck dat verclaert staet by der oude Rekeninghe van bewestenschelt in t Jair xiijc.xlj. dair af ont-

ontfanck *ghemaict is*; welcken Cheyns men niet beuinden en can noch oick geweten hoe die van der Graeflicheyt ontvreempt zyn ende oock wie die gebruyct ende op wat tytele; nyet te min de voorn. Rentmeester salder toe doen zyn naersticheyt omme te wetene, ende w s hy dair of beuinde sal ter naister Rekeninghe ouer te brenghen, dairomme hier - - - - Niet.

K 3.

Van hondert derthien ende een half gemeten vrye ende die Graue van Zeellant toe te behoeren plagen ende ghelden in den Jaere xiij^c. elf acht ponden vier schellinghen thien penninghen groot geleghen in den ouden Inclen polder in Zuytbeuelandt *beoisten Iersicke*, *als 't blyct* by oude Rekeninghe van dit Rentmeesterscip van den zeluen Jaere zyn begrepen in den coop die Jonckvrouwe Yde Graue Willemssoen van Hollandt van Zeellandt bastaerde ter tegens Graue Willem in den Jaere xiij^c.xlij nair vuytwysen des voorsz. Graue Willems brieuen gegeuen te Bruyssele den donderdach naer t heylig Sacraments dach in t Jaer xiij^c.xij voorsz. gelyck dit al breder blyct ende verclairt staet in Guydo de Baenst vierde Rekeninghe van dit Rentmeesterscip, ergo hier - - - Niet.

K 4.

In den Jaere xiij^c.xlvj is by Graue Willem van Henegouwe van Hollandt van Zeellandt vuyt doen gheuen tot zynnen behouff ende tot ghemeenen oirboir te bedyckene die soude willen dycken by Jan Henricszoen zynder G. Rentmeester van Zeellandt een Schorre liggende aen des voorsz. Hartoghe Willems polder in Inclenoort, in der manieren dat alle die ghene die t bedycken souden der Graeflicheyt

ghenen in eenen erfpacht drie grooten tsjaers te betalene te Meye nair elcken ougst, ende den dyck zouden zy van desen voorsz. lande van Jairbede ende Heerwaeden vry houden ten waere dat zy den Graue aengecomen waeren: by rechter eeren die men doen sal tot rechter lanswere binnen der Keuren van Zeellandt, ende behouden der Graeflicheyt der nyeuwe thienden van den lande voorsz. breder verclairt in des voorsz. Hartoge Willems brieuen gegeuen t Sondaichs nae onser lieuer Vrouwe dach in Maerte Ao. xiijc.xlj. welcke Schorre men niet en beuindt wie t gebruyckt ergo hier - - - - Niet.

L 1.

fo. 104 verso en 105 recto.

Van den assyse van Wyn ende bier der prochie van den Aggere in Zuytbeuelandt, welcken excys de Ingesetenen ende prochianen van den zeluen Dorpe aldair opgestelt hebben by brieuen van octroye van den voorsz. Keys. Maj. gegeuen in zyne Stede van Bruyssele den ixe. dach van Meye in 't Jair xvc.xxix. ende dat voor eenen tyt van twintich Jaeren lanck geduerende beghinnende ten date van den zeluen brieuen van Octroye vp condicien dat zy de penningen dair van commende beheren zullen tot refectie ende vermaickinghe van der Kercke aldair ende tot pantringe van den zeluen Dorpen ende nyeuwers el op peyne t zelue vp hen te verhaelen, wair of zy oft heure gecommitteerde Rekeningen zullen moeten doen dair ende zoo 't behoeren sal 't allen tyden als zy des versocht zullen weesen, ende dat zy der voorsz. Keis. Maj. hoocheyt t elcken kersmisse de voorsz. xx Jaeren lanck geduerende betaelen zullen xxiiij stuyvers van twee grooten vlaems den

den stuyuer, dair of t eerste Jaer vallen ende verschynen zoude kersmisse in 't zelue Jair xv^c.xx. breeder blyckende by de voorsz. brieuen van Octroye dair of men copie auctentycke ouergeleuert heeft vp wylen Adolf Hardincx xiiij Rekeninghe van dit Rentmeesterscip, die geregistreert es in 't ije. geluwe Registre gehouden in der camere van der Rekeninge in den Haige beghinnende Prima May Ao. xv^c.xxvij fo. lxij ende lxiij. Ende alzoo de prochie voorn. in der Inundacie van den Jaere dertich mede bevloyt es, zoe en heeft de Rentmeester daer nyet of ontfanghen daer omme hier - - - - Niet.

L 2.

fo. 113 verso en 114 recto.

De Vuytgorssen ende Slycklanden ende aenwase geleghen in 't oosteinde van Zuytbeuelandt ende geheeten zyn Hellekershille, sheeren Willeken Crompvliet, Poppendamme ende den Agger, met Ambochtsgevolghen ende Heerlicheden metten thienden, vogelrie, visscherie, vroonen, beempden ende andere als dair toe behoirt, metten middeldycken die de Zeedycken bewaerende zyn, by wylen Hartoghe Willem van Beyeren Graue van Hollant ende van Zeelandt wylen Hartoghe Philips van Bourgoingnen ende zyne brieuen gegeuen in den Haige den xiiije. van februario xiiij^c.xiiij genaiticht gegeuen Wouter van Gendt zynnen Camerlinck te bedycken tot eenen coeren lande tot zynnen meesten oorbore ende prouffyte, behoudelick dies dat de Ambachtsheeren aldair die dair inne gerecht zyn gelyck die ten volle verclaert staen in Guydo de Baenst vierde Rekeninge van dit Rentmeesterscip dair-omme hier - - - - Niet.

L 3.

De voorn. Graeflicheyt van Hollandt ende van Zeelandt plach Jairlicxs te hebbene van Gorshuyre in den Aggere als 't blyct by oude Rekeninghe gegeuen ende gedaen in den Jaere xiiij[c]. twee vier ponden zesthien schellinghen grooten, den welken pacht ende gorshuyre te nyete ende vuyter Rekeninghe gebleuen is, begrepen wesende in de gifte gedaen eenen Wouter van Ghendt, dair of in t naiste voorghaende article geroert es, nyet te min de voorn. Aggere by gebreke van tytele op die ontvreempdinghe van de pacht ende gorshuyre voorsz. is in myns G. Heeren handen gesteld by den voorn. Jan van der Hage deurwaerder op den zesten dach van Nouembre Ao. xiij[c].lxj present Pieter Janssoen ende Jacop toenissoen Dyckgraue als t blyct by des voorsz. Jans van der Haeghe relacie, dairomme hier - - - - Niet.

EENIGE
ZEEUWSCHE
OUDHEDEN,
UIT
ECHTE STUKKEN
OPGEHELDERT EN IN HET
LICHT GEBRAGT;
Behelzende een Beſchryving der
HEERLYKHEDEN
VALKENISSE, WAARDEN, KRABBENDYKE EN KRUININGEN,
IN
ZUIDBEVELAND
DOOR
JACOBUS ERMERINS.
TWEEDE STUK.

Te MIDDELBURG,
By de Wed: WILLEM ABRAHAMS,
MDCCXCIII.

DE HEERLYKHEDEN VALKENISSE, WAARDEN, KRABBENDYKE EN KRUININGEN,

IN

ZUIDBEVELAND.

VALKENISSE, eene Ambachtsheerlykheid, palende ten oosten aan die van *Maare*, ten westen aan *Waarden*, ten zuiden aan den Hond of Westerschelde en ten noorden aan de Heerlykheid van *Krabbendyke*, wordt in *Oud-* en *Nieuw-Valkenisse* onderscheiden, alleen daarom, vermits hetgeen men nu *Oud-Valkenisse* noemt, van de meenigvuldige Zee-vloeden, die hier verwoestingen aanbragten, overgebleven en in eene gemeene Dykagie met *Waarden* gelegen is, terwyl *Nieuw-Valkenisse*, met *Maare* in eene Dykagie begrepen, weder is aangewonnen, en een klein deel uitmaakt van hetgeen nog door de golven bedekt

blyft; waarom deze *Heerlykheid*, zoo met *Maare* als *Waarden* in lotgevallen veel gemeenschap heeft.

De eerste oorsprong van dit Ambacht is zoowel als de herkomst van deszelfs benaaming in de oudheid begraven: men weet geen ouder tyd van het bestaan dezes Ambachts aanteduiden, dan dat deszelfs bezitters, ten jare 1276, nevens andere heerschappen, aan de Honte gezeten, met die van Antwerpen, over den tol en vrygeleide over geheel de Honte verdragen hebben *(a)*. Gelyk eene diergelyke overeenkomst *in 't jaar 1285, met de Abdye* of het Klooster van *Affligem* getroffen, en door Grave FLORIS de V. van Holland bekragtigd werdt *(b)*.

Zoo min de eerste oorsprong en benaming dezer Heerlykheid te bepalen zyn, even zoo min kan derzelver oude uitgestrektheid en belendinge naauwkeurig aangewezen worden, alleenlyk weet men, dat de aangehaalde Chronykschryver *(c)*, derzelver grootte stelt te wezen 1166 gemeten 281 roeden.

Het kon niet missen, of dit Ambacht moest, zoo ras de Honte met de Noord-zee en de Schel-

de

(*a*) Smallegange Chron. v. Zeel. bl. 168. waar dit verdrag geheel geboekt is.
(*b*) ibid. bl. 169.
(*c*) ibid. bl. 711.

de gemeenschap kreeg, met anderen deelen in de rampen, welke de Zee-vloeden van tyd tot tyd aanbragten. Hier van zyn wel geene byzondere aanteekeningen voorhanden, echter is het zeker, dat door de overstroomingen en doorbraaken in de onderscheidene jaren 1530, 32 en 1542 voorgevallen, by herdykinge 486 gemeten 137 roeden uitgeslagen werden, en hier door eene aanmerkelyke verminderinge van gemet-getalen plaats greep. De geduchte vloed van 13 Januari 1551, overstroomde dit Ambacht geheel, dan het werd de zoute *plassen ontrukt*, en *weder in 't drooge gebragt*, tot dat de Allerheiligen vloed van 1 November 1570, het in gelyke ramp stortte waar van terstond gewaagd zal worden: zoo als ook van den bekenden watersnood den 25 Januari 1682.

De evengemelde Allerheiligen vloed overstroomde Valkenisse aan de oostzyde door den zoogenaamden Groenen-dyk, van welken een weel genaamd *Klaaskens-weel* is overgebleven, zoo benoemd naar den eigenaar van een huis daar te vinden, die *Klaas* genaamd was. Wat byzondere schade aan wooningen, vruchten en vee in dit Ambacht daar door veroorzaakt werd, daar van is geene nagedagtenis overgebleven; die vloed zal hier zoowel als elders, met de opgevolgde Oorlogsrampen, meenig bemiddeld landzaat tot de behoeftigheid gebragt en een

ontvolking veroorzaakt hebben; dan het zy met, of zonder bystand van den Landvorst, men ontworstelde de baaren, en stelde daar nieuwe paalen aan, die echter niet belet hebben, dat nieuwe en alzoo verwoestende overstroomingen in latere tyden den val voltooiden van een anderszints bloeijend Dorp en Heerlykheid.

Men heeft bl. 40 en 41 aangeteekend, hoe ten jare 1630 of daaromtrent, een Fort *Keysershoofd* genaamd op den grond dezer Heerlykheid tegen de Honte is aangelegd geworden: deze sterkte bestond in een vierhoek, naar het stelsel van *de Ville* gebouwd, bezuiden het Dorp Valkenisse, zoo dat het deszelfs haven, en het inloopen van *de Hinkele*, zoowel als de voorbystroomende Honte beveiligde. De bekende kaart van Zeeland, door de weduwe *Ottens en Zoonen*, op het laatst der XVII Eeuw uitgegeven, teekent de ligging dezer sterkte byzonder aan, behalven dat onder myne verzameling van Zeeuwsche kaarten en plans eene afteekening daar van berust, dan niet zoo uitvoerig en onderscheidend, als wel zoude behooren, om een afbeeldzel van dezelve hier nevens te voegen.

Heeft evengemelde Fort hier veiligheid, en misschien van tyd tot tyd krygsgewoel, en voor de Dorpzaaten vertier van eet-waren aangebragt; het kon geen zee-geweld afkaatsen,

dit

dit bleek op maandag den 26 Januari 1682, des avonds om vier uuren, wanneer voorzeide kleine Vesting geheel overstelpt ja ten gronde, zoowel als het Dorp dezer Heerlykheid, vernield is geworden: Hoe verre men, by eene herdyking, voor het water geweld genoodzaakt is geworden te rug te wyken, getuigt best de kaart van Zuidbeveland door *Hattinga* op bl. 69 aangehaald, waar de plaats aangestipt is, daar Keysershooft te vinden was.

Groot was de verslagenheid en jammerklagt aan dezen oord, men had een gelyk lot met het nabuurig *Waarden*; de Ambachtsheeren zoowel als de Ingelanden, Dykgraven en Gezworens beraadslaagden, wat in dezen te doen tot redding, na veel twistens en overleg moest Valkenisse, dat is het Dorp buiten gedykt, en de uitwatering, die voortyts door de sluis van Valkenisse geschied was, nu verlegd worden, en zoude door Waarden plaats hebben, ten welken einde, en om den afloop van het ingekomen zee-water te bevorderen, de sluis te Valkenisse uitgegraven, en een nieuwe te Waarden aanbesteed werdt.

Verder vindt men geene lotgevallen dezer Heerlykheid aangeteekend, dan, dat ten jare 1747 en 1748, hier zoowel als in *Maare* Staats krygsvolk tegens den gevreesden inval der Fransche macht gelegerd is geweest.

Valkenisse heeft een eigen Gerecht, bestaande uit een Schout, drie Schepenen en een Secretaris, die door een Bode bediend worden; terwyl het Dykbestuur door een Dykgraaf, twee Gezwoorens, en een Penningmeester word waargenomen, en de waterpenningen vier schellingen per gemet beloopen *(d)*.

Van het Dorp Valkenisse valt weinig te zeggen by gebrek van aanteekening, dan alleenlyk, dat de reeds vermelde vloed van 26 Januari 1682, alle de huizen op drie na gesloopt heeft, en ter zelverstond hier veele beesten in 't water versmoorden; terwyl het egter zeker is, dat hier een kerk met een dikken toorn, die ten baken strekte voor die van Antwerpen naar Holland of Zeeland voeren, benevens een molen te vinden was, en dat aan het Gerecht dezer Parochie tot onderhoud van de Dorps-werken, den 29 April 1626, by 's Lands Staten vergund werd eene plaatselyke Accyns van Tappers of Herbergiers te heffen, *als*, op ieder ton zwaar bier eene gulden, en van elke aam rynsche, spaansche en fransche wyn vier guldens, voor den tyd van vyf jaren; welk octrooi den 16 September 1631, 18 April 1641, 1 Julj 1650, 15 Nov. 1655, 29 Maart 1660, 7 Juni 1666, en 11 Februari

1673,

(d) Naamw. der Stad Goes d'Ao. 1789. bl. 75, 81, en 106.

1673, telkens is vernieuwd en verlengd geworden (e).

Het Gerecht verzogt den 11 Februari 1673, een Balans te mogen opstellen, en van ieder honderd wegens vlas zes grooten vlaams te ontfangen, ten onderstand van hun Armen, die des zeer benoodigd waren; dan daarin werd het advies der Rekenkamer gevorderd.

Van de kerk-staat, zoo als die voor de verwoesting was, is weinig te vermelden, dan dat men in het geestelyke hier onder het Bisdom van Utrecht eerst, daarna onder dat van Middelburg, en tot het Dekenschap van Zuidbeveland behoorde. De kerk of wel de bediening derzelver stond ter benoeming van den Deken en het kapittel van *Sint Salvators* kerk te Utrecht; zynde hier ten jare 1464, Pastoor geweest *Johan Rouper* (f). Het is meer dan waarschynlyk, dat met den Allerheiligen vloed van 't jaar 1570, het kerkgebouw hier in zoo verre zal verwoest wezen, dat het mogelyk ten gebruike, zonder merkelyken onderstand, niet meer bekwaam was; wanneer men de beroeringen in kerk- en burger-staat, die reeds aan-

(e) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1626. bl. 200. d'Ao. 1631. bl. 159. d'Ao. 1641. bl. 80. d'Ao. 1650. bl. 102. d'Ao. 1655. bl. 241. d'Ao. 1660. bl. 39. d'Ao. 1666. bl. 195. d'Ao. 1673 bl. 46.

(f) Oudh. en Gest. van Zeel. II D. bl. 123.

aangevangen waren, 'er byvoegt, dan is het niet zeer te verwonderen, dat men, na den overgang en de hervorming van geheel Zuidbeveland, omtrent deze Heerlykheid niets meer ten aanzien van den godsdienst aangeteekend vindt; alleen weet men, dat 's Lands Staten den 14 Juni 1659, bewilligde in het aanstellen van een *Schoolmeester* te dezer plaats *(g)*. Daar zoude oudtyds te *Gawege*, een gehucht onder dit Ambacht, een kapel gestaan hebben *(h)*.

Men zal, om de gemeenschap die deze Heerlykheid altoos met Waarden ten aanzien der *Zee-weeringen* gehad heeft, in het beschryven van laatstgemelde Ambacht, nog dikwils van haar moeten gewagen, en byzonderheden opgeven.

Het is zeker, dat een edel geslacht aan deze Heerlykheid den naam gegeven, of van dezelve ontfangen heeft, dan, of zy oudtyds hier een stamhuis, dat is een slot tot hun verblyf hadden, kwam my niet voor, offschoon het niet onwaarschynelyk is. *Smallegange* in zyn Chronyk bl. 711 en 712, geeft een geslachtlyst dier edelen op, daar wy niets op zullen aanmerken, en 'er alleen byvoegen, hetgeen die schryver of overgeslagen of niet geweten heeft.

Wit,

(g) St. N. van Zeel. d'Ao. 1659. bl. 63 en 123.
(h) Tegenw. St. v. Zeel. II D. bl. 280.

Witte de Valkenisse en *Arnoldus* waren broeders, zy leefden nog in 't jaar 1283, en waren onder die, welke den Abt en Monniken des klooster van Affligem vryheid van tol op de Honte schonken: ook wordt in het verdrag deswegen getroffen gesproken van Heer *Ada ingehuldigde van Valkenisse*, en in een naderen brief op den eersten Zondag van den Advent 1284 gegeven, wordt die zelve genoemd Heer *Abda Priester van Valkenisse*.

Aarnoud van Valkenisse, Priester, was ten jare 1407, onder de edele bevechters van het sterke Hagesteyn *(i)*.

Nicolaes van Valkenisse, was ten jare 1460, Aarts-diaken te Antwerpen, en stond als getuigen over een verdrag tusschen het kapittel te Antwerpen, en de Paters Minderbroeders aldaar *(k)*. Het kan dezelve niet wezen, welke by Smallegange in zyn voorgemelde lyst gezegd wordt getrouwd te zyn geweest, en in 't jaar 1470, op Rilland begraven.

Lambert van Valkenisse, Ridder gemaakt ten jare 1426, in den slag voor Brouwershaven; alwaar dood bleef *Andries van Valkenisse*.

In den jare 1511 verkogt *Philips van Valkenis-*

(i) S. van Leeuwen Batav. Illustrata bl. 1209.

(k) J. C. Diercxsens Antv. Christo Crescens Tom. III. bl. 7.

nisse deze Heerlykheid aan die van *Staple* en *Cock van Opynen*. Van welk laatst geslacht, het by alliantie gekomen is aan dat van *La Torre*.

Margarita van Valkenisse, Religieuse of Mater in 't Carmeliten Convent te Oorschot, Meyery van 's Bosch, den 5 Februari 1656 overleden, werd by de Roomschgezinden van haar tyd voor eene heilige gehouden, door wier voorbidding veele wonderlyke genezingen geschieden, waarom haare grafstede van alomme bezogt werd, en 'er zeldzame geruchten desaangaande zig verspreiden. *Dit* bewoog hunne *Hoog Mogenden* om het lyk te doen ontgraven, en door den vermaarden ontleedkundigen *Louis de Bils*, Heer van Coppensdamme, Bailliu van Aardenburg onderzoeken, *die* zulks den 13 Juli 1663 verrichtte, en daarvan een breedvoerig verslag deed, waarna het geraamte in de hoofdkerk van 's Hertogenbosch eerlyk ter aarde is bezorgd *(l)*.

Het wapen 't welk deze Edelen gevoerd hebben, en dat te gelyk der Heerlykheid was, waren *drie Lelien van synople op een goud veld*. Derzelver alliantien waren met *Cats*, *van Domburg*, *Alkemade*, *Rode dict Gaesbeeke* en *van den Dyke*. Men had haast vergeten te vermelden, voorn.

(*l*) Holl Merc. d'Ao. 1663. bl. 102—105. Van Heuvn Hist. van 's Bosch III D. bl. 126. Aitzeman Zaaken v. Staat en Oorl. IV D. bl. 1039 en 1040. folio dr.

dat voorn. Margarita van Valkenisse een Broeder had Jr. *Filips van Valkenisse*, Heer van Hemelissen, Callebeken, Raad en eerste Secretaris, en bewaarder der oude charteren van Antwerpen, die ten jare 1663 nog in leven was: meene wel hy de laatste mansoir van dat aanzienlyk geslacht is geweest.

Van het geslacht der Edelen van Valkenisse, was deze Heerlykheid als gezegt is, overgegaan aan de adelyke stam van *La Torre*, waar van reeds in 't jaar 1644, Jonkheer *Francois de la Torre* als Heer voorkomt *(m)*. Welke heeft agtergelaten Jonkers *Philips*, *Charles* en *Hendrik*, benevens Jonkvrouwen *Margarita*, *Justina*, *Isabella* en *Maria de la Torre*, aan alle welken op 27 Maart 1664, octroi werd verleend, om van hunne Zeeuwsche Leengoederen te mogen disponeren *(n)*.

De laatste, welke my voorkwam tot deze Edelen betrekking te hebben, was Vrouwe *Isabelle de Boysot*, weduwe Vrouwe van Valkenisse, Moeder en Voogdesse van haar oudsten Zoon Jonker *Johan Louis de la Torre (o)*.

Even zoo als dit heerlykgoed van de Edelen van Valkenisse tot die van La Torre is overgegaan, zal het ook aan het bekende huis van *Spangen* gekomen wezen, want ik vinde, dat ten

(m) Boxh. op Reygersb. I D. bl. 424.
(n) St. Not. v Zeel. d'Ao. 1664. bl. 143.
(o) ibid. 6 Juni 1665.

ten jare 1789 hier Heer was *Justus Cornelis Philibertus Philippus Graaf van Spangen* (*p*), die waarschynlyk den opvolger is geweest van Jonker *Ludovicus Baron van Spangen*, die in 't jaar 1753, Heer van Valkenisse genoemd is (*q*).

(*p*) Naamw. der Stad Goes in Zuidbev. d'Ao. 1789. bl. 64.
(*q*) Tegenw. Staat van Zeel. II D. bl. 562.

DE

DE HEERLYKHEID VAN WAARDEN.

Deze Heerlykheid paalt ten oosten aan die van Valkenisse, terwyl zy noordelyk op van het Ambacht van Krabbendyke door de zoogenaamde *Krabbendykſche Vliet* geſcheiden word, verder ten noorden aan de Heerlykheid van Kruiningen ſloot, en ten westen zoowel als ten zuiden door de Honte of Westerſchelde bepaald word.

De geheele uitgeſtrektheid van dit Ambacht bevat aan ſchotbare Landen

	1868 gem:	269¼ roed:
Vroonen	39 —	128 —
(r) te ſamen	1908 gem:	97½ roed:

De naams-oorſprong van Steden en Dorpen met zekerheid aantewyzen, is veeltyds aan zwarigheid onderhevig, en komt op gisſingen uit; zoo is het ook hier, men weet, dat het woord *Waarden* Voorlanden van loopende Ri-

vie-

(r) Naamw. der Stad Goes d'Ao. 1783. bl. 102.

vieren (*s*), ook laag land buiten Dyks aan het water liggende en met hout of geboomte beplant, betekent (*t*). Dit op deze Heerlykheid toegepast, zoude bewyzen, dat *Waarden* zoo al niet uit de vooroevers der Honte geboren, eenen anderen ftroom in zyne nabuurfchap gehad heeft, welks voorgronden bedykt zynde, een heerlyk goed hebben doen voortkomen. Eene Heerlykheid van denzelven naam in Braband, omtrent Mechelen, gelegen, waarop het bygebragte niet toetepasfen is, zou dit weder tegenfpreken. Ook is een *Werden* aan de Roer bekend, en een *Weert* aan de Maas, die ook aan Rivieren gelegen even zoo hun benaming zoude kunnen ontleend hebben. Men ontmoet ook omtrent Edam een Dorp *Wardet* geheeten. Zoo dat het onbeflist blyft, waar aan men de herkomst dezes naams moet toefchryven; misfchien zoude men by de Noormannen of Deenen gelyke benamingen kunnen vinden.

Is de naams-oorfprong dezer Heerlykheid in de oudheid bedolven, niet minder derzelver eerfte aanvang of beftaan, en men waagd het eene gisfing op te geven, die in het eerfte opzien wel ongerymd fchynt, dan van welke niet ligt te bewyzen zal zyn, dat zy van alle waarfchynlykheid ontbloot zou wezen. Daar het

ze-

(*s*) Francq van Berkhey Nat. Hift. van Holl. I D. bl. 126.

(*t*) Befchryv. van het oude Batav. Zeeftr. bl. 50.

zeker is, dat hier oudtyds een kasteel te vinden was, regt tegen over de kerk gelegen, zeer zeker het ſtamhuis der oude Edelen van Waarden, waarvan de plaats daar het gelegen was nog de *Kasteel-berg* genoemd en als Vroon bekend is, waar men ploegende en ſpittende nog ſteeds ſteenen ontmoet, en duidelyk te beſpeuren is, dat hetzelve van een gracht is omringd geweest; geene overleveringen, noch eenige aanteekeningen leeren, hoe dit kasteel zyn ondergang gevonden heeft, zoo min als wie de ſtichter is geweest. Zou het niet dit *Waarde* wezen, 't welk *Melis Stoke* zegt dat Grave WILLEM de II. anders Koning *Willem* genaamd, in 't jaar 1247. belegerd en ingenomen heeft? De geleerde Heer *Huidekoper* heeft opgemerkt, dat *Waarde* by Melis Stoke, geen Stad maar een Borgt beteekent, noemende het driemaal *Huis*. Het is waar de *Klerk uit de lage landen* zegt het *Keyzers-weerd* is geweest, maar was hy een tydgenoot en onfeibaar? geen van beide; de onkunde in Zeeuwſche Oudheden ſtraalt by alle ſchryvers buiten dit gewest, door; de Heeren *Wagenaar* en *Meerman*, hebben evengemelde kronyk-ſchryver gevolgd, en zyn te verſchoonen, om dat mogelyk beiden niet dagten, dat in Zeeland een plaats van deze benaming te vinden was. Mag men verder giſſen, dan zullen de Vlaamſche krygen, waar-

van

van Zuidbeveland zoo dikwils gevoel had; hier den geheelen ondergang van het kasteel voltrokken, en niets dan de gedachtenis daar-van overgelaten hebben.

Stelt men het kasteel hier te vinden, in 't jaar 1247 al kan belegerd zyn geweest, dan moet zyne ſtichting en het aanwezen van het Dorp veel vroeger aanvang genomen hebben; dan wie zal bepalen wanneer? ſchoon men in 't algemeen kan zeggen dat de Deenen in de IX Eeuw eerst Zuidbeveland het hoofd boven de Vloeden deeden verheffen?

Het is ongetwyfeld, dat zedert de Honte met de Schelde en Noordzee gemeenſchap oeffende, alle doorbraken en overſtroomingen, die de nabuurige Ambachten teisterden, ook dezen oord niet verſchoond zullen hebben, dan men was niet bedacht, om door aanteekening den nakomeling van merkwaardige gebeurtenisſen te doen kennis hebben, en klagen wy over de nalatigheid ten dien opzichte in afgelopene Eeuwen plaats gehad hebbende, toen de ſchryfkunst alleen by de geestelyken gevonden wierd? waar bevlytigt men zich in onze dagen om van aanmerkelyke gebeurtenisſen in gerechtelyke ſchriften de kennis tot het nageſlacht te doen overgaan? geen wonder dan, dat ook hier zulks niet geſchied is. Het eerſte, dat men van overſtroomingen hier leest,

is

is volgens *Smallegange* Chron. bl. 712, ten jare 1471 gebeurd, dan het kan waar zyn, dat die schryver zig een jaar vergist, wyl *Outhof* in zyn *verbaal der watervloeden bl.* 435. op dat jaar van geen vloed gewaagt, maar wel ten jare 1470, dien hy den tweeden Allerheiligen vloed noemt, om dat die op den eersten November voorviel, daar de eerste vloed van dien naam reeds in 't jaar 1170, had plaats gehad. *Outhof* haalt tot bewys aan *Oudenhoven*, *Cimbersche Oudheden bl.* 97. en deszelfs *Oud en Nieuw Dordrecht bl.* 83, zoo dat men deszelfs gevoelen liefst omhelst, hoe het zy, deze Heerlykheid en die van Valkenisse liepen onder, waarom haar vergund werd vrydom van schot voor vier jaren, en nog voor andere vier jaren halve vrydom van schot, ten einde daar door in het herstel der Dykbreuken gesterkt te worden.

Men twyfele niet, of de zeer bekende vloeden van 1530 en 1532, zullen ook hier den landzaat op den oever zynes ondergangs hebben gebragt, waarvan nog een echt getuigenis voorhanden is, zynde een uittrekzel der rekening Bewestenschelde d'Ao. 1542. fo. 79 en 80. te zien bylage A. Waar uit men leest, hoe door den vloed van 't jaar 1530 is verlooren en nimmer herdykt, eene Polder genaamt *Zustersant*, groot 275 gemeten. Waarvan onder

Valkenisse 183½ gem. en in Waarden 86 gem. 118 roeden behoorde; verder is de derde Allerheiligen vloed den 1 November 1570, hier niet minder dan elders merkwaardig geweest.

Waarden brak in aan de zuidzyde door den groenen-dyk op twee plaatsen te gelyk, waar door deze Parochie niet alleen, maar ook te gelyk Valkenisse overstroomde, waarvan nog twee weelen zyn overgebleven.

Wilde men de Zee haar prooi ontrukken, moest Vorstelyke hulp en macht ingeroepen worden, 't geen te weeg bragt, dat Koning FILIP den *6* September *1571*. Octroy verleende aan die van *Weerde ende Valkenisse metten Westveer polder* om hunne ingevloeide Landen te *beverschen ende bedycken by egale contributien, onder eenen Zeedyck*, welk Octroy zeer omslagtig is als bevattende alle de mitsen en bepalingen, onder welke van 's Konings wegen onderscheidene vrydommen wierden toegestaan *(u)*.

Heeft deze Heerlykheid tegen een overloop van water steeds te stryden gehad, niet minder geducht zyn de grondbraken hier geweest.

Ten jare 1591. trof haar, een diergelyk lot; waarom de Ingelanden zoo van Waarden als Valkenisse onderstand by 's Lands Staten verzogten, en wel den C. penning, die op de Landen.

(*u*) III. Copul. ter Rekenk. van Zeel. fo. 565—579.

ßen was geheven over den jare 1591, ter goed-making der kosten tot een *Inlaag* noodig; daar-over werd tot 't jaar 1594 beraadslaagd, zonder dat het besluit deswegen komt te blyken *(v)*.

De geduurige watersnooden, gestadige vrees van vyandelyke aanvallen, de onverdraagzaamheid onzer kerklyken werkten samen om zoo hier, als in nabuurige Parochien eene Volksverhuizing, en daardoor een verval en vermindering te veroorzaaken, waardoor het middel van den C. penning op de huizen hier meer en meer bezwaarend werdt; hetgeen best geleerd wordt uit eene Gerechtelyke verklaaring deswegen onder de bylage B. te vinden.

Niettegenstaande zoo veel kampens in verdubbelde Landplagen, bleef men moed houden, om de Zee voet voor voet te betwisten; de Spaansche kryg was nog niet geëindigd, of de gemeene Ingelanden van Waarden en Valkenisse, verzogten van 's Lands Staten oorlof tot het leggen van eene Inlage ter lengte van 300 roeden, en ter bevordering daarvan, kwytscheldung van de staate-penningen, besaayde gemeten en hoornbeesten over de uitgeslagen Landen voor altoos, ende over de geheele Wa-te-

(v) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1592. bl. 19. en d'Ao. 1593.

tering voor eenige jaren; op *welk verzoek* den 8 Juni 1646, *het* goeddunken van de Rekenkamer werdt gevordert *(w)*.

De Vrede te Munster in 't jaar 1648. gesloten, bezorgde wel, dat de vrees voor inval van wreedaardige Vyanden kon worden afgelegt, dan de geduchtste vyand, het water, *bleef* gestadig hier zyne aanvallen voortzetten; tot dat twee ontzachlyke Vloeden van 26 Januari 1682, en 8 Januari 1683, hier eenen geheelen ondergang scheenen te veroorzaken. De eerste dier *watervloeden* gebeurde des avonds tusschen zes en zeven uuren, *wanneer* eerst de Zeedyk te Valkenisse, en met een de binnen Dyk tusschen Waarden en Valkenisse, genaamd de Groenen-dyk doorbrak, waardoor veele beesten in beide Ambachten, zoowel als ingezamelde veldgewassen, verlooren gingen, de opvolgende nagt en donkere Maan vermeerderde de schrik en de ontzetting. De zoogenaamde Kasteelberg, als het hoogste in Waarden, was de plaats, waar menschen en vee hunne behoudenis zogten. Straks viel men aan 't beraadslaan, hoe de Dykbreuken te herstellen, en voor nieuwe rampen zig best mogelyk te beveiligen; het besluit zoo der Ambachtsheeren als Ingelanden, was het Dorp van Valkenisse buiten te dyken; zeker was hard

(w) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1646. bl. 163, *167*.

hard zulke opofferingen te moeten doen, als waardoor het tydelyk bestaan van veelen afgesneden werdt, en zy genoodzaakt werden, om elder te gaan zwerven en veilige woonplaats optespeuren. Al den 3 Maart 1682, werd eene nieuwe Zee-sluis aanbesteed, welke, zoowel als het stoppen der grondgaten en weder droogmaken van dit geheele Ambacht niet minder dan ℒ 2400: vls. is komen te kosten, 't welk hoe zwaar om te dragen, nog te overkomen ware geweest, was de Zee den 8 Januari 1683, geen nieuwe verwoesting komen aanbrengen; de herstelde Dyk by *Klaaskens-weel* brak andermaal door, het was vrydag tusschen elf en twaalf uuren des middags, wanneer het water hier instortede en nog een en een halve voet hooger rees, dan des jaars te voren, waardoor de huizen in het Dorp veel meer dan de eerstemaal beschadigd werden, ettelyke stortede in, andere stonden om te bezwyken. De kerk liep onder, tot aan den vyfden trap van den predik-stoel. Dit wierd den 18 Februari deszelven jaars van nog hooger Vloed gevolgd, zoo dat het water in de kerk tot den zesden trap des predik-stoels klom, en zommige huizen tot aan de daken onderliepen, ja in het oude Dorp alle de huizen daardoor gesloopt werden; dan, hetgeen aanmerkelyk was, by gemelde drie zoo kort den anderen opgevolg-

de overstroomingen heeft geen eenig mensch het leven ingeschoten, en de vlyt ter herstelling bragt te wege, dat den 24 Maart 1683, 115½ roeden Dyks werdt besteed van drie roeden in den aanleg, 8 voeten hoogte en zes voeten kruin voor £ 1520 : 15 :- vlaams.

Het herstel, hoe kostbaar, is niet te vergeefs geweest, want geene doorbraken of overstroomingen hadden hier meer plaats, dan een vyand houd nimmer op hier van tyd tot tyd zyne woede te oefenen, dat zyn de *Vallen* of grondbraken: *ten jare 1750* gebeurde 'er een aan de *Westveerschen Polder*, *juist de plaats waar* deze Heerlykheid het meest te lyden heeft door stormen uit den zuidwesten, waarom hier al over twee eeuwen eene Inlage is gelegt die nog stand houd. Gelyk ongeval gebeurde *den 1* December 1791, tot herstel van welke terstond maatregelen beraamd en ter hand genomen werden; daar werd op hoog bevel eene hoofdsom van £ 1425 : vlaams ten intrest van vier pro cento geligt, ter goedmaking der kosten van zink- en beslagwerk, ook tot verzwaar en verhooging der Inlage noodig, om welke interesten te vinden, zoowel als om de hoofdsom afteleggen, 's Lands Staten goedvonden, dat van de landen onder Krabbendyke en in den Reygerbergse Polder zeven jaren lang zekere gemet-gelden moesten worden opgebragt, zoo

als

als ook een jaarlykſen onderſtand uit 's Lands kas: door alle welke hulpmiddelen hier, onder Gods zegen, de Zee tot nu toe belet is dezen vrugtbaren oord te verſlinden.

Heeft men nu de aanmerkelykſte lotgevallen in het waereldlyke beſchouwd; die welken den kerk-ſtaat betreffen, verdienen ook aandacht.

Men zal hier uit het Heidendom tot het Christendom overgaande, terſtond onder de overheerſching van Roomſche geestelyken vervallen zyn, want men wil, dat hier oudtyds een commandery van *Sint Jans Heeren* te vinden is geweest *(x)*, en dat de kerk ſtond ter begeving aan den Deken en het kapittel van *Sint Salvator* te Utrecht *(y)*. Hier was ook een *Proviſorie* die een kerkelyk Rechtsgebied misſchien van veel uitgeſtrektheid oefende, dan den 29 Juni 1413, vergunde Hertog Willem van Beyeren aan die van Goes de geestelyke Jurisdictie of *Proviſorie van Jerſicke en van der Waerde* binnen haar Stad te mogen leggen *(z)*, waar door ook dit Ambacht tot het Dekenſchap van Zuidbeveland geraakte, en dat weer afhanglyk, eerst van het Utrechtſche, daarna van het Middelburgſche Bisdom is geworden.

De eerſte ſtichting eener kerk te Waarden, zoo

(x) Hunnius Zeeuw. Bulſe bl. 107.
(y) Oudh. en geſticht. v. Zeel. II D. bl. 125.
(z) Mierjs Charterb. IV D. bl. 237.

zoowel als aan welke bescherm-heilig die was toegewyd, is in de vergetenis, ten minsten tot hiertoe niet ontdekt; de Spaansche kryg die aan dezen oord vooral toneelen opleverde, zal het kerkgebouw eerst in verval hebben gebragt, daarop volgde, dat het door een Blixemstraal den 10 April 1589 aangestoken, geheel afbrande; zy werdt herbouwt, doch ingekort en kleinder dan voorheen hersteld; de bestierders der kerk verzogten ten jare 1592, aan 's Lands Staten vrydom van den C. penning voor zestien gemeten Lands en zekere Tienden deze kerk toebehoorende, om daar uit haar te konnen herstellen, en tot den godsdienst geheel bekwaam te maken (a). Welke reparatien *f* 1200: kwamen te bedragen; het verzoek van vrydom werd hun eerst den 7 Juli 1594, toegestaan (b).

Den 18 April 1598, werd door den Heer van Kruiningen verzogt en aan denzelven toegestaan, het bedyken van een klein Schorreken gelegen westwaarts zyne Heerlykheid tegens die van Waarden aan, mits hy eene chyns van zes of agt guldens 's jaars welke de kerk van Waarden daar uit pleegd te genieten, tot zyn laste kwam te nemen.

De kerk, welke in een treffelyken stand door ei-

(a) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1592. bl. 157.
(b) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1594. bl. 186.

eige middelen onderhouden wordt, mag in netheid en welgeschiktheid van binnen met de meeste in Zuidbeveland om den prys dingen; aan de oostzyde van dezelve is een kapel of uitstek, waarin de begraafplaats der Heeren en Vrouwen *van Waarden* gevonden wordt, en een marmere gedenkteeken van Heer *Gillis van der Nisse*, welke nevens zynen Dienaar in den jare 1657, te Goes in een oproer het leven verloor: zyne beeltenis en wat daartoe behoort, is zonder eenig opschrift.

In dit kerkgebouw hebben ook hun rustplaats gevonden.

Pieter Aalbregts, gestorven in 't jaar 1507, was Priester en Pastoor van Waarden: ook

Heer *Pieter Willems zone*, Priester, ten jare 1487, overleden.

De Gemeente bestond ten jare 1785, in 170 ledematen der Hervormde leer, terwyl geene Roomsche of andere gezindheden toegedaan, hier gevonden worden.

Men schynt in deze kerk eerst met den jare 1600, begonnen te hebben van kerkelyke zaken aanteekeningen te houden, wyl het oudste Actaboek der kerkenraad met laatstgemelden jaar aanvang neemt. De kerkenraad bestaat behalven den Predikant uit vier Ouderlingen en twee Diakenen.

Al vroeg is hier voor de oefening van de

Hervormde leer gezorgd. De eerste Leeraar, waar van gewaagd wordt, was *Guillelmus Camerlinck* (c), na dat *Berneus de Monier* den 3 Februari 1583, en *Nicolaes Maas* den 2 Mei 1583, vruchteloos beroepen waren; *Camerlinck* kwam hier in Wynmaand 's jaars 1583, en stierf in den jare 1589. Terwyl hy hier stond brande de kerk af, en werd wederom opgebouwd: zyn plaats werdt vervult door

Jan de Prince of *Prinsse*, beroepen van *Sint Maartensdyk* den 8 Januari 1590, zynde hy naderhand te Tholen beroepen: die ten opvolger schynt gehad te hebben

Gillis Kousaert, die te voren Monnik was geweest, en uit Hulst was geweken, toen die Stad werd overgegeven, 't geen hem nog jaren daarna ten verwyt strekte, en waar over hy zich by de Classis beklaagde. Alvorens hier het predik-ambt te bedienen had hy te *Westkapel* het Euangelie verkondigd, en werd in den jare 1597, te *Waarden* bevestigd. In het volgende jaar beriep men hem naar *S. Maartensdyk*, hetgeen hy afsloeg; dan de XVI Eeuw voleinde niet, of hy vertrok naar *Heinkenszand*. Hy heeft uit het Fransch in de Nederduitsche taal overgezet een boekje tot opschrift hebben-

de

(c) Deze en drie volgende Predikanten zyn de aanteekeningen gevolg na die van den Eerw. J. W. Te Water, Verh. der Reform. v. Zeel. bl. 308 en 309.

de *Loque de la Messe*, dat door twee leden der Clasfis nader onderzogt is: zyn opvolger was

Jaque van der Veste, elders genoemd *Jacobus Ververtius*, waarschynlyk de Zoon van *Louis van der Veste*, Predikant te *Heinkenszand* en *Kruiningen*. Hy studeerde te *Leyden*, werd den 24 April 1600 outboden om te prediken, waarop de beroeping en bevestiging terstond volgde. Na dezen vindt men, zonder jaar van deszelfs aankomst, vertrek of overlyden

Samuel Brouwers, vervolgens

Anthony Aertsen, bevestigd den 19 Januari 1620: wiens zyn vertrek of overlyden ook niet aangeteekend zynde, vindt men alleen, dat in zyn plaats gekomen is

Johannis Happaert, bevestigd den 2 Maart 1631. Hy had het ongeluk van in het jaar 1638, door den Vyand opgeligt, en naar *Aalst* in *Vlaanderen* gevangelyk te worden weggevoerd, maar door verzamelde liefdegaven van de Clasfis van Zuidbeveland en meer anderen, werd hy in het volgende jaar 1639, vry gekogt. Terstond beriep men hem eerst naar *ter Nisse*, toen naar *ter Neusen*, en eindelyk is hy naar de Oost-Indien vertrokken, waar hy overleden is.

Pieter Moerman, beroepen 31 Maart 1639, en gestorven 17 Januari 1651.

Pie-

Pieter van der Burcht, bevestigd 9 Juli 1651, werd in 't jaar 1653 naar *St. Laurens* in *Walcheren*, en van daar in 't jaar 1662 te *Vlissingen* beroepen.

Jacobus Lopse, beroepen van de *Polder van Namen*, bevestigd den tweeden kersdag des jaars 1653.

Henricus Missepadt, bevestigd den 9 Juli 1656.

Godofridus Deys, bevestigd 20 November 1667.

Bernhardt Masling, bevestigd 3 Juli 1678, en vertrokken naar *'s Hertogenbosch* in den jare 1683.

Deze Predikant was het, welken by Staats Resolutie van 6 December 1681 werden toegestaan zes ponden vlaams jaarlyks voor clasficale onkosten, die zynen opvolgeren bestendig blyven genieten.

Henricus Mispelblom, bevestigd 13 Juni 1683, vertrokken naar *Geertruydenberg* 22 Juni 1694.

Hubertus Pierom bevestigd 28 Juni 1694, vertrokken naar *ter Nisse* Ao. 1703.

Henricus de Wiele, *Visalia Clevensis*, bevestigd 22 November 1705.

Jacobus le Frank, *Natus Lugduni Batavarum*, bevestigd 12 Januari 1716.

Robertus de Ryke, *Medioburgensis Zelandus*, be-

bevestigd 2 November 1727; is naar *Gapinge* in *Walcheren* beroepen 8 Augustus 1728.

Cornelis Noël La Motte, bevestigd door deszelfs Vader *Willem La Motte*, Predikant op *ter Nisse*, 9 Januari 1729, vertrokken naar *Oostersouburg* in *Walcheren*, 4 September 1757.

Petrus Wilhelmus La Motte, *Waarda Zelandus*, bevestigd 6 Januari 1760, door deszelfs Vader *Cornelis Noël La Motte*, Predikant te *Oostsouburg*; beroepen naar *Oudelande* in *Zuidbeveland* 1 Juni 1763, en vertrokken, na zyn affcheid gepredikt te hebben 13 November 1763.

Jacobus Drubbels, *Zierickzee Zelandus*, van 't *Retranchement* in *Cadzand* beroepen 25 Augustus 1763, bevestigd door Dr. *Ægidius Petræus* Predikant te *Capelle* in dit Eiland 15 Januari 1764, doende zyn intree Predicatie uit *Eph.* 6 *vs.* 19. Beroepen 6 Juli 1769, naar de *Nieuwe Tonge*; affcheid gepredikt 5 November 1769 en vertrokken den 7 dito.

Daniel van der Hoek. *Zierickzee Zelandus*, beroepen van *Oud-Dorp* in *West-Voorne* 13 October 1769, bevestigd 13 Mei 1770, beroepen 14 December 1775, naar *Oudelande* binnen dit Eiland.

Johan Hendrik Hols-appel, Haga Batavus, beroepen van *Beuningen* in het kwartier van *Nim-*

Nimmegen 27 Juli 1777, bevestigd 17 Mei 1778, is in 't jaar 1785, beroepen naar *Ellewoutsdyk* in dit Eiland en derwaards vertrokken.

Hermanus Bocht, Proponent in plaats van laatstgemelde, van hier na *Opperdoes* in *Noord-Holland* beroepen, heeft den 22 Mei 1791 zyn afscheid gepredikt, en is vertrokken.

Het Dorp *Waarde* schynt oudstyds zich meer noordelyk, dan nu uitgestrekt te hebben; wyl dat gedeelte, hetwelk ten noorden van de kerk ligt, het *Oude Dorp* genaamd wordt, maar het westelyk gedeelte tusschen de kerk en den kasteelberg het *Nieuwe Dorp*; liggende tegen de *Wesweer* Polder in de Polder van *Waarden*, die van den *Hond* of *Westerschelde* bespoeld wordt, hebbende een Haventje ten behoeve der Middelburgsche en Rotterdamsche Marktschepen: Het Dorp is vry net betimmerd, en wel onderhouden; en behoeft voor veele Dorpen in dit Eiland, ten aanzien der gebouwen, wel onderhoude Dorps straaten, heulen en andere werken geenzints te wyken; buiten het Dorp bevinden zig in dit Ambacht dertien bewoonde landhoeven en een koorn-molen.

De Rechtbank dezer Heerlykheid bestaat uit een Schout, zeven Schepenen en een Secretaris, die door een Bode bediend worden; zy oefenen de laage Jurisdictie uit, en hebben,

tot

tot onderhoud van 't gene men tot Dorpslasten breugt, en van wegens hetzelve moet verzorgd worden, van ouds af, by Octrooi van 's Lands Staten verlof bekomen, om een Parochie-Accyns, te heffen van vier guldens tien stuivers op elk oxhoofd rynsche, spaansche of fransche wyn, en van één gulden tien stuivers op elke ton zwaar bier, ten laste van de tappers; dit Octrooi voor een bepaald getal van jaren toegestaan zynde, is telkens op verzoek vernieuwt, doch wordt zedert eenige jaren niet meer geheven; want de laatste vergunning ten einde zynde, is 'er geen verzoek tot vernieuwing gedaan, dewyl de onkosten op zulke gunstbrieven loopende, het grootste deel van 't genot verslonden. Om dezelfde reden worden niet alleen hier, maar in veel Ambachten, zoo in dit, als andere Eilanden, de Parochie-Accyssen niet meer geheven; het geen eens vooral moet aangemerkt worden om niet telkens in herhaling te vallen.

Wanneer in het jaar 1747, ter oorzaak van den toenmaaligen Oorlog, de weerbaare manschap alomme in dit Eiland werden opgeschreven, beliep derzelver getal in deze Heerlykheid 87 koppen, welke tot een Compagnie, onder het bevel van *Frans van Dunen* als kapitein gebragt werden: zy zouden thans een grooter getal uitmaken.

Waar-

Waarden heeft het voorrecht, van in de lyst der Steden en Dorpen begrepen te zyn, welke vryheid van tollen in Zeeland genieten.

Het is zeker, dat oudstyds deze Heerlykheid een Adelyk geslacht had, van welke het den naam ontleend, of daaraan gegeven heeft. In den jare 1251, sloot *Jan van de Waerde* Zeeuwsch Edelman, een verdrag met den Abt en het Convent van *Duynen*, noopende het Land van *Waarde*, dat hy van gemelde Prelaat ter leen hield, liggende in 't Land van *Schoudee*, *Heekelinge*, *Honte* en *Hinkelingen*.

In de Registers van Holland wordt op het jaar 1322, een Acte gevonden van *Jan van de Weerde*, by welke hy belooft den Grave van Holland en Zeeland, te wille te wezen, voor al zulken 24 gemeeten Lands, als hy hem in eigendom gegeven hadden. *Hendrik van de Weerde*, Janszoon, staat mede begreepen in den zoen van *Borsselen* van den jare 1358. In den origineelen beschryfbrief der Edelen van Zuidbeveland van den jare 1498, was ook *Baudewyn van de Weerde* begreepen (*d*), die onder de Leenmannen en Mansmannen van Zeeland in 't jaar 1474, Hertog Karel van Bourgondien in den Oorlog moest dienen met vier vech-

(*d*) *W. Te Water* Hoog Adel. en Adelr. Zeel. bl. 155 en 156.

WAARDEN.

vechtende te voet, gelyk *Adriaen van der Waerde* met een vechtende te voet doen moest (*e*). *Joos* en *Bouwen van de Waerde* gebroeders, leefden ten jare 1542, en bezaten in *Noordmonster*, *Nieuwerkerk* en *Baersdorpsbouck* 15 gemeten 150 roeden Tienden (*f*). *Maerten van de Weerde* word vermeld in 't jaar 1550, en wederom een *Maerten van de Weerde*, waarschynelyk dezelfde den 19 Maart 1595 gestorven; die de Vader was van *Marinus van de Weerde*, gestorven 15 Februari 1632, en begraven met de volgende acht quartieren, van de *Weerdt*, *Baersdorp*, *Reimerswale*, *Haemstede*, *Staples*, *Zaerde*, *Schenge*, *Cruiningen*, nalatende twee Dogters, Jonkvrouwen *Marie* en *Petronella van de Weerde*, getrouwd met twee gebroeders, Heeren *Jacob* en *Pieter Campe* (*g*). Het zal evengemelde *Marinus van de Weerde* geweest zyn, welke den 18 September 1628, vryheid verzogt, om als een Zeeuwsch Edelman tweemaal ter week met een zeel winden te mogen jagen in de Duinen van Schouwen (*h*). Eenen Jonker *Anthony van de Weerde*, schynt in 't jaar 1634 al overleeden te zyn geweest, om dat zyn Erfgenaamen de redemptie verzogten van ze-

(*e*) Boxh. op Reigersb. Chron. II. D. bl. 265.
(*f*) Reke. Bewesten Schelde d'Ao. 1542. fo. 7. verso.
(*g*) W. Te Water Hoog Adel. en Adelr. Zeel. bl. 156.
(*h*) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1628. bl. 280 en 281.

zekere Tienden welke op zyn naam gestaan hadden, en aan de Graaflykheid vervallen waren *(i)*. Verder vindt men, dat een Jonker *Meerten van de Weerde*, den 18. Februari 1637, tot Lieutenant van een Compagnie Voetknechten werd benoemd; maar die of een ander van gelyke naam moet in 't jaar 1639 al overleden geweest zyn, want den 28 October van dat zelfde jaar verzogten de Voogden der Weesen van Jonker *Marinus van de Weerde*, als Erfgenamen van Jr. Meerten van de Weerde, zekere partytjes Tiendens te mogen redimeeren *(k)*. Eindelyk vindt men by Smallegange, dat de laatste mansoir van dit edel geslacht 67 jaren oud was, en te *Goes* begraven is met zyne vier quartieren *Weerde*, *Exaarde*, *Baarsdorp*, *Schingen*. Of zulks is geweest [illegible] *van Waerde* welke in 't jaar 1657, onder de Schutters van de Ed. Handboog gevonden werd, zoude ik niet durven bepalen.

My is nog voorgekomen *Bouwen van den Weerde*, Baillii van Vlissingen, zonder dat zyn leeftyd staat aangeteekend.

Over het wapen, 't welk deze Edele gevoerd hebben, zyn de gevoelens verschillende. *Smallegange* in zyn Chronyk bl. 712 wil, dat het was een *Schild van zilver, met het bovenste der-*

de

(i) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1634. bl. 129.
(k) ibid. d'Ao. 1639. bl. 262.

gedeel van Azur, gelyk hy het ook in zyn Wapen-kaarten dus heeft afgebeeld. De Edele *J. van Grypskerke* in zyn *Graafschap van Zeeland* XI *Capittel*, zegt, het Wapen is *d'Argent an chef d'azur*, (het geen overeenstemt met Smallegange) en het cimier, *un renart noissant de guiles (l)*. Terwyl my een oud bord te Waarden vertoond is, waar op het wapen dezer Edelen en dus ook van deze Heerlykheid voorkwam, even als in de nevenstaande Plaat is uitgedrukt.

Oude Zegels aan opene brieven door de Heerschappen van Waarden oudtyds gehangen, zoo die nog voorhanden waren, of wel geschilderde wapens op glastamen zouden het geschil kunnen beslissen.

Wanneer deze Heerlykheid van haar Edel Stamhuis is afgerukt, het zy door verbeurdverklaaring, gelyk onder de Graaflyke Regeeringen gemeen was, vooral in de Hoeksche en Kabeljauwsche tweespalten, of wel door verkoop, kwam my nergens voor; maar wel dat in 't jaar 1598, *Michiel Du Moulin* daar van handligtinge verzogt met eene hoeve en land, onder deze heerschappy gelegen, mitsgaders het vierendeel van Valkenisse *(m)*. Ik vinde van dat zelf-

(*l*) W. Te Water Hoog Adel. en Adelr. Zeel. bl. 155.
(*m*) St. Not. v. Zeel. 9 Juny 1598. bl. 183, 259.

zelfde geslacht ten jare 1638, als Vrouwe van Waarde *Helena Du Moulin*, en op deze volgt Jonkheer *Francois de la Torre*, die in den jare 1644, Heer van Waarde geweest is (n); gelyk in 't jaar 1655, daar van den eigendom bezat Jonkvrouw *Catharina van Evertdyk*, want zy verzogt den 10 November des gemelden jaars vryheid tot verkoop (o). Gelyk zeer waarschynlyk van haar deze Heerlykheid overgegaan is tot den Huize *van der Nisse*, en de Heer Gillis van der Nisse, waar van men op bl. 25 gewaagde, zal de eerste van zyn Stam geweest zyn die hier Ambachtsheer was. In den jare 1678, komt *David van der Nisse*, Gecommitteerde Raad wegens Goes, als zodanig voor (p). En men kende in 't jaar 1753, nog als eigenaar van dit Heerlyk goed Mr. *Gillis Cornelis van der Nisse*, Oud-burgemeester en Raad der Stad Goes; wiens Dogter Jonkvrouw *Johanna van der Nisse*, het ten huwelyk bragt aan Mr. *Willem Nyssen*, Leenman van Zeeland Bewesten-schelde, en Rentmeester der Exploiten van Vlaanderen, die nog tegenwoordig daar van de bezitter is.

(n) Boxh. op Reigersb. I. D. bl. 424.
(o) St. Not. v. Zeel d'Ao. 1655. bl. 230.
(p) Smallegange Chron. bl. 426.

DE

HEERLYKHEID

VAN

KRABBENDYKE.

Deze Heerlykheid ook *Crabbendyke* gespeld, grenst ten oosten en noord-oosten aan de slikken van het verdronken Zuidbeveland, ten noorden aan Nieuwlande, ten zuiden en westen aan de Ambachten van Maare, Valkenisse, Waarden en Kruiningen; zy bestaat uit dat gedeelte, 't welk men *Oud krabbendyke* noemt, en tegen of langs de Krabbendykse Vliet gevonden wordt, de *Maagds Polder*, *Monniken Polder*, *Nieuwe Polder*, *Oost Polder*, en een klein gedeelte in de Polder van Maare (q).

In den jare 1641, bestond deze Heerlykheid uit

de Maagds-Polder groot	156 gem.	19 roed.
De Monniken Polder	157 —	200 —
Den Grooten of nieuwen Polder.	788 —	143¾ —
De Vroonen aldaar	4 —	53 —
Te samen	1106 gem.	115¾ roed.

Waar

(q) Kaart v. Zuidbev. door Hattinga.

(r) Waarby zedert gekomen is de Oost Polder	256 gem. 174 roed.
Zoo dat dit geheele Ambacht tegenwoordig verondersteld word groot te zyn. - - -	1362 gem. 289½ roed.

Dat zy al vroeg bestond, is zeker; maar haar eerste aanvang, zoowel als de oorsprong van den naam is zeer duister: Het was een Klooster- of Monniken-goed en bleef, zoo lang die hunne uitgestrekte magt tegens de waereldlyken konden handhaven, vry en ongestoord, zelfs het Oorlogs-geweld zal dezen oord verschoond hebben; had nu het kerkelyk gezag het geweld der stroomen kunnen beteugelen, dan was Krabbendyke een ander *Soar der behoudenisse* voor geheel Zuidbeveland geweest; maar hier tegen waren geen gewaande voorbiddingen van Heiligen bestand, en de woedende stormen bragten hier geene mindere overstroomingen, dan elders, te weeg.

Het oudste bescheid, dat van Krabbendyke voor handen is, wordt gevonden in eenen brief van Keizer KAREL V., dato 16 Juli 1523, waar by de Vorst erkent dat reeds in de maand Debr 1248, Koning WILLEM, aan deze Heerlykheid vryheid van Tollen, Schot, en andere

(r) Boxh. op Reigersb. I. D. bl. 83.

ſe Impoſitien geſchonken had, als uit de bylage C. breeder te zien is; haare toenmalige lotgevallen en toeſtand zyn in de vergetelheid bedolven: zeker is het, dat hier een klooster, *Ter Doust* gevonden werd. Hertog WILLEM VAN BEYEREN bevestigde den 15 Juni 1407, den *'t Abt en t Convent van der Does in Vlaenderen ende hooren vuythove van Crabbendycke in onsen Landen van Zuytbevelandt gelegen, alle sulcke bantvesten, previlegien, brieve ende Rechten als sy van onsen Voorvaderen Graven van Hollant ende van Zeelant ende van ons hebben (s).* Gemelde Abt en Convent hadden reeds te voren, en wel den 6 Januari 1340, van den Graaf verkreegen de Tienden van de oude en nieuwe Polder in Hinkeling, om datze jaargetyden *zouden doen voor* den Graaf en zyn nabeſtaanden, en de paarden van hem, en van zyne gemalinne en kinderen zouden ſtallen *(t)*.

Den 24 Juni 1395, ontſloeg Hertog Albert het *Hof te Crabbendyke*, toebehoorende aan het klooster *van der Does*, van den last, om op zekere tyden zyn gezinde en paarden te onderhouden, wanneer hy ze daar wilde zenden, met belofte, om den Rentmeester van dien hof te zullen beſchermen tegen elk, die hem tot het

voe-

(*s*) III. Copul. ter Rekenk. v. Zeel. fo. 553 en 554.
(*t*) Mieris Charterb. II. D. bl. 629.

hoeden van zyne paarden' *zouden willen* dwingen: waar tegen de Abt en het Convent van der Does beloofden, aan den Hertog jaarlyks te zullen leveren te Delft, drie *honderd hoed* haver op hunne kosten, en dat de Rentmeester in der tyd, de kerk, der Monniken wooningen, alle stallen, schuuren en huizen, die daar tot hier toe geweest waren, in goeden rak en dak, ten kosten van den voorsz. hove zou onderhouden: Dit verdrag moest twaalf jaren stand houden, en na dien tyd kon de Abt en het Convent, of de Hertog, het zelve, elk naar zyn genoegen opzeggen *(u)*.

Dat verdrag zal in wezen gebleven zyn, tot dat eene omwenteling in de Graaflyke Regeering, ook hier in verandering vorderde; altans den *26 Mei 1430, sloot Vrouw Jacoba* een nader Verdrag met den Abt van der Does in Vlaanderen, over den Hofdienst, tot welken betaaling de Rentier van Krabbendyk jaarlyks verpligt was *(v)*. Deze Hofdiensten moeten van veel aanbelang geweest zyn, en schynen in eens te zyn afgekogt; want den 16 Maart 1477, verleende de Aartshertog MAXIMILIAAN VAN OOSTENRYK, en Vrouwe MARIA Hertoginne van Bourgondien, aan den Abt en het Convent van

der

(u) Vaderl. Chron. bl. 305. die aanhaald een M. S. perkament Register onder de Hr. Griffier van Alphen.
(v) Mieris Charterb. IV. D. bl. 1002.

der Does in Vlaanderen brieven van kwytschelding voor zeven duizend guldens, van de diensten, die zy schuldig waren den Grave van Zeeland van den goede van Crabbendyke *(w)*. Ten zelven dage en mogelyk by den zelfden brief, verzekerde gemelde Vorst alle de voorrechten, by hunne Voorzaten aan deze geestelyken immer geschonken. Van deze evengemelde afkoop en de renten, die te vooren uit dit heerlyk goed den Rentmeester Bewestenschelde jaarlyks plagten betaald te worden, vindt men in de bylage D. in een uittrekzel der rekening van Jr. *Jeronimus Sandelyn* een breeder verklaaring.

Welke rampen dit Ambacht met de watervloeden van de jaren 1530, 1532, 1551, 1555, 1557 en eindelyk die van 1 November 1570, overgekomen zyn, staat wel niet aangeteekend; doch het is zeker, dat zy door de laatstgemelde geheel overstroomd, en door de korts daar opgevolgde beroertens en Staats orkaanen een prooi der golven gebleven is; zy werd als een geestelyk eigendom by 's Lands Staten verbeurdverklaard, en by de vier leden van Vlaanderen overgedragen aan Vrouwe *Catharina van Nassau*, Douariere *van Swartzborch* met al zulke vryheden, als by den Abt van der Doest eertyts en al-

(w) M. Copul. ter Rekenk. v. Zeel. fo. 537—559.

uityt bezeten en gebruikt waren geweest; vervolgens is deze Heerlykheid by wyze van koop overgegaan aan den Edelen *Johan Junius de Jonge*, die als Gouverneur van Vere, en door zyne gezantschappen zich beroemd maakte. Hy verzogt reeds, den 12 December 1591, by requeste, Octroy van vrydom van excys, imposten, en andere gemeene middelen, ter indykinge dezer Heerlykheid, waarop toen geen besluit genomen werd; maar den 19 dier zelve maand werd deswegen goedgevonden, dat de Verzoeker opgave zoude doen van de groote der dykagie, welke hy voornemens was aante-vangen, en dezelve te doen afteekenen by kielspitten, om zulks gezien en geweten zynde verder op te kunnen besluiten: van deze Heer is dit goed met gelyk *recht gekomen op* deszelfs erfgenamen, die in den jare 1594 schynen geweest te zyn, of verbeeld werden door Jonkheer *Johan de La Salle*, Jonkheer *Otto van Hove*, *Daniel de Renialme* en *Alexander de Renialme*, aan welke den 4 Februari des evengemelden jaars Octroy wierd vergund tot het indyken van zoo veel *gemeten lants in Crabbendycke als hun sal gelieuen ende gelegen zyn*, uitwyzens het gemelde Octroy onder de bylage E. te zien. Hoe groot de hoop was dat deze ingedykte grond eene vruchtbare moeder zoude wezen in het voortbrengen van gewenschte

vruch-

vruchten, zo voldeed het niet aan de verwagting; hoe vlytig en onvermoeid men met ploegen en misſen aanhield, zoo konde het de waarde van den arbeid daaraan beſteed niet opwegen, waar door veel indykers of koopers der landen te gronde gingen, hebbende de kosten van indyken tot twaalf à veertien ponden vls. op ieder gemet beloopen, waar voor hun niet meer dan tien jaren vrydom van lasten ſchynt toegeſtaan te zyn geweest, en zy om verlenging voor nog andere zeven jaren verzogten, gelyk als breeder te zien is in het request deswegen by 's Lands Staten ingediend, te vinden onder de bylage F. Hoedanig hier van den uitſlag was bleek my niet; maar wel dat de respective Ambachts- en Tiende-heeren in den jare 1606, zich ook by 's Lands *Staten vervoegden*, zich beklagende over het afvorderen van de C. Penningen op de Tienden, waar van zy, zoowel als van andere lasten, vermeenden bevryd te moeten blyven ingevolge oude Graaffelyke vergunningen aan den Abt en 't Convent van der Does als bezitters van dit Leen toegeſtaan, gelyk hun verzoekſchrift onder lit. G. breder uitwyst, doch waar op zeker geen gunſtig beſluit zal genomen zyn.

Zoo 'er voor gemelde bedyking nog eenige overblyfzels van 't geweze klooster te zien waren geweest, geraakte die nu geheel ten niet,

wyl

wyl daar van niets meer voorhanden is. De naam van *Monniken-Polder* duidt alleen aan, waar dezelve eertyds te vinden was.

Voor deze bedyking schynen reeds twee Sterktens, of zogenaamde Forten op de Schorren te vinden geweest te zyn, wyl de indykeren beswaard werden met *die te verleggen op hunnen nieuwen Dyck, — tot sulcken lengbte, hoochte, breette ende diepte, in grachten ende Borstweeringen als die jegenwoordelyck is.* Gelyk reeds uit de bylage E. gebleken is; van welke geweze Sterktens noch de overblyfzels te vinden zyn; zy hadden gemeenschap met het Fort op 't Keyzershooft in Valkenisse, en moesten hier alle vyandelyke aanvallen afweeren; maar naderhand de *Oost-Polder* ook aangewonnen zynde werden zy onnut, *na dat de* Munstersche Vrede hier reeds alle vrees voor inval verdreeven had; welke Oost-Polder in den jare 1655 schynt aangewonnen, wyl den 23 Maart van dat jaar aan de Ambachtsheeren toegestaan werd het beverschen van omtrent 228 gemeten *(x)*, op de voordeelen, zoo als 's Lands Rekenkamer, die opgegeven had te behooren; doch, hoe die mogen geweest zyn, zy moeten de kosten van bedyken niet opgewogen hebben; want den 27 Maart 1664. verzogten de Ingelanden verlenging van hun Octroy,

Ze-

(x) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1655. bl. 40 en 41.

Zedert is 'er geen land aangewonnen, doch de hoop voor 't vervolg daartoe is niet zonder grond. Langs evengemelde Polder pleeg de de zoogenaamde *Piermans-kreek* oost aan in de verdronke Landen van Zuidbeveland te loopen.

Daar reeds vier Polders een bestaan hadden, en de aangewonne grond ryker oogsten, dan in den beginne, opleeverde, moest de bevolking toeneemen, waar aan het noch tegenwoordige Dorp van *Krabbendyke* en ook *haar kerk* deszelfs oorsprong te danken heeft, welk Dorp tegenwoordig, zo in gebouwen, als cierlyke beplanting en goed onderhoud, voor veele andere niet behoeft te wyken; want even ter linkerzyde, aan de weg naar de Oost-Polder buiten het zelve, is in den jare 1792, noch een Meestove, en een weinig verder een nieuw woonhuis gesticht.

De Oost-Polder schynt in den jare 1666, door een hoogen vloed doorgebroken en ook weder beverscht te wezen; om welke te bevorderen aan de Ingelanden den 5 Juni des gemelden jaars vrydom van lasten op de landen voor zeeven jaren werd toegestaan (*y*).

Een diep ontzag voor 's Lande hooge Overheid mangelde hier noch, waarschynelyk door al te zwakke uitoeffening van het Recht, dat over-

(*y*) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1666. bl. 97, 187.

overal de misdaaden doet vermeenigvuldigen: In Februari 1669, onderstonden zekere Dorpelingen moetwil, feytelykheden en geweld te pleegen tegens een Deurwaarder en Gerechtsdienaar, in het uitvoeren van een Vonnis, door het Landrecht binnen Goes gewezen. De Regeering dier Stad bragt deswegen klagten ter Staats-vergadering in, waar goedgevonden werdt, dat de Heeren van den Raden, eenige Militie herwaards zouden zenden, die den Heer Rentmeester Generaal moesten styven in zynen last, om eenige der oproerigste, daar onder een vrouwspersoon in hechtenis te neemen, en tegen dezelve criminelen eisch te doen.

De geduchte vloed van 26 Januari 1682, deed deze Heerlykheid het lot ondergaan van met anderen door het geweld der golven overstroomd te worden; doch waar aan door de nyverheid der Ingelanden en Opgezetenen zy ras ontrukt en tegen zulke rampen beter, dan voorheen, verzekerd werd: zedert kwam ons niets in de geschiedenis dezer Parochie voor, 't geen de aanteekening waardig zoude geweest zyn.

Men moet haar ook in het kerkelyke beschouwen: zy behoorde eerst, zoo wel als haare gebuuren, in het geestelyke onder het Bisdom van Utrecht, dat naderhand hier met het Bisschoppelyk gezach van Middelburg ver-

vis-

wisseld is, en bestendig het Dekenschap van *Zuidbeveland* onderworpen. De vloed van 't jaar 1570, en de Oorlogs-toorts, die toen reeds dreigde te ontsteeken, deed aan dezen oord het gebied der geestelykheid en den Roomschen eer-dienst een einde neemen. Na de eerste herdyking zal de bevolking langzaam toegenomen, en wie hier de Hervormde leer beleed, de oeffening daar van in het nabuurig *Waarden* gezogt hebben; tot dat omtrent in het midden der XVII Eeuw het Kerk-gebouw voltrokken was, 't welk tegenwoordig noch in wezen, en maar even groot genoeg is, om de gemeente te bevatten, en waar in twee kopere kroonen, ter verrichting van den avonddienst, zich bevinden, met dit opschrift, *deeze kroonen zyn gegeven door de Heer Jan Pieter van den Brande, Ridder Baronet Heer van Craobyke etc. etc. op verzoek van de gedeputeerde uit den kerkenraad de Heer Predicant A. van Steenbergen, Ouderling Louis Christiaansen, Diaken Christiaan Pieterse Koole.*

Het was eerst den 14 Juni 1659, dat 's Lands Staten het beroep van een Predikant aan deze plaats met genot van het gewoon jaarlyks inkomen toestonden (z). Het Predik-ambt is hier allereerst bediend door *Kornelis de Koning*, in den jare 1670, naar Cloetingen vertrokken,

op

(z) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1659. bl. 123.

opgevolgd door *Jacobus Zuerius*, in den jare 1678, insgelyks naar Wolphaartsdyk vertrokken, en opgevolgd door *Philippus van Vliet*, die in den jare 1681, te Noordeloos beroepen en derwaarts gegaan zynde, tot plaatsvervuller had *Albertus Buytendyk*, die in den jare 1686 beroepen werd naar de gemeente van 's Gravenpolder, en weldra gevolgd is van *Jacobus van Strijen*, welke al ras het volgende jaar 1687, naar Capelle vertrok, en plaats maakte voor *Servatus Hazevoet*, die na den Legerdienst in den jare 1691 waargenomen te hebben, het beroep van Steenbergen in 't jaar 1701, aanvaarde; zynde in deszelfs plaats beroepen *Kornelis Boot*, doch die deze standplaats in 't jaar 1702 met Domburg verwisselde; zoo dat hier beroepen werd *Daniel Reyniersfen*, die in 't jaar 1705, het beroep van Kruiningen aanvaard hebbende, vervangen is door *Johannis van Ysfum*, welke deze gemeente in den jare 1707, met die van Gapinge verwisselde, wordende zyn plaats vervuld door *Anthonis de Vlieger*, die in 't jaar 1714, het beroep van Leerdam aanvaarde. Het is opmerkelyk, dat van tien Leeraars, die deze gemeente bediend hadden, noch geen een zyn levens-eind hier gevonden had; maar zulks gebeurde aan laatstgemelde zyn opvolger *Kornelis Pets*, die in 't jaar 1738 overleed, en opgevolgd is door *Arnoldus*

Zand-

Zandvlugt, welke den 22 Juni 1761 overleedt en in wiens plaats beroepen werdt *Johannis Adltius ten Appel*, die den 25 April 1762 is bevestigd, en van hier naar *Soetermeer* vertrok; in wiens plaats den 28 September 1765 beroepen is *Hermanus van Steenbergen*, en bevestigd 5 Januari 1766. Hy vertrok den 14 November 1773 naar *Serooskerke* in *Schouwen*, terwyl den 18 Juni 1774, in zyn plaats beroepen werd *Cornelis Olree*, Krankbezoeker en Proponent te Middelburg, en bevestigd op 11 September 1774, zynde den 1 Maart 1789 naar *'s Gravenpolder* vertrokken, en wordende den 5 November van dat zelve jaar opgevolgd door den noch in dienst zynde *Cornelis van den Brink*, Predikant te *Philippiland*, die bevestigd is den 16 Mei 1790.

Het Gerecht, 't welk hier de lage Jurisdictie uitoefent, bestaat uit een Schout, vyf Schepenen, en een Secretaris, welke een Bode ten dienst hebben; gelyk het Dykbestuur door een Dykgraaf, drie Gezwoorens en een Penningmeester waargenomen wordt.

Hier was gelyk elders een Parochie-Accys noodig, wilde men de kosten van een en andere Dorpsbenoodigdheden, als van straten enz. vinden; hoe vroeg die aanvang nam blykt niet, maar wel, dat zy van 's Lands Staten voor andere vyf jaren den 27 April 1627 werdt ver-

lengd, en toegenstaan ten laste van de Tappers te mogen heffen vyf *schellingen* op ieder ton zwaar bier, en vyf guldens op elk oxhoofd wyns, 't*welk* wy vinden, dat geheel de XVII Eeuw door telkens, by 't eindigen dier vergunning, is verlengd geworden; maar of die nog werkelyk stand houdt, of wel in onbruik geraakt is, kwam my niet te vôren. In den jare 1789, waren de Waterpenningen of het Dykgeschot hier zeer onderscheiden; de Polder van Krabbendyke, waar het Dorp in gelegen is betaalde twee schellingen en zes grooten, den Maags-polder vier *schellingen*, den Oost-polder dertien schellingen en vier grooten per gemet, terwyl den Monniken-polder daarentegen geheel vry is, en dus een overblyfzel bewaard van de uitgestrekte vrydommen, dewelke de Geestelykheid oudtyds byzonder hier, bezeten heeft, en zedert door oude overeenkomsten gewettigd is.

Wie de eigenaaren van deze Heerlykheid voor de Nederlandsche beroertens waren, hoe zy door verbeurdverklaring een eigendom van byzondere persoonen werd, zagen wy reeds bl. 38-41; voorts komen als Heeren voor *Louis de la Sale*, wiens Moeder was *Catarina Wielants*, die den 16 Juni 1644, de toestemming van 's Lands Staten verkreeg tot de verkoop

va

van de helft dezer Heerlykheid *(a)*, maar aan wie zulks overging is niet aangeteekend; voorts vinde ik, dat Heer *Jean Francois de la Sale*, Ridder uit Gascogne herkomstig, Ritmeester over 100 Cuirassiers ten dienste dezer Landen, in den jare 1650 overleden, Heer van Krabbendyke is geweest *(b)*. Hy liet een Dochter achter *Lucretia de la Sale*, die in huwelyk is geweest met Jonker *Jasper van Blois van Treslong*, de tweede van dien naam *(c)*. Ruim een Eeuw geleden waren de huizen van Reigersbergen, en van der Nisse hier van in bezit, en in den jare 1747 was de Heer *Jacob van Reigersberge*, wegens Middelburg Gecommitteerde Raad en Raad ter Admiraliteit van Zeeland, Ambachtsheer, die dit heerlyk goed achterliet aan zyne Zusterszoon de Heer Mr. *Johan Pieter van den Brande* Ridder Baronet, den 2 April 1793 overleden, waar door tegenswoordig Ambachtsvrouwe is deszelfs oudste Dochter Jonkvrouwe *Maria Petronella van den Brande*.

Het wapen welk deze Heerlykheid word toegekend en in de wapenkaart by Smallegange van de Heerlykheden Bewestenschelde uitgegeven, te vinden is, bestaat in een veld van sabel

(a) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1644. bl. 236 en 237.
(b) Smalleg Chron. bl. 287.
(c) Vaderl. Woordenb. op Treslong.

bele doorsneden met twee *zilvere* zeebaren, bo-ven welke twee en beneden één sint Jacobs schelp van goud.

Wanneer in den jare *1747*, alles in *Zuidbe-veland* ten wapen werd geroepen, bevond men dat de weerbaare manschap in deze Heerlykheid 94 man bedroeg, welke tot een Compagnie gebragt, en het bevel daar over aan *Kornelis van Trevelen*, als kaptein werd opgedragen; welk getal zedert niet verminderd, maar aangewassen is, zoowel als het getal der huizen, die in den jare 1747, ten getale van 62 daar geteld werden, wyl hier alomme de welvaard en voorspoed ten duidelykften te bespeuren is.

DE HEERLYKHEID VAN KRUININGEN.

KRUININGEN. Deze aanzienlyke Ambachts-heerlykheid, grenst ten oosten aan de Ambachten van Nieuwlande en Krabbendyke; ten zuiden aan Waarden, en ten zuidwesten den Hond of Wester-fchelde; ten westen aan het Ambacht van Schoor; terwyl het ten noorden kan gezegd worden zich uitteftrekken tegens de Heerlykheden van Tholseinde, Yrfeke en Vlake.

De zuidwestkant dezer Heerlykheid ligt geheel bloot voor de ftormwinden, welke uit dien ftreek hier de hoogfte vloeden aanvoeren, en de meeste rampen doen voortkomen, daar by gevoegd de grondbraken en vallen, die hier van tyd tot tyd vry gemeen zyn geweest, en het onderhoud der dyken fleeds zeer kostbaar gemaakt hebben, zynde men wel eens in vrees geweest, dat de zee hier een inbreuk zoude maken, zoo dat de geheelen oosthoek van

Zuidbeveland, als dan ligtelyk een prooi der zee had kunnen worden.

De groote dezer Heerlykheid zoo als die in den jare 1641, volgens de rekening der C. penning bekend ſtond, was 3167 gem. 57½ roed.

De Vroonen .	52 —	273 —
Te ſamen .	3220 gem.	30½ roed.

En ten jare 1789, ten aanzien der grondlasten (*d*) was van . 3125 gem. 59 roed.

Vroonen . .	51 —	73 —
Oost-Inkelen Polder .	305 —	297 —
Te ſamen .	3482 gem.	129 roed.

De eerſte oorſprong dezer Heerlykheid is, zoo als die der meeste, duister, doch vry oud, en zal best blyken, wanneer wy de heerſchappen, welke van dezelve hunne benaaming en herkomst hadden, zullen vermelden en voorſtellen.

Het is zeker dat deze Landſtreek, te weten Kruiningen en Nieulande reeds in den jare 1386, van byzondere keure is voorzien geworden (*e*), en wel door Hertog Albert van Beyeren: ook dat de Heeren dezer Ambachten ten jare 1403, in verſchil kwamen met de Kanonniken van Sinte Pieter te Middelburg, ter zake van zekeren

(*d*) Naamw. der St. Goes en Zuidbevel. d'Ao. 1789. bl. 102.

(*e*) Mieris Charterb. III. D. bl. 439.

een nieuw gegraven watergang door deze Parochie, en de kosten daar toe gemaakt, in welke gemelde Heeren meenden, dat de Kanonniken als eigenaars van Landen in Hinkelen hun aandeel moesten dragen, die integendeel beweerden vry te wezen. Hertog Aelbrecht van Beyeren beslechte in hetzelve jaar, *dat de Landen der voorseide Canoniken door dien nieuwen Watergang zouden uitwateren, doch, dat die, ter zake hunner Handvesten, wegens dezelve Landen zouden vry zyn van deze en alle andere onkosten (f).* De Geestelykheid bezat nog te groote overmagt en was te geducht, om niet over byzondere Edelen, vooral in stuk van belastingen te zegenpraalen.

Over onbekende oorzaken, waarschynlyk in den Koophandel, ontstonden in den jare 1422 tusschen deze Opgezetenen met die van Kattendyke vereenigd, en de Stad Dordrecht zwaare geschillen, die ten gevolge hadden, dat die van Kruiningen vier Poorters van Dordrecht gevangen namen, waar over de Regeering dier Stad den 15 Augustus des gemelden jaars, eenen sterken brief aan Hertog Jan van Beyeren afzond, hem verzoekende op den eed, dien hy by zyne Inhuldiging gedaan had, de gevangenen te ontkommeren. Hertog Jan be-

(f) Vaderl. Chron. bl. 621.

beantwoorden den volgenden dag, dezen brief niet minder hartelyk; belastende niet te min aan Heer *Aernt van Kruiningen*, om gemelde vier Poorters kost- en schadeloos te ontslaan; bevelende by eenen naderen brief van den 29 der voorseide maand, aan beide partyen, elkanderen geen overlast of hinder aantedoen (*g*).

Van de zeevloeden, die Zuidbeveland door alle eeuwen heen aan den Hond voornamentlyk geleden heeft, zyn wel de jaartallen in ons eerste stuk aangeteekend, maar niet waar die juist troffen, waarom men ten aanzien van Kruiningen daar van onkundig blyft, daar het doch zeker is, dat deze Heerlykheid met den vloed van den jare 1531 ingelopen is geweest, en hoewel terstond herdykt, gestadig met grondbraken heeft te worstelen gehad, zoo dat men vreesde, dat indien den dyk by Hansweert doorbrak, *de Rivier de Honte hueren loop ende cours nemen zoude dwers door hansweerts dyck ende alzo in de Riviere van den Schelt*; waarom Keizer Karel V. den 29 Maart 1549, tot herstelling en onderstand dezer dykagie, daar aan onderscheidene vrydommen verleende (*h*).

Het is denkelyk dat den Allerheiligen vloed van den jare 1570, deze Heerlykheid niet minder dan andere zal getroffen hebben, offschoon ons

(*g*) Van de Wall Privil. v. Dord. bl. 494 in notis.
(*h*) III. Copul. ter Rekenk. v. Zeel. fo. 416—419.

was deswegen geen byzonderheden voorkwamen; zoo is het zeker, dat de zorge om geheel van de zee vermeesterd te worden, hier steeds toenam. Daar by kwam de inlegering van Spaansch Krygsvolk, welkers onderhoud den Landzaat zwaar drukte, van welke veel byzonderheden door den Heere *van de Spiegel* in zyn *Hist. van de Satisfactie enz.*, zoo wel zyn opgegeven, dat men veilig den lezer derwaarts wyzen mag. Dien last voorby, en ook Kruiningen onder der Staten gebied gebragt zynde, bleef de zee vyand genoeg, waarom men ten jare 1598 zyn eenig betrouwen meende te stellen in het leggen eener Inlage, door dien den 2 December deszelven jaars voor den Hinkelen-polper zoo eene grondbraak gevallen was, dat zonder zoodanig middel aan geen behoudenis was te denken, waarom den 7 dier zelve maand aan 's Lands Staten om den noodigen onderstand in penningen verzogt werdt, welke daar toe gereedelyk den C. penning van de Landen en Tienden over dat jaar afstonden, en over verderen bystand zig zouden beraden, naar dat van den toestand dezer Watering door gemagtigden onderzoek en verslag zoude wezen gedaan *(i)*. Het een en ander geschiede wel maar bragt geen eindelyk besluit te weeg,

ter-

(i) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1598. 7. Dec.

terwyl men zig in raadslagen verteerde, groeide hier den nood aan, waarom den Heer van Kruiningen den 22 April 1600, deswegen een dringend vertoog deed, dat alleenlyk deed besluiten om van zoo veel verzoeken, en den nood waar in deze oord zig bevond een poinct van beschryving te maken, gelyk ook tegens den 5 Juni des gemelde jaars geschiede, en den 17 dier zelve maand alleen uitwerkte, dat de Heeren van Goes verzogt werden voorttegaan in het aanwenden van middelen, ten einde geheel Zuidbeveland onder een algemeen Dykbestuur te brengen, ten minsten voor zoo veel grondbraken en vallen mogt betreffen, en die van den Hinkelen Polder by voorraad in dier voegen zoude worden ondersteund als die van *Hoedekenskerke* waren gedaan, mits de Ingelanden der evengemelde Polder twee gulden per gemet moesten schieten, en van de Thienden den zesden penning opgebragt worden: en de overige Ingelanden dezer Heerlykheid, zoo wel als die van Waarden en Valkenisse tweemaal zoo veel zoude opbrengen als het overige van Zuidbeveland daar toe aanbragt (*k*).

Dit belette niet dat hier een slegt Dykbestuur plaats had, en dus het gevaar van overstrooming steeds toenam, daar van de Heeren van Goes

(*k*) St. Not. v. Zeel. van 22 April, 17 Juny 1600.

Goes den 22 Mei 1601, een wydluftig verslag deeden, onder anderen dat den Dykgraaf afgezet en door een ander opgevolgd was, en het werk hier geschorst bleef ter oorzaake men de komst van den Heer verbeide; dan 's Lands Staten gaven bevel om terstond aan 't werk te vallen, zonder dat daar door de gerechtigheid van den Heer zoude verkort worden; het verschil met denzelven zal daar in bestaan hebben, hoe veel hy uit zyn eige middelen tot herstel der zee-weering zoude aanbrengen; hy zond zynen Hofmeester herwaarts, dan die konde geen overeenkomst treffen, waarom 's Lands Staten den 30 Mei 1601, besloten denzelven deswegen aanteschryven, gelyk ook werkelyk geschiede, te gelyk macht gevende aan drie Gecommitteerden de Heeren *Zoetwater*, *Zuytlant* en *Oillaertsen*, om een overeenkomst tusschen partyen te treffen, en zulks niet doenlyk zynde, dan zelve zoodanig beslissing te doen, als ten meeste nut dezer noodlydende dykagie bevonde zoude worden te behooren *(l)*.

Hoedanigen uitslag dit ook moge gehad hebben, is het zeker, dat omtrent het midden der maand November 1604, hier wederom een grondbraak zig voordeedt, die door vier afgezondene werdt onderzogt, zoo wel als een diergelyk onheil aan den dyk van Hoedekensker-

ke

(*l*) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1601, 22 en 30 Mey.

te overkomen, zy van het een en ander verslag hebben gedaan, en de middelen tot herstel aangewezen, in een breedvoerig raport te vinden onder de bylagen H.

Terwyl men telkens van den Oost-Inkelen Polder heeft moeten gewagen, zal een uitstap desaangaande te gereeder verschooning vinden. Het schynt of dezelve oudtyds een byzonder Ambacht was, en ook *Onzen Vrouwen Polder* genaamd is geweest, welke voor den jare 1676 nog zyn eigen *Regeering* had, dan onzeker of men zulks van het Dyk- dan wel van het Burgelyk-bestuur verstoan moet: zeker is het, dat in dezelve Polder oudtyds een kapel stond de *Moeder Maagd* toegewyd, aan welke een Vikary was, die den 16 Januari 1572, door afstand van Heer *Sylvester van Kampen*, begeyen werd aan Heer *Antonis Erasmus (m)*. De benaming dezer Polder schynt van het riviertje de *Hinkele* ontleend te wezen, als men daar by voegd dat in de kaart van Zeeland door de Wed. Ottens en Zoon uitgegeven, nog een stroom of vliet langs Valkenisse strekkende, den *Hinkel* word genoemd, zoo is het genoegzaam zeker dat de oude *Hinkelinge* hier zyn loop hebbe gehad, en wanneer men aanmerkt waar dat *Hinkelen-oort* te vinden is, dan zoude

(m) Van Huessen Oudh. en Gestigt. v. Zeel. II. D. bl. 135.

de haast kunnen opgemaakt worden, hoe men te verstaan hebbe van de benaming tusschen *Honte en Hinkele*, gelyk de Zeeuwsche Onderzaten tusschen Honte en Hinkele gezeten, in twist geraakt zynde met die van *Bergen op Zoom*, door den Heer van Kruiningen geholpen, de verzoening den 11 December 1302, getroffen werdt *(n)*. Gevolglyk wat en hoedanig het oude Dykgraafschap tusschen Honte en Hinkele, waar van in het Iste stuk over Zuidbeveland bl. 198 is gewaagd, en moet begrepen worden, daar in zekerlyk de Ambachten van Mare, Ouwerdinge, Agger, Bath, Rilland, Hinkel-oort en waarschynlyk ook Valkenisse, Waarden en Kruiningen vervat zyn geweest. Den 21 Juni 1594, is op verzoek des Heere van Kruiningen, aan dezen Hinkelen Polder nog voor drie jaren gegund geweest het genot van den C. Penning, om gebruikt te worden in het onderhoud van haar lastige dykagie *(o)*.

Het gevaar voor inbreuken heeft hier altoos plaats gehad, en werd telkens door nieuwe rampen verlevendigt, zoo dat den 16 Maart 1634, rapport werd gedaan door Dykgraven die de dyken dezer Heerlykheid hadden wegen zien en opgenomen, nevens hun gedachten

(n) Mieris Charterb. II. D. bl. 24.
(o) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1594. bl. 212.

ten hoe het herstel moest ter hand genomen worden: zy werden nader gelast middelen te bedenken, waar uit zulke onderhoud en herstel te vinden zouden wezen *(p)*. Het volgende jaar 16 Maart 1635 kwam een nader verslag deswegen in, waar op nog geen besluit genomen zynde, den 24 April deszelven jaars door de Ingelanden en Ingezetenen dezer Heerlykheid, uit vrees van doorbraak, nader verzoek werd gedaan om eene inlage of binnen-dyk te mogen leggen, en daar toe met penningen ondersteund worden; het eerste werd gereedelyk toegestaan, en het laatste aangehouden *(q)*.

Deze Heerlykheid blyft steeds een lastige dykagie, want ten jare 1753 beliepen de water- of dyk-penningen tien schellingen op het gemet, en ten jare 1788 tien schellingen en twee grooten.

Het gebeurde dat ten jare 1663, eenen *Quiryn van der Moer*, in of omtrent deze Heerlykheid een Brouwery had opgeregt, daar zig de Heeren van Goes den 19 April des gemelden jaars ter Staats-vergadering over beklaagde, en verzogten die geweerd mogt worden; dan waar op den 21 dier zelve maand het besluit viel, dat zulk verzoek niet intewilligen was, ten ware gemelde Heeren bewezen, dat

zoo-

(p) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1634. bl. 48.
(q) ibid. d'Ao. 1635. bl. 30 en 79.

zoodanige nieuwe opstellingen algemeen en zonder onderscheid waren verboden *(r)*.

Het opzicht op zoo zwaare zeeweeringen en wat daar aan kleeft, kan niet te zeer bepaald en moet uitgestrekt wezen, waarom 's Lands Staten den 29 Maart 1670, aan Dykgraaf en Gezworens dezer Wateringe Octroi verleende, om tot bevordering, verhooging en beter gebruik van de wegen zoodanige ordre te stellen, gelyk aan de Watering bewesten Yersicke was toegestaan geweest *(s)*.

Ongetwyfeld dat de latere zee-vloeden van den jare 1682 en vervolgens, hier niet minder dan elders schade en rampen zullen veroorzaakt hebben, dan de gedachtenis verdwynd ras, wanneer geen duurzame aanteekening het geheugen daar van bewaard; van latere lotgevallen, die den Oorlog of andere gemeene plagen aanbrengen, is weinig te zeggen; by het inlegeren van Krygsvolk binnen Zuidbeveland ten jare 1747, was te Kruiningen het Hoofdkwartier, of de plaats waar den commanderende Generaal zyn verblyf hield; zedert heeft vrede en rust den yver in het beoefenen van den landbouw en burgelyke handwerken doen toeneemen, en een zigtbare welvaard die men hier alomme bespeurd, zyn daar van de uit-

werk-

(r) St. N. van Zeel. d'Ao. 1663. bl. 118.
(s) ibid. d'Ao. 1670. bl. 13.

werkzels, gelukkig zoo die niet misbruikt, en met ware dankbaarheid genoten worden.

De kerkelyke geschiedenis dezer Heerlykheid is even eenvoudig als die der nabuuren. Den Roomschen eerdienst werd oudtyds in volle uitgestrektheid geoefend en gehandhaafd, de Heeren zoo van Kruiningen als Voorhoute, waren daar van regte voorstanders, en zyn het ook zoo lang die twee gemelde Huizen stand hielden, gebleven. De begeving der kerk heeft van ouds den Deken en Kapittel van S. *Salvators* kerk te Utrecht toegekomen; twee gedeelte daar van behoorde aan den Bisschop. In gemelde kerk was een Vikary aan het Autaar de *H. Catharina* en *Barbera*, de welke in 't jaar 1529 bezeten werdt door Heer *Henricus ten Bossche*, den nazaat van Heer *Anthonis Jakobsz* (*t*). Den Utrechtsche Bisschop oefenden hier eerst het opperste kerkelyk gebied, daar na die van Middelburg, en in 't byzonder behoorde deze kerk tot het Dekenschap van Zuidbeveland.

De kerk wiens stichting zeker al eeuwen te rug gezogt moet worden, is ruim en lugtig, doch in verval, zy rust op twee tyen pylaren, heeft 84 voeten lengte en 52 voeten breedte, behalven het choor, hetwelk binnenmuurs nog 60 voeten lengte en 33 voet breedte bevat. De naal-

(*t*) Oudh. en Gestigt. v. Zeel. II. D. bl. 126.

naalde en dak van den tooren, welke in Februari 1623 afbrande, en welker herstelling, ƒ 5 à 600: vls. kosten moest; verzogten Schout en Schepenen om daar toe in staat te wezen, verscheide middelen te mogen heffen, zoo op de gemeten, geestelyke goederen als uit een verhooging van hun Parochie-accyns; dan alle het welk den 28 Januari 1626 by 's Lands Staten geoordeeld werd ontydig te wezen (u). Den tooren is hoog en spits aan de zuidzyde der kerk geplaatst. Haar afbeelding is in Smallegange Chronyk bl. 713. te zien. Men vindt in deze kerk drie aanzienlyke gestoeltens, als een voor den Heer van Kruiningen, een voor den Heer van Voorhoute en de derde voor de Regeering der plaats. Behalven een graf-plaats, waar op een blaauwe dekfteen 3 à 4 voet boven de vloer der kerk verheven, de beeltenis van Heer *Aarnoud van Kruiningen van Voorhoute*, (die zyn Huisvrouwe was *Jacoba van Spangen* in 't jaar 1594 te Antwerpen gestorven) uitgehouwen is met zyn agt adelyke quartieren,

Cruninge	*Cruninge*
Vorhaudt	*Gruthuse*
Rommerswal	*Ongeny*
Sickkel	*Rubenpré.*

hy stierf in 't jaar 1561, nog in deze kerk de rust-

(u) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1626. bl. 24.

Rustplaatsen te vinden zyn van *Jan Cornelisſen Cabus*, Dykgraaf, geſtorven in 't jaar 1558; van *Cornelis Poppenſe*, mede Dykgraaf, overleden ten jare 1511, en van *Antony Anſelmy* fs. Johannis Schepen van Antwerpen, die Heer van Voorhoute is geweest; uitwyzens hun Grafzerken.

Al vroeg, dat is te zeggen naar Zuidbeveland de Spaanſche heerſchappy verlaten had, is hier de Hervormde leer gepredikt, want ten jare 1578, is eerst als Leeraar aangenomen *Henricus Brandt*, die wel regtzinnig en welmeenend kan geweest zyn, doch niet buigzaam in ommegang; hy werdt om onagtzaamheid in zynen dienst ten volgende jaar 1579 afgezet. Wie meer van denzelven begeerd, kan te regt komen by den Heer *J. W. te Water*, *Verb. der Reform. v. Zeel. bl.* 221, 225-228, 234, 273 en 303. Op denzelven volgde *Gulielmus Nicolai*, hier beroepen 1 September 1579, en naar Goes vertrokken 1 Maart 1580; in zyn plaats kwam *Nicolaus Egidii Spiringius* of *Spierinck* den 1 Maart 1580 beroepen, werdt nog in dat zelve jaar te *Mecheken* beroepen, dan by herhaling geweigerd, ſchynt in 't jaar 1595 *Emeritus* verklaard te wezen. Zyn opvolger was *Louis van der Veste*, beroepen 11 November 1596, hier geſtorven 15 Mei 1620; die weder vervangen is door *Jacobus van Hek* ten jare

1621;

1621, welke in 't jaar 1629 naar *Arnemuiden* vertrok; in plaats van die kwam *Elias Morris*, die in 't jaar 1637 overleedt. Nog in dat zelve jaar beriep men *Abraham Dambring*, welke in 't jaar 1642 hier ook het tydelyke verliet; wordende opgevold ten jare 1642 door *Isaak Snel*, die ten jare 1649 het beroep van *Sint Laurens* in Walcheren aannam en derwaarts vertrok; men beriep ten jare 1650, in plaats van dien, *Johannis Leydekker*, welke ten jare 1657 het beroep van Goes aanvaarde, en in 't jaar 1658 tot opvolger had *Mattheus Parent*, die ten jare 1670 gestorven zynde, straks vervangen werd door *Johannis Beck*, die ten jare 1674 hier ook het leven heeft afgelegt; zyn plaats werd vervuld door *Angelius Loele*, Predikant te *Moerspuy* en *Zuytdorp*, ten jare 1674 hier beroepen; naar *Vere* beroepen den 22 Februari 1681, en derwaarts in November van dat zelve jaar vertrokken. Ten volgende jare 1682 beriep men *Johannis Spel*, welke ten jare 1692 overleed. Het leed aan tot den jare 1695, alvorens beroepen is *Godefridus de Bois*, welke in 't jaar 1705, naar *Spykenisse* vertrok; dat zelve jaar geschiede het beroep van *Daniel Reiniersen*, die ten jare 1715 naar *Westsouburg* vertrokken zynde, ten volgende jare 1716 tot opvolger had *Petrus Hamer*, die 26 April 1716 bevestigd werdt, en omtrent 54 jaren het Leer-

aar-ambt in deze Gemeente heeft bediend, tot dat hy op den 12 Maart 1770, in den ouderdom dom van 80 jaren en 4 maanden overleden is. Men vind 's Mans levensbeschryving in de *Boek*-zaal van April 1770, bl. 394-400. *Jacobus Petrus La Motte*, Predikant te Catz, was zyn opvolger, doende zyn intrede den 30 Juni 1771; en den 16 Augustus 1782, overleed hy te Middelburg in den ouderdom van 39 jaren; in deszelfs plaats is op 8 September 1783 beroepen *Jacob Meesters*, Proponent, die den 2 Mei 1784 aanvang van zyn dienst maakte, dan op den 18 October 1785 in den ouderdom van maar 26 jaren werd afgesneden; deszelfs opvolger was *Jollius Dykstra*, Predikant te Wolphaartsdyk, die den 24 September 1786 bevestigd is.

In deze Heerlykheid waren ten jare 1750, 224 Ledematen der Hervormde Gemeente, die zedert nog merkelyk zyn toegenoomen; geen Roomschen of andere gezindheden toegedaan, worden hier gevonden, en de volkrykheid van dezen oord blykt daar uit, dat men tot het inzamelen der veldvrugten of anderen arbeid geen vreemdelingen genoegzaam noodig heeft, en alles door eigene Opgezetenen kan verrigt worden.

Ten jare 1747, wanneer de weerbare manschappen alomme in Zuidbeveland werd opgenomen en gewapend, bevond men die in dit

Am-

Ambacht en dat van Nieuwlande samen te beloopen 223 koppen, die tot een lichaam geschaard, onder het bevel van *Pieter van den Gebugte*, als kapitein werden gesteld.

Het Dorp van Kruiningen is groot en een der aanzienlykste Dorpen van Zuidbeveland, zedert ettelyke jaren merkelyk toegenoomen zoo in verbetering als aanbouw van nieuwe wooningen. Het Huis en Dorp zyn in hun beslag samen groot 24 gemeten. De Beeste- en Paarde-markt, welke volgens voorrecht van 's Lands Staten vergund 21 Maart 1659, hier gehouden wordt, en teffens de gewoone Jaarmarkt uitmaakt, is in dit Eiland alom berucht. Den 24 Juni, ten zy die inviel op Donderdag, Vrydag of Zaturdag, dan den volgende Maandag neemt die aanvang (*w*). Dit is een algemeen Land-feest welk drie dagen duurt, den den eersten dag moeten alle de paarden in het Ambacht te vinden, worden vertoond op eene boete van vyf schellingen voor ieder welke agtergehouden wordt. Een toevloed zoo van de Stad Goes als van alle de Dorpen des Eilands, vervullen dan deze Plaats, waar in ruim een 40tal kramen te koop bieden, wat de landbouw, de huishouding en de smaak der Landzaten vergenoegen kan. De uitbundige vrolykheid van een

(*w*) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1659. bl. 65.

een meenigte Dienstboden en andere hier te samen gevloeid, doen wel eens ongeregeldheden ontstaan, die de zeden der Dorpelingen geen eer aandoen: kortom de *Kruiningsche markt* is in Zuidbeveland vermaard en doet veel van zig spreken.

In het noordwesten van het Dorp wil men, dat voor de Hervorming een *Minderbroeders-klooster* zig bevonden heeft: een hoog huis daar te vinden, zoude nog eenige merkteekenen daar van dragen.

Op de zuidzyde van het Dorp bevind zig een Koorn-molen; en weder zuidwaarts van dezelve de zoogenaamde *Slag-velden*, waar van in het eerste stuk van Zuid-beveland bl. 17 en 18 breder gewaagd is.

Het Veer van *Hansweerd*, waar men op Hulster-ambacht en het Land van Axel overvaard, diendt tessens tot een haven der schepen met welke de Landzaten hun veldgewassen naar Middelburg en Rotterdam ter markt voeren, en van daar weder hun behoeftigheden terug brengen.

Voortyds pronkte het Dorp met twee aanzienlyke Ridder-hofsteden of Slooten, de *Huizen te Kruiningen en Voorhoute*, dan zyn beide met de oude adelyke Stamhuizen welke daar hun zetel hadden, verdweenen.

Het Huis te Kruiningen wil men dat ten jare

1361

1361 eerst zoude gesticht wezen, het geen den Edelen J. van Grypskerke meent abusive door *M. van der Houven* en *Boxhorn*, zoo gesteld te wezen, als zynde zeer waarschynlyk van vroeger oorsprong. Het was een zwaar Kasteel met wyde grachten, in de Chronyk van Smallegange, gelyk het in zyn tyd was, bl. 713. in plaat afgebeeld. Het is door de rampen, die de Edelen van Kruiningen, zoo door Oorlogen als Watervloeden onophoudelyk leden, eerst in verval gekomen; maar allermeest naar het overlyden van Heer *Maximiliaan van Kruiningen*, ten jare 1612, die niet dan Dochters agterlatende, jong stierven, en een daar van in Vlaanderen huwden, derwaards de wyk nam, waar door het als den eigenaar zig aan des Vyands zyde houdende, onder de aangeslage goederen kwam, geen opzigt, ten minsten geen onderhoud meer gehad heeft, en ten jare 1643 al ten eenemaal vervallen was, zoo dat beraadslaagt werdt om het geen de Heerlykheid zynen eigenaar nog konde opbrengen, daar aan te besteden (*x*). De handligting die de *Baron van Licques* toen daar van verzogt, zal naderhand gevolgd wezen, en dit Huis met het Ambacht naar het sluiten der Munstersche Vrede, overgegaan wezen aan de Heer *Gerard van der Nis-* *se*,

(*x*) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1643. bl. 197 en 198.

ſe, die ten jare 1651 als Heer bekend ſtaat; wanneer deze Heer dit heerlyk goed van een *kwaad* in een *goed Zeeuwsch Leen* verbeterd kreeg *(y)*, van welke laatſte het door huwlyk van Vrouw *Cornelia van der Niſſe*, is gekomen aan Heer *Anthony de Huybert*, die ten jare 1673 als zoodanig bekend ſtaat en Bailliu van Vere is geweest; vervolgens ten jare 1685 Raadsheer in den Hoogen Raad werdt, en in 't jaar 1702 overleed. Die het een en ander agterliet aan zyn Zoon *Pieter Anthony de Huybert*, die ook Heer van Rillant was en Drost van *Muiden*, ten tyde van welke het kan geweest zyn, dit Kasteel ten jare 1720 of 1721 geheel is afgebroken, en den grond in een Boere-hoveniering is verkeerd geworden, waar de oude gracht die het bewaterde, offchoon verland en met riet bewasſchen nog te erkennen is. Laatstgemelde Heer die in 't jaar 1753 nog in leven was, liet deze Heerlykheid agter aan zyn Zoon *Anthony Joan de Huybert*, die in 't jaar 1739 Secretaris van Amſterdam werdt, dan zyn overlyden niet aangeteekend vinde; wiens Zuster het Ambacht ten huwlyk bragt aan eenen Heer . . . . *Gavel* in Zwitzerland woonachtig.

Het Huis of Slot VOORHOUTE, daar van vind men vroeger gewaagd. Het zal zyn naam ge-

(y) Tegenw. St. v. Zeel. II. D. bl. 276.

gegeven of ontfangen hebben van *Victor* en *Hector Voorbolt*, natuurlyke Zoonen van Lodewyk van Male, Grave van Vlaanderen, zy hadden den Vlaamschen Leeuw ten wapen. Het waarschynlykst is, dat zy dit Leengoed als een uitzet verkregen hebben, en de oorsprong der benaming dus nog veel ouder te zoeken. Zy wierden om haar Zeerooveryen in Vlaanderen ballingen gemaakt, kunnen hier een wykplaats gevonden hebben, en gelegenheid om geduurig de Vlamingen te ontrusten. Men weet dat in Holland een Ambacht en Dorp van gelyke naam is, zoo ook een Kasteel in Vlaanderen by *Kemseke* in den *Lande van Waas*. Het is niet ongerymd te denken dat de naam van *Voorhout* oudtys een plaats beteekende voor een *Hout* of *Bosch* gelegen, en zoude het dan niet kunnen wezen, dat het *Foreest Wasda* hier zyn aanvang nam, toen de *Lieve* en niet de *Schelde*, Zeeland van Vlaanderen scheide? Wat den geleerden *W. Te Water*, in de Voorrede van zyn *Hoog Adel. en Adelr. Zeel.* op *No.* 123. *bl.* 100-104. daar van vermeld, kan daar gezien worden: Het edel Geslacht van *Voorhout*, dat in Holland gezeten was, zoude van een jonger oorsprong geweest zyn, als deze. Die en welke in Vlaanderen te vinden waren, behooren tot ons bestek niet. Onder de Zeeuwsche Edelen van dit Huis komt voor *Hector*

van Voorbout: die Ambachtsheer in *Capelle* was, en alszoodanig ten jare 1363 aan die Heerlykheid Keuren heeft helpen geven. Verder vind men *Adriaan van Voorbout* vermeld in de V. rekening van *Guy de Baenst*, Rentmeester van Beweste-Schelde, (die ten jare 1469 in bediening kwam) als Ambachtsheer in *Wolphaertsdyk* en wel in *Oostkerke*; en het Huis welk hier het onderwerp is, schynt door een Erf-dochter *van Voorbout*, in huwlyk met Heer *Arend van Kruiningen*, die ten jare 1420 leefden, aan het Kruiningse Huis gekomen te zyn en daar in gebleven, tot dat het zelve door Heer Maximiliaan van Kruiningen, den 27 Juli 1581, is verkogt aan *Signor Anselmo* te Antwerpen, welke onder de koops voorwaarden bedong de vrye Jacht over de geheele Heerlykheid, met welke de tegenwoordige bezitter nog verlyd is; dien Anselmo verkogt het weder aan Heer *Louis de Kethulle*, Heer van Ryhoven, Gouverneur van Bergen op Zoom, wiens Dochter *Johanna Barbera de Kethulle*, het ten huwlyk bragt aan Heer *Thomas Walraven van Arkel*, Heer van *Amelroy*; vervolgens zoude het aan het Geslacht van *Colve* gekomen zyn, waar van Vrouwe *Lucretia Colve*, in huwlyk met Jonker *Philips Campe*, Kaptein en Gouverneur van *Aardenburg*, het by erfenis gelaten heeft aan Jonkvrouw *Martha Maria Campe*,

die

die ten 1663 trouwde met Jonker *Adriaan van Borssele van der Hooge*, Leenman van Zeeland, en Raadsheer in den Hoogen Raad, in wiens Geslacht het bleef, tot dat de nog in leven zyn de Heere Mr. *Laurens Pieter van de Spiegel*, als gemagtigde der Erfgenamen wylen Heer *Filip Jacob van Borssele van der Hooge*, het den 30 November 1763 publicq verkogt aan *Jacob Almekinders*, met het recht van de Jacht over geheel Kruiningen, een dubbele bank of zitplaats in de Kerk en Graftombe, waar van hier voren bl. 65 is gewaagd. Den 16 Januari 1764, werd dit heerlyk goed door laatstgemelde eigenaar overgedragen met al voorsz. Rechten aan *Adriaan van Druynen*, Admodiateur van Kruiningen, wiens eenige Dochter *Margarita van Druynen*, in huwlyk met *Jan van Koten*, het den 24 Februari 1778, weder publicq deedt veilen, en waar van daar Kooper bleef den tegenwoordige bezitter, Mr. *Bastiaan Nebbens*, Heer van Kleverskerke, in Geersdyk en Wissekerk, Leenman van den Leenhove der Graaflykheid van Zeeland Bewesten-schelde, die ook Ambachtsheer is, in de Ambachten en Heerlykheden Tolsende, Schoore, Vlake, Capelle, Biesefinge en Eversdyk, alle welke Heerlykheden met de Heerlykheid van Kruiningen aan malkanderen zyn aanpalende, waar door by den zelven tegen-

woor-

woordigen eigenaar en Heer van Voorhoute daar van gemaakt is, een zeer playsant Jachthuis, welkers uitgestrektheid van Jacht, verscheide uuren in zyn omtrek heeft, als zynde op den grond en beloop van voorschreven zes Ambachtsheerlykheden. Het oude Slot Voorhout, daar van is niets overig dan een verheven plaats rondsom in een gracht besloten, terwyl op een gedeelte van het Nederhof of Voorburcht, het voorgemeld Jachthuis is gebouwd, waar aan een cierlyke beplanting het aanzien vermeerderd en ten cieraad der Heerlykheid verstrekt. Het oude Slot is ten jare 1751, eerst geheel gesloopt, by Smallegange is deszelfs afbeelding bl. 713. geplaatst.

Het Gerecht van Kruiningen bestaat uit een Baillju en zeven Schepenen, waar onder 'er altyd een moet zyn uit den Oost-Inkelen Polder, en een Secretaris die door een Bode bediend worden.

De eerste oorsprong dezer Rechtbank vindt men niet, maar wel dat ten jare 1324 al van *Schepenen-brieven* gewaagd wordt (z); gevolglyk had zy voor dien tyd al een bestaan. Ten jare 1568 was *Calaert Cornelis* hier Schout. Daar is geen twyfel of de oude Heeren van Kruiningen, die alle Ridders waren en tot den hoogen Adel behoorden, zullen het hooge Rechts;

(z) Oud. en Gest. v. Zeel. II. D. bl. 137.

Rechtsgebied hier gehandhaaft en doen uitoefenne hebben; men veronderstelde zulk reeds in het I. Stuk over Zuidbeland bl. 57 en 58. Dan dit is in genoegzame zekerheid verkeerd, wyl ten jare 1478, te dezer plaats eenen *Paauwen Lonkens* is onthooft, die van wegen de Stad *Leuven* was agtervolgt en hier agterhaald (a). Zeker dat men hier de overgift zal geweigerd hebben, maar niet om de Misdadiger zelfs naar verdienste te straffen.

Het is denkelyk, dat tot het einde der Graaflyke Regeering, de Heeren van Kruiningen hun hoog Rechtsgebied zullen staande gehouden hebben, dan den laatsten Heer Maximiliaan van Kruiningen machteloos en af hanglyk zynde, konde der Staten gezach niet wederstaan, en naar zyn overlyden nog minder, zoo dat naauwlyks het laage Rechtsgebied daar aan verknocht bleef, tot dat Heer Gerard van der Nisse, Heer van der Nisse enz., door koop hier de heerschappy verkreeg, en te gelyk Heer van *Zaamslag* in den Lande van Axel zynde, wist hy daar manmoedig het Recht van Patronaatschap te handhaven, het geen daar zoo ligt en willekeurig als binnen het Zeeuwsch-gewest geschied was, niet konden overweldigd worden; den weg tot onderhandeling werd ingeslagen, en het gelukte tot verdrag te komen,

zoo

(a) W. van Heyst Boek der Tyde, bl. 226.

zoo dat op den 9 Juni 1651, voor den afstand die voorgemelde Heer ten believe der Kerkelyken deed, door 's Lands Staten voor zyne beide Heerlykheden *Kruiningen* en *Ter Nisse*, werd toegestaan de volgende voorrechten.

1. Dat de respective Leenen van Nisse en Kruiningen zouden veranderd worden van Zeeuwsche tot goede Hollandsche Leenen.

2. Dat de Heeren van Nisse en Kruiningen vermogen in 't stuk van de Jagt, Visscherye en Vogelrye te stellen zoodanige ordre als zy zullen bevinden te behooren, en de overtreders van dien, corrigeren of straffen in alle æquiteyt naar exigentie zaken.

3. Dat dezelve Heeren binnen hunne onderscheide Heerlykheden by preventie vermogen te vangen en te corrigeren alle Deliquanten, met dien verstande nogtans, dat ingevalle voorsz. Misdadigers mogten gestraft worden met bannissement, geesselinge en andere æquipolente of hoogere straffen, zy Heeren dan genoodzaakt zouden wezen den Rentmeester-Bewesterschelde of zynen Stedehouder die te laten volgen, en tot dien einde dezelve van zoodanige gevange-neeming ten spoedigsten kennis gevende (*b*). Zoo dat hier het *Middelbare* zoo wel als het *Laag-rechtsgebied* uitgeoefend word, en den Schout uit hoofde hier de *hooge* rechts-

(*b*) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1651. bl. 73 en 124.

rechtsdwang oudtyds ook plaats had, den titul van *Baillin* heeft behouden.

Ten jare 1676, wanneer den Heer van Kruiningen als Heer van Zaamslag over het Kerkelyk Rechtsgebied daar verschil had, en door ordre van Heeren Gecommitteerde Raden den Stedehouder van den Bailliu te Axel zig feytelyk van de sleutels der Kerk en School zig meester maakten, dorst den Heer gemelde Stedehouder *Nicolaas de Zoute*, hier te Kruiningen komende, doen gyzelen; dan 's Lands Staten keurden zulke rechtsmiddelen af en bevolen by besluit van 28 Maart des voorsz. jaars aan den Heer en Wet van Kruiningen, voorn. N. de Zoute kost- en schadeloos te ontslaan.

De Kerkelyken hielden steeds aan om in Zuidbeveland, vooral in deze Heerlykheid het vermaken der Kerken-raden zonder bywezen van Gemachtigden der respective Heeren te doen geschieden; den Heer van Kruiningen verdeedigden zich hier mannelyk tegen: wie de Staats Registers van 3 Juni, 19 en 23 Augustus 1679 wil inzien, zal deswegen meerder licht verkrygen.

Hadt den Heer van Kruiningen zyn hoog Rechtsgebied zoo mede in 't Kerkelyke dus lang mogelyk tegen overheersching voorgestaan, niet minder geschiede het ten aanzien van mindere Rechten die doch van aanbelang

was

waren, zoodanig was het Recht van een eige *wage* te mogen hebben, zoo wel als het *yken van ellen, maten en gewichten*, waar op indracht geschied zynde, den Heer op 31 Januari 1596, aan 's Lands Staten verzogt daar by gehandhaaft te mogen blyven, die hem belaste zyne bevoegdheid daar toe, te moeten openleggen, om zulks gezien, daar op naar behoren besloten te kunnen worden *(c)*. Den uitslag bleek niet.

Hy beweerde ook later en wel ten jare 1609, het recht te hebben, zyne Ingezetenen toete-staan te mogen Derryen, niettegenstaande zulks by de Keuren verboden is.

Het Dorps onderhoud, vooral na dat de Heeren door Oorlogen en Watervloeden verarmd waren, zal hier niet minder als elders gevorderd hebben zekere lasten, om daar uit in bruikbaren staat te brengen en houden, straaten, bruggen, leenen enz. Zoo dat eene Parochie-accyns waarschynlyk al vroeg zal opgesteld geweest zyn, offchoon men den 31 Januari 1596 daar van eerst gewaagd vindt, wanneer den Heer de continuatie verzogt van het Octroy tot het heffen van vier schellingen op elke tonne biers; daar op hem gelast werdt de voorgaande vergunning daar hy zig op beriep, over te leggen; en den 18 Juli deszelven jaars, dat

(c) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1596.

dat de twee verzoekschriften daar toe ingeleverd, van wegen de Parochien van Kruiningen en den Inkelen Polder, dat is door of van wegens de onderscheidene Gerechten moesten onderteekend worden; het verzoek zal ingewilligd wezen, gelyk den 30 Juni 1600. opnieuws voor drie jaren geschiede; terwyl dat verlof telkens voor het eindigen vernieuwd is geworden; zoo vinde het den 22 October 1627 te zyn geschied, daar het zig uitstrekte tot tien schellingen op elk oxhoofd wyn, vyf schellingen op elke ton zwaar bier, tot laste van den Tapper, ook op wynen en bieren die op Bruiloften, Kinderdoop en by de Soetelaars onder de Soldaten werden gesleten; gelyke voortduuring werdt den 19 Maart 1631, 31 Mei 1633, 10 Februari 1640, voor drie jaren, en den 21 Juni 1644 voor zeven jaren toegestaan, gelyk weder voor vyf jaren geschiede den 25 Februari 1649, en voor zeven jaren den 12 Februari 1656, wanneer toegestaan werdt te mogen heffen twintig schellingen op ieder oxhoofd wyn, en vyf schellingen op ieder ton zwaar bier, tot laste van de Tappers; den 14 Januari 1665 werdt dit verlof hernieuwd voor zeven jaren, gelyk ook den 10 December 1670, en den 18 September 1682, voor negen jaren. Men twyfele niet, of dit zal voortgeduurd hebben tot den tegenwoordigen tyd, dan waar van

by gebreke van onderrichting niets zekers kan bepaald worden.

Het Middel van den C. Penning op de huizen hier zoo vroeg als elders geheven, werd door de Oorlogs-rampen en Watervloeden drukkend, eene geduurige Volks-verhuizing bragt verval in gebouwen aan, die minder gezogt, in waarde, zoo wel als in getal afnamen, waarom de Heer reeds ten jare 1591 verzogt, dat de Cohieren daar van mogten veranderd worden, en gesteld naar de toenmalige waarde der huizen; 's Lands Staten begrepen de billykheid des verzoeks, dan verstonden, dat die van Kruiningen dat jaar nog geduld moesten hebben, en dat zoo het oude als nieuwe Cohier moest overgeleverd worden, om daar op te kunnen letten (*d*). Men denke op dit verzoek een gunstig besluit gevallen is, om dat voorz. Middel ten jare 1603 over deze Heerlykheid beliep £ 166:13:4 vls., en ten jare 1613, deswegen maar moest opgebragt worden £ 108:6:8 vls. Dan ook die vermindering, hoe aanmerkelyk, bragt hier geen genoegzaame verzagting aan, het toenoemend verval was te groot, waarom het zelve by eene verklaringe van Schout en Schepenen moest opengelegd worden, gelyk uit de bylage I. meerder te zien is.

Den

(*d*) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1591. bl. 123.

Den 12 Januari 1629, klaagden Schout en Schepenen andermaal, zy te hoog in de C. Penning aangeslagen waren, door dien deze Parochie zeer was verarmd en nog dagelyks verviel, daar het advis van de Rekenkamer op werd gevergd (*).

Het voornaamste inkomen van den Heer bestaat in tien schellingen en vier grooten vlaams te ponde, uit alle de Tienden dezer Heerlykheid; de overige negen schellingen en agt grooten vls. te ponde, worden onder verscheide eigenaaren verdeeld.

Hoe de oude Heeren gewild hebben, dat dit Heerlyk goed eene *Baronny* of *vrye Heerlykheid* was, en welk wapenschild het nog heden voert, zal zoo straks onder het verhandelen der byzondere Heeren, die hier heerschappy hadden, nader blyken.

Dat deze Heerlykheid van oude tyden af een eigendom en het Stamhuis der Edelen van *Kruiningen* of *Cruningen* is geweest, eischt geen betoog: de Stam-lyst van dat hoog en magtig Geslacht, welke *Smallegange* in zyn Chronyk bl. 713-716 heeft medegedeeld, bewyst zulks genoeg, terwyl men die ten aanzien der opvolging en alliantien laat voor 't geen ze is, alleen zullen wy aanteekenen, welke Heeren

en

(*) St. Not. v. Zeel. d'Ao. 1629. bl. 38.

en Vrouwen ons daar van zyn voorgekomen; en door welke bedryven derzelver gedachtenis bewaard bleef.

In een brief van Graaf Willem I. ten jare 1213, word van *Wouter van Kruiningen* gewag gemaakt *(e)*. Smallegange teekend hem ook aan, die was ten jare 1214 getuige over den brief van Huwelykse-voorwaarde tusschen Grave Floris en Machteld Dochter van Hertog Hendrik I. van Brabant. Dezelve Schryver maakt mede gewag van *Godefroi van Kruiningen*, welke ten jare 1258 hulde deed aan Hertog Hendrik van Brabant, die door Vrouwe Aleid verkooren was, om, nevens haar, geduurende de minderjarigheid van haaren Zoon Grave Floris V., het Land te regeeren *(f)*.

Heeren *Hugo* en *Wouter van Kruiningen*, bleven den 15 Augustus 1278, nevens anderen borgen aan den Heere van der Leck, voor Heer Pieter van Borsfele *(g)*.

Ten jare 1282, schynt in leven en groot aanzien te zyn geweest *Godefroy*, Heer van Kruiningen *(h)*.

Ten jare 1283, bezegelden Heeren *Hugo* en *Wouter van Kruiningen*, gebroeders, den brief, waar

(e) Oudh. en Gestigt. v. Zeel. II. D. bl. 125.
(f) Vaderl. Hist. III. D. bl. 7.
(g) Mieris Charterb. I. D. bl. 397. en S. v. Leeuwen Bat. Illustr. bl. 1202.
(h) Boxh. op Reygerb. II. D. bl. 607.

waar by aan den Abt en 't Monniken Klooster van Affligem door verscheide Heeren vryheid van Tol op de Honte werd gegeven *(i)*. Den 10 December 1291, beloofde dezelve Heer Wouter van Kruiningen, den Graaf van Holland getrouwheid voor zich en zyne Kinderen, op verbeurte van zyn goed in Holland *(k)*.

Den 13 September 1297, beloofde *Jan*, Heer van Kruiningen, den Graaf van Holland getrouwelyk te helpen *(l)*. Gelyke beloften deed den 20 October 1298 *Gillis van Kruiningen (m)*, welke den 1 September 1305, nevens Gerard van Maalstede bewees, dat zy in verbond met de Vlamingen waren geweest, eer zy van den Graaf van Holland gevangen werden *(n)*. Onder de Regeering van Graaf Floris V. leefde ook Heer *Dodyn van Kruiningen*, Ridder van S. Jacob &c., die ter Vrouwe had *Margarita Vilain* uit Vlaanderen, en Kinderen heeft agtergelaten, welker Linie is uitgestorven in den Heere van Voorhoute ten jare 1561.

Heer *Jan van Kruiningen* was ten jare 1310, wegens den Adel van Zeeland tegenwoordig by

(i) Smalleg Chron. bl. 169.
(k) Mieris Charterb. I. D. bl. 542.
(l) ibid bl. 587.
(m) ibid. bl. 599.
(n) ibid: II. D. bl. 50.

by het besluit, dat Grave *Willem III.* nam, dat alle de genen, welke hunnen Adeldom niet konden bewyzen, schot en lot moesten betalen.

Ten jare 1315, was Heer *Jan van Kruiningen* getuigen over den brief van accoort, tusschen den Grave van Zeeland en eenige Edelen, wegens zekere Tienden, die de laatsten van het Kapittel van Sint Pieter te Utrecht in pacht hadden, en nu van den Grave gekogt waren *(o)*, ook zal hy het geweest zyn, die ten jare 1317, den brief mede bezegelde, waar by Graaf *Willem III.* de Prioresse en Nonnen van 't Klooster *'s Hemels Poort*, bevestigde in zekere Voorrechten. Dezelve Heer Jan was een der genen, die voor het aanwassend gezag en overmagt van Graaf Willem III. moest onderdoen, en van een vrye Ryks Ridder een Leenman des Graven worden, althans den 1 April 1323, droeg hy nevens zyne Echtgenoote (die *Margrita van Borssèle* schynt geweest te zyn) derzelver Stamhuis, Hofstede en Ambachten van Kruiningen, den Grave op, en ontfingen het weder van denzelven in Erfleen, mits het des Graven openhuis bleve *(p)*. Hy was het, die ook den 4 October 1326, getuigenis gaf wegens de Landscheiding tusschen Brabant en Holland *(q)*, en den 18 *Maart* 1327,

kemt

(o) Boxh. op Reygersb. II. D. bl. 611.
(p) Mieris Charterb. II. D. bl. 313.
(q) ibid. bl. 404.

kamt hy voor, *als* een van 's Graven Mannen, die zyne goedkeuring gaf aan de rechten of keuren, welken de Graaf die van Bewesten-schelde gaf *(r)*.

Ten jare 1328, was Heer *Aarnd van Kruiningen* een dier Ridders, welken Graaf Willem van Henegouwen in den kryg van Vlaanderen voor de Franschen volgden, en hem in den veldslag van Kassel het leven hielpen bewaren, daar dezelve van 't paard geworpen en in groot gevaar was *(s)*. Hy zal dezelve wezen, welke Smallegange zegt, dat ten jare 1345, op Sint Cosmus en Damianus dag met Graaf Willem IV. in den stryd tegens de Vriesen by Staveren verslagen werdt, en ten Vrouwe heeft gehad *Agnes van Montfoort*.

Heer *Raes van Kruiningen*, was een der genen, welken den 15 October 1337, in naam van den Grave accoort troffen met die van Noordbeveland, hoe en op wat voorwaarde dat Eiland weder zoude beverscht en in 't drooge gelegt worden *(t)*. Hy was ook een der Zeeuwsche Edelen, welke 5 Januari 1349, den Brief onderteekenden, waar by de Graaf verscheide goederen verbond, voor geld hem verschaft om te oorlogen *(u)*. Den

(*r*) Mieres Charterb. II. D. bl. 418.
(*s*) A. Kemp beschryv. van Gorinchem bl. 66.
(*t*) Mieris Charterb. II. D. bl. 599.
(*u*) ibid. bl. 691.

Den 31 Maart 1351, was *Jan van Kruiningen* Heer Janszoon, een der Edellieden, welke zig verbonden zich te onderwerpen aan de uitspraak van den Graaf over bedrevene doodslagen en vyandelykheden (*v*).

Niets was gemeender in dien tyd, dan dat de Edelen over de minste geschillen hunner gebuurens Landen verwoestten en onschuldige Landzaten, ja elkanderen om hals bragten; zy waren Despoten in 't klein, en volgden de voorbeelden der Vorsten, die, om dat zy geen tegenstand vinden, ter voldoening hunner heerschzugt duizenden ontschuldigen en misleiden ter slagtbank voeren, en Gods Heiligen naam om een zegen over zulke heillooze bedryven doen aanroepen.

Drie Edelen van dezen Adelyken Stam, van wiens bedryven reeds gemeld is, te weten Heer Jan, Heer Raes en Heer Arent van Kruiningen, bezegelden nevens andere Zeeuwsche Edelen de brieven, by welken Keizerin MARGARITA het Gebied over Holland, Zeeland en Vriesland overgaf aan haaren Zoon Willem: en het Graafschap van Zeeland aan haaren gemelden Zoon Hertog Willem van Beyeren afstond: die daar voor zyne Moeder beloofde twee duizend guldens 's jaars te geeven; welke onderscheidene brieven gedagtekend waren

(*v*) Mieris Charterb. II. D. bl. 848.

ten 5 Januari 1348, 20 Januari en 12 Februari 1350 (w).

Was Heer Rafe Heer van Kruiningen een der Grooten, die tot Vorsten raad in het Landbestuur gezogt wierden, hy was niet te min een doodslager en misdadiger; dit bleek, want hy verbond zig den 18 Januari 1350 met anderen, aan de uitspraak van Vrouw Margarita, Gravin van Holland enz., over den doodslag van den Heer van Moermont, en des Bastaards van Borsselen (x). Geldboeten en misschien een Bedevaard, of het stichten eener Kapel met kerk-diensten, waren te dier tyd voldoende om onschuldig bloedvergieten van zynen evenmensch buiten straf te houden, en den daader even eerlyk als te voren te doen doorgaan.

Hertog ALBERT VAN BEYEREN, den toom der Regeering ter hand genomen hebbende, verkogt den 8 October 1358, ten overstaan van Heeren Rase en Arnoldus van Kruiningen Land en Tienden, om de schulden zyns Broeders Lodewyk daar uit te voldoen (y).

Gemelde Heeren bleven het hoogste aanzien ten Hove behouden, want Heer Arend van Kruiningen was een der geenen, aan welken den 13 November 1358, het Ruwaardschap van Zuid-

(w) Mieris Chartb. II. D. bl. 745, 768, 771.
(x) ibid. bl. 767
(y) ibid. III. D. bl. 62.

Zuidbeveland door Hertog *Albert* werdt opgedragen (z), en den 13 October 1359, werd aan Heeren Rase en Aernd van Kruiningen, door den zelven Hertog bevolen *de verdeeling* te maken van tynse, tiende en gerechte in 't Zuster-ambocht enz. (a). Die zelve Heeren bezegelden mede den brief, waar by Hertog Albert den 3 December 1366, zyne eerste Gemalinne MARGARITA VAN BRIEG verlyftogte (b).

Heer Rase van Kruiningen zoo dikwils vermeld, zyn rol op 's waerelds toneel voleind hebbende, liet eene Dochter agter, die met Heer *Jan van Haemsteden* gehuwd was, welke op 19 December 1368 door Hertog Albrecht beleend werdt met 2500 gemeten Ambocht buiten Kruiningen, door haar Vader agtergelaten (c). Men had haast *vergeten te melden, dat in* den brief van 3 December 1366, Heer Rase van Kruiningen, Heer van *Nieuwlande* word genoemd, dus zal hy dat Ambacht tot zyn heerschappy hebben gehad.

Heer Aernt van Kruiningen ook te meermalen vermeld, was dezelfde van wien hier voren bl. 74 gezegt is, dat hy met de Erfdochter van Voorhoute gehuwd zynde, daar door dat Leen aan zyne Stam hechte, en ten jare 1350

tot

(z) Mieris Charterb. III. D. bl. 70.
(a) ibid. bl. 109.
(b) ibid. bl. 199.
(c) ibid. bl. 238.

tegenwoordig was by 't verleenen van den brief, waar by Keizerin Margarita aan Dordt het Stapel-recht vergunde (*d*). Hy hielp ook nevens andere Zeeuwsche Edelen bevestigen de Huwelyksche Voorwaarden tusschen WILLEM den I. Hertog van Gelder en CATHARINA, oudste Dochter van Hertog Albert van Beyeren ten jare 1377 (*e*). Het laatste, dat men dezen Ridder ontmoet, is onder den Zeeuwschen Adel, welke zig ten jare 1406 dapper kweten in het beleg der Sloten *Hagestein* en *Evertstein* (*f*), waar hy met vier gewapende mannen diepen moest.

Heer *Jan van Kruiningen* Aarnouts Zoon, verkogt aan den Prior en Convent van de Chartroisen, zyn deel in het goed en Heerlykheid *van den Kiele* (by Antwerpen) met al dat daar toe behoort, gelyk dat aan hem verstorven was en gebleven van Vrouwe Agnes zyn Moeder, die Dochter was van *Willem Noetz* of *Noeze*. Het zal dezelfde geweest zyn, aan wien Hertog Albert den 14 April 1390, bekende verkogt te hebben, zoo wel als aan zyn Vrouw *Aliden van der Vere*, het Schor gelegen voor Wemelingen, Stormzand genaamd, om te bedyken en voorrechten daar aan te geven (*g*).

Ten

(*d*) Boxh. op Reigersb. II. D. bl. 152.
(*e*) ibid. bl. 176.
(*f*) ibid. bl 178.
(*g*) Mieris Chartb. III. D. bl. 558.

Ten jare 1405, moest Heer *Adriaan van Kruiningen*, den Graaf ten Oorlog dienen met tien gewapenden; (een blyk van groot vermogen) met welken hy Hertog WILLEM VAN BEYEREN, in de belegering van Hageftein en Everftein verzelde. Hy hielp den 7 April 1407, bevestigen de Handvesten en Voorrechten, die Hertog Willem van Beyeren aan de Steden Gorinchem kwam te *geven (h)*, *was gehuwd met Elizabeth van Heenvliet*, welke den 3 December 1407, van den Graaf bekwam het gors *Krumpvliet* naast Hinkelnoort; om te bedyken enz.

Verder ontmoet men weder een *Arent van Kruiningen*, aan welken den 11 Januari 1413, door Hertog Willem de Voogdye werd toevertrouwd en opgedragen over *Vere*, *Zandyk* en ter Nisfe, ten voordeele van *Hendrik van Borsfele*, Wolfaarts Zoon (*i*). Dezelve Arend van Kruiningen, nevens *Jan*, *Heere van Kruiningen*, beloofden den 10 Augustus 1416, nevens veele andere Zeeuwfche Edelen, om na den dood van Graaf WILLEM DE VI. zyne Dochter JACOBA voor Gravin te ontfangen (*k*). *Agnes van Kruiningen* is in huwelyk geweest met *Jan van Woude*, Hollands Edelman, Heer van

(*h*) Mieris Chartb. IV. D. fbl. 55 en 57.
(*i*) ibid. bl. 264.
(*k*) ibid. bl. 385.

van Warmond, Alkemade enz., ten jare 1417 overleden (*).

Nu begint de Stam dezer Heeren zig duidelyker te ontwikkelen, daar wy gekomen zyn tot Heer *Adriaan van Kruiningen*, Heer tot Kruiningen, Heenvliet, Haserswoude, Burggraaf van Zeeland enz., eerst getrouwd met eene Dochter des Heeren van *Bergen op Zoom*, daar na met *Margarita van Vilain*, en laatst met een Dochter van Heer *Lodewyk*, *Heer van Gruythuysen*, *Graaf van Winchester* enz. Deze Heer was het, die den 13 Februari 1418 en 1419 met meer andere Edelen beschreven werdt door Hertog JAN VAN BRABANT, als getrouwd hebbende Vrouwe Jacoba, Gravinne van Holland, Zeeland en Vriesland, ten einde om by te woonen 't accoord aantegaan met Hertog JAN VAN BEYEREN, nopende den eisch, dien hy maakte op de Landen van Holland enz. (*l*). Deze Heer kan door zulk bedryf de gunst der beide Vorsten, welke om de Opperheerschappy dongen, bejaagd en verkregen hebben, zyn bloedverwant Heer *Jan van Kruiningen*, die mogelyk minder Hoveling, maar meer rechtvaardig was, en trouwer aan zyne natuurlyke Landsvrouwe, zag zyne goederen den 28 July 1421, verbeurdverklaren door Hertog Jan van Beye-

(*) Plemper beschryv. v. Alphen bl. 122.
(*l*) Mieris Charib. IV. D. bl. 525.

Beyeren, die dezelve aan zynen Bastaard Zoon *Jan* overgaf om te bestieren *(m)*. Een Vorst, welke de banden van maagschap niet ontzien had in het overweldigen der Staten zyner Nigte, Vrouwe Jacoba, welke hy veel eer ten beschermer had moeten strekken, kon ligt van zich verkrygen een byzonder Edelman te straffen, niet om misdaad, maar ter oorzaak die te deugdzaam was, om ontrouw te worden aan eene Vorstin, aan wie hy te voren hulde en trouw gezwooren had: hy moest nog meerder lyden, en aanzien, dat den 10 Januari 1423 en 1424, zyne goederen in Zuidbeveland verkogt werden van wegen den Overweldiger aan *Otto van Reymerswale*, terwyl hy als balling moest omzwerven *(n)*. Een slag, welke, gevoegd by al de rampen die de Watervloeden aanbragten en de voortduurende Oorlog veroorzaakte, dit anders machtig Huis voor een tyd kan vernederd hebben, tot dat zy, even als anderen, hunne kniën voor de Despooten van Bourgondien boogen, en langs dien weg weder het hoofd opbeurden, dit kan de reden wezen, dat men van hun eerst ten jare 1467 weder gewag vind gemaakt, wanneer Heer *Jan van Kruiningen*, door Hertog KAREL VAN BOURGONDIEN, Ridder werd geslagen, om zyne

(*m*) Mieris Charterb. IV. D. bl. 590.
(*n*) ibid. bl. 703.

he betoonde dapperheid in den Luikschen Oorlog (*o*). Hy nevens zyn Oom *Adriaan* (mogelyk dezelve die reeds vermeld is) moest ten ten jare 1474, evengenoemden Hertog Karel van Bourgondien ten Oorlog dienen met tien vechtende te paarde, en twee vechtende te voet (*p*). Deze Heer Jan van Kruiningen, die ook Heer van Pamele en Heenvliet, en gehuwd was met *Agniete van Montfoort*, schynt eerst Raad in den Hove van Holland geweest te zyn; hy werd ten jare 1486, Bailliu van Gent, en in Juni 1491 in een Kapittel te Mechelen gehouden, met de Ridder-order van het Gulden Vlies omhangen, terwyl hy als Raad en Kamerling van den Roomsch Koning MAXIMILIAAN voorkomt, en ook den staat van Rentmeester-Generaal van Zeeland Bewesten-schelde bekleedde; geen wonder, dat een Heer van zulk een hoog aanzien als getuige stond over den Brief, waar by de Stad Sluis door FILIPS VAN CLEVE aan Hertog ALBERT VAN SAXEN werd overgegeven. Men vindt dezen Heer ook ten jare 1497, als Commissaris vermeld by 't maken der Keuren van Zeeland; hy leide eerst het sterfelyke af ten jare 1513, zynde op zyne Heerlykheid Heenvliet ten grave gebragt (*q*).

Wanneer voorzeide Zeeuwsche Keuren ter

Hoo-

(*o*) Boxh. op Reigersb. II. D. bl. 249.
(*p*) Smalleg. Chron. bl. 761.
(*q*) ibid. bl. 715.

Hooger Vierschaar gepubliceert en bezwooren werden, was daar tegenwoordig *Hector van Kruiningen*, zeker een Edelman van dit Geslacht, zonder dat men verder iets van denzelven aangeteekend vindt: ook zoude *Josina van Kruiningen* in huwelyk geweest zyn met *Ysbrand van Schooten*, Bailliu van Kennemerland, ten jare 1529 overleden, by welke zy Kinderen gewan.

Den 10 Mei 1537, werd Jonkvrouw *Jacomina van Kruiningen*, geadmitteerd ter lossinge van omtrent een derde part van het Ambacht van Kruiningen en meer anderen, op haar gesuccedeert by overlyden van Jonkheer *Adriaan van Kruiningen* haar Broeder, welke afgekomen was van haarlieder beider Vader Jonkheer *Jacob van Kruiningen*; welke Jacob het Opperdykgraafschap bewesten Yersicke in pacht heeft gehad, is ten jare 1511 overleden, had tot Huisvrouw *Margarita d'Ongnies*, tot vordering van welk huwelyk Koning Filips I. hem *f* 2000: - toezeide (*). Hy werd als Dykgraaf opgevolgd door Jan van Kruiningen voorgemeld, die kwam agter te laten twee bastaard Dochteren, als *Magdalena van Kruiningen*, gehuwd met *Wolferd van Borsselen*, en *Sandrina van Kruiningen*, in huwelyk met *Jacob* *Croe-*

(*) VII. Copul. ter Rekenk. v. Zeel. fo. 516—519 en 520—523.

Croesinck; ook een wettigen Zoon, Heer *Joos van Kruiningen*, Heer tot Kruiningen, Heenvliet, Haserswoude, Steenvliet, Burggraaf van Zeeland, enz. Deze is tweemaal getrouwd geweest, 1. met *Magdalena van Bourgondien*, Zuster van Heer Adolf van Bourgondien, Heere van Beveren, Vere, Vlissingen, enz.; daarna met *Catharina van Wassenaar*, Dochter van Heer Jan van Wassenaar, Burggraaf van Leyden. Volgens Smallegange heeft hy uit zyn eerste huwelyk gehad een Zoon en twee Dochters, alle jong en ongehuwd overleden; volgens Reigersbergen had hy uit zyn eerste echt niet meer dan eene Dochter: uit zyn tweede Vrouw liet hy agter Heer *Joos van Kruiningen*, Heer van *Jan Kruiningen* en *Catharina van Kruiningen*, van welke drie terstond nader. Hy, de Vader namentlyk, Heer Joos van Kruiningen, is gestorven ten jare 1543, en te Geervliet in 't Land van Voorn begraven (*r*). Van zyne evengemelde drie Kinderen was Heer Joos van Kruiningen een dapper en uitstekend Oorlogsheld, Generaal in dienst des Keizers, en moest als zoodanig een vervolger der Protestanten worden. Hy voerde het bevel over 24 *Vaandels Knechten en* xj^c. *Ruyters*, met deze macht sloeg hy het beleg voor *Bremen*, en geduurende

(*r*) Reigersb. Chron. II. D. bl. 475.

de hetzelve maakte hy zich door krygslist meester van het sterk Slot *Delmerborst*, dan werd op Paasch-avond nevens zynen Hofmeester *Gauert* doodelyk getroffen; welke Hofmeester terstond het leven liet, dan de Heer van Kruiningen leefde nog vier dagen, en stierf op het Slot van Verden ten jare 1547, daar hy in de Stad in den Dom begraven is: deszelfs Oorlogs-verrichtingen heeft de Heer *La Rue* breder aangeteekend *(s)*. Deszelfs Zuster, Catharina van Kruiningen, is gehuwd geweest met Heer *Otto van Asfendelft*, en heeft zoo min als haare pas gemelde Broeder Kinderen agtergelaten, dan hun beider Broeder Heer Jan van Kruiningen, Heer van Kruiningen, Heenvliet, Haserswoude, Burggraaf van Zeeland enz., trad in huwelyk met *Jacqueline van Bourgondien*, die weduwe was van Heer *Jan van Praet*, Dochter van Heer *Adolph* en Zuster van Heer *Maximiliaan van Bourgondien*, eersten Markgraaf van Vere enz. Men vindt van hem niets aangeteekend, dan dat hy tegenwoordig was en eerste plaats onder de Edelen van Zeeland bekleedde, wanneer FILIPS VAN OOSTENRYK als toekomende Graaf van Zeeland ten jare 1549 te Romerswale ontfangen en erkend werdt; zyn overlyden viel voor ten jare 1559, en zyn rustplaats was te Vere, daar deszelfs Grafstede in

(s) Heldh. Zeel. bl. 140

in de beschryving dier Stad, III. stuk, bl. 12 breder door ons gedagt is; latende een Zoon en twee Dochters agter: wy zullen om de verwarring te myden, eerst de Dochters aanstippen, dan den Zoon, die wel verdiend heeft der vergetenheid ontrukt te worden, te meer, daar die het laatste manlyk oir van dezen hoog Adelyken stam is geweest.

De Dochters van voorgemelden Heer Jan van Kruiningen waren:

1. *Anna van Kruiningen*, die trouwde met Heer *Paulus van Noyelles* in Attois.

2. *Louise van Kruiningen*, die ten man kreeg Heer *Joris van Montmorency*, Heer van Croyselles, Gouverneur van Brugge.

Derzelver Broeder en eenige Zoon van meergemelden Heer Jan is geweest

Heer *Maximiliaan van Kruiningen*, zeker zoo genoemd naar zynen Moederlyken Oom, Heer Maximiliaan van Bourgondien, Markgrave van Vere enz., hy is ook daar in dezen zynen Doopgetuigen gelyk geworden, dat hy, hoe hoog en edel van bloed eenen berooiden boedel kwam agter te laten.

Van zyne kindsheid kwam ons geen aanteekening voor, dan dat hy zynen voorverhaalden Heer Vader al ten jare 1559 verlooren hebbende onder het bestuur van Voogden geraakte; die hem als Markgraaf van Vere wis-

ten te doen huldigen, dan *het tegen de schuld*eisscheren *des* overledenen Margrave, en hoogere Persoonaadjen, die *op dat* aanzienlyk goed het oog vestigden niet konden of mogten *vol houden*: hoe deze huldiginge, en de hoop daar in voor dezen jongen Heer te vinden te niete liep, is by ons geboekt in de beschryving der Stad Vere, II stuk bl. 110. Als een aanzienlyk Leenman *moest hy*, even als zoo veel roemruchtige Voorvaderen, den kryg als een beroep aannemen, te meer daar hy in den *Roomschen* Godsdienst opgevoed, door de leer der Protestanten *het Land zyner* woo-ning en bestaan met eene geheele omkeering in Kerk- en Burger-staat gedreigd zag. Het harnasch aangegespt hebbende, *ging hy den* 12 September 1573 met den Grave *van Bosfu* te Amsterdam te scheep op de Spaansche Vloot, welke de Hertog van Alba had laten uitrusten om de *Zuidzee* te overmeesteren *(t)*. Daar hy haast gelegenheid *vond zynen* krygslust te koelen; hy bevond zig waarschynlyk op het Spaansch Admiraals Schip de *Inquisitie* genaamd, en zal, nu reeds de kindsheid ontwassen, daar eenig bevel hebben gevoerd, wanneer den 11 October 1573, de bekende slag op de Zuiderzee voorviel, en hy met den Admiraal Bossu, nevens veel andere Edelen, is

ge-

(*t*) Velius Chron. v. Hoorn. bl. 390.

gevangen genomen en te Hoorn gevoerd (u). Van deszelfs uitwisseling of ontkoming vindt men by geen Schryver gewaagd; men denke, of deze Edelman, die van aanzienlyken huize was en met een bevelhebberschap bekleed, op een zeer hoog rantsoen kan gesteld zyn geweest, en dat hy het verloop der Spaansche zaaken ziende, zoo wel als derzelver wreedheden en slegt bestuur, van party is gewisseld, en zyne vryheid dus verworven hebbende, de Staatsche party heeft omhelsd, en zyne reeds verkregene kundigheden in derzelver dienst meer en meer heeft ontwikkeld, althans men zal hem vervolgens in verscheidene gewigtige posten geplaatst, aantreffen.

Deze Heer en deszelfs Geslacht was nu in een zeer bekommerlyken toestand, wat de watervloeden verschoond hadden, stond de kryg te verslinden; daar zy te vooren aanzienlyke renten op het Markgraafschap van Vere en Vlissingen gevestigd, bezaten, moesten zy door de bekommering des boedels van wylen Heer Maximiliaan van Bourgondien, het genot derzelver missen, en toevlucht nemen tot hulpmiddelen in Rechten, die hatelyk en niet altoos zeker zyn; de bylage K. doet deswegens opening.

Was

(u) Velius Chron. v. Hoorn. bl. 400.

Was het Oorlog een oorzaak, dat Heer Maximiliaan van Kruiningen in de middelen van zyn bestaan ten agteren geraakte, het deed hem egter tot zeer aanzienlyke krygsbedieningen opstygen, zynde hy in dienst der Staaten, Generaal der Artillerie, dan hy was genoodzaakt deze zyne Heerlykheid met renten te belasten, waar toe Prince WILLEM VAN ORANGE, als met de magt van Hooge Overigheid geduurende den Oorlog bekleed zynde, den 11 September 1582 Octrooi verleende *(v)*. De gemelde Vorst, die meer aanschouw op verdiensten nam, dan op gevoelens in 't stuk van Godsdienst, zal dezen aanzienlyken Edeling naar zyn regte waarde geschat, en zoo gehandeld hebben. Dan deszelfs opvolger in het krygsbewind de huichelagtige Grave van LEYCESTER, welke andere grondbeginzels volgde, en wist, hoe ligt een dom en blind gemeen onder schyn van Godsdienst te misleiden is, mogt niet dulden, dat een Heer, geene belydenis der Hervormde leer doende, het Generaalschap van het Geschut bekleedde, dus deed hy den Heer van Kruiningen daar van afstand doen onder belofte van een jaargeld van twee duizend guldens; dan het welk agter bleef; dat, en andere rampspoeden noodzaakten hem den 27 Juni 1591, in persoon aan 's Lands Staten zy-

(v) III. Copyl. ter Rekenk. v. Zeel. fo. 420—423.

zynen nood te openbaren, die, bewogen met dezes Edelmans behoeftigheid, en in aanmerkinge van zyne en deszelfs Voorouderen verdiensten, besloten 5 Juli 1591, hem by voorraad te doen ondersteunen met vyftien honderd guldens, en schikkingen maakten, ten aanzien van het pensioen van *f* 2000:- even gemeld; dat alles doet zig omstandiger op in de bylag L 1 en 2, daar men zig ten dezen aan gedraagt.

Hy had nog een ouder aanspraak ten laste der Graaflykheid, en niet minder wettig, namentlyk, dat hem honderd guldens 's jaars toekwamen, waar voor de *ordinaris Bede van den Schote* verbonden waren, en nu lange onvoldaan gebleven; daar van werd een point van beschryving tegens 14 Januari 1592 gemaakt, en den 22 Februari zoo wel als den 19 Maart deszelven jaars vruchteloos op geraadpleegt. De pogingen om deze zaak tot besluit te brengen, blyken uit de brieven welken deze Heer aan de Veerse Regeering onder het addres van derzelver Secretaris *Pieter de Vos* afzond, te vinden onder de bylagen M. 1 en 2.

De nood en een werkeloos leven, beide hard voor een hooghartig krygsman; deeden hem in voorouderlyke geschriften opspeuren, wat hem, ingevalle Recht gelden mogt, nog te eisschen was. De Heerlykheden van *Crevecoeur*, *Dumully*, *Sainct Souple*, *Arleux* etc., waren zy-

nen Voorouderen by de Koningen van Vrankryk afgenomen, ten tyde Keyser Karel V. de Stad en onderhoorigheid van Kameryk en Cambresiz innam; weshalven *hy ten jare 1594* de voorspraak van 's Lands Staten by den Franschen Koning verzogt, en zich te gelyk aanbood tot de Ambassade derwaarts bestemd *(w)*. Dan van het een of ander kwam niets, maar den 21 Mei deszelven jaars werden de *Zeeuwsche* afgevaardigden ter Generaliteit gelast, den Heer van Kruiningen voor te dragen tot het Generaalschap der Artillerie in plaats van den Heer van Famars *(x)*.

De ernst der Zeeuwsche Staten om dezen Heer in deszelfs kommerlyken stand te ondersteunen, bleek ook daar uit, dat zy den 15 Juni 1594, hem benoemden, om *getuige te wezen by den* Doop des Prince van Schotland, wordende by Missive daar toe verzogt *(y)*. Dan ook hier van kwam niets; men weet hoe de Heer van Brederode aan het hoofd van dat Gezantschap werd geplaatst, en uit Zeeland Mr. *Jakob Valke* daar werd bygevoegd *(z)*. Niettegenstaande by den Heer van Kruiningen daar toe de noodige aanstalte reeds gemaakt was, om welke te vergoeden Zeelands Staten hem agt hon-

(w) St. Not v. Zeel. d'Ao. 1594. bl. 145.
(x) ibid. bl. 155.
(y) ibid bl. 172 en 240.
(z) Vaderl. Hist. VIII. D. bl. 400.

honderd guldens kwamen toeteleggen (*a*).

Werd deze Heer om zynen Godsdienst in 's Lands dienst buiten alle bedryf gesloten, hy bleef echter getrouw der Staten dienst toegestaan, en zogt ten jaren 1596, zyn hartenleet in de troost van een gewenschten Echt te verzetten; het moest een Jonkvrouw van aanzienlyken Huize zyn, zoude hy zyn Geslacht buiten oneere houden, die vond hy in *Eva Baronesse van In- en Kniphausen*, van welk besluit hy de Staten van Zeeland kennis gaf, en derzelver goedkeuring te zekerder verwagtte, daar deze Jonkvrouw, zoo wel als haar Ouderen, de Hervormde leer beleed: de Staten deeden zoo veel, dat zy Jonkheer *Willem van Cats*, Heer van Cats, Cappelle en Bieselinge, nevens den Gecommitteerden Raad Mr. *Johan Huyssen* afvaardigden, om het sluiten der Huwelyksche Voorwaarden by te woonen en den Heer van Kruiningen met goeden raad by te staan; van welke laatstgemelde Heeren den 14 November 1596, verslag deeden, en te gelyk aanmaanden, om tegen de overkomst van deze aanzienlyke getrouwden ten volgende jare, op eene gevoeglyke vereering te denken (*b*). De overkomst gebeurde eerst in Ju-

(*a*) St. Not v. Zeel. d'Ao. 1595. bl. 132, 306 en 315.
(*b*) ibid. d'Ao. 1596, 20, 21 en 26 Aug.

Juli 1597, wanneer Heer *Maximiliaan* van elk der Staats-leden in 't byzonder Gedeputeerden verzogt, om by zyne Bruiloft tegenwoordig te zyn, gelyk de bylage N. komt uittewyzen; waar van wel de uitslag niet blykt, dan zeer waarschynlyk zal deze hoflykheid niet onheusch beantwoord wezen, te min, daar dezen Heer nu, of al te vooren, wegens Zeeland in den Raad van Staten zitting was gegund, zeker op de gewoone wedde, welke waardigheid, hy ten jare 1600 nog bekleedde, wanneer hem het Gouvernementschap van *Oostende* werd opgedragen; dan van welke Vesting men hem (waarschynlyk om zyn Godsdienst) de verdeediging niet zal hebben toevertrouwd, althans men vindt van dezen Heer noch in de beschryving van den Veldslag by *Nieupoort den 2 Juli* 1600, noch in het vermaarde beleg van Oostende, 't welk den 5 Juli 1601, aanvang nam, eenige melding gemaakt, daar het nogtans zeker is, dat hy tot voorsz. Gouvernement moet verkoren wezen, want het xix Poinct waar op 's Lands Staten tegens 9 October 1600 beschreven werden, luidde. *Ende alzoo den Heere van Cruiningen is voorsien van 't Gouvernement van Oostende, waer deur vaceert de Plaetse in den Rade van State van de vereenighde Provintien; zal uwe E. believen hunne Gedeputeerde insgelycx te lasten, om in plaetse van den voorsz.*

Hee-

Heere een ander Persoone daer toe nut ende bequame te kiezen. Ja den 10 Februari 1601, vinde ik hem nog als Gouverneur der voorzeide Vesting genoemd, wanneer hy vryheid verzogt en verkreeg, om van zyne Heerlyke goederen by uiterften wille befchikkingen te maken (*c*). Na dien tyd vinde ik van dezen Heer geene aanteekeningen meer, zoo dat men denken mag, hy buiten Staats- en Krygs-bewind zig op zyne Heerlyke goederen in huisbeftuur en de opvoeding zyner kinderen zal gefleten hebben, tot dat zyne tegenpartyders niet langer konden dulden, dat hy zig in openbare fchriften toeëigende de waardigheden van *Baron van Kruiningen en Erfburg-graaf van Zeeland*, waarom zy ter Staatsvergadering den 26 April 1611, een befluit te wege bragten, om dezen Heer aan te fchryven, en te gelasten, *de Staten of Raden te adverteren, uit wat redenen fundament zyn Ed. titulen van Baron van Cruyninghen en Erf Burchgraue was gebruikende, om zyne rescriptie gezien gedaen te worden naer behooren* (*d*). Geen wonder dat hy met een machtige tegenparty te dingen had, deszelfs onverzettelykheid om het recht van *Eerften Edelen* in niemand te willen erkennen, en deszelfs eisch om nevens andere Edelen op de Dag-

(*c*) St. Not. v. Zel. d'Ao. 1601.
(*d*) ibid. d'Ao. 1611. bl. 105.

Dachvaarden beschreven te worden (*e*), wat genoeg om hem veele onaangenaamheden te berokkenen, hoe zeer hy anders in Zeeland geacht en gezien was. Deze brief bleef niet onbeantwoord, dan welk antwoord zoo weinig smaakte, dat men niet goedgevonden heeft hetzelve in de bylagen der Staten Notulen te lassen, of in derzelver besluiten daar van gewag te maken: de bylage O, houd die geheel, en schetst 's mans denkenswyze vooral ten aanzien zyner hooge geboorte ten duidelykften af; men moet hier een uitstap doen, waar door de gevoelens van dezen Heer, ten aanzien van het *Burg-graafschap* zullen versterkt worden.

Verscheidene Heeren van dit Huis hebben die waardigheid bekleed, ik vinde als zoodanig

Ao. 1433. Heer Adriaan van Kruiningen.
Ao. 1439. Heer Jan, Heere van Kruiningen.
Ao. 1473. Heer Adriaan van Kruiningen.
Ao. 1493. Heer Jan van Kruiningen, Heer van Heenvliet.
Ao. 1498. Heer Hector van Kruiningen.
Ao. 1533. Heer Joos van Kruiningen (*f*).

Van welken laatsten blykt, dat hy in die hoedanigheid ten jare 1542, eene jaarlyksche wedde van zestien ponden vls, genoot, gelyk ook den Schout van den hoogen Banne Nicolaas Mi-

(*e*) Leven van Prins Willem I. I. D. bl. 294.
(*f*) Boxh. op Reigersb. I. D. bl. 441, 451, 453.

Micault eene gelyke wedde van drie ponden vls. was toegelegd, en de Advocaat der hooge Vierschaar *Everaerdt Nicolai* zeven-en-vyftig gulden ieder jaar pleeg te genieten, gelyk mede de Notaris en de Klerk van den bloede der hooger Vierschaar Mr. *Adolf Blanckaert*, een jaargeld had van zestig guldens; buiten en behalven die Beampten voor Tabberlaken des jaars genoten

De Burggraaf	*f* 4 : 16 : -
De Klerk en Notaris	- 4 : 16 : -
De Advocaat . .	- 4 : 16 : -
De vyf Leenmannen ieder	- 4 : 16 : -

Welke Leenmannen Bewesten-schelde ten jare 1542, waren

Gillis van Borre.
Mr. *Pieter Ruytink.*
Floris van Dam.
Jasper de Vriese.
Adriaen van Dam (g).

Hoedanig nu het Burggraafschap uit dit Adelyk Geslacht geraakt is, zagen wy in het I. stuk van Zuidbeveland bl. 62. Dan deze Heeren, die wel voor 's Keizers overmacht hadden moeten bukken, bleven niet te min met den naam pronken, en zulks betwistte men hen niet tot op dezen Heer Maximiliaan, naar wiens over-

(g) Rek. Bewestenschelde d'Ao. 1492. fo. 119 verso en 120 rato.

overlyden deszelfs Dochter Jonkvrouwe *Louisa van Kruiningen*, dien door huwelyk overbragt aan Messire . . . *Baron de Ligues*, uit welks Geslacht dezelve ten jare 1664, verkogt is aan Heer *Francois van Hautskerke*, Heere van Weultsberg, die zonder kinderen komende te sterven, denzelven volgens Huwelyksche voorwaarden aan zyn Vrouw nagelaten heeft, van welke die vervolgens is afgedaald op Jonker *Louis Serwouters*, wien ik ten jare 1760 te Antwerpen gekend hebbe, en die my de bescheiden daar toe betrekkelyk vergunde te zien: zoo dat, het zy met recht of onrecht, de titul van *Burggraaf van Zeeland* nog in wezen is en gevoerd word.

Wat den titul van *Baron* betrof, dien men hem betwisten wilde, het bondig antwoord daaromtrent in de bylage O te zien, doet deszelfs goed recht daar toe blyken, en men vond niet goed dezen twist over het een en ander verder doortezetten; dan deszelfs nageslacht schynt het gebruik van zig Heeren der *Baronnie van Kruiningen* agtergelaten te hebben, als komt te blyken uit zekere Acte eener *donatie inter vivos* gepasseert voor den Magistraat van *Bourbourg* of *Broeckberg* in Fransch Vlaanderen den 3 Augustus 1633, waar in deze Heerlykheid op diversche plaatsen alleen *La terre et Seigneurie de Cruininghen* genoemd word.

Van

Van den gedaanen uitſtap te rugkeerende, zal men Heer Maximiliaan in zyn laatſte bedryf gaan aanmerken. Door ouderdom, wederwaardigheden en armoede afgemat, overviel hem in het laatst van den jare 1611, eene zwaare krankte op zyn Huis te Heenvliet, die hy met grond voorſpelde, een einde aan zyn leven te zullen maken, en hier, van Magen en Bloedverwanten ontzet, nam hy zynen toevlucht tot de Staten van *Zeeland*, onder welken hy altoos zulken aangetroffen had, die zyne hooge geboorte en verdiensten wisten te waardeeren, ook hem nimmer in nood geweigerd hadden byſtand te doen; aan dezen droeg hy de Voogdyſchap zyner kinderen op, als uit de bylage P. komt te blyken; deszelfs overlyden volgde kort hier op, te weten den 15 Januari 1612, en den 7 April 1612, namen 's Lands Staten het beſluit, om, *ten aanzien van zyne en zyner vooroudeeren qualiteyt ende gelegentheyt van zyne Huyſe, ten aanzien van de kosten, van de begraefenisſe te furneren de ſomme van* 1000 *Ryns guldens eens, en dat de Dochteren van hem voorſz. weſende vyf in getale zal werden betaelt* 1000 *guldens des Jaers, twee Jaeren gedurende* enz. En met opzigt tot de verzogte Voogdyſchap, verklaarde zig haar Edele Mogenden den 9 April 1612, in dezer voegen, *ten aanzien van de tutele en toeſight by den Welgeboorne*

de Heere van Cruiningben versocht, over zyn Huys en kinderen, dat de Staten ten reguarde van de qualiteyt en Digniteyt van den Huyse van Cruiningben in het leven van den voorsz. Welgeboorden Heere, den zelven hebben met alle mogelyke middelen tot onderhout van de eere van den voorsz. Huyse gebenefiteerd; ende dat zy als noch het voordeel van den zelven Huyse en agtergelatene kinderen seer geern zullen bezorgen, voor zoo veele zy met hunnen raet ende authoriteyt zullen konnen doen, en naer de gelegentheyt van den Sterfhuyse ende andersints zal behooren, en dat aan den Heer van Croisilles het zelve zal worden geschreven, ten eynde zyn Ed. het welvaren van de kinderen ende eere van den voorsz. Huyse wil bewaren of doen bewaren naar behooren.

Welke verklaring en besluit zal voortgekomen zyn, uit de twee Supplicatien der Vrouwe Weduwe van Kruiningen aan de Staten, die onder de bylagen Q 1 en 2, zyn geplaatst, die nog het een en ander rakende het einde en begravenis van Heer Maximiliaan van nader by leeren kennen.

Dus zagen wy den laatsten van het hoog Adelyk Geslacht van Kruiningen, na meer dan vier Eeuwen hier luisterlyk gebloeid te hebben, ten grave dalen: deszelfs ontzield Lichaam zal zeker te Heenvliet gebleven en ter aarde be-

ſteld wezen. Hy liet achter eene Weduwe en vyf Dochteren, behalven een' onechten Zoon en Dochter. De Weduwe overleed te *Ryswyk* by den Hage ten jare 1615, en nog voor haar ten jare 1613 derzelver oudſte Dochter Jonkvrouwe *Oriane Jacqueline de Cruninghe*, welke met haar Adelyke quartieren in den Hage begraven legt. De volgende Jonkvrouw *Maria Sabina de Cruninghen*, ſchynt den geestelyken ſtand verkoren en te Brugge in een Klooster zig begeven te hebben; terwyl derzelver Suster *Louiſe de Cruningen*, in huwlyk trad met den Baron de Licques, Gouverneur van Bourbourg; en de twee volgende *Anne Catharine* en *Charlotte de Cruningen*, beide jong en ongehuwd zyn overleden. Om dezer Kinderen hooge afkomst en Alliantien te bewyzen dient alleen, dat derzelver quartieren waren van 's Vaders zyde *Cruningen*, *Bourgondien*, *Wasſenaer* en *Bergen*. Van 's Moeders zyde *Inhauſen*, *Elten van Vogelſanck*, *Rennenberg* en *Bronckhorst*. De basterd kinderen waren een Zoon Jonker *Ceſar van Kruiningen*, by Jonkvrouw *Beatrix de Pinedo* gewonnen, welke Kapitein eener Compagnien Voetknechten, Commandeur van *ter Neuſen* en Bailliu van *Biervliet* is geweest; die ten jare 1639 by de Heeren Staten van Zeeland verzogt wettig verklaard te worden, welk geſteld zynde in han-

den van Heeren Gecommitteerde Raden, hebben die daar op een gunstig bericht gedaan als by derzelver besluit van 11 Juli 1639 komt te blyken; denkelyk dat zyn verzoek zal ingewilligd wezen, dan zulks, zoo wel als zyn sterfjaar, is ons niet voorgekomen, maar wel dat hy met agt quartieren ter Neusen ter aarde werd bezorgd, die van 's Vaders zyde waren *Cruningen*, *Bourgoigne*, *Bergues*, *Wassenaar*, en van 's Moeders zyde *D'önique*, *De la Palma*, *Lopes*, *Hiniosa*. Zynde in huwelyk geweest met *Sabina van Lier*, Dogter van *Emmery van Lier*, Gouverneur van *Willemstad*, waar van een Zoon zoude overgebleven zyn, van welken ik nergens gewag vinde gemaakt.

De bastaard Dochter was *Jaqueline Sibille*, als uit de bylage P. blykbaar is, maar niet, of zy en haar evengemelde Broeder Cæzar dezelve Moeder hebben gehad. Van deze Dochter, waar voor Heer Maximiliaan bekommerd scheen, dat zy na zyn dood by gebrek van een behoorlyk bestaan zich niet wel gedragen mogt, komt verder niets te blyken.

Daar zyn uit dit Geslacht der Kruinigse Heeren nog meer bastaarden bekend geweest; zoo vinde ik *Ananiaes Bastaert van Crueningen*, die by vonnis van den Hove van Gelderland den 10 Januari 1572, ter zaake hy tegen den Koning van Spanjen de wapenen had gevoerd

enz.,

enz., veroordeelt werdt om met den zwaarde gerecht te worden (*h*).

Ten jare 1673, leefde nog *Adriaan van Kruiningen*, die Kapitein ter Zee was, en ten teeken van bastardy het Kruiningsche wapen met eene baar of streep uit de regter bovenhoek naar de linker benedenhoek voerde, gelyk het nog heden in het Schuttershof de Handboog te Vere, in een glas-raam geschilderd te vinden is, (waar van een afteekening onder myne verzameling van Veersche byzonderheden berust) en hy onder de Leden van dat Schutters-hof ten jare 1666, bekend staat.

Het Geslacht-wapen van dezen Hoog Adelyken Stam, het welk nu nog voor dat der Heerlykheid gehouden en gebezigd wordt, is een schild van goud, waar op drie palen van sable.

De Edele J. van Grypskerke, in zyn meer aangehaalde *Graafschap van Zeeland* XI kapittel, merkt de volgende byzonderheden aan, waar door de Kruiningsche Heeren zig van andere adelyke Geslachten onderscheiden, en hun grootheid aanduiden.

1. Dat zy te paarde zegelden.

2. Dat meest alle de Heeren van dit Geslacht Ridders zyn geweest.

3. Dat

(*h*) V. Hussele Stukk. voor de Vaderl. Hist. II, D. bl. 105. No. 42.

3. Dat niemand van dit Geslacht getitreert is geweest met hooger titul dan Heer; en zy des niettegenstaande in de Ridder-ordre van het Gulden-vlies zyn aangenomen geweest.

4. Dat die van dit Geslacht hunn' naam en wapen, zonder verandering gehouden, en het aanneemen van andere naamen naar Heerlykheden die zy bezaten, nimmer onderstaan hebben.

5. Dat Heeren van dit Geslacht, zoo wel in de Ridderschap van Holland als in die van Zeeland bekend zyn geweest.

6. Dat zy Burggraven van Zeeland zyn geweest, als hier voren bl. 108. van den laatsten Heer Maximiliaan in 't breede aangemerkt is geworden.

Het laatste, dat van het Doorluchtig Kruinings Huis aantemerken is, zal voldingen, dat zy tot den Hoogen Adel des Lands behoord hebben, en aan de aanzienlykste Geslachten zoo binnen het Zeeuwsch Gewest als daar buiten, door Huwelyken vermaagtschapt waren, gelyk, door den meermaals aangehaalden J. van Grypskerke aangemerkt is: te weeten in Zeeland aan de Edele Geslachten *van Borselen* in verscheide takken, *Maalstede*, *Heenvliet*, *Bourgogne*, *Renesse*, *Haemstede*, *Bloys van Treslong*, *Peters dit Catz*, *van der Buttingen*, *Schengen*, *Reymerswale*, en *van de*

Weer-

Weerde. Buiten dit Gewest, met *Gageldonk*, *Herlaar*, *van Ameyde*, *Rasfegem*, *Ranst*, *Noetz*, *van Woude*, *Berchem*, *Cralingen*, *Glymes*, *Vilain*, *Bruges*, *Spangen*, *Montfort*, *Oignies*, *In- en Kniphaufen*, *Montmorency* en *Recourt de Liques*.

Men was dezen wydloopigen uitftap verfchuldigd aan een Stamhuis, dat eeuwen lang ten cieraad van het Zeeuwsch Gewest, byzonder van Zuidbeveland heeft geftrekt, dat Helden en Staatsmannen heeft voortgebragt, die, naar den aart der tyden, waar in zy bloeiden, al den hoogmoed, te gelyk met een flaaffe onderwerping aan Vorsten willekeur bezaten, waar door elk hoveling waant zich boven zynen medemensch te zullen verheffen, en in het godsdienstige zoo bygeloovig als hunne tydgenooten; dan van dit alles is niets overig dan een flaauwe nagedagtenis, 't welk ten bewyze ftrekt, dat al het ondermaanfche enkel ydelheid is.

Heeft Kruiningen veele dier groote het geboorte licht in zig zien aanfchouwen, het kon ook andere Helden uit zyne Gemeente uitleveren, zoodanig was *Legier* of *Logier Pietersz.*, die den Zee-dienst tot zyn beroep kiezende, alle de Scheeps-bedieningen doorliep, tot hy de waardigheid eerst van Kaptein, daarna van Vice-Admiraal der Zeeuwfche Zeemacht bekwam. Wie 's mans daaden en bedryven wil

gefchetst zien, leeze, wat de Heer *de la Rue* in zyn *Heldhaftig Zeeland*, bl. 201. daar van getuigt.

Men besluite met aantemerken, hoe het te bejammeren zy, dat zoo veele oorfpronkelyke ftukken, als door de Kruiningfe Heeren onder hunne Charteren mogten bewaard zyn, door het uitfterven van dat beroemd Geflacht, door verhuizing, Oorlogs *rampen*, *Water-vloeden*, en weinige zorge van die, aan welke het opzicht was toevertrouwd, zyn weggeraakt, en dus derzelver gefchiedenis vol duisternis en tegenftrydigheden hebben gelaten, terwyl zy aan die van dit Eiland en het heele *Zeeuwsch* Gewest een oneindig licht hadden kunnen byzetten, want wie twyfelt, of zoo een machtig Geflacht bezat fchriften, daar zy hunne afkomst en voorrechten, ook die van haarer Heerlykheden van de vroegfte tyden af mede bewyzen konden; dan is 'er nog iets over, het zit in verborgene plaatfen, word van de worm verteerd, en de eigenaars kennen 'er de waarde niet van, of weten niet dat zy iets diergelyks bezitten.

VERE,
29 Juni 1793.

BYLAGEN.

A.

Extract uit de Rekening van Jonker Jeronimus Sandelyk, Rentmeester Bewesten-schelde, over den Jare 1542, alwaar fo. 79 vs. en 80. het volgende in Ontfang verantwoord word.

Van den Ambochtsheeren van den polder van Zustersant geleghen in de prochie van Valckenisse ende Wairde, den welcken groot plach te zyne twee hondert vyf ende tzeuentich gemeten, dair van de voorsz. Ambochtsheeren schuldich waeren te betaelen ouer den Chyns van den voorsz. poldre drie en een halue grooten van elcken gemeten den gouden Ingelschen nobele weghende vier ende een half ingelschen van xcvj grooten maickende acht schellingen tot elcken kersmisse ofi xiiij daighen dair nair onbegrepen van den voorsz. cheynsen, als blyct by Guydo de Baenst derde Rekeninghe van dit Rentmeesterscip, ende oick by brieuen van mynen Ge. Heere, dair of copie ouergeleuert is op oude Heynrich Janssoen van Wissenkercke xvje. Rekeninghe van dit Rentmeesterscip; welcken polder zeeckeren tyt geleden bevloyt es geweest, ende voor de tweede reyse bevorscht by Octroye van mynen Ge. Heeren smandaichs nair paesschen anno xvc. xlj. Ende by den zeluen Octroy vry gegeuen van den voorsz. cheyns de drie yerste Jaeren nair dat zyn eerste note gedraighen sal hebbende, ende noch andere vier nairvolghende Jaeren

ren vp halnen cheyns ende niet langer, dit al breeder blyckende by den Octroye dair of copie auctenticke ouergeleuert is up te eerste ende laiste Rekeninghe van Philips de Bastaard van Bourgoingnen Biscop van Vuytrecht. Ende alzoe den voorsz. polder zyn eerste note droech in 't jaer xv^{c}. dertich ende nyet grooter bedyct en is geweest dan ij^{c}. lxxj½ gem. xlj roed. als blyct by certificacie ouergeleuert op de voorsz. eerste Rekeninghe van den voorn. Heer Philips; Welcken polder als nv nyet grooter en is beuonden by aenbringhen van den gezwoeren lantmeter, te wetene in de prochie van Valckenisse hondert drie en tachtentich eñ half gemeten hondert zeuen roeden, ende in Waerde zes ende tachtentich gemeten hondert achtien roeden, compt t samen de geheele grote, als blyct by twee certifficacien van Scepenen der voorsz. prochien vp den Rentmeester wylen Adolf Hardincs xe. Rekeninghe van dit Rentmeesterscip ouergeleuert twee hondert negen ende 't zestich gemeten Cxxv roeden landts, dairomme hier ouer een jair cheyns verschenen te kersmisse anno xv^{c}. twee ende veertich tot vyf grooten van den gemete facit in munte deser Rekeninghe drie en dertich ponden vyfthien schellinghen twee penningen ob. Ende alzoe den voorsz. polder den vyfden Nouember anno xv^{c}. dertich jnvndeerde ende noch gejnvndeert licht, blyckende by certificacie ouergeleuert op wylen Adolf Hardincs xvje. Rekeninge van dit Rentmeesterscip; mits welcke desen Rentmeester dair van niet ontfangen en heeft, dair omme hier ouer 't voorsz. jair verschenen als voeren kersmisse anno xlij. . . . . . Niet.

B.

Verklaaring der Secretaris van Waarden en Valkenisse Jan Tartron, wel-

welke Huizen in beide de Prochien van Anno 1604 tot 1614, zyn te niet gegaan of onbewoond waren.

Ick ondergesz. als Secretaris der Prochien van Waerden ende Valckenisse metten aencleuen van dien, attesteere ende verclare eenen iegelick dien 't behoort op den eede causa Offitio gedaen, waerachtich te wesen, als dat 't zedert den jare 1604 totten daghe van heden, de voorsz. prochien geheelicken gecommen zyn tot desolaetie ende verminderinge van de huysingen hier naer specificelijck verclaert, eensdeels deur de groote sterffte in de voorsz. prochien geschiet in den voorsz. Jare 1604, als de gene die deur 't peryckel van den viant by de eygenaers zyn geabandonneert. Als te weten eerst

De Hoeffue van Jonckheer Jan van Haesdonck heel veruallen.

Andries Ingelsz. hoeffue gejnundeert.

Jan Lieuensz. huys heel veruallen, en ledich staende.

Adriaen Vast huys in den vryen polder heel geruyneert.

Joncker Junius hoeffue geheel geruyneert.

Marten de Vogelaers huys vt supra.

Jan Marinissz. Ruckwels huys vt supra.

Mathys Danckaerts huys op gaenwegen vt supra.

Jan Marteels huys ledich staende.

Laureys Geertssz. huys neffens den Valck vt supra.

Cornelis Gorts huys geheel geruyneert.

Joos Jaspers huys ledich staende.

Joris Tiens huys vt supra.

Adriaen Claessen hooch huys vt supra.

Jan Emgenssz. huys vt supra.

Claes Emgenssz. huys heel geruyneert.

H 5 Cryn

Tryn Bouwens huys vt supra.
Jan Loysſz. hoeffue heel geruyneert.
Jan Vrees huysinge vt supra.
Dirick Groenvelts huys ledich ſtaende.
De hoeffue van Hans Pelcken heel veruallen.
Pieter Jacobsſz. huys heel veruallen.
Adriaen Andriesſen groot huys ledich ſtaende.
Item zyn cleyn huys veruallen ende ledich ſtaende.
Jacob van Houten huys ledich ſtaende.
Lieuen Cortryck huys geheel veruallen en onbewoont.
Cornelis *Gorts huys in 't ouwe Dorp, ledich ſtaende.*
Pieter Joosſz. huys ledich ſtaende.
Den Gouden Leeuw heel deſolaet ende veruallen.
Poppen Jansſz huys ledich ſtaende.

Maeckende te ſamen deſe voorſz. veruallen als ledich ſtaende huyſen (zonder de gene die van arme luyden die in groot getale zyn bewoont worden) den nomber van dartich huyſingen. In teecken der waerheyt zoo hebbe Ick deſe myne atteſtatie onderteeckent op den derden January 1614. *Stilo Gregoriani.* Ende was onderteekend, Jan Tartron.

C.

Brief waar by Keizer Karel V. als Graaf van Zeeland verklaard, dat het geene den Abt en Convent van der Doest in Vlaanderen wegens hun Heerlykheid van Krabbendyke in een geconſenteerde Bede kwamen te dragen, in geen gevolg mag getrokken, maar zy in vrydom van ſchot zullen bewaard worden.

16 Ju-

16 Juli 1523.

Kaerle by der Gratie Gods ghecooren Roomschen Keyzer enz.

Allen den ghenen die dese onse brieff fullen zien, saluyt! van weghen ons beminden in Gode, die Abt, Religeusen ende Convent des Godshuys van der Doest in onsen Lande ende Graeffchepe van Vlaenderen, is ons verthoont ende te kennen gegeven gheweest, hoe dat wylen onse voorsaeten Graven ende Gravinnen van Vlaenderen, Henegouwe, Hollandt ende Zeeland faliger gedachten, omme die affectie ende devotie die zy hadden totten voorsz. Godshuyse 't selve voorsien en gedoteert hebben gehadt van vele schoone Previlegien vryheden ende exemptien, ende onder ander wylen Willem Roomsch Coninck, Grave van Hollandt ende Zeelandt by zynen openen briefuen ghegeuen in de maendt van Decembris in 't Jaer Duysent twee hondert acht ende veertich, hadden den voorsaten van den voorsz. thoonderen bevryt, ende geexempteert van alle tolrecht, schot, bede ende andere Impositien hoedanig die waren, ofte hoe men noemen soude moghen, ende die men soude willen heffen ter causen van heuren goeden, zonderlinghe van de Heerlykheden ende landen van Crabbendyck, Moeren, Monsterhouck met heuren Dependentien ghelegen in onse voorsz. landen van Zeelandt, de welcken briefuen zichtent geconfirmeert fyn geweest, soo wel by wylen onsen harden Lieuen Heere ende Vader die Coninck van Castillien wiens siele Godt ghenadich zy, als by ons, van welcke Previlegien ende exemptien die voorsz. thoonderen ende heure voorsz. Voorsaten altyt sichtent rusteiyck ende vredelyck ghenyet hebben ghehadt, ten ansiene van onse Officieren ende eenen yegelycken; Ende al eyst zoo, dat men den zeluen

thoon-

thoonderen egheen hinder, belet ofte molestatie en behoorde te doen in de oude posfesfie ende gebruyckenisse van heuren voorsz. previlegien, vryheden en exemptien, te min aengesien de groote schade ende verlies die zy onlancx in hueren voorsz. goederen by der *Inondatie* ofte Invloede van der *Zee*, ende die groote costen daer teghens gedaen, omme de reste van hueren goeden te bewaeren ende onderhouden, ende dat sy boven dien in 't jaer voorleden ons gewilliclyck geleent hebben in ghereede penningen de somme van duysent guldenen eens, noch onlanx ghegeuen *zeven hondert der ghelyckenen ter causen* van hueren goederen in onsen voorsz. landen van Vlaenderen ghelegen, omme te helpen subvenieren die groote affairen van Onse jeghenwoordeghe Oorloghe; desen *niet jeghenstaende* heeft onlancx belieft onsen Rentmeestere Westerschelt in Zeelandt ofte zyne gecommiteerde onder 't dexsel van der somme vyfftich duysent ponden van xl grooten Vls. 't pont voorsz. ons lestwerff geaccordeert by der Staten ons voorsz. landts van Zeelant, omme te employeeren in de affairen van de voorsz. Oorloghen, ten willen doen heffen in de voorsz. Dorpe van Crabbendyck, en andere landen van de voorsz. thoonderen boven geroert, sekere groote Imposten ende Settinghen, te weten van elcken zeste ofte sack tarwe, Rugghe, ofte mastelin die men daer sal moeten maelen twee grooten vls., elcken sacken Geersten, Erweten, Boonen, ende ander diergelycke eenen groote, ende alsoo veel van 't graen dat men voeren sal willen vuyt onsen voorsz. lande van Zeelandt; van elcke Ame wyns achtien stuyvers, van de halve naer advenant; van een vat biers zes grooten; van elcken Osse die aldaer geslagen sal werden acht grooten, van elcken Coos zes grooten, van elcke Vercken vier grooten, ende van elcken Hamel ofte Calff twee

groo-

grooten; ende om die voorsz. Assysen ende ongelt te heffen ende opbeuren, heeft onsen voorsz. Rentmeester willen Ordonneren ende Committeren den Schout ende eenen Schepenen van voorsz. Dorpen van Crabbendyck, al tot groote schade ende verdriete van de voorsz. thoonderen, verminderinghe et directelyck te contrarien van haren voorsz. Previlegien ende exemptien by ons geconfirmeert zoo voorsz. is: Ons oidmoedelicken biddende aengemerct 't guent des voorsz. is, sonderlinghe dat men niet bevinden sal dat zy ofte huere voorsaeten oyt ghecontribueert hebben in eenighe beden ordinaris ofte extraordinaris gegeven in onse voorsz. landen van Zeelandt, Ons believe hemlieden te verdragen ende exempteren van de voorsz. nieuwe leste Impositien ende Omgelden, ofte ten minsten indien zy behoorden daer in te gheldeu ende contribueren, 't welck sy dese reyse om ons te believen ende helpen subvenieren totten grooten lasten ende affairen die wy te draghen hebben in vele ende diversche manieren, geerne sullen doen, Ons gelieven wille hem hier op verleenende ende doen expedieren Onse opene briefuen van non prejuditie daer toe dienende.

SOO IS 'T dat Wy de zaecken voorsz. overgemerct zonderlinghe goede affectie die de voorsz. thoonderen ons hier inne ghethoont hebben, aengesien dat Wy soo deuchdelyck geinformeert zyn dat zy noynt gecontribueert en hebben in eenighe beden ghegeven in onse voorsz. lande van Zeelant, ende dair op gehadt 't advis eerst van onse voorsz. Rentmeestere van Bewesterschelt, ende daer naer van onsen Lieuen ende ghetrauwen den hooffde ende Tresorier Generael, ghecommitteert op 't stuck van onsen Domeynen ende Finantie, gegeuen wesende ter beden ende begheerte van den voorsz. thoonderen, hebben om desen en andere redenen ons daer toe porrende, verclaert ende verclaeren by desen brieue, 't gene dat zy gecon-

sen-

anteert hebben te ghelden ende contribueren totter Impositie, settinge ende ontfanck van de voorsz. vyfftich duysent guldenen ons gheaccordeert by die van de Staten ons voorsz lants van Zeelant als voorts is gedaen geweest, by den verthoonderen, by heuren eygenen wille ende Consent, ende om Ons te believene ende helpen subvenieren totten grooten costen ende lasten die wy te draghen hebben ter causen van dese jeghenwoordighe Oorlooghe ende anderssins, ende en hebben niet verstaen noch verstaen, dat 't selve consent conne ofte keere den voorsz. thoonderen ende heuren naecommers tot eenige prejuditie, noch oock dat hem betrocken mach werden in consequentie in toecommende tyden tot achterdeele van den voorsz. previlegien, vryheden ende exemptien van den voorsz. thoonderen; noch oick om hem by desen te vercrygen eenige nieuwe Recht, maer is onse meynige ende wille dat zy daer van gebruycken ende in den zelven onderhoudt ende bewaert worden, soo sy tot nu toe geweest hebben. Ontbieden daeromme ende bevelen onsen Lieuen ende getrouwen die hooffden, President ende luyden van onsen heymelycken ende groote Raede ende Rekenynghe in Hollandt, den voorsz. van onzen Finantie, Rentmeestere van Bewesterschelt, ende alle anderen onsen Rechteren, Justicieren ende Officieren wien dit angaen ofte aenroeren sal mogen, hueren Stedehouden ende elck van hem byzonder soo hen toebehooren sal, dat sy van onse voorsz. Declaratien ende van al den jnhouden in desen jegenwoordige briefue in der voegen ende manieren vooren verhaelt, doen laeten ende gedoogen den voorn. thoonderen rustelyck ende vredelyck genieten ende gebruycken, sonder hem lieden te doen of laten geschieden eenich hinder letsel ofte moeyenisse ter contrarien, want ons alsoo belieft. Des Tooroond zoo hebben Wy onsen

ze-

zeghel hier aen doen hanghen, ghegeven in onse Stadt van Mechelen den xvje. dagh van Julio in 't Jaer ons Heeren Duyst vyff hondert ende drye en twintich. Ende van onsen Rycken, te wetene van den Roomschen ende Hongerien etc. 't vierde, ende van Spanien etc. 't achtste, Op de plycke stont geschreven. By den Keyser in syuen Rade, ende was onderteyckent, Verdetne. Beneden stont. Nae Collatie gedaen tegens zynen principale gescreven in franschyn gedatteert ende onderteeckent als bouen, hebbende een vuthangende dubbele steerten waer van 't zeghel affgebroken was, ende daer naer bevonden te accorderen desen xxvije. Marty xvj^{c}. ende viere by my ende onderteeckent A. de Metere.

Naer Collatie jeghens de voorsz. Copie autenticque is dese daer mede accorderende my Toorconden Openbaar Notaris residerende tot Middelburgh desen ve. Augusty 1606. geteekend. Schooncnape Nots. pubs. 1606.

D.

Extract uit de Rekening van Jn Jeronimus Sandelyn, Rentmeester Bewestenschelde, van den Jare 1542, alwaar in den Ontfangst fo. 73 verso en 74 recto verantwoord wordt.

Van den Rentier van Crabbendycke van des Abts ende conuente weghen van der Does in Vlaenderen, die te betaelen plach myn Ge. Heere vuyt saicke van zynen Rechten van Crabbendycke den tyt van xxxij Jaeren lanck ge-

geduerende, ende nair vuytwysen van zeeckeren appoinc-temente, zoe bleef by den voorsz. appoinctemente mynen Genadigen Heere schuldich xviij^{c}. xxxvj beyersche gulden van xxviij gr. vlaems 't stuck, de welcke xxxij Jaeren expireerden te kersauonde anno *xiiij*^{c}. *ende lxiiij*, zoo dat de voorn. Abt. zedert dair of vuyt te reyckene plach bouen zeeckere lyfpencie die dair vuytgingen, ende nu meest al verstoruen zyn die somme van hondert vyf ponden eenen schellinck vyf penningen vlaems 't sjaers te betaelen te twee termynen, te wetene d een helfft te kermisse ende *d andere helft sint Jans misse*, *ende* welcke Rente met allen die achtestallen van dien verschenen zedert den ouerlyden van Hartoghe Kairle van Bourgoingnen zaliger memorie die afliuich wiert den vyfden dach van Januario anno lxxvj geheel ende al gelost ende vry gecocht heeft jeghens mynen voorsz. Ge. Heere ende Vrouwe die Hartoghinne van Bourgoingnen, ende dat mits betaelende die somme van zeuen duysent ponden van xl grooten 't poudt voor eens, die den Abt voorsz. mynen voorsz. Ge. Heeren ende Vrouwe betaelt heeft in handen heurs ontfangers generaels Nicolaes de Roest, die daer af schuldich is Rekeninghe ende bewys te doene tot heuren proffyte, gelyck al dit volcomelick blycken mach by heure opene besegelde brieuen in latine gegeuen in heure Stede van Ghendt xiiij^{c}. lxxvij op den xxve. dach van Maerte dair of copie geregistreert staet in de Camere van der Rekeninge in den Haege in 't Registre aldair gehouden van der tytelen ende brieuen van ontvreemde parcelen ende Demeynen beghinnende in de maent van September anno xiiij^{c}. lx folys Clix, Clx, Clxj en Clxij ende by Copie auctenticque van der deschargen van den voorn. ontfanger generael ouergeleuert up des voorsz. Heynrick Janssoen tweede Rekeninghe van dit Rentmeesterscip, ergo hier . . . . Nyet.

Oc-

E.

Octroy door de Staten van Zeeland verleend aan de Erfgenamen wylen de Heer Johan Junius de Jonge, om zoo veel gemeten in Krabbendyke te mogen bedyken als zy zouden gelieven: te vinden in het derde Copulaat ter Rekenkamer van Zeeland fo. 561—564.

4 Februari 1594.

Die Staten t Slants en Graeffelyckheyt van Zeelant: Allen den genen die dese zullen sien ofte hooren lesen, saluyt. Alsoo d'heer Johan Junius de Jonge gecocht hebbende de ghorsinge mette Hooge Heerlyckheyt van Crabbendycke, van de Hooch geboren Heere Heere Ghunther Graue van Swartsenburch, hooger gedachtenisse, in syn leuen te verscheyde tyden ons verthoont en versocht heeft, en daer naer zyne Erffgenamen, om te mogen bedycken een deel van de Gorsinge in de voorsz. Heerlyckheyt van Crabbendycke, onder zulcke redelycke en billicke conditien ende schoonissen als men nieuwe Dyckaigen gewoonlyck is te doene en te verleenen, en wy dien aengaende met hun souden connen verdragen; dan alsoo men bedughte dat midts desen jegenwoordigen troubelen ende oorloge, dese versochte jndyckinge aan de fortificatie van den Eylande van Zuytbeuelant aen den Oostdyck hinderlyck zoude geweest hebben, hebben Wy in den jaere twee en 't negentich tot besichtinge van 't voorsz. gors en fortificatie voorsz. gecommitteert eenige Commissarisen geassisteert met eenen Jngeniaris, de welcke ons gerapporteert hebben naer behoorlycke Inspectie, dat de voorsz. Jndyckinge zonder eenich peryckel van den voorsz. Ey-

lande ende nadeel van de voorsz. fortificatien soude connen geschieden en geconsenteert mogen werdden, mits dat die suppliancen de Fortificatien gelegen aen den voorsz. Oostdyck souden leggen aen en op ten Dyck van de nieuwe Landen by hun aldaer te bedycken, in de diepte, hooghte, lenghde ende breette van al zulcke grachten en Borstweeringen als by ons aen den voorsz. Oostdyck eertyts zyn geleyt ende getrocken geweest; Eyntelyck gehoort 't voorsz. Rapport, ende naer voorgaende aduys van den Rentmeester van de Domeynen Bewesterschelt, ende op alles geleth dat ter materien dienende was; hebben daer naer noch eenige gecommitteert omme met de voorsz. suppliancen te commen in communicatie op te voordeelen tot deser jndyckinge versocht, verstaen hebbende der voorsz. gedeputeerde Rapport, ende genegen wesende tot voorderinge van dese voorsz. Dyckinge. Soo ist dat wy den voorsz. erffgenamen hebben geconsenteert ende geoctroyeert, consenteren en Octroyeren hun midts desen, te mogen bedycken soo veel gemeten lants in Crabbendycke als hun sal gelieuen ende gelegen zyn; behoudens de Graeffelyckheyt deser Provintie zoo veel rechts als zy daer inne heeft, ende den suppliancen ofte hunne actie crygende de heure; Dies zullen zy de grachten en fortificatien aen den Oostdyck voorsz. liggende, gehouden zyn te verleggen op hunnen nieuwen Dyck, sulcx dattet Lant daer by geenen ondienst en geschiede, tot sulcken lenghte, hoochte, breette en diepte, in grachten ende Borstweeringen als die jegenwoordelyck is. Ende op dat deze voorsz. jndyckinge met meerder couraigie, vlyticheyt ende ernst mochte werdden gevordert, en zoo haest als 't mogelyck is van genouchsame jnwoonders ende baenders gepeupleert ende versien werdden; hebben wy vergunt en vergunnen by desen, den suppliancen ende alle

an-

andere aldaer commende woonen, dycken, arbeyden ende converseren, vrydom en exemptie van den Impost van wynen en biere voor een jaer, die aldaer geduerende den voorsz. tyt gesleten en geconsumeert sullen wordden, ingaende Prima Aprilis naestcommende; Item vrydom ende exemptie van den Impost op te Hoornbeesten en besaeyde gemeten voor zeuen jaeren, en van alle impositien 't zy van hondertsten dobbelen honderste penningen ofte andere Lasten die by ons alreede opgestelt zyn ofte noch souden mogen opgestelt werdden over de gemeten ende thienden hoedanich die zouden mogen genoempt ende tot wat eynde opgestelt werdden, insgelycken vrydom ende ende exemptie voor den tyt van thyen jaeren, ingaende met den eersten ougst naer de beversinge van de voorsz. Dyckaige sonder langer; verstaende dat mettet expireren van den voorsz. vrydom ende exemptie de voorsz. ingedyckte lande ende thienden sullen schuldich zyn te dragen zulcke lasten als ten behouue van de Generaliteyt oft van de Staten binnen dese Provintie sullen geheuen ende geschoten mogen wordden. Dies wordden de voorsz. suplianten gehouden al eer in 't werk te mogen doen treden dese te doen enregistreren ten Comptoire van den Rentmeester van den Domeynen Bewesterschelt, omme 't recht van den Domeynen daer des behooren sal te mogen bewaeren, 't welck gedaen zynde, Ordonneren ende versoecken daerom alle eenen yegelyck dien dit eenichsints aengaen mach, dat sy de supplianten ende alle andere die dese voorsz. bedyckingen sullen bevoorderen, sullen doen alle voordelycke hulpe adres ende assistentie, sonder daertegens te doen ofte te laten doen in eeniger manieren, cesserende alle beletselen ter contrarien, alsoo 't zelue 's lants meeste proffyt ende oirboir bevonden wort. Aldus gedaen in 't Hoff van Zeelant tot Middelburch ter verga-

deringe en onder 't zegel ter zaecken van de Staten voor: noemt den iiije. february vyfthien hondert ende vier en 't negentich. Aldaer dichte aen ftont geteyckent P. Rycke vt. ende beth onder op ten omflach ftont gefchreuen. Ter ordonnantie van den voorfz. Staten By my Christoffel Roels, en was gefchreuen in percquement ende befegelt met rooden wasfche dair in gedruckt 't Wapen van Zeelant hangende aen eenen dubbelen fteerte. Onder ftont gefchreuen. Gecopieert, gecollationneert en bevonden te accorderen met den principaele brieuen van Octroye, by my ondergefchreuen publycq Notaris op ten elfften July vyfthien hondert ende vier en 't negentich en was onderteeckent Jan van Stapelen. Notaris.

Request der bedykeren van Krabbendyke aan de Staten van Zeeland, om verlenging van vrydommen hun by Octroy vergund geweest, die ftonden te expireren.

Edele Hoochgeleerde zeer voorfienige Heeren.
Myne Heeren die Staten's Lants ende Graeffelyckheyt van Zeelant.

Verthoonen met alder eerbiedinge uwe E. dienstwillige d'Ingelanden van de nieuwe Polders van Crabbendycke, hoe dat volgende den Octroye van uwe E. in date den iiije. februarius xv^{c}. xciiijtich. aen d'heer Johan Junius de Jonge ofte zyne erffgenamen vergunt is te bedycken van de Ghorsfinge ofte flycke hoorende onder de Heerlyckheyt van Crabbendycke, foo veel gemeten lants als

hun-

hun gelegen zonde zyn, metten vrydom van den jmpost op te hoorn-beesten ende besayde gemeten voor den tyt van zeuen jaeren, mitsgaders van alle andere jmpositien, 't zy van C. dobbele C. penningen ofte andere Lasten die alreede opgestelt waren ofte noch opgestelt mochten werdden ouer de gemeten ende thienden ghelycken vrydom voor den tyt van thien jaeren. Op welcken Octroy ende gunste E. Heeren by de voorsz. erffgenaemen ofte huns actie crygende aldaer bedyckt xj^c. gemeten lants ofte beth. Ende alzoo de jaeren van den vrydom hier vooren verleent, soo van de honderste penningen op te gemeten als van den thienden, ende principaelyck op te hoorn-beesten ende besayde gemeten, seer begunnen te cortten, beduchtende de supplianten in tyden en wylen naer 't expireren van denseluen mede van belastinge t zy beneffens andere ouwde landen ofte anders; zyn derhalven benoodicht geweest midts desen te keeren aen uwe E. ende remonstreren de sobere gestaltenisse der zeluer Dyckaige, naementlyck dat de zelue bedyckte landen 't zedert bedycken qualyck eenige vruchten hebben willen dragen niet tegenstaende wat costen, soo van deluen, missen, wel ploegen ende anders daer omme gedaen is en noch daegelycx gedaen wordt, waer door Lants genoegh is dat men heeft moeten ledich laeten liggen, andere als men alle de voorsz. moeyten ende oncosten gedaen heeft, den ougst commende de vruchten zoo veele niet weerdich te zyne alsse costen souden van affnyden, sulcx datter vruchten genouch vallen deur de weynigen valeur der zeluer die men met handen van 't velt treckende ter helfte, ende meer diergelycke miserien in der zeluer Dyckaige zynde, die welcke alles zyn streckende tot groote ruine van de de Jndyckers ofte coopers der zeluer Landen, zulcx datter diuersche zyn, die hun met dezelue Dyckaige genouch

geruïneert vinden ende dickmaels gewenscht hebben dat zy 't zelue landt (naer dattet hun xij ofte xiij of op 't yder gemeth gecost hadde van jndyckinge) beter yemandt wech geschonken ofte geabandonneert hadden, dan Jaarlyks dus veel costen ende moeyten daer aene alles vergeeffs te doene ende niet te connen maeyen. Biddende daeromme myn E. Heeren 't voorsz. alles wel te overwegen, ende 't zelue in consideratie genomen hebbende, naer 't expireren van de jaeren van vrydom hier voor der zeluer Dyckaige gegunt, hunlieden te willen vergunnen gelycken vrydom op te hoorn-beesten en besaeyde gemeten voor noch andere zeuen jaeren, ende van alle lasten ofte impositien van C. penningen op te gemeten, thienden, huyssen ende diergelycke wattet soude mogen wesen, mede van andere thyen naervolgende jaeren, verhopende naer 't expireren van de zelue jaeren hun mede in 't contribueren beneffens andere landen te draegen, daer ter contrarien indien uwer E. 't zelue hun souwt mogen afflaen (ghelyck zy verhopen neen) grootelycx te vreesen is, dat het meeste part van 't lant in derzeluer *Dyckaige* (deur de sobere middelen van diuersche eygenaers) geenen middel hebben de geschoten tot het repareren van den Dyck, jck late staen te verhoogen ende versterckeu als eenige andere beswaerenissen te betaelen, zouden mogen geabandonneert werdden ende daer deur geraecken te commen tot perijckele van jnundatie als anders; Dwelck God verhoede etc.

G.

Request van de Ambachts- en Thiende-Heeren, zoo mede der *Ingelanden van* Krabbendycke aan de Staten van Zeeland, om gemaintineert te worden by de

de vryheden en exemptien die deze Heerlykheid van ouds was toegekend en behoorde.

Ao. 1606.

Edele Mogende Heeren Myne Heeren de Staten t'Slandts ende Graeffelycheyts van Zeelandt.

Geuen met alder reverentie te kennen Jonckheer Johan de La Salle, Joncheer Otto van Hovel, Daniel de Renialme ende Alexander de Renialme, gesamentlycke ende respectiue Ambachts- ende Thiende-Heeren mitsgaders de gemeene Jngelande van de Ambachts-Heerlyckheyt van Crabbendycke metten gevolge ende dependentie van dien; Dat de voorsz. Ambachtsheerlyckheyt ende Landen eertyts toebehoort hebben den Abt ende Convente van der Does in Vlaenderen, van ouer oude tyden by speciale priuilegien van den Graven ende Gravinnen van Hollandt ende Zeelandt geexempteert ende gevryt syn geweest van allen Tol-recht, schot, beden en andere impositien, hoedanighe die waren off hoe men die soude moghen noemen, welcke priuilegien menichfuldelyck by de successive Graven ende Gravinnen voorsz., van tyde tot tyde vuytdruckelyck by nieuwe brieuen syn vernieuwt ende geconfirmeert, als namentlyck oock by de Eerts-hertogen van Oostenryck Maximiliaen ende Marie in den jare xiiij^{c}. Lxxviij ende sedert noch by den Keyser Caerle den vyffde in den jaere xv^{c}. xxiij, in der voughen dat den voorn. Abt ende Convent als eygenaers van de voorsz. Ambachtsheerlyckheyt ende Lande van Crabbendycke van de voorsz. vryheden ende exemptie deurgaens altyt hebben genoten ende gegaudeert sonder contradictie oft Interruptie, waer naer de voorsz. Heerlyckheyt met heuren dependentien

 ouer,

overgedragen ende getransporteert synde by de vier Leden van Vlaenderen aen de Hooch geborene Vrouwe Catherine van Nassau Douagiere van Swartzborch, met al sulcken vryheden, privilegien ende gerechten als de zelue by den voorn. Abt van der Doest eertyts ende altyts beseten ende gebruyckt was geweest. Is de selue voorts by title van coop vercregen by wylen d'Heer Johan Junius de Jonghe met gelycken rechte, ende van den seluen by succesie voorts gedevolueert op syne erffgenamen, die in desen by den suppliantent werden gerepresenteert; midts welcke hoe wel de suppliantent mede onwedersprekelyck totte voorsz. vryheden ende exemptien syn gerechticht, ende dat hem lieden daer inne geen beleth noch hindernisse en behoort te geschieden; soo is 't nochtans sulcx dat den Rentmeester Dignus Ketelaer residerende binnen de Stadt Goes, den suppliantent is molesterende om te hebben openinghe van de verpachtinge van de Thienden van den voorledenen Jare xvj^{c}. vyff in de voorsz. Heerlyckheyt gevallen, dreygende den suppliantent in cas van weygeringhe met executie daer toe te constringeren, waer jegens de suppliantent geen beter middel siende om in haere gerechticheden te werden gemaintineert dan hun recours te nemen tot uw Ed. Mog., te meer ten aensiene dat de nieuwe Polders van de voorsz. Heerlyckheyt by de suppliantent tot soo groote excesiue costen in Dyckagie gebracht, soo slecht vallen ende sober van vruchten, dat den suppliantent onmogelyck is daer op haer goede genegentheyt, die zy lieden anders genouch souden hebben om naer vermoghen de Lasten van dese zware oirloghe te helpen subuenieren metter daet te bethoonen, soo als wel t' anderen tyden by de voorgenoemde eygenaers van de voorsz. Landen onder acte van non prejuditie is geschiet.

Soo versoucken de suppliantent, dat uw Ed. Mo. ge-

lie-

Seue hem lieden in de voorsz. privilegien van Vryheyt ende exemptie van allen Lasten ende Impositie hoedanich die syn geene vuytgesondert, ouer de voorsz. Ambachtsheerlyckheyt ende Lande van Crabbendycke metten gevolghe ende dependentien van dien te maintineren, ende de selue voor soo vele des noots sy, confirmerende, met interdictie aen den Rentmeester Ketelaer ende anderen des noots synde, van den suppliantendaer inne te doen eenich beletsel, hinder oft moeyenisse ter contrarien, verleenende daer van den suppliant en Acte in optima forma. T welck Doende etc.

H.

Rapport van Gecommitteerden geinspecteert hebbende den Hinckelen Polder onder Kruiningen.

18 November 1604.

Edele etc.

Achtervolgens uw E. Last van den xije. ende naerder authorisatie van den xve. deser maent Nouember, soo hebben wy ons vervoucht op dyssendage voorleden naer den Hinckelen Polder in het Oostquartier van Zuytbeuelandt, omme aldaer Inspectie te nemen van den grontbrexem de voorleden weke geschiet, ende omme voorts te letten op de gesteltenisse van de zeluen polder ende aengelegen quartieren, met alle 't gundt ter materie van Dyckaige wyders was dienende, ende daer van dependerende; ende omme Uw E. te relateren van 't bevindt ende te dienen van onsen aduyse.

Soo is 't dat wy den voorsz. grontval hebben bevonden lanck veertich roeden in de thee van den dyck, ende by naest tot in de cruyne desselfs wech gevallen, voren wyt

by estimatie ofte raminge tusschen Lx ende Lxx R, ende diep ten westen lancx deure onder 't lant twee, ende ten oosten zoo drye als vier vademen, met een vuytloopende canael ofte geule van zes ende tusschen zeuen vademen diepte, hebbende 't zeewaerts eenen *overgebleuen dorpel* van het oude meylandt, ende daer binnen de diepte van drye ende vier vademen.

Wy hebben oock in cas (dwelck Godt verhoeden wil) dat den voorsz. polder quame te jnundere, ende metter zee gemeene te blyven, rontsomme gevisiteert ende geexamineert hoe de *aengelegen* quartieren tegen gelycke *ongeval* souden zyn gedefendeert. Ende bevonden voor eerst, dat de bewaernisse van de Wateringe ende Prochie van Cruyninge metten Oos-polder, den binnen dyck ofte *Cae lanck iiij*c. xix R. nootsaeckelyck in alder yel volbracht soude moeten werden tot een volcommen dyck ende Zeeweere; Ende dat alreets omme zoo veel mogelyck zy de apparentie van peryckel daer mede de voorsz. polder ende aenpalende quartieren deur den voorgemelten grontbrexem grootelicx werden *gedreycht*, *de lengte van omtrent* Lxx R. met paerden ende karrewerck wierden verhoocht, gelyck oock den binnen-dyck wesende *maer een kae* tusschen den voorsz. polder ende de Prochie van Waerde ende Valckenisse t'eenigen plaetsen wierden gevult ende gehoocht, den welcken oock ter lengte van *ij*c. Lxxiiij R. zouden moeten werden versterckt ende gebracht tot een *Zeeweere*, als voorsz. es.

Bouen desen hebben wy naer ons goetduncken ende onder correctie van beter gevoelen geoordeelt, by zoo verre als voorsz. is den polder quame metter zee gemeene te werden ende blyuen, dat euenwel den *Westdyck* van *den zel*uen polder streckende van den Cruininschen dyck tot daer het wachthuys staet lanck ijc. xl R., zoo wel van binnen

als van buyten soude moeten worden onderhouden, ofte dat andersints en apparentelick, den stroom daer deur-breeckende, ende metter tyt zynen cours neemende tusschen de aengewassche plate ende 't landt van Cruiningen dezelue Wateringe ende Dyckaige van Cruiningen met meerder ende geene te vergelyckene lengte van grontbraecken ende andere lasten daer vuyt resulterende zoude beswaeren, als den polder jegenwoordelick is beswaert; ende dat omme den voorsz. dyck te connen onderhouden, van noode soude zyn den zeluen van binnen dycx vlack aen te setten, omme bequamelick gemat ende gecrampt te mogen werden,

Omme welcke Lasten ende gesupponeerde jnconvenienten te verhoeden, ende die costen van het volmaecke van een Zeeweere tegen Cruininge en den Oost-polder, midtsgaders Waerde ende Valckenisse 't zamen ter lengte van ontrent zeuen hondert roeden te vermyden ende ontgaen.

Soo dunckt ons (onder correctie) dat veel eer geraden ende tot meerder dienst van den Lande soude wesen, den voorsz. val te repareren, ende metten eersten doenlick de neren daer in drayende met hooffden van rysende Steen gemaeckt te diuerteren ende breecken, ende den dyck zoo veel mogelick zy van voorder affbreuck met vlacken beslaen met Rys ende beleggen met Steen ende andersins te preserueren, omme daer naer ten bequamen saisoene zoo van buyten als met aenlegh van binnen weder in staete ende tot een behoorlicke defentie ofte Zeeweere gebracht te werden.

Ende gemerckt den voorsz. Polder alles volmaeckt zynde ons bedunckens mits den cleenen nombre van gemeten getalen, nyet mogelick zal zyn de wercken ende den Dyck te connen onderhouden, ten zy een merckelicke lengde van dien met Steen ofte platte Schorren waere be-

set-

ſeth. Soo ſal op de voorſieninge van dies, zoo wel als op de geconcipieerde reſtauratie andersſints apparentelick infructueus, onder t wel nemen van uw E. dienen geleth, ende ſulcken ordre geſtelt als uwe E zullen achten te behooren.

Wy hebben des woonsdaechs daer aen ons oock gevonden aen de Dyck van Oedekenskercke, ende aldaer gedaen diepen in den nieuwen gront-val eenige dagen voor den val van den Hinckelen polder geſchiet, midtsgaders voor de oude wercken aldaer, ende bemerckt, dat niet alleenlick tot behouwt van de wercken die tegenwoordelick tot reſtauratie van denzeluen val aldaer werden gemaeckt, maer ſonderlinge oock tot bewaernisſe van de oude ryswercken ende hooffden deſe voorleden jaeren in de andere grontbexems gelegt, grootelicx van noode is te maecken zes nieuwe hooffden van Rys ende Steen, op dat daer mede de neren gebroocken, den Stroom vuytten Lande gekeert, ende alles metter hulpe Gods daer ontrent geconſerueert ende bewaert mochte werden.

Ende verhopende hier mede ſommierlick V. E. last en beuelen te ſullen hebben voldaen, remitterende alles ende 't gunt wyders hier van dependeert tot uw E. ofte ter wyſe ende discrete diſpoſitie der Heeren Staten van Zeelandt, zullen naa onſe dienſtelicke gebiedenisſen, den Almogende bidden. Edele etc. Tot Goes den xviij Nouember 1604 onderſtont Uw E. dienstwillige ende was onderteyckent L. Werckendeth, Dierick Hendricx, Corn. Soetwater ende Jacob Adriaensſen Boom. De ſuperſcriptie was Edele etc. Die Gecommitteerde Raden van de Staten van Zeelandt.

I.

Gerchtelyke Verklaaring wegens het

ver-

vervalin huysen en gebouwen binnen de Heerlykeid van Kruiningen, zoo voor als naar het sluite van den Treves.

13 Januari 1615.

Wy Schout ende Schepenen binnen de prochie ende Heerlicheyt van Cruininghen, attesteeren ende verclaren voor eenen jegellicken warachtich te zyn, dat al sulcke huysen hier in dese gespecificeert staen, dat deselue ten deele zyn veruallen, affgebrant, ledich staen ende onbewoont zyn geweest soo wel voor de Trefues als daer naer eertyts in de Cohieren gestaen hebben.

Op Sandee t huys genaempt 't spelhoff.	Alle dese huysen zyn affgebroken veruallen als verbrant.
Daer by het huys van Heyndrick Jaspers.	
Thuys van Adriaen Jacobsen.	
Thuys van Corn. Adriaensſz. op hanswerts.	
De houue van Jacob Jansſen.	
De houue van Wachtmans affgebrant by den Viant.	
De houue genaemt 't blauhuys.	
De houue daer Dingenis Hermans gewoont heeft	
De houue aan den Oostdyck eertyts Matheus Smallegange toebehoort.	
De houue agter den hooge Muer.	
Costen Pools neerhuys.	

De houue op Sandee van Jan Storm.	Dese huysen staen ledich onramponeert apparent tot steenhoopen.
De houue op Moordamme.	
Pieter de Weuershuys.	
Thuys van Juffrouw van Assche.	

Bouen alle dese gespecificeerde huysen synder noch in de sestich die bewoont werden by arme weduwen ende arbeyders met huysen vol kinderen, niet machtich in 't min-

salle jet op te brenghen, haere huyskens deur faulte van reparatie haer ouer den hals vallen en den meestendeel van den armen onderhouden worden, daer aff de meestendeel in den C. penning betaelt hebben.

In Oirconden der waerheyt, soo hebben wy Schout ende Schepenen voorsz. dese by onsen Secretaris gedaen schryuen, ende met zynen naem laten teyckenen desen iiij January 1614. ende was onderteeckent J. Storm.

K.

Procuratie van den Curator in den Insolventen Boedel des Markgrave van Vere, op een van 's Konings Deurwaarders om de agterstallige Renten die den *Huize van Kruiningen* toekwamen, van de respective Ontvanger der Domeynen te Vlissingen en Brouwershaven, gerechtelyk intevorderen.

15 October 1562.

Op huyden den twaelfsten dach der maent van October d'Ao. xv^{c}. Lxij. compareerde voor my Andries van Hamerstede openbaer Notaris des Conincx geadmitteert ende gejnstitueert by zynen Mats. Secreten Rade tot Bruyssel, totter exercitie van dien in ende ouer al zynen Mats Landen van herwaerts ouer volgende desselfs ordonnantie, ende van den onderscreuen getuyghen personnelicken den Edelen ende voorsieneghen Heere Michiel van Hameel residerende tot Ghendt, als curator gecommitteert by die van den Hoogen Raedt ons Conyncx *residerende tot* Mechelen, ter administratie van den goeden van den Sterfhuyse wylen des Marcgraeffs van der Vere; verclaerende hoe dat hy gesien hebbende zekere Ordonnantie by die

van

van den voorsz. grooten Raede an hem comparant ge-daen op den elfsten July lestleden, van te betaelen den huuse van Cruyninghen allen die achterstellen haerder Renten op de Heerlicheden van Vlissinghen ende Brau-wershauen, midsgaders de executoriale brieuen daer op gedecerneert. Oick mede gehoirt hebbende die beuelen vuyt crachte der voorsz. commissie an hem comparant ge-daen by Lambert Baken Deurwaerder ordinaris ons gena-dichs Co. in zynen voersz. grooten Raede, heeft geand-woort ende geseyt, andwoort ende zecht mids desen, dat hy die voorsz. Ordonnantie ende beuelen obedieert ende bereet is te voldoen, maer ouermidts hy comparant zeyde al noch egheen penninghen zynder voorsz. administratie ontfanghen ofte in handen te hebben, ende dat 't selfde noch berustende waeren eensdeels onder die particuliere ontfangers, ende eensdeels onder diuersche pachtenaers der voorsz. plaetse ende Domeynen. Om hier in breui manu te procederen ende occasie van deley ofte crocur-tum te schouwen, heeft bekent dat hy den voorn. Lambert Bake Deurwaerder geconstitueert ende machtich gemaeckt heeft, constitueert ende maeckt machtich midts desen, hem in zulcker qualiteyt, ende tot prouffite van zynen Mees-ters, gevende speciale procuratie en onwederroupelick be-uel, om tegens die voorsz. particuliere ontfangers ende pachtenaers te procederen. Te weten die van Vlissingen ter somme van seuen hondert seuen en 't seuentich ponden elff schell. acht groon vls. Ende die van Brauwershauen ter somme van drie hondert negen en tachtentich ponden eene schell. acht groon vls. als van ouer jaeren ende een halff verloopen Renten volgende zekere twee letteren van ordonnantie by den voorsz. constituant gedepeschiert op die voorsz. particuliere ontfangers; dit al gelyckerwys hy constituant zelue vuyt crachte van zyne commissie jegens de

de voorsz. pachters ende ontfangers zoude moete ofte muegen procederen, ende voorts in alder manieren te besoigneren alsoe hem Duerwaerder voorder geraden dunckt tegens hem constituant ofte voorsz. particuliere ontfangers ende pachtenaers sonder misbruycken te moghen procederen vuyt craehte van zynder voorsz. commissie vuyten hoogen Raedt geëmaneert ende dese jegenwoirdeghe procuratie, belouende voor goet vast ende van weerden te houden alle 't guene.'t welck al sulcx by den voorn. Deurwaerder als voorsz. is wettelick gedaen ende gebesoigneert sal worden sonder *fraude. Aldus gedaen binnen der Stede* van Middelburch ter date als bouen, ter presentie van Remceus Joosz. ende Jan Jansz. van der Vere Ingesetenen der voorsz. Stede als getuyghe hier ouer gero upen. Oirconden myn gewoonlick hantteecken hier onder gestelt. Onderteeckent. Hamerstede. Onderstont geschreuen. Collatie gedaen jegens die originale stucke by my Deurwaerder ordinaris van den grooten Rade der Co. Ma. ende daer mede beuonden accorderende ende onderteeckent Baken.

L 1.

Brief der Regeering van Vere aan Heeren Gecommitteerde Raden van Zeeland, waar by zy toestemmen dat aan den Heer van Kruiningen word toegelegt f 1500:,-:- wegens zyn gepretendeerde agterstallige Rente enz.

23 Maart 1592.

Edele wyse zeer Voorsienige Heeren.

Naer dien onse Gedeputeerde Rapport genomen hadden op 't versouck ende prettentie van den heere van Cruynin-

lingen belangende zyne gepretendeerde Rente van hondert guldens 't sjaers en verloop der zelver, en dat zy beloofd hadden t selue hun rapport op huyden date deser inne to brengen: Soe eyst dat Wy in die zake opinerende verstaen, dat men den zeluen heere van Cruyningen omme verscheyden redenen ons daer toe mouerende zal toeleggen, ter cause voorschreuen vyfthien hondert guldens eens; daer mede zyn voornoemde pretens & actie volcomelick voldaen zal zyn; Ende dese dienende tot gheenen andere eynde bidden God Almachtick V L.

Edele Wyse zeer Voorsienige Heeren te gesparen in gesontheyt en lanck leuen. Geschreuen binnen der Stede van der Vere op ten xxiije. Marty 92.

Uwer E. goetwillige Burgemeesters en Schepenen der Stede van der Vere.

L 2.

Extracten uit de Notulen der Edele Mogende Heeren Staten van Zeeland.

27 Juni 1591.

Is binnen gestaen d'Heer van Cruningen, ende heeft in 't lange verthoont die diensten, zoo van der Heeren zyner Ed., voorouders, als by zyn Ed. zelfs aen den Lande van Zeelandt ende Generaliteyt gedaen, midtsgaders hoe hy ter causse voorsz. dienst ende andersfins gecommen is in den uyttersten noot, versoeckende by den Staten van Zeelandt geholpen te worden, om durende dese Oorloge hem te connen onderhouden, ende heeft ten dyen fyne overgegeven remonstrantie by gescrifte, concluderende mondelinge tot assistentie van twee duysent Guldens gereet, en-

de vyff duysent 's jaers.

5 July 1591.

Op 't iteratyff vertoogh ende versoeck van den Heer van Cruningen, is geresolveert zyn Ed. 't assisteren met vyffthien hondert guldens eens gereet, en twee duysent guldens 's jaers, by provisie ende tot wederroepens, daer inne begrepen die hondert Ponden grooten vlaems, tot nu toe betaelt by den Rentmeester Smallegange, die men verstaet daer mede zullen smelten, ende zal zyn Ed. van de voorsz. vyfthien hondert guldens betaelt worden uytte Munte alhier, ende van twee duysent guldens 's jaers, zal betaelt worden by den Rentmeester Parduyn, uytten Staten Middelen, daer aff d'eerste jaer verschynen zal in Augusto 29, ende om 't Landt van Zeelandt van dit Tractement te ontlasten, ende nyettemin den voorsz. Heer te doen tracteren by de Generaliteyt, naer zyne verdiensten ende qualiteyt, ter causse van de gelofte van twee duysent guldens 's jaers', zyn Ed. gedaen by den Grave van Lycester, ter causse van de resignatie van 't officie van Generael van de Artillerie, hem tegen zynen danck ontnomen, zal men die Gedeputeerden van Zeelandt op de Generaliteyt lasten te vervolgen, zoo aen de Generale Staten als Rade van State (voor wien de voorsz. resignatie is geschiet) dat den voorsz. Heer ter causse van de voorsz. gelofte, Jaerlicx getracteert ende betaelt mach worden, 't zy uytten brantschat ende verdingen ten platten lande onder den viant gelegen oft andersins, ende dat zoo wel van de verschenen jaren als van den toecommenden tyt, met tytel van eenige charge ende last ten dienste van den Lande, zyn Ed. qualiteyt toestaende, ende wort verstaen dattet voorsz. Tractement van Zeelandt zal cesseren naer d'impretatie van het voorsz. Tractement van de Generale Staten oft Rade van State.

Brief

M 1.

Brief van Heer Maximiliaan van Kruiningen aan den Veersche Secretaris P. de Vos, verzoekende die zyne voorspraak in het gene hy aan de Staten had verzogt en door de Heeren van Vere nog mogt geadviseert worden.

14 Mei 1592.

Eersame, Wyse seer Voorsinnighe. Hier by gaet gevucht eenen brief aen Burchmeesters ende Schepenen der Stede van der Vere, daer in ik haer verhale t gene myn van de Resolutie die zy in de Staten ghebrocht hebben geseit is geweest, daer van ick se hoochelick bedanckende, presenteer haer, dat willen se by die Staten soo veele doen, dat sy my geuen twee duysent vyf hondert guldens, ick te vreden sal syn, die te ontfangen op sulcken condicien, dat myne Heeren die Staten kiesende sommighe bequame ende onpartydige persoonen, ick salder oock ettelike toe stellen die welcke de sake van gronde aen herneemende, sullense eintlick wtuoeren (want ick tegens myn Heeren die Staten in geen proces begheere te treden) ende beuindense, dat ick onrecht hebbe sullen haer Ed de verschoten penningen aen myn pensioen wederhaelen; hebbe ick recht sal altoos te vreden wesen mit het ghene ick in myn vorige requeste gepresenteert hebbe; dus bidde ick VL. op alle vrientschap dit by monde aen myn heeren van de Stat aen te gheuen, ende haer desen byvoechden ouerleeverende, te willen porren, dat se mit vruchtbare antwoordt komen . . . . in de Staten. Ende alsoo ick myn betrouwen ganschelick op V. L. stelle, verhope dat den seluen doen sal, dat ick

oorsaeck sal hebben V. L. in tyden ende wilen vruntschap ende dienst te bewisen.

Wt Middelburch desen 14 Mey Ao. 1592.

V. L. goethertigen Vrundt wat ick vermach.

geteekend. Maximilien de Cruininghen.

Het opschrift

Achtbaren, Wisen, seer Voosienighe Mr. Pieter van der Vos Secretaris der Stat van der Vere

Ter Vere.

№ 2.

Brief van denzelven aan de Regeering van Vere, om hem behulpzaam te willen zyn in deszelfs verzoek ter Staats-Vergadering gedaan.

14 Mei 1592.

Achtbaren, Eersamen, Wyse, seer Voorsienighe!

Hebbende verstaen dat in de laeste Vergaderinge van de Staten, myn saken geroert syn geweest, aengaende de Rente van hondert ponden Tournoisen siaers met den achterstel ven dien verloopen 't sedert den Jare seuen en veertich; Ende dat V. E. geneycht wesende tot myn versoucke, onder andere reden soude geseyt hebben, dat het wel redelick was my te helpen in mynen noot, maer want ick myn verseeckerde soo wel gefundeert te syn, was 't oock recht dat V. E. dit ondersoucken soudet; waeromme alsoo ick wel can bemercken, dat V. E. reden hier in heeft, ben geoorsaeckt geweest dese aen V. E. te schryuen op haer versouckende, dat sy myn willen bistant doen mit twee Duysent vyff hondert guldens, ende dat ick die

ont-

ontfangen zal met sulcken conditien, dat myn Heeren de Staten belieuen zal te kiesen eenige gequalificeerde en onpartidige persoonen, die mit den ghenen die ick daer toe committeren zal, het stuck sullen van gronde aen hernemen, want alsoo ick tegens haer E. in proces nyet en begheere te treden, dunckt my onder correctie desen voet van Arbiters de besten; Ende soo die beuinden dat ick onrecht hebbe, sullen H. E. die verschoten penningen weder vinden aen de twee Duysent guldens die sy my Jaerlycks geschonken hebben; soo het oock kan blycken dat ick recht hebbe, sal altoos te vreden wesen met die presentatie die ick in vorige requeste gedaen hebbe. Hier mede begeerende seer hartelycken dat V. E. in de Staten gefurneert come met goede en vruchtbare antwoordt, sal Godt den Heere bidden V. E. en de gansche gemeente te spaeren in goet lanckduyrich en geluckfalich leuen. Vuyt Middelburch desen veerthienden Mey Ao. vyfthien hondert twee en 't neegentich.

V. E. seer gewillige altoos tot dienste bereit,
geteekend. Maximilien de Cruininghen.

Het Opschrift.

Eerbaren, Eersamen, Wysen seer
Voorsienigen, Burgemeesteren ende
Schepenen der Stede van der Vere.

N.

Brief van denzelven aan de Regeering van Vere, waar by verzoekt om door twee Gedeputeerden van Stads wegen zyne Bruyloft by te woonen.

22 Juli 1597.

Achtbare, Eersamen, Wyse seer discreete Heeren.

 Ick

Ick bid V. E. twee van haere Burgemeesters oft andere Gedeputeerden die V. E. best te pas commen sullen, te willen senden tegens woonsdach ouer acht dagen hier te Cruiningen, om myn Heer Vader, Vrou Moeder, huysvrou ende Suster alhier te vergeselschappen; Ende soo ick generalick alle de Steden bid, versoeck ick aen V. E. niet in gebreck te willen blyuen, ende sult myn 'tuwaerts alsoo verbinden dat ick gehouden sal weesen V. E. dienstbaerheyt te bewysen in al 't geen daer ick kan oft mach. Hier mede wil ick God bidden.

Agtbaren, Eersamen, Wysen, seer discreetelycke Heeren V. E. te willen sparen in lange gesontheyt Vuyt Cruiningen den 22 July Anno 1597.

V. E. Dienstwillige goede Vrient wat ick vermach,
geteekend. M. de Cruininghen.

Het Opschrift

Achtbare, Eersame, Wysen, seer discrete Heeren

Myn Heeren de Burgemeester der Stede van der Veer Ter Vere.

O.

Brief van denzelven aan de Staten van Zeeland, waar by zig verantwoord wegens het voeren der titulen van *Baron van Kruiningen* en *Erfburggrave van Zeelandt.*

21 Juni 1611.

Edele Mogende, hoochgeleerde, Wyze zeer voorsienige Heeren.

UE. schryvens van den xxvj. Aprilis lestleden, hebbe ick al in Maio den xxj. beantwoord, ende aan den hee-

er Joachimi, om aen UE. ouer te zenden besteld, dan nu eerst af vernomen hebbe, de voorsz. myne antwoorde niet direct en mochte behandicht zyn, hebbe ik dezelve wel willen noch eens als nu intereneren en was als volcht. UE. schryvens van den xxvj. Aprilis lestleden hebbe jck eerst den xvj dezer maand May ontfangen, ende met verwondering gelezen, insonderheyt dat VE. zeer vrempt zoude duncken, dat jck onder myn titulen stelle Baron de Cruyningen, ende Erfburch-graue van Zeelandt, begerende, dat jck metten eersten UE. zoude verwittigen, wat gerechtigheyt oft reden jck daer toe hebbe, om by UE. als dan gedaan te worden zoo zy zullen vinden te behooren; voege dienvolgens daer op voor antwoorde. Dat myn huys van Cruyningen ouer de vier hondert jaren continuelyck een Baronnie geweest is, voerende zonder tegenspreken van iemant in hun Bannieren ende Zegel (als jck kan doen blycken) een Man te paarde, gekleed met de Wapens van Cruyningen gelyck de Hertogen van Braband ende Grauen van Holland ende Zeeland deden, 't welck niemand geen Baron zynde geoorloft en was. Myn Over Groot Vader Heer Johan van Cruyninghen goeder gedachtenis, welck in zyn leuen Ridder van de Order des gulden Vlies was. Myn Groote Vader, myn Oom, myn Vader ende Ick hebben altoos sonder dispute den voorsz. titel van Baron van Cruyninghen geuoert, zulcks kan jck doen blycken met superscriptien op te Sarcken van myn voorouders, mitsgaders verscheyde oude brieuen ende Charters, die indien noot ware opgezogt ende geexhibeert zouden kunnen worden, ende namentlyck oock mette autentycque caarte gemaackt by den Herault d'Armes van Braband, als noch (nisi fallor) in 't leuen ende herault zynde van den tegenwoordige Ersthertoch.

Niet min kan jck oock doceeren van myn Erfburch-

graaffchap van Zeeland (hoewel jck myns wetens noyt Erfburch-graue maar alleen simpel *Burch-graue* gefchreuen hebbe) ende onder anderen met de copien van de brieuen van Loffelicke Memoire Janne Graue van Henegou, van Hollandt, Zeelandt en Heere van Vrieslandt van den Jaare xiij^c^. drye, daer by S. G. geeft zyne Neue Geerart heere van Voorne dat Burchgraaffchap van Zeeland, eeuwelick en Erffelick beginnende van den mont van Bernisfe, 't welck ftrekt al foo lange als Vooren tot Vlaanderen toe, 't zelve is gekomen aan wylen Heer Adriaan van *Cruyninghen in 't Jaar 1408. die getrouwd* hadde Vrouw Elifabeth eenige Erfgenaame van Heenvliet ende Dochter van Heer Huge van Heenvliet, wiens vooronders waaren geweest broeders van den Heere van Voorne, *ende fuccesfivelick* aan my. *Is 't voorfz.* Burchgraaffchap eewelick ende erffelick gegeven by den geenen die zulcks vermochten te doen, foo es 't buyten twyffel een Erfburch-graaffchap, ende en intituleere Ick my niet ten onrechte Erfburg-graue van Zeelandt: waar mede Ick meene UE *fchryvens* voldaan en UEd. gecontenteert te hebben, met vast vertrouwen, dat UE. immers geenfints in dispute en zullen willen trecken t gunt alle de Weereld zeker hout ende fuccesfivelick by my ende myne Vooronders zoo lange als voorfz. es openbaarlick gebruykt es geweest, ende alsfer al eenichfints aan mogte getwyffelt werden, des neen, dat UE. hen daar in zullen dragen als de geene die een Edelman van de Oudfte Stamme van Zeelandt deur quade aengeuers * (die dit fchynen te veroorzaa-

* *Wie door de quade aangevers te verftaan zyn, zal een opmerkzaam lefer ligt opmaken als men in ziet Leven van Willem den I. I. D. bl.* 293 *en* 294. *Deze brief wierd* niet

(Meken) niet en zouden willen kleinicheyt aendoen, maer veel eer zyne oude digniteiten voorstaen en de vervallene wapenen weder helpen oprechten, gebieden oock haer Secretarissen my 't intituleren als Baron van Cruyninghen ende Vryheere van Heenvliet, ook Erfburchgraue van Zeelandt, my houdende alsoo ende latende vredelick ende ongemolesteert blyuen, die Ick ben, ende daer Keysers, Coningen, Hertoghen, Grauen ende Heeren van deeze Nederlanden, ende in summa ieder man my ende myne voorzaten, altoos voor gehouden hebben, waer toe Ick hope UE. heur soo veel te meer zullen veroorsaekt vinden, aengesien Ick eerst de Staten Generael van de seuenthien prouintien, daer nae den Staten Generael van de geunieerde Provincien ende UE. nae myn vermoghen ende gelegentheyt altyt getrouwelick gedient hebbe, ende daer inne hope standtuastelyck te continueren soo langhe als my 't leven in dezer Weereld gegunt zal worden by Godt almachtich, die Ick bidde

Edele mogende, hoochgeleerde, Wyze, zeer voorsienighe Heeren U. E. in gelukzalige regeeringe tot weluaren zynder gemeinte lange te willen sparen.

Datum Heenvliet den xxij Juny Anno xvj^{c} ende elue.

U. E. seer dienstwillige wat ik vermach,
geteekend, M. de Cruyninghe.

Het opschrift

Edele, Mogende, hoochgeleerde
Wyze, zeer voorzienige Heeren
Myn Heeren de Staten des Graeffelicheits van Zeeland.
Middelborgh.

 Brief

niet ter Staatsvergadering voorgebragt, veel min in overweging genoomen zeker uit Staatkundige oogmerken; was dat recht?

P.

Brief van denzelven aan dezelven; waar by by Hun Edele Mogende verzoekt by zyn overlyden de Voogdye over zyne Kinderen aan te nemen en die voor ongelyk beschermen enz.

29 December 1611.

Seer Edele Mogende Heeren. Naerdyen my Godt Almachtich met een *seer zware langkduerige cranckheyt* tegenwoordelick versoeckt, ende alle menschen in hunren meesten voorspoet ende gesontheyt alsoo in zyne handen staen, dat zy nyet een ure sekers en hebben van den tyt die hun in dese Werelt gestelt is, te meer dan als zy met swaren swacheyden beladen zyn; soo is 't dat Jck sulcx overdenckende ende bevindende dat jc qualick (ten ware jc wat verlichtinge van myne zwacheyt crege) soude connen zoo volcomenrlick als jck wel begeerde te testeren ende verclaringe myns uuytersten willens doen, aen V. E. M. (want jc aen deser zyden geen Vrienden en hebbe die jc daer toe bequamelick zoude mogen employeren) oetmoedelick ende verdienstelick versoucke, bidde ende begeere, indien het den Heere belieffde voor dese reyse over my te gebieden, dat V. E. M. als dan gelieve aen heur te nemen de Voochdye en Voormontboorschap van myne kinderen, en deselve voor alle ongelyck, daer mede zy apparentelick zouden mogen overvallen worden, naer uw E. M. voorsichticheyt ende wysheyt bewaeren ende beschermen; neemende oock goet regardt op myne twee bastart kinderen, Cesar ende Jacquelyne *Sibille*, deselve mede alsoo versiende als V. E. Mog. naer derselver wysheyt als goeder mannen arbitrage sullen bevinden

te behooren; Op dat zy ende jnsonderheyt de Dochter geen oorsaeck en hebbe door te groot gebreck, haer schier oft morgen qualick te dragen. Soo jck dan gelyck jck rustelick hope ende vertrouwe deze myne bede van V. E. M. vercrygen, ende daer aff deur derseluer antwoorde by missiue oft anders, daeromme jc dienstelick bidde mochte versekert zyn, zal jck te geruster den wille des Heeren met nyver verwachten, blyuende midlerteyt ende zoo lange jck leue.

Seer Edele Mogende Heeren. Altoos V. E. M. oetmoedige Dienaer. Was geteekend. M. De Cruyningen. In margine stont. Datum Heenvliet den xxix December Anno 1611. De superscriptie was. Seer Edele etc. De Staten van Zeelandt.

Q 1.

Eerste Verzoekschrift der Vrouwe Weduwe van Kruiningen aan de Staten van Zeeland, om het Tractement welk wylen haar Gemaal genooten had nog een jaar te blyven genieten.

Ao. 1612.

Verthoont Reuerentelick Vrouwe Eua geboorne Vrouwe van Inhuysen ende Kniphuysen wedu van den Welgebooren Heere Maximiliaen in zyn leuen Baenderheere van Cruiningen, vry heer van Heenvliet etc. goeder Memorie, hoe dat uwe E. Mo. om verscheide considératien niet alleenlyck de welgemelten Heere van Cruiningen tot mede Raet van de Hooch mogende Heeren Staten Generael der vereenichde Nederlanden gecommitteert ende zyne E. daer ouer een ordinaris tractement van xviij^c. gulden

den 's jaers toegevoucht hebben, maer dat uwe E. Mog. daer beuorens om zyner saecken gelegentheyt hem vereert hebben met een Jaerlycx pension van twee Duysent Carolus gulden; 't es nu sulcx dat den voorgemelten Heere van Cruiningen den xve. der maent January 1612. in Gode gerust zynde naergelaten heeft niet alleenlyck een boedel oft sterfhuys met veel ende verscheyde groote schulden ende lasten ten hoochsten gejnvolveert ende beswaert, waer deur Jae deur de vuyterste necessiteyt zyne E. eenige tyt voor zyn ouerlyden genootdruckt is geweest 't voorsz. tractement eerst den xiiij Aprilis te valle t'engageren ofte eenige van zyne crediteurs 't assigneren en 't voorsz. pensioen den xxviije. Meye te verschynen, maer oock de zeer bedroefde remonstrante zyne Wedu Vrouwe, en vyff kinderkens alle dochters by haer geprocreert waer van de joncxste geen vier Jaeren out en is zonder eenige Ja oock niet de gerincxste gereede middelen, In voegen dat de Remonstrante om het doot lichaem van den voorn. Heere van Cruiningen niet naer zyne affkomste ende qualiteyt maer naer de gelegentheyt van zyn voorsz. sterfhuys met zoo cleyne pompe als 't eenichsins heeft connen geschiede ter aerde te brengen ende doen begrauen, waer toe gerequereert wert gereet gelt, jmmers goet credit, 't zelue gereet gelt in 't voorsz. sterfhuys niet wesende, 't voorsz. credit grootelicx gezwackt, met ander hebben moeten verstrecken ende 't voorsz. sterfhuys met zoodanigen last bezwaert, dat de Remonstrante niet wel doenlyck en is binnen een bequamen tyt af te leggen, ten zy de Remonstrante daer toe vercryge uwe Ed. Mo. goedertiere bystandt, als onder andere zoo die Remonstante vastelyk vertrouwt dat deselue motiuen redenen en considératien die uwe Ed. Mog. in 't leuen van den welgedachte Heere van Cruiningen gehadt hebben tot behoudenisse

van

van desselfs huys van Cruiningen, zonder Jactantie een van de eerste huysen van Zeelandt oock zullen in wesen blyven ende continueren naer zyn Eds. ouerlyden tot voorstant ende behoudenisse van 't zelue huys mitsgaders van zyne miserable voorsz. weduwe vrouwe en weesen, verhopen nyet alleen een Jaer van gratien ende langer tyt nopende het voorsz. tractement maer oock continuatie van 't voorsz. pensioenen, te meer ouermits de pregnante redenen hier vooren conform die waerheyt gededuceert. Versouckende daeromme zy remonstrante zeer ootmoedelyck dat uwe Ed. Mo. in aensiene van 't gundt voorsz. es vuyt singuliere goedadicheyt gelieuen haer Remonstrante t'accorderen ende te vergunnen nopende 't voorsz. tractement 't voorsz. Jaer van gratie ofte zoodanigen langer tyt als uwe Ed. Mo. ten respecte naer uwe Ed. Mo. goedertieren compassie beuinden zullen te behooren, ende aengaende 't voorsz. pensioen continuatie van 't zelue jimmers ten minsten voor zoodanige nombre van Jaeren als 'er noodich zyn tot reddige van 't voorsz. sterfhuys ende opvoedinge van voorsz. weeskens, ofte dat uwe Ed. Mo. gelieue 't zelve pensioen te reparticeren op yder van de voorsz. kinderen Lyff en te laete dueren tot dat zy luyden meerder Jarich geworden zullen zyn respective, mits dat 't gedeelte van die van hen middeler tyt zoude comen deser Werelt te passeren off steruen ende aen uwe Ed. Mo. weder comen zoude, ofte anders tot uwer Ed. Mo. discretie. Dit doende etc.

Q 2.

Tweede Verzoekschrift ten gelyken fine aan dezelve Heeren Staten, welke zoo wel als het eerste by een brieve van Heeren Gecommit-

mitteerde Raaden dato 29 Maart 1612, aan de respective Staatsleden is toegezonden.

Ao. 1612.

Edele Mogende Heeren Myne Heeren die Staten van Zeelandt.

Verthoont reverentelyck de Welgeboorne Vrouwe Ent geboorne van Inhuysen ende Kniphuysen Weduwe Vrouwe van mede Welgeboorne Heere Maximiliaen in zyn leven Baenderheere van Cruningen, Vryheere van Heenvliet etc. goeder gedachten, hoe dat om redenen conform de waerheyt in de bygaende requeste mede aan V. E. M. addresseerende in 't lange ende breet verhaelt, die de Remonstrante om cortheyts wille alhier houdt voor gerepeteert, ende dat de Vrouwe Remonstrante hoe cleyn zy oock gedaen ofte gemaect heeft de pompe van de begravenisse van den welgedachten heuren vriendelycke Lieven Heere ende Gemael, als eenige van V. E. M. mede op dezelve begravenisse geweest synde gebleken is, nochtans een merckelieke somme van penningen daer over alreede heeft moeten vuytgeven, ende noch meerder gecost heeft, hoewel t-Sterfhuys van egeen Immers seer weynich gereet gelt voorsien en was, ende datter emmers voor een merckelycken tyt van eerstcommende maenden van 't ordinaris Innecommen van 't selve Sterfhuys nyet t'ontfangen staet, de Remonstrante haer vint in de vuyterste noot ende swarigheyt omme te voldoen de voordere onbetaelde costen van de voorsz. begravenisse ende aencleven van dien, te meer zy alreede ten fyne voorsz. geexpendeert heeft alle 't gereet gelt 't welck in 't voorsz. Stefhuys was, ende nyet verre en conde strecken ende dat zy voorder eenichsints ook met commer by den anderen heeft connen

nen crygen, versouckende daer omme de Remonstrante seer ootmoedelyck, dat V. E. M. in aensieninge van 't gunt zoo in de bygevouchde als in deze Requeste Reuerentelick geremonstreert is, gelieuen vuyt singuliere goetdadicheid t'ordonneren 't gunt V. E. M. in 't respect van 't Jaer van gratie, ende zulcken meerderen tyt nopende het tractement, (breeder in de bygevouchde Requeste geroert) de Remonstrante (zoo zy verhoopt) sullen accorderen oft toevoegen promptelick betaelt te worden, ende ten dien eynde de Remonstrante te verleenen behoorlycke Ordonnantie.

D'welck doende etc.

